

**KRIMI NË FAMILJE, FAKTORËT SOCIOLOGJIKË QË
E SHKAKTOJNË DHE E SHPJEGOJNË ATË; STUDIM
EMPIRIK NË QYTETIN E DURRËSIT**

Marjeta Milloshi, MA

Dorëzuar

Universitetit European të Tiranës

Shkollës Doktorale

Në përmbushje të detyrimeve të programit të Doktoratës në
Sociologji - Antropologji, për marrjen e gradës shkencore “Doktor”

Udhëheqës shkencor: Prof. Dr. Aleksandër Dhima

Numri i fjalëve: 59657

Tiranë, Mars 2016

DEKLARATA E AUTORËSISË

Nën përgjegjësinë time deklaroj se ky punim është shkruar prej meje, nuk është prezantuar asnjëherë para një institucioni tjetër për vlerësim dhe nuk është botuar i tëri ose pjesë të veçanta të tij. Punimi nuk përmban material të shkruar nga ndonjë person tjetër përveç rasteve të cituara dhe referuara.

E drejtë e autorit © 2015. Të gjitha të drejtat i rezervohen autorit.

ABSTRAKT

Krimi në familje është një nga problemet sociale në vendin tonë. Të dhënat statistikore për Qytetin e Durrësit flasin për rritje të numrit të krimeve në familje, si dhe tregojnë njëkohësisht se familja po bëhet “vend i rrezikshëm” i krimit.

Krimi në familje është një problem mjaft kompleks që përfshin më shumë se një akt në vetvete, është një problem social me përmasa të gjera që i ka rrënjët në qëndrimet ndaj gruas, burrit, fëmijëve, marrëdhënieve martesore dhe atyre familjare.

Studimi i rrënjëve sociale të krimit është bërë nën këndvështrimin e paradigmave teorike. Faktorët ekonomikë, kulturorë, emocionalë, social janë burime që gjenerojnë dhunë apo krime brenda familjes. Analiza e disa faktorëve si struktura jo e plotë e familjes, mosorganizimi i saj, varfëria, mungesa e komunikimit përbëjnë një këndvështrim makro sociologjik të ndikimit që ka familja në kohezionin social.

Analiza fokusohet tek roli i shtetit dhe agjencive të tjera socializuese për të krijuar stabilitet ekonomik, por edhe për të krijuar kushte për “shëndetin mendor” të qytetarëve.

Problemet sociale të shoqërisë bashkëkohore i kanë rrënjët e tyre në të kaluarën, pasojat në të tashmen dhe në të ardhmen.

Fokusi i studimit janë kryesisht faktorët, megjithatë përfshihen edhe kushtet që thellësisht rrethojnë rregullin social. Kalimi nga një shoqëri totalitare në atë demokratike solli jo vetëm ndryshime funksionale sepse i hapen rrugën emancipimit të shoqërisë shqiptare, por ato nuk u kuptuan njësoj për të gjithë individët. Kjo u shoqërua me moskuptime të raportit të krizës individuale dhe të drejtave të njeriut. Ky moskuptim shpesh shoqërohet me sjellje deviante apo deri në atë kriminale.

Hipotezat e studimit:

Hipoteza kryesore

- Rritja e mirëqenies ekonomike çon në rënien e nivelit të dhunës dhe të krimit në familje.

Nën-hipotezat

- Rritja e nivelit arsimor çon në kufizimin e dhunës në familje.
- Shpërngulja nga fshati në qytet ndikon negativisht në mirëqenie dhe rrjedhimisht motivon dhunë në familje.

“Matrica e komunikimit” është shumë e rëndësishme në socializimin e anëtarve të familjes.

Për realizimin e këtij studimi kam përzgjedhur metoda sasiore dhe cilësore, të tilla si: intervistat e lira dhe të strukturuar.

Metodat e kërkimit janë përqëndruar në:

- a) Shqyrtimin e literaturës;
- b) Monitorimin e medias së shkruar;
- c) Përpunimin e të dhënave me anë të programit SPSS i 600 anketave të realizuara në qytetin e Durrësit.

Burimet e të dhënave:

- Të dhëna zyrtare nga policia e qarkut Durrës;
- Ministria e Punëve të Brëndshme;
- INSTAT;
- Të dhënat nga OJF-të;
- Të dhëna nga Ministria e Mirëqënies Sociale dhe Rinisë;
- Intervista me persona kyç si të akuzuar për dhunë dhe krim në familje.

Fjalët kyç: Matrica e komunikimit, kohezion social, krim, agjensi socializuese, integrim, shëndet mendor.

ABSTRACT

Domestic crime is one of the main social problems in our country. Statistical data for the City of Durres shows a counting rise of domestic crimes and violence, warning that the family is becoming a "dangerous place".

Domestic crime is a complex problem that involves more than an act in itself. It is a social problem with extensive size that is rooted in attitudes towards women, men, children, marriage and family relations.

The study of the social roots of crime is done from the perspective of theoretical paradigms. The economic, cultural, emotional and social factors are some of the sources that generate violence or crime within the family. Analysis of several factors such as

incomplete structure of the family, its disorganization, poverty, lack of communication etc. constitute a macro sociological perspective about the impact of the family to social cohesion.

The analysis focuses on the role of the state and other social agencies to create economic stability, but also to create conditions for "mental health" of citizens.

The social problems of modern society have their roots in the past, the consequences in the present and in the future.

The focus of the study are mainly the factors and the conditions that surround the deep social order. The transition from a totalitarian to a democratic society brought not only functional changes opening the way for the emancipation of the Albanian society, but they were not equally realized for all individuals. This was accompanied with misunderstandings and individual crisis of human rights. This misunderstanding is often associated with deviant or criminal behavior. To analyze this situation in this paper I have taken three main hypotheses:

- Increased economic prosperity leads to the decreasing level of violence and crime in the family.
- Increase of the level of education leads to restriction of domestic violence.
- Migration from rural to urban adversely affects the welfare and thus motivates domestic violence.

"Matrix communication" is very important in the socialization of the members of the family.

For the realization of this study I have selected quantitative and qualitative methods, such as: free interviews, structured.

Details of the study are based on several research methods:

- Official data from the police, the Ministry of Interior, INSTAT, etc.
- Review of print media.
- Interviews with individuals who have been or are the subject of domestic violence.
- The survey of 600 random people in the town of Durres.

Keywords: communication matrix, social cohesion, crime, socializing agency, integration, mental heal.

Mirënjohje

Së pari, dëshiroj t'i shpreh mirënjohjen dhe respektin udhëheqësit tim të nderuar Prof. Dr. Aleksandër Dhima i cili nuk u rezervua të ofronte ndihmën e tij konkrete në kryerjen e këtij disertacioni.

Një falënderim shkon për Drejtorinë e Përgjithshme të Burgjeve, për bashkëpunimin e treguar.

Gjej rastin për të falënderuar personelin e institucioneve të vuajtjes së dënimit në burgun e grave në Tiranë, Vaqarr dhe I.E.V.P të Durrësit që bënë të mundur mbledhjen e të dhënave për pyetëtorin e përdorur në këtë kërkim.

Për mbështetjen konkrete në burgun e Tiranës, do të doja të falënderoja Shefen e Edukimit në burgun e Ali Demit, e cila më ka mbështetur në plotësimin e intervistave me femrat që vuanin dënimin.

Një falënderim shkon edhe për të dënuarit e këtyre institucioneve të cilët nuk nguruan të ndajnë me mua historitë e tyre të dhimbshme dhe përjetimet e tyre.

Falënderime pa fund për të gjithë ata të cilët plotësuan anketat dhe pa të cilët ky punim nuk mund të realizohej.

Në veçanti falenderoj dhe i jam shumë mirënjohëse prindërve të mi, familjes, bashkëshortit, vajzës dhe djalit tim, Ilaria dhe Dionisit për gjithë mbështetjen e afeksionin e tyre, inkurajimin e vazhdueshëm gjatë gjithë këtij rrugëtimi.

Tabela e përmbajtjes

ABSTRAKT	3
Mirënjohje	6
1 KREU I – PJESA KRYESORE E STUDIMIT	12
1.1 Paraqitja e çështjes së studimit	12
1.2 Sfondi i studimit	12
1.3 Hipotezat	14
1.4 Struktura e studimit	14
1.5 Metodologjia	16
1.6 Organizimi i kërkimit	17
1.7 Kufizimet	17
1.8 Rëndësia e studimit	19
1.9 Analiza e koncepteve kryesore	19
1.9.1 Delikuenca	19
1.9.2 Agresioni	20
1.9.3 Krimi	21
1.9.3.1 Teoria e Lambrozos	22
1.9.3.2 Darwinizmi Social	24
1.9.4 Gjendja e viktimave të krimit	24
1.9.5 Dhuna	26
1.10 Dhuna në familje si një shkelje e të drejtave të njeriut	28
1.10.1 Kuadri ligjor shqiptar lidhur me barazinë gjinore	32
1.10.2 Konventa evropiane kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje	33
1.11 Llojet e dhunës në familje	34
1.11.1 Dhuna fizike	35
1.11.2 Dhuna seksuale	36
1.11.3 Dhuna psikologjike	36
1.12 Dhuna ekonomike	38
1.13 Faktorë të jashtëm që nxisin dhunën e krimit në familje	40
1.13.1 Alkooli dhe krimi	40
1.13.2 Droga, krimi dhe narkomania	42
1.14 Historik, pozita e gruas ndër shekuj	42
1.14.1 Pozita e gruas në Shqipëri	44
1.14.2 Krimet kundër grave	47
1.15 Lëvizjet sociale feministe	48

1.16	Dhuna ndaj grave dhe problemet ekonomike	49
2	KREU II: SHQYRTIMI I LITERATURËS	50
2.1.1	Roli i hulumtimit kërkimor për krimin në familje	50
2.1.2	Vlerat në studimin e devijancës	51
2.1.3	Semiotikat e agresionit dhe dhunës	51
2.1.3.1	Koncepti i agresionit	53
2.1.3.2	Koncepti i dhunës	55
2.1.3.3	Dhuna në familje	56
2.1.4	Prindërimi dhe abuzimi	57
2.1.5	Disorganizimi social	59
2.2	Teoritë e devijancës	60
2.2.1	Teoria subkulturore	62
2.2.2	Teoria e të mësuarit	64
2.2.3	Teoritë kufizuese	70
2.2.4	Teoria e etiketimit: Një qasje simbolike e ndërveprimit	70
2.2.5	Teoria e kontrollit	72
2.2.6	Teoria e konfliktit së devijancës dhe krimi	73
2.2.7	Perspektiva feministe: Devijanca dhe Gjinia	75
2.2.8	Teoria e disorganizimit social	77
2.2.9	Teoria e personalitetit	78
2.2.10	Teoria psikoanalitike	79
2.2.11	Kapitali social dhe krimi	80
3	KREU III – METODA E PUNIMIT	82
3.1	Metodologjia kërkimore	82
3.1.1	Metodologjia dhe arsyet e zgjedhjes së saj	82
3.2	Qëllimi, objektivat dhe hipotezat	83
3.2.1	Qëllimi i punimit	83
3.2.2	Hipotezat kryesore të studimit	84
3.2.3	Objektivat e studimit	85
3.3	Popullata e studimit	85
3.4	Përzgjedhja e kampionit dhe pjesëmarrja	86
3.4.1	Të dhënat demografike e sociale të pjesëmarrësve në studim	86
3.5	Instrumenti i studimit	87
3.6	Procedura e kryerjes së studimit	88
3.6.1	Pilotimi	88
3.6.2	Aplikimi i pyetësorit	88
3.6.3	Analiza e të dhënave	89
3.7	Çështje etike	89
3.8	Kufizimet	89
3.9	Të dhënat demografike dhe social kulturore të Qytetit të Durrësit.	90

4	<i>KREU IV - ANALIZA E PUNIMIT</i>	119
4.1	Krimi në familje dhe papunësia	120
4.1.1	Varfëria dhe lidhja e saj me krimin	120
4.2	Varfëria dhe papunësia	128
4.3	Devijanca e mësuar (dhuna ndaj fëmijëve dhe pasojat)	129
4.4	Perceptimi i krimit në familjet e ardhura nga zonat rurale	136
4.5	Familja dhe komunikimi si katarsis emocional	148
4.5.1	A kërkojnë ndihmë të dhunuarit?	158
4.6	Ndikimi i medias në krimin në familje	160
4.6.1	Analiza e medias	162
4.6.2	Diskutime lidhur me ndikimin e medias në krimin në familje	165
4.6.2.1	Mënyra e paraqitjes së lajmeve në media	166
4.6.2.2	Trajtimi i krimit në familje nga gazetat	167
4.6.3	Roli i punonjësve socialë	168
4.7	Studim i krimit (histori jetësore)	170
4.7.1	Burgu i krimeve të rënda në Vaqarr 327, Burgu i grave 325, Tiranë, I.E.V.P Durrës	170
4.8	Karakteristikat e familjes së suksesshme	177
4.8.1	Modelimi	182
4.8.2	Komunikimi si <i>katarsis emocional</i>	182
4.8.3	Vendosja dhe zbatimi i kufijve	183
4.8.4	Prindërit si modele	183
4.8.5	Marrja dhe dërgimi i mesazheve	184
4.8.6	Zhvillimi i vetëkonceptit	185
4.8.7	Komuniteti	186
4.8.8	Familja	186
4.8.9	Shkolla	187
4.8.10	Masmedia	187
4.8.11	Grupet shoqërore me karakteristika të ngjashme	189
4.8.12	Mbështetja e kulturës dhe ajo ekologjike	190
4.9	Diskutime	191
	<i>Kreu 5 - Përfundime dhe Rekomandime</i>	193
5	<i>Bibliografia</i>	201
5.1	Shtojca A	218
5.2	Shtojca B	225

Lista e grafikëve

Grafiku 1, Normat e vrasjeve sipas statusit të të ardhurave të vendeve, 2000-2012	28
Grafiku 2 Vepra penale të evidentuara 2010-2014,	55
Grafiku 3: Raportimi i dhunës në familje dhe kërkesat për urdhër mbrojtje, Burimi: INSTAT .	57
Grafiku 4: Moshë dhe gjinia e të intervistuarve në qytetin e Durrësit	92
Grafiku 5: Arsimimi i të intervistuarve sipas gjinisë	92
Grafiku 6: Arsimimi i femrave dhe meshkujve të intervistuar	93
Grafiku 7, Koha që të intervistuarit banojnë në qytetin e Durrësit	94
Grafiku 8, Vendbanimi i mëparshëm i të intervistuarve.....	95
Grafiku 9, Përbërja familjare e të intervistuarve në qytetin e Durrësit.....	96
Grafiku 10: Mënyra se si e konsiderojnë të ardhurit situatën në qytetin e Durrësit.....	97
Grafiku 11: Arsyeet pse të intervistuarit mund të jenë penduar që janë shpërngulur nga vendbanimi i tyre.	98
Grafiku 12: Të ardhurat familjare të të intervistuarve	101
Grafiku 13, Kryqezim të dhënash midis arsimimit dhe statusit të punësimit.....	102
Grafiku 14, Të ardhurat në familje në korrelacion me arsimin.....	103
Grafiku 15, Çfarë mendojnë të intervistuarit rreth krimit në familje këto vitet e fundit në qytetin e Durrësit.....	104
Grafiku 16: Krimi në familje sipas nivelit arsimor të të intervistuarve	105
Grafiku 17: Siguria që ndiejnë të intervistuarit në familje nga format e ndryshme të dhunës?	106
Grafiku 18, Fëmijëri e dhunuar apo e pa dhunuar	107
Grafiku 19: Nëse ju kanë dhunuar më parë, sa shpesh ka ndodhur kjo gjë?.....	108
Grafiku 20: Cili ka qenë apo është dhunuesi juaj brenda familjes?.....	109
Grafiku 21: Paraqet panoramën e viktimizimit në familje.....	110
Grafiku 22: Cilat janë disa nga format e dhunës në familje?	111
Grafiku 23: Cilat nga format e dhunës në familje është më e pranishme?.....	112
Grafiku 24: Cilat janë disa nga format e dhunës në familje?	113
Grafiku 25: Faktorët që nxisin dhunën brenda familjes.....	114
Grafiku 26: Të papunë të regjistruar, Qarku Durrës, Burimi: INSTAT.....	121
Grafiku 27: Personat e dhunuar nga dhuna në familje.....	122
Grafiku 28: Cilët nga faktorët e listuar mendoni se nxisin dhunën dhe krimin në familje?	124
Grafiku 29: Kush punon në familjen tuaj?.....	125
Grafiku 30: Nëse keni ardhur nga një zonë tjetër, si e shikoni situatën tuaj Durrës?	127
Grafiku 31, Nëse jeni penduar për ardhjen tuaj në qytetin e Durrësit, cila është arsyeja?.....	127
Grafiku 32: Abuzimi fizik ndaj fëmijëve 2009-2014, Raport i Alo 116.....	131
Grafiku 33, Kush janë ushtruesit e dhunës ndaj fëmijëve (2009-2014), Raport i Alo 116.....	131
Grafiku 34: A keni qenë i/e dhunuar gjatë fëmijërisë tuaj (korreluar me gjininë).....	133
Grafiku 35: A keni qenë i/e dhunuar (korreluar me arsimimin)	134
Grafiku 36: A keni qenë i/e dhunuar dhe 2. A jeni dakord se fëmijët duhen ndëshkuar fizikisht kur bëjnë gabime?	135
Grafiku 37: Ku keni banuar më parë?	143
Grafiku 38, Lidhja e vendbanimit me arsimimin.....	144

Grafiku 39: Lidhja e vendbanimit me mendimin për ndëshkim fizik të fëmijëve	145
Grafiku 40: Kryqëzim të dhënash midis vendbanimit dhe pyetjes: Ku drejtoheni për të kërkuar ndihmë në rast dhune	146
Grafiku 41, Kryqëzim të dhënash : Ku keni banuar më parë dhe pyetjes: Cili është reagimi juaj pas një akti dhune.....	147
Grafiku 42, Kryqëzim të dhënash midis pyetjes: Ku keni banuar më parë dhe pyetjes: A keni informacion për Strategjinë Kombëtare për Barazinë Gjinore dhe Dhunën në familje?	148
Grafiku 43: Format e dhunës në familje dhe lidhja e tyre me arsimimin.....	155
Grafiku 44: Në një familje kush është më i predispozuar të jetë pre e krimit në familje?	155
Grafiku 45: Format e dhunës në familje	157
Grafiku 46: Nëse jeni dhunuar apo dhunoheni ku drejtoheni për ndihmë?	158
Grafiku 47, Mendimi për dhunën sipas vendbanimit	159
Grafiku 48, Dhuna në familje sipas vendbanimit	160
Grafiku 49: Cili është roli i medias në trajtimin e krimit në familje?	163
Grafiku 50: Raportime të gazetës Panorama, 2013-2014	168
Grafiku 51, Koeficienti i divorceve, 2001-2014, Burimi: INSTAT.....	179

Lista e tabelave

Tabela 1, Vendbanimi	86
Më poshtë kemi një tabelë ku tregohet rritja e popullsisë vetëm vitet e fundit (tab. 1).Tabela 2, Nr. i banorëve të qytetit të Durrësit.....	91
Tabela 3: Mosha dhe gjinia e të intervistuarve në qytetin e Durrësit.....	91
Tabela 4: Subjektet e dhunuar në fëmijëri, sipas gjinisë.....	107
Tabela 5: Cilët nga faktorët e listuar mendoni se nxisin dhunën dhe krimin në familje?	125
Tabela 6: korrelacion: Të ardhurat në familje me sigurinë nga format e ndryshme të krimit... 128	
Tabela 7: Korrelacion: 1 A keni qenë i/e dhunuar gjatë fëmijërisë tuaj? dhe 2. A jeni dakord se fëmijët duhen ndëshkuar fizikisht kur bëjnë gabime?.....	134
Tabela 8: Korrelacion:Sa janë të ardhurat financiare në familjen tuaj me pyetjen: Si e sheh veten në familje nga format e ndryshme të krimit?	152
Tabela 9: Korrelacion midis Arsimimit dhe pyetjes Si e sheh veten në familje nga format e ndryshme të krimit?	153
Tabela 10: Kryqëzim të dhënash mes Arsimimit dhe pyetjes: Si e sheh veten në familje nga format e ndryshme të krimit?	153
Tabela 11: Testi Chi - Square për lidhjen midis Arsimimit dhe Sigurisë në familje	154
Tabela 12: Kryqëzim të dhënash midis gjinisë dhe pyetjes "cili është roli i medias në trajtimin e krimit në familje?"	163
Tabela 13: Cili është roli i medias në trajtimin e krimit në familje?.....	163
Tabela 14, Kryqëzim të dhënash midis moshës së të intervistuarve dhe pyetjes "Cili është roli i medias në trajtimin e krimit në familje"	164

1 KREU I – PJESA KRYESORE E STUDIMIT

1.1 *Paraqitja e çështjes së studimit*

Një ndër problemet sociale më shqetësuese në Shqipëri, dhe në veçanti në qytetin e Durrësit është *krimi në familje*. Duke iu referuar të dhënave të policisë së Qarkut Durrës numri i krimeve në familje kanë ardhur duke u rritur nga 33 krime në vitin 2011 në 114 krime në 2014.

Shpesh herë në media shohim ose lexojmë histori jetësore të krimit apo dhunës në familje. Kjo dhunë drejtohet ndaj gruas, burrit, fëmijëve, të moshuarve, të afërmeve. Me anë të këtij studimi kam hulumtuar shkaqet që çojnë këto familje në këto situata. Historitë jetësore, të cilat janë të gjalla, më kanë ndihmuar për të hedhur dritë mbi ato kushte dhe ato faktorë që ushqejnë dhunën apo krimin në familje. Analiza e të dhënave më ka ndihmuar për të bërë një refleksion më të gjerë për rolin që ka shteti dhe agjencitë e tjera sociale në krijimin e një stabiliteti ekonomik, social por edhe për të krijuar kushte për “mirëqënien psikologjike” të qytetarëve.

Çdo formë e dhunës ndikon në mënyrë të konsiderueshme tek autori, “viktima” dhe tek ata që janë dëshmitarë të këtyre akteve brutale, që kryesisht janë fëmijët. Në tezën e tij, “Incubated in Terror” (Në inkubatorin e terrorit), Perry thekson se, “dhuna më shkatërruese nuk thyen kockat, por ajo thyen mendjen” dhe “dhuna psikologjike nuk rezulton me vdekjen e trupit, ajo rezulton në vdekjen e shpirtit”. Dhuna në familje nuk është vetëm një çështje e dy njerëzve të cilët kanë një bashkëveprim të papërshtatshëm; ajo përfshin të gjithë anëtarët e familjes që jetojnë në të njëjtën çati, dhe kryesisht ata më të pafajshmit, fëmijët të cilët e vuajnë dhe kanë pasoja për gjithë jetën nëse janë spektatorë apo pre e dhunës në familje. Mbarëvajtja në familje varet nga pranueshmëria e rolit që duhet të luajë ç’do anëtar i familjes.

1.2 *Sfondi i studimit*

Problemet sociale të shoqërisë bashkëkohore i kanë rrënjët e tyre në të kaluarën dhe në të tashmen. Një njohje e mëtejshme e këtij problemi kompleks ka nevojë për një kuptim të sfondit historik dhe kulturor.

Faktet tronditëse që shpeshherë dëgjojmë dhe shohim në media, historitë jetësore të familjeve të ndryshme që tronditin opinionin, siç janë mjaft raste tragjike ku vëllai vret vëllanë apo të motrën, djali vret babanë, babai vret te bijën, bashkëshorti vret bashkëshorten në emër të nderit apo në emër të “burrërisë” e shumë raste të tjera më kanë shtyrë të studioj këtë problem social më në detaje dhe të hulumtoj për shkaqet e krimit. Vetëm duke analizuar shkaqet do të jemi në gjendje të gjejmë “kurën” për trajtimin e këtij fenomeni kaq delikat në Shqipëri, dhe në qytetin e Durrësit në veçanti.

Krimi në familje është një problem kompleks që përfshin më shumë se një akt në vetvete, është një problem social me përmasa të gjera që i ka rrënjët në qëndrimet ndaj gruas, burrit, fëmijëve, marrëdhëniet martesore dhe ato familjare. Ky fenomen po bëhet gjithmonë e më shqetësues në familjet dhe shoqërinë shqiptare, pasi faktorë të tillë si gjendja ekonomike, mentaliteti konservator, patriarkalizmi, tradita dhe ndërgjegjësimi jo i mjaftueshëm i individëve po prekin të gjitha shtresat dhe grupet shoqërore pa dallime zone gjeografike, besimi fetar, moshe etj. Ky disertacion synon analizimin e situatës në një nga qytetet më të mëdha të vendit tonë, në Durrës, një qendër e rëndësishme, por edhe me një heterogjenitet popullsie shumë të madhe. Analiza synon të zbulojë rrënjët e krimit në shoqërinë shqiptare.

Ky studim do të na njohë më nga afër me problemet që sjellin mosmarrëveshjet në familje të cilat më pas shndërrohen në dhunë e më tej mund të kapërcehen caqet, duke përfunduar në krim, dhe në shkatërrimin total të familjes. Studimi merret dhe me shkaqet e pasojat e sjelljeve të anëtarëve të familjeve, pse-në e lindjeve të problemeve, agravimin e tyre deri në rastet ekstreme që ndodhin brenda institucionit familjar, që në të vërtetë shihet si vendi më i sigurtë për anëtarët e saj.

Janë studiuar format e dhunës në familje, personat që bien pre e krimit në familje, janë identifikuar qëndrimet e grave ndaj abuzuesve të tyre si dhe kam synuar të krijojë një tablo të gjerë të perceptimeve të qytetarëve rreth krimit në familje.

Për të nisur studimin janë ngritur disa hipoteza ndihmëse, të cilat do të studiohen për vërtetësinë e tyre në vijim të këtij studimi duke përdorur programin SPSS.

1.3 Hipotezat

Hipoteza kryesore

- ▶ Rritja e mirëqënies ekonomike çon në rënien e nivelit të dhunës dhe të krimit në familje.

Nën-hipotezat

- ▶ Rritja e nivelit arsimor çon në kufizimin e dhunës në familje.
- ▶ Shpërngulja nga fshati në qytet ndikon negativisht në mirëqënie dhe rrjedhimisht motivon dhunë në familje.

1.4 Struktura e studimit

Ky studim është i ndarë në pesë kapituj kryesorë.

Kap. 1: Pjesa kryesore e studimit

Në kapitullin e parë janë dhënë arsyet se përse është ndërmarrë ky studim, janë paraqitur çështjet kryesore të studimit, janë ngritur hipotezat e studimit, pyetjet kërkimore, metodologjia e ndjekur për realizimin e studimit, organizimi i kërkimit. Janë dhënë gjithashtu limitimet që paraqet ky studim dhe rëndësia që paraqet për studime të mëtejshme. Më pas është bërë një analizë e koncepteve kryesore të studimit, format e dhunës. Për të vazhduar më tej me faktorët e jashtëm që nxisin dhunën dhe krimin në familje siç mund të jenë: alkooli, droga, gjendja e rënduar ekonomike, mentaliteti, lojrat e fatit, kultura etj.

Kap. 2: Shqyrtimi i literaturës së punimit

Në kapitullin e dytë është bërë një shqyrtim i detajuar i literaturës, vlerat që ka studimi i devijancës, semiotikat e agresionit dhe dhunës, prindërimi dhe abuzimi me këtë rol njerëzor, disorganizimi social, etj. Gjithashtu janë paraqitur teoritë e devijancës që nxisin krimin dhe dhunën në familje, apo nxisin sjelljen devijante të individëve të

ndryshëm. Kështu janë disa teori devijance të tilla si: Teoria e krimeve kundër grave, teoria subkulturore, teoria e të mësuarit, teoria kufizuese, teoria e etiketimit, teoria e kontrollit, teoria e konfliktit, teoria e disorganizimit social, personalitetit,psikoanalitike etj.

Kap. 3: Metodatat e punimit

Në kapitullin e tretë janë paraqitur metodatat dhe metodologjia e punimit. Janë dhënë arsyt përse është përzgjedhur kjo lloj metodologjie si e plotëson ajo dhe si i jep ajo konkluzionet për këtë punim. Është dhënë në mënyrë të detajuar qëllimi i punimit, hipotezat e studimit dhe objektivat kryesore. Më poshtë kam analizuar kampionin e zgjedhur në anketime si dhe intervistat e zhvilluara dhe që mbështesin këtë punim. Në këtë kapitull gjithashtu janë dhënë instrumentet e studimit si dhe procedura e ndjekur për realizimin e studimit, siç janë: pilotimi, aplikimi i pyetësorit, analiza e të dhënave, çështjet etike që janë ruajtur për realizimin e studimit, limitimet që paraqet ky studim, dhe të dhënat demografike dhe social-kulturore të qytetit të Durrësit, ku edhe është realizuar pjesa kryesore e këtij studimi.

Kap. 4: Analiza e Punimit

Në kapitullin e katërt është paraqitur edhe pjesa kryesore e këtij studimi dhe analiza e realizuar e punimit. Kështu janë shqyrtuar me radhë të gjitha hipotezat e ngritura në këtë studim dhe me anë të programit “Statistical Package for the Social Sciences” (SPSS) janë dhënë korrelacione të rëndësishme që japin përfundime të vlefshme edhe për studime të mëtejshme apo që mund të jenë në ndihmë të sociologëve të ardhshëm që do të kenë në fokus të studimeve të tyre krimin në familje. Janë analizuar të dhënat për sa i përket lidhjes që ka krimi me papunësinë, lidhjes që ka dhuna që ushtrohet ndaj fëmijëve dhe pasojat që ajo ka në formimin e individit apo familjarit të ardhshëm, lidhja që ka ardhja e migrantëve nga zonat e thella rurale dhe rritjes së krimit në familje në qytetin e Durrësit, komunikimi që ekziston mes bashkëshortëve dhe shfaqja e dhunës, ndikimi që ka media në dhunën në familje, mënyra e paraqitjes së krimit në media dhe roli që ajo luan në uljen apo rritjen e krimit në familje. Po ashtu edhe punonjësit socialë

kanë një rol të rëndësishëm, dhe për këtë arsye i është dedikuar një seksion i veçantë punës që ata bëjnë për reduktimin e dhunës dhe krimit në familje, si dhe për mbështetjen që japin ata për gratë apo edhe ata pak burra të dhunuar brenda familjes shqiptare. Për të dalluar një familje të suksesshme nga një familje ku mbretëron dhuna duhet të dallojmë mënyrën e komunikimit midis anëtarëve të familjes, modelin e familjes, vendosjen dhe zbatimin e kufijve, prindërit dhe modelin që ata paraqesin tek fëmijët e tyre, marrja dhe dërgimi i mesazheve mes bashkëshortëve apo anëtarëve të familjes, zhvillimi i vetë-konceptit. Në këtë kapitull është analizuar gjithashtu edhe roli që ka komuniteti, shkolla, masmedia, grupet shoqërore, kultura si dhe është analizuar edhe varfëria dhe papunësia dhe ndikimin që ato kanë në dhunën në familje.

Kap. 5: Përfundime dhe rekomandime

Gjetjet e studimit dhe rekomandimet e nevojshme për ndërgjegjësimin publik ndaj këtij problemi social, forcimi i ligjit si dhe puna e kryer për minimizimin e rasteve të dhunës dhe krimit në familje, janë paraqitur në kapitullin e pestë të këtij punimi.

1.5 Metodologjia

Për realizimin e këtij studimi do të përdoren metoda sasiore dhe cilësore, të tilla si: intervistat e lira, të strukturuar apo edhe gjysmë të strukturuar.

Të dhënat të studimit do të bazohen në disa metoda kërkimore:

- a) *Intervista të strukturuar* me individë që kanë qenë/ ose janë subjekt i dhunës dhe krimit në familje;
- b) Anketimi i 600 banorëve të qytetit të Durrësit;
- c) Të dhëna zyrtare nga Drejtoria e policisë e Qarkut Durrës, Ministria e Brendshme, INSTAT, etj.
- d) Shqyrtimi i medias së shkruar.

1.6 Organizimi i kërkimit

Studimi është i organizuar në disa faza:

- ❖ Faza e parë – Është bërë shqyrtimi dhe vlerësimi i literaturës. Marrja e të dhënave statistikore nga burime të ndryshme dhe përpunimi i tyre.
- ❖ Faza e dytë - Hartimi i hipotezës dhe përgatitja e çështjeve të studimit janë bërë në një fazë të dytë të studimit.
- ❖ Faza e tretë - Ndërtimi i instrumentit (formulimi i pyetësorit dhe testimi i tij) u bënë pasi u krijua një ide e përgjithshme lidhur me studimet që janë bërë deri më sot lidhur me këtë temë, si dhe pasi u analizuan statistikatat për dhunën e krimin në familjet shqiptare, e kryesisht në zonën e Durrësit, e cila ishte edhe fokusi i studimit tonë.
- ❖ Faza e katërt - Mbledhja e të dhënave në terren . U realizuan anketat në rrugë, intervistat në burgun I.E.V.P në Tiranë, I.E.V.P në Vaqarr, në I.E.V.P të Durrësit, në shoqatën për mbrojtjen e grave ndaj dhunës etj.
- ❖ Faza e pestë - Përpunimi dhe analiza e të dhënave. Analiza e të dhënave për pyetësorin e realizuar me 600 të intervistuarit u bë me programin SPSS, i cili më ndihmoi për korrelacionet dhe lidhjet e nevojshme për të vërtetuar ose hedhur poshtë hipotezat e ngritura në fillim të studimit.
- ❖ Faza e gjashtë - Përfundimet nga analizat dhe hartimi përfundimtar i disertacionit.

1.7 Kufizimet

Studimi “*Krimi në familje, faktorët sociologjikë që e shkaktojnë dhe e shpjegojnë atë*” ka pasur vështirësitë e veta gjatë realizimit, sepse ai mplekset me faktorë objektivë dhe subjektivë që na rrethojnë:

- Komplexiteti që ka ky problem për t’u studiuar.
- Vështirësitë që ka kontakti me personat që kanë kryer krim.
- Mentaliteti i mbyllur që kanë individët për t’u shprehur rreth problemeve të tyre.

Objektiviteti i studimit varet nga çiltërsia e përgjigjeve të anketuarve. Meqenëse intervistat u kryen në prani të anketuesit, mund të kishte persona që nuk e shprehnin të vërtetën. Dihet që dhuna në familje tenton të mbahet e fshehtë, dhe të paktë janë ata persona që marrin guximin ta deklarojnë. Puna e kujdesshme në plotësimin e anketës dhe inkurajimi që ju bëhej të intervistuarve për ta plotësuar atë në mënyrë sa më objektive dhe korrekte, ka ndihmuar që marzhi i gabimit të jetë sa më i vogël.

Studimi i *krimit në familje* ka vështirësitë e veta. Është një problem delikat dhe jo të gjithë individët mundet ta denoncojnë atë, e sidomos në realitetin shqiptar ku dominon një mentalitet i mbyllur dhe nga shumë gra jo vetëm që nuk denoncohet por pranohet dhuna në familje. Kjo edhe për shkak të mungesës së informacionit dhe historikut të familjes së origjinës, për shkak të paragjykimëve nga të tjerët etj. Një element i metodës së përdorur është intervista me persona që kanë qenë në një formë apo në një tjetër pre e dhunës familjare. Gjatë përdorimit të kësaj metode, është treguar shumë kujdes në pyetjet që u janë drejtuar të intervistuarve. Ato në shumicën e rasteve janë drejtuar në mënyrë indirekte më synim që të merreshin prej tyre përgjigje sa më të sinqerta dhe të çiltra. Janë drejtuar edhe pyetje gjithëpërfshirëse të cilat kanë krijuar një tablo të plotë të informacionit që kërkohej me synim plotësimin e këtij studimi. Gjithashtu intervista janë realizuar në I.E.V.P në Durrës, I.E.V.P në Vaqarr edhe në burgun e grave në I.E.V.P Tiranë, me individë të cilët kishin kryer krime në familje. Disa prej tyre kishin lehtësi dënimi për faktin se kishin mundur të dokumentonin dhunën e ushtruar ndër vite nga dhunuesi i tyre. Intervistat me gratë kanë qenë paksa të vështira, pasi kur u kërkohej të përshkruanin situatën dhe arsyen që ndodheshin aty, ato e kishin shumë të vështirë ta përshkruarin. Megjithatë nëpërmjet pyetjeve të ndryshme është arritur qëllimi i studimit.

Çështje etike

Për realizimin e këtij studimi është shfrytëzuar literatura me autorë shqiptarë dhe të huaj. Për dhunën në familje vitet e fundit është folur dhe fokusi ka qenë ndërgjegjësimi i njerëzve për të denoncuar dhunën në familje. Nëse nuk denoncohet dhuna krijon probleme të rënda për gjithë shoqërinë, prandaj përveç shoqatave një rol kyç për zgjidhjen e këtij problemi duhet të luajnë edhe instancat shtetërore. Faktorët që ndikojnë

në krimet në familje jam përpjekur t'i studioj në mënyrë sa më objektive duke shmangur subjektivizmin. Jam përpjekur që kërkesat metodologjike t'i plotësoj me korrektësi.

1.8 Rëndësia e studimit

- Ky studim ka vlerën e vet, pasi ndryshe nga studimet e tjera të cilat janë të gjithanshme, ai ka në fokus analizimin në detaje të shkaqeve dhe pasojave që ka krimi në familje. Rezultatet e arritura nëpërmjet këtij studimi të veçantë, megjithëse nuk marrin për bazë një popullsi të gjerë, ndihmojnë për të shpjeguar rrënjët sociale të krimit të para nën këndvështrimin e paradigmeve teorike.
- Ky studim shërben gjithashtu edhe si një pikë referimi për politikëbërësit shqiptarë të cilët mund të gjejnë rekomandime të vlefshme për eliminimin e rrënjëve të krimit.
- Ky studim jep ndikimin e tij edhe për shoqërinë civile për të përmirësuar punën në komunitet, si dhe për të ofruar trajtime rasti më të kualifikuara.
- Studimi ndikon gjithashtu në përmirësimin e kulturës së komunikimit midis anëtarëve të familjes që është kushti kryesor për një familje të shëndetshme.
- Ndikon në përmirësimin e legjislacionit për luftën kundër dhunës në familje.

1.9 Analiza e koncepteve kryesore

1.9.1 Delikuenca

Sipas sociologëve ka përcaktime të ndryshme për konceptin e delikuencës, dhe si pikë referimi ato marrin ligjin. *Delikuenca* konsiston në disa forma sjelljesh të individëve që janë të dëmshme për mirëqënien individuale dhe shoqërore. Në përgjithësi delikuenca përfshin akte që nëse kryhen nga individët do të konsiderohen si kriminale.

Kriminel quhet ai individ që është fajtor për veprime devijante dhe mos drejtimi i të cilit është një shkelje e ligjit (Orcutt D. J., 1983, f. 37). Po t'i referohemi Giddens, krimi konsiderohet një nënkategori e *deviancës* (Giddens, 2007).

1.9.2 Agresioni

Shpesh mund të krijohet konfuzion me konceptet “agresion” dhe “dhunë” si pasojë e ngjashmërisë mes tyre dhe mënyrave me të cilat ato janë përbashkuar me njëra – tjetrën me konceptet që kanë lidhje me to.

Fjalë të ndryshme shpeshherë përdoren për të thënë të njëjtën gjë, p.sh. tek Frojdi fjalët “agresion”, “shkatërrim”, “sadizëm”, i gjejmë të përdorura shpesh edhe si zëvendësim i njëra-tjetrës. Me kalimin e kohës, ka pasur dhe ndryshime në domethënien e fjalëve. Përdorimi i hershëm i Frojdit përta i përket fjalës “sadizëm” i referohej bashkimit të seksualitetit dhe agresionit (Freud, 1910, f. 68).

Në qoftë se emocionet, duke përfshirë dhe agresionin, i përkasin organeve të brendshme dhe jo mendjes, atëherë dhuna nga natyra është antimendje dhe e djallëzuar, dhe jo simbolike. Tendenca është në drejtim të nxjerrjes jashtë, veprimi dhe në drejtim të kthimit në simptomë fizike dhe jo mendore. Kuptimi që gjendjet emocionale janë të shpërndara në të gjithë trurin duke përfshirë dhe forma të ndryshme të agresionit, janë të rëndësishme për organizimin e eksperiencës mendore dhe kanë relacione të komplikuar me funksione mendore të formave të ndryshme.

Agresioni duhet të jetë i vetmi përbërës, megjithëse është i ndarë në forma dhe origjina të ndryshme me kapacitetin për t’u kombinuar me elemente të tjera emocionale të njeriut. Në realitet agresioni nuk mund të mendohet si një instinkt. Nga kjo perspektivë, agresioni mund të shihet si një komponent emocional ose si një mundësi me një funksion të caktuar. Në rastin e agresionit funksioni duhet të jetë një funksion me distancë meditimi dhe me ndryshim në lidhje me objektin. Ndjenjat mund të kuptohen si shërbyes i një funksioni që orienton subjektin në drejtim të objektit dhe meditimin e relacionit mes tyre (Mizen R., 2003, f. 291).

Ndërkohë sociologu Lekë Imeraj në librin e tij “Dhuna” shprehet: “Çdo njeri mbart diku brenda vetvetes genin agresiv, kriminal. Një mjedis social i shëndoshë, ka shumë për të thënë dhe për të bërë. Mjedis social mund të bëhet shkak për shpërthimin ose bllokimin (gjumë-vënien) e genit kriminal” (Imeraj, 2013). Sipas Frojdit “nuk ka ndonjë vend apo cep të rruzullit tokësor ku njerëzit të jetojnë në paqe dhe nuk njohin agresionin” (Baça,

2012, f. 130). Në Shqipëri dhuna dhe agresioni brenda familjes gjenden gati përditë në faqet e gazetave.

1.9.3 Krimi

Kriminalistika antropologjike (nganjëherë e referuar si antropologji penale, ose si një kombinim i studimit të llojeve të njerëzve dhe studimit të kriminelëve) është një fushë që analizon profilin e kundërvajtësve, bazuar në lidhjet e perceptuara në mes të natyrës së një krimi dhe personalitetit apo pamjes fizike të shkelësit (Wikipedia, 2014). Termi antropologji penale, i është rezervuar përgjithësisht veprave të shkollës italiane të kriminologjisë në fund të shekullit të 19-të (Lombroso et al.). Lombroso doli në përfundimin se kriminelët kanë lindur me dallime inferiore fiziologjike të cilat janë të dallueshme. Ai ka hedhur tezën e "kriminelit të lindur" dhe mendon se kriminaliteti është një atavizëm apo atribut i trashëguar. Ideja e tij qendrore është se kriminelit qendron plotësisht brenda individit dhe nuk ndikohet nga kushtet sociale dhe strukturat përreth tij. Në qëndrimin ndaj krimit në familje shfaqen dy tipe qëndrimesh politike, konservatore dhe liberale. Konservatorët pretendojnë që sjelljet e njeriut edhe brenda familjes duhet të limitohen duke përdorur forcën e shtetit dhe sipas tyre për të ndaluar krimin në tërësi dhe atë në familje veçanërisht duhet të përdoret ndëshkimi dhe dënimi kapital, si i vetmi mjet për të ndaluar krimin e dhunshëm. Liberalët ndryshe nga konservatorët mendojnë se njeriu është përgjegjës për veprimin e vet kriminal, dhe duhet ndëshkuar radikalisht. Ata mendojnë se shkak i lulëzimit të krimit në familje është shoqëria dhe mjedisi social në të cilin jeton njeriu. Duke u nisur nga kjo teori liberale, në këtë studim jam përpjekur të gjej shkaqet dhe të jap rekomandime se si mund të ndryshohet mjedisi familjar, shoqëror në mënyrë që të minimizohet krimi brenda familjes.

Antropologët të cilët kanë bërë kërkime tek krimet tregojnë se proceset sociale mund të ndikojnë krimin në mënyra të ndryshme. Fenomenet janë veçanërisht dramatike në procesin e ndryshimeve sociale, sidomos gjatë fazave të revolucionit, demokratizimit, migrimit, deindustrializimit, ndërkombëtarizimit të kapitalit dhe korporatave, ngritjes dhe rënies së diktaturave, shpërbërjes së shteteve apo perandorive, etj. Krimi është krijuar ndërkohë që njerëzit kanë lëvizur midis këtyre proceseve dhe kanë pësuar ndryshime rrënjësore. (Parnell & Kane, 2003, f. 1).

Liberalët kanë mendimin se ndëshkimi është i padobishëm për sa kohë që forcat e mjedisit dhe të familjes, që bëhen shkak i krimit nuk ndryshojnë. (Tushi, 2006, f. 480-481). Në fakt shpjegimet me bazë biologjike argumentojnë se meshkujt janë në mënyrë “natyrale” më të mëdhenj, më të fortë, dhe më agresivë, kurse femrat janë “të paafta” për shkak të lindjes së fëmijëve. Ndarja universale e punës sipas seksit dhe dominimi mashkullor i atribuohet faktorëve fizikë, psikologjikë, funksionalë (Haxhiymeri & Gjermani, Stereotipat dhe rolet gjinore, 2010, f. 133). Në qytetin e Durrësit vihet re se shumica e grave të ardhura nga zonat rurale nuk punojnë, dhe qëndrojnë në shtëpi duke rritur fëmijët. Ato janë të nënshtruara dhe rrallë e kthejnë fjalën në familje, edhe kur bëhet fjalë për të drejtat e tyre. Burrat janë ata që vendosin për gjithçka. *Antropologjia feministe* është shfaqur si një reagim logjik ndaj mjedisit androcentrik, që rrjedh nga burrat dhe duke studiuar burrat. Gjithashtu ajo lindi nga politika dhe objekti fundor i saj deri në ditët e sotme është pikërisht ndërtimi i strategjive të përshtatshme kundër diskriminimit dhe vuajtjes së gruas. Fusha e studimit ka qenë gjithmonë e lidhur me lëvizjen feministe dhe zakonisht është politizuar (Dhima, 2007, Të gjitha shoqëritë ndryshojnë, f. 413). Prandaj në këtë studim është me vend të diskutojmë natyrën e marrëdhënieve në familje.

1.9.3.1 Teoria e Lambrozos

Në shekullin e 19, Cesare Lombrozo dhe pasuesit e tij kryen autopsi të ndryshme tek kriminelët dhe deklaruan se kishin zbuluar ngjashmëri të mëdha fiziologjike të organeve të tyre dhe të atyre të "njerëzve primitivë", majmunëve (Wikipedia, 2014). Shumica e këtyre ngjashmërive përfshinte ballin e gjerë, lartësinë trupore, formën e kokës dhe madhësinë. Lambrozo mendonte se këto ngjashmëri forconin teorinë e tij të "kriminelit të lindur". Ai doli në përfundim se kriminelet femra ishin më të këqija se sa meshkujt, pasi ato kishin karakteristika të forta mashkullore.

Lombrozo përshkruara 14 karakteristikat fiziologjike të cilat ai dhe pasuesit e tij besuan së ishin të zakonshme në të gjithë kriminelët: jashtëzakonisht të shkurtër apo shumë të gjatë; koka e vogël, por fytyra e madhe; buzët me mish, buza e sipërme pak e hollë; koka me xhunga (gunga) në pjesën e pasme të kokës dhe rreth veshit; rrudha në ballë

dhe fytyrë; dëmtim të dhëmbëve; tatuazhe në trup; flokë në rënie; gunga veçanërisht sipër veshit të majtë; dhëmbët e parë shumë të mëdhenj; vetullat rica-rica, që tentojnë të bashkohen; sy të mëdhenj, por të thellë e të përcaktuara; hundë të sheshtë; linjë nofullash të dalë; balli i vogël dhe i pjerrët; mjekra e vogël ose e dobët; qafa e hollë; supe të pjerrëta, por gjoks të madh; etj. (Miller, et al., 2010)

Ai ka publikuar një sërë librash sa i përket punës së tij, *“L'Uomo Delinquente”*, *“L'Homme Criminel (Burri kriminel)”*, *“The Female Offender (original titled Criminal Woman, the Prostitute, and the Normal Woman) and Criminal Man”* (Gruaja kriminele, Prostituta dhe Gruaja normale dhe Burri Kriminel), *“According to the Classification of Cesare Lombroso”* (Sipas klasifikimit të Cezare Lambrozos).

Kundërshtime

Gjatë kohës së Lambrozos, shkencëtari britanik Charles Buckman Goring (1870-1919) ishte gjithashtu duke punuar në të njëjtën temë, dhe arriti në përfundimin se nuk kishte dallime të dukshme fiziologjike tek njerëzit që kryenin krime. Maurice Parmelee, i cili shihet si themeluesi i kriminologjisë moderne në Amerikë, gjithashtu filloi të kundërshtojë teorinë e kriminologjisë antropologjike të Lambrozos të vitit 1911, e cila çoi në tërheqjen e saj eventuale nga fusha e kriminologjisë.

Kohët moderne

Pavarësisht refuzimit të përgjithshëm të teorisë së Lombrozo-s, *kriminalistika antropologjike* ende gjen një vend në profilizimin penal modern. Historikisht (sidomos në vitin 1930) antropologjia penale ka qenë e lidhur disi me eugenikë si ide e një krisje fiziologjike në racën njerëzore. Ajo ishte e lidhur shpesh me planet për të hequr gabime të tilla. Kjo është gjetur veçanërisht në Amerikë, me Lëvizjen Amerikane eugjenike në mes të viteve 1907 dhe 1939, si dhe të ligjeve anti-martese e përzier, dhe gjithashtu në Gjermani gjatë Rajhut të Tretë, ku 250.000 gjermanë me aftësi të kufizuar mendore u vranë. (Miller, et al., vep e cit., 2010).

Antropologjia penale, dhe studimi i lidhur ngushtë i fizionomisë, kanë gjetur edhe rrugën e tyre në studimet e psikologjisë sociale dhe psikologjisë mjeko-ligjore. Studimet në natyrën e binjakëve gjithashtu kombinon aspektet e antropologjisë penale, ashtu si

disa studime që tregojnë se binjakët identikë ngjajnë në sjellje përsa i përket aktiviteteve kriminale më shumë se binjakët jo identikë.

1.9.3.2 Darwinizmi Social

Teoria e kriminologjisë antropologjike u ndikua shumë nga idetë e Charles Darwin (1809-1882). Megjithatë, ndikimet kanë ardhur kryesisht nga filozofia, e cila ka origjinën në teorinë e evolucionit të Darvinit. Sipas kësaj teorie në mënyrë specifike disa specie ishin moralisht superiore ndaj të tjerëve. Kjo ide ishte në fakt pjellë e Darwinizmit Social, e cila formoi një pjesë kritike të kriminologjisë antropologjike. (Miller, Vandome, & McBrews, 2010) Puna e Cesare Lombroso u vazhdua nga Darwinistët Social në Shtetet e Bashkuara në mes të 1881 dhe 1911.

1.9.4 Gjendja e viktimave të krimit

Koncepti i një "viktime" është shfaqur që në shoqëritë e lashta. Ai ishte i lidhur me nocionin e sakrificës (Karmen, 2012). “Në kuptimin origjinal të termit, një viktimë ishte një person apo një kafshë që dënohej me vdekje gjatë një ceremonie apo riti fetar, në mënyrë për të qetësuar apo kënaqur disa fuqi të mbinatyrshe ose hyjnitë. Gjatë shekujve, fjala “viktimë” ka evoluar duke marrë kuptime të tjera. Tani ajo zakonisht i referohet personave të cilët vuajnë dëmtime, humbje, ose janë para vështirësive të ndryshme për arsye të ndryshme. Njerëzit mund të bëhen viktimat të aksidenteve, fatkeqësive natyrore, sëmundjeve, apo problemeve sociale si lufta, diskriminimi, politika, apo shkaqe të tjera që mund të ndodhin brenda apo jashtë familjes. Viktimat e krimit janë të dëmtuar nga akte të paligjshme” (Karmen, 2012).

Viktimizimi është një marrëdhënie asimetrike ndër personale që është abuzive, e dhimbshme, shkatërruese, dhe e padrejtë. Ndërsa një krim është në progres, shkelësit përkohësisht detyrojnë viktimat e tyre për të luajtur rolet që imitojnë dinamikën mes grabitqarit dhe presë, fituesit dhe humbësit, fituesit dhe të mundurit, dhe madje edhe pronarit dhe skllavit (Karmen, 2012). Shumë lloje viktimizimesh janë sanksionuar me ligje gjatë shekujsh me qëllim për të mbrojtur viktimat, si dhuna, përdhunimi, plaçkitja, dhe mashtrimi. Por ka plot lloje të tjera viktimizimesh të cilat nuk janë të mbrojtura me

ligj. Kjo ndodh aktualisht në shumë familje shqiptare, ku dhuna konsiderohet e drejtë, ku burri ofendon, dhunon me fjalë apo dhunon fizikisht gruan apo fëmijën e pambrojtur, ku djali dhunon nënën, motrën, apo anëtarët e tjerë të familjes të cilët janë në këtë rast viktimat e krimit. Dhe ato pranojnë, nënshtrohen, e nuk denoncojnë nga mentaliteti që ekziston në lidhje me këto sjellje që ndodhin brenda familjes së tyre.

Viktimologjia sipas Karmen është studimi shkencor, fizik, emocional, dhe financiar i njerëzve të dëmtuar të cilët vuajnë për shkak të aktiviteteve të paligjshme. Viktimologjia para së gjithash heton gjëndjen e viktimave: ndikimi i lëndimeve dhe humbjeve të shkaktuara nga shkelësit mbi njerëzit që ata synojnë. Në pjesën të analizës së këtij studimi është bërë edhe një analizë e viktimave të krimit brenda familjes.

Në fakt ka një dallim të madh midis termave viktimologji dhe kriminologji. Sipas teorisë tradicionale të mendimit krimi është një veprim i shoqëruar me një viktimitë. Por realisht kjo nuk është gjithmonë e vërtetë. Në fakt që në vitin 1965 një klasë e tërë krimesh janë riekzaminuar dhe u është dhënë emri “krime pa viktima” (Schur, 1965, p. 24). Këtu përfshihen disa krime si marrëdhëniet seksuale pa dëshirë midis të rriturve (si p.sh. midis burrit dhe gruas), prostitucioni, droga dhe ndoshta edhe disa forma të dhunës pornografike.

Viktimologjistët duan të dinë se deri në çfarë mase viktimat përjetojnë plagë fizike, vështirësi ekonomike apo trazira emocionale. Të rrallë janë ata persona që ndërmarrin rrugën drejt policisë për ta denoncuar këto lloj krimesh.

Viktimat e dhunës dhe krimit në familje ka raste që tjetërsohen si njerëz, dhe tërhiqen nga shoqëria. Ata kalojnë në depresion, kanë çrregullime të gjumit, dhe fajësojnë veten se e gjitha kjo ndodh për fajin e tyre. Ka të tjerë që mund të reagojnë në mënyrën më të keqe të mundshme për shkak të frikës ose tërbimit duke u kthyer nga viktimitë në vrasës. Ka dhjetëra gra në burgun 325-të Ali Demit në Tiranë, të cilat pas dhunës së ushtruar janë kthyer në vrasëse. Ato kanë probleme vetëbesimi, e kanë të vështirë të rimarrin në kontroll jetën e tyre, mendojnë se nuk kanë patur rrugëzgjdhje tjetër për të shpëtuar nga ajo situatë dhe si zgjidhje të vetme kanë parë vrasjen e bashkëshortit apo dhunuesit. Por përse njerëzit përjetojnë ngjarje të tilla dhe cilat janë pasojat që ka familja apo shoqëria në tërësi?

Viktimat primare përjetojnë pasojat kryesore. Në rastin e dhunës në familje viktimat primare janë në përgjithësi femrat. Ato sipas Karmen mund të quhen edhe “të

mbijetuara”. Kjo pasi shihen si shumë të fuqishme për ti bërë ballë gjithë problemeve në jetë. Megjithatë termin “të mbijetuara” mund ta përdorim gjithashtu pasi ka shumë raste ku dhuna brenda familjes ka përfunduar në krim. Gratë të cilat përjetojnë dhunë duhet ta kuptojnë se dhuna nuk eliminohet me kalimin e kohës, por në të kundërt, me kalimin e kohës, ajo shtohet edhe më shumë (Qendra e Aleancës Gjinore për zhvillim, 2008, f. 14). Prandaj “viktimat e krimit” duhet të jenë të vetëdijshëm dhe ta denoncojnë atë në kohë.

Viktimizimi krijon shumë efekte negative të cilat janë normale si: zemërim, frikë, depresion, fajësim, ankth etj. Ndërkohë që është e zakonshme që këto emocione të vazhdojnë për një kohë të gjatë, ato përgjithësisht thellohen me intensitet. Gjendje të çuditshme humori tregojnë thellësinë e ngjarjes si për shembull ndryshimi i menjëhershëm i humorit nga i gëzuar në të mërëzitur, ose të qeshurit me zë ndërkohë që viktimat tregojnë se sa e tmerrshme ishte situata. Nëse një person vazhdon ti shprehë këto emocione për ditë të tëra apo javë, kjo do të thotë se ekziston rreziku që ai të jetë në një gjendje stresi të lartë. (Underwood & Edmunds, 2003, f. 91).

1.9.5 Dhuna

Mizen dhe Morris në studimin e tyre e trajtojnë agresionin si një gjendje emocionale, e cila së bashku me gjendje të tjera emocionale shërben për të orientuar subjektin drejt objektit. Atëherë dhuna mund të shihet si një përdorje agresioni për qëllim të distancimit të subjektit nga eksperiencia dhe nga emocionet, duke përfshirë agresionin, i cili është në shkallë të lartë ose kërcënues (Mizen & Morris , 2007, f. 35).

Në këtë kontekst, fjala *dhunë* ka më shumë kuptim të përdoret për të emëruar agresionin që është kryesisht “veprimi” që shërben në një funksion të caktuar. Ky koncept “veprimi” përshkruan veprimin si diçka që është e menduar, dhe pse është mendim që shumë shpejt mund të kthehet në veprim. Atëherë nga kjo del se dhuna mund të kuptohet si një lloj veprimi që plotëson një funksion psikologjik, heqja qafe e përmbajtjeve mendore të pa dashura. Dhuna mund të përfshijë të folurin dhe disa aktivitete të tjera mendore, p.sh. obsesionin, të cilat kanë cilësinë kryesore të “veprimit”. Ky lloj veprimi, është përgjithësisht i pa menduar.

Në kuptimin e nenit 3 të ligjit nr. 9669 dt. 18/12/2006 “*Për masa ndaj dhunës në marrëdhëniet familjare*” me *dhunë* do të kuptohet çdo veprim apo mosveprim i një personi ndaj një personi tjetër, që sjell si pasojë cënim të integritetit fizik, moral, psikologjik, seksual, dhe ekonomik. Ndërkohë UNDP e paraqet paksa ndryshe përkufizimin e dhunës: “Dhuna në familje shihet si një dhunë e ushtruar nga partneri intim apo dhe nga anëtarë të tjerë të familjes” (UNDP, 2003, f. 10). Shpesh dhuna ndodh pasi anëtarët e familjes nuk njohin dhe nuk shikojnë për alternativa të tjera. Ata bllokohen me të vetmen zgjidhje që u del përpara dhe nuk mendojnë për këto alternativa. Dhuna shpesh ndodh për shkaqe nga më të ndryshmet. Atëherë në këtë rast çifti për të dalë nga situata në të cilën ndodhet nuk është mirë të bëhet pre e konflikteve apo dhunës por të mundohet me anë të komunikimit të dyanshëm që të gjejë zgjidhje për këtë problem. Sipas studiuesve gjithmonë ka alternativa dhe zgjidhje të tjera. Mjafton ti mendosh ato. “Format e agresivitetit ndryshojnë në varësi të situatave, p.sh. spektatorët shtyhen në stadium, nëna tërheq me forcë fëmijën që hutohet në dyqanin e lodrave etj. Këto janë forma të zakonshme të jetës sociale. Por fatkeqësisht ndërveprimet sociale përfshijnë edhe veprime më të dhunshme, si p.sh. dhuna kriminale e cila konsiston në kryerjen e veprimeve të dëmshme e të paligjshme, rrahje, dhunime, vrasje, vetëvrasje” (Dragoti, 2011, f. 107).

Studiuesit kanë dyshimet e tyre nëse është e mundur që një shoqëri të ekzistojë pa dhunë. Por sigurisht që ka shoqëri ku dhuna është më e pranishme se në vende të tjera. Kështu qyteti i Durrësit që kam marrë në studim sipas statistikave të policisë flet për një kriminalitet relativisht të lartë brenda familjes. Prandaj masat për parandalimin e krimit në familje janë shumë të rëndësishme.

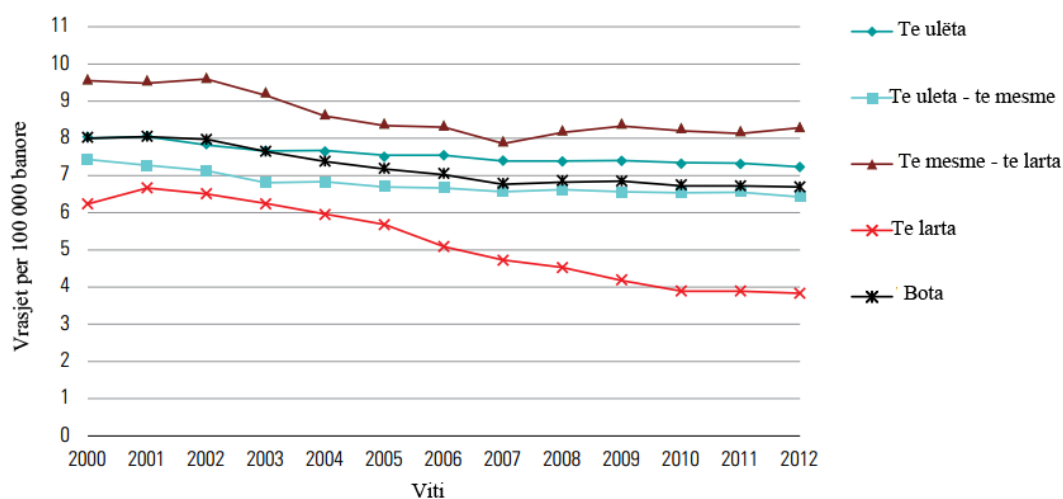
Në vendet pas komuniste Evropiane, procesi i njohjes së dhunës familjare ka qenë dhe vazhdon të jetë kompleks dhe sfidues. Megjithëse modeli komunist ndryshon shumë nga një vend në tjetrin, dhuna brenda familjes ka qenë tabu në të gjitha këto vende (Fabian, 2010, f. 221). Prandaj është e rëndësishme që njerëzit vet të ndërgjegjësohen se dhuna në familje është e patolerueshme dhe dënohet me ligj. Për këtë nuk mjafton vetëm ndërhyrja e shtetit dhe policisë, kërkohet bashkëpunimi i gjithë aktorëve brenda shoqërisë dhe ndryshimi i mentalitetit.

1.10 Dhuna në familje si një shkelje e të drejtave të njeriut

Dhuna, krimi shkatërron dhe merr jetë. Në të gjithë botën janë më shumë se gjysëm milionë njerëz që vriten çdo vit. Përtej këtyre krimeve, miliona më shumë fëmijë, gra, burra vuajnë pasojat e dhunës në familje, shkollë, komunitet.

Nga një studim i UNDP-së për vitin 2014 rezulton se kanë ndodhur më shumë 475 000 vdekje në vitin 2012 në të gjithë botën si rezultat i dhunës në familje. Gjashtëdhjetë përqind e tyre kanë qenë meshkuj të moshës 15 – 44 vjeç, duke e bërë krimin në familje shkakun e tretë kryesor të vdekjes së meshkujve në këtë rang moshe. Brenda vendeve me të ardhura të ulëta dhe të mesme, vendin kryesor e udhëheq Amerika me 28.5 vrasje për 100 000 banorë, e ndjekur nga Afrika me 10.9 vrasje për 100 000 banorë. Norma më e ulët e vrasjeve është në zonën perëndimore të Pacifikut me 2.1 vrasje për 100 000 banorë. Gjatë periudhës 2000 – 2012, normat e vrasjeve kanë rënë me 16% në të gjithë botën. Ndërkohë në vendet me të ardhura të larta rënia është me 39%. Normat e vrasjeve në vendet me të ardhura të ulëta apo të mesme kanë treguar një rënie më të lehtë gjatë të njëjtës periudhë.

Më e keqja qëndron se vrasjet janë vetëm një fraksion i krizës sociale dhe shëndetësore që shkakton dhuna në familje. (UNDP, WHO, UNODC, 2014).

Grafiku 1, Normat e vrasjeve sipas statusit të të ardhurave të vendeve, 2000-2012

Burimi: UNDP, WHO, 2014

Prevalenca e dhunes nga partneri

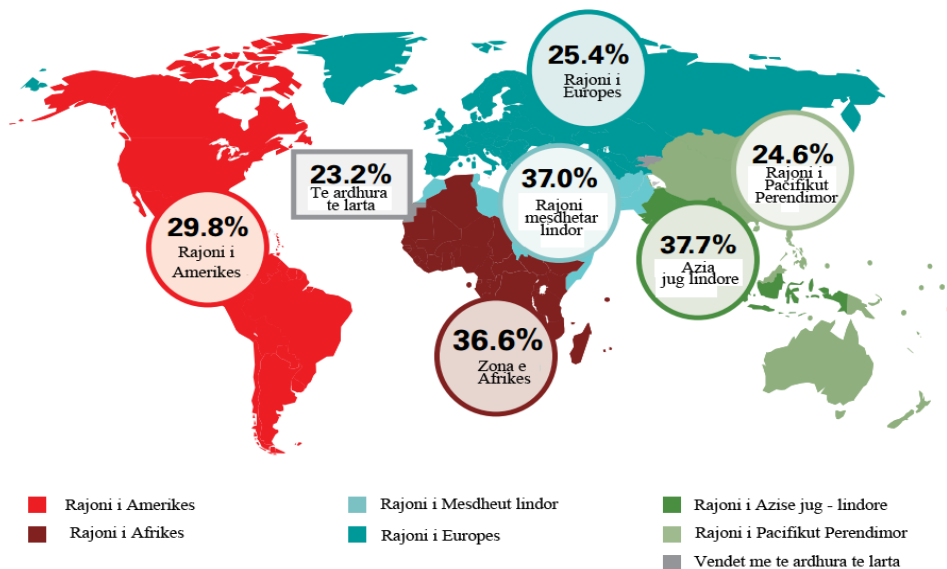

Figura 1, Prevalenca e dhunes nga partneri, Burimi: UNDP, WHO, 2014

Dhuna në familje është një nga format më të vjetra të diskriminimit. Njeriu që në lashtësi ka përdorur forcën ndaj njëri – tjetrit, duke e zhdukur më të dobëtin ose duke e kthyer në skllav, sidomos femrat. Megjithatë nuk ka asnjë të dhënë që në lashtësi gruaja rrihej nga burri. Në lashtësi paqja prishej nga përdorimi i forcës. Prehistorikët, lashtësia e pacivilizuar dhe civilizimi greko – romak, kanë pasur shumë pak për të mos thënë fare dhunë në familje. Xhelozia e burrave është rritur me kalimin e shekujve (ELKO, vep. cit. f. 35-38).

Por megjithëse ka qenë shumë e përhapur për shekuj me radhë, dhuna në familje është njohur si shkelje e të drejtave të njeriut vetëm vitet e fundit. (Ristanović & Dokmanović, 2006, f. 39).

Në figurën më poshtë shohim se si dhuna shkakton probleme të ndryshme në shëndetin e njeriut.

Pasojat e dhunes mbi shendetin mendor dhe fizik

Figura 2, Pasojat e dhunes mbi shendetin mendor dhe fizik te njeriut (UNDP, WHO, UNODC, 2014)

Rreth një dekadë e gjysmë më parë nëse njerëzit do të pyeteshin rreth “dhunës në familje” përgjigja do të ishte “çfarë po thoni? Abuzimi i grave nga një partner intim ishte kaq i pranueshëm sa që edhe shumica e akademikëve, aktivistët e grave dhe ligjvënësit që merreshin me çështjet e grave do të ngatërroheshin. Gratë aktiviste të OKB- së u mblodhën së bashku në mes të viteve 1999 për të krijuar një koncept të përbashkët të dhunës kundër grave (Fabian, 2010, f. 78).

Dhuna kundër grave është pasojë e një mendësie, që ushqehet në shumë kultura, se burrat kanë epërsi dhe gratë me të cilat ata jetojnë janë pronë e tyre që duhen trajtuar ashtu siç e shohin burrat të arsyeshme. Familja është një vend intim, një burim komforti dhe ushqimi për rritjen e përbashkët të anëtarëve të saj. Po kështu kjo vlerë përfshihet në dokumentet rajonale dhe ndërkombëtare të të drejtave të njeriut dhe janë të miratuara nga Kombet e Bashkuara që në shpalljen e vitit 1944 si *Viti Ndërkombëtar i Familjes*. Sado që rëndësia e familjes si një strukturë shoqërore nuk duhet të nënvlerësohet, një besim i tepruar në aftësinë e saj rritëse dhe edukuese mund të çojë në përpjekje për ta ruajtur bërthamën familjare edhe kur anëtarët e familjes bëhen viktimë e anëtarëve të tjerë të familjes. Kështu që, ruajtja e familjes si një njësi e paprekur, në rastet e dhunës

në familje, i jep asaj përparësi në dëm të interesave të individëve brenda saj (Davies, 1994, f. 17).

Në vitet 70-80 ndodhën edhe lëvizjet më të mëdha feministe. Për herë të parë kjo ndodhi në Konferencën e Dytë Botërore për gratë në Kopenhagen (1980). Konferenca vendosi një rezolutë për “rrahjen e grave dhe dhunën në familje”. Kjo u pasua nga dy rekomandime të përgjithshme në Komitetin CEDAW për dhunën kundër grave (Rekomandimi Nr. 12 në vitin 1989 dhe rekomandimi i përgjithshëm nr. 19 në vitin 1992), ku komiteti vendosi pjesët “të mbrohen gratë ndaj çfarëdo dhune brenda familjes, në punë apo në çdo pjesë tjetër të jetës sociale”.

Në ditët e sotme standardet ligjore ndërkombëtare ndalojnë qartazi dhunën në familje¹ si një dhunë që duhet ndëshkuar, e drejtë kjo e garantuar nga UDHR për të gjithë individët. (Ristanović & Dokmanović, 2006):

- E drejta e barazisë (Art.1)
- Liria nga Diskriminimi (Art. 2)
- E drejta për të jetuar, për të qenë i lirë dhe për Siguri Personale (Art. 3)
- E drejta nga Tortura dhe trajtimi mizor, johuman apo poshtërues (Art. 5)
- E drejta e barazisë para ligjit (Art. 7)
- E drejta për barazi në familje (Art. 16)

Dhuna kundër gruas i mohon asaj dinjitetin kryesor njerëzor, duke ulur ndërveprimin e saj deri në nivelin e kafshës. Dhuna është një kthim te ligji i xhunglës, ku forca bën ligjin dhe i dobëti i bindet në mënyrë të verbër të fortit. Ajo është një antitezë e të gjithë punës së programeve të zhvillimit të gruas. Për sa kohë që gratë rrinë nën kontrollin e burrave, nga frika se çfarë mund të pësonin nga burrat apo meshkuj të tjerë, i pengon gratë të shfrytëzojnë të gjithë potencialin e tyre njerëzor apo të kryejnë rolin e tyre si pjesëtare e zhvillimit (Davies, 1994, f. 34).

Dhuna në familje shoqërohet gjithashtu edhe me kosto. Kështu në një studim të bërë nga *Qendra për nisma ligjore qytetare* lidhur me kostot ekonomike që ka zbatimi i legjislacionit shqiptar kundër dhunës në familje ka rezultuar se totali i kostove të drejtpërdrejta dhe të tërthorta për të mbijetuarën nga dhuna në marrëdhëniet familjare

¹ Violence Against Women in the Family, Report of the special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms Radhika Coomaraswamy, në akordancë me Komisionin për të Drejtat e Njeriut, rezoluta 1995/85, E/CN.4/1999/68 10 Mars 1999.

është 11900 lekë. Në këto kosto janë futur kostoja për shpenzime avokati, shpenzimet e transportit në polici, gjykatë, shpenzimet administrative, koha për të lëshuar e marrë urdhër mbrojtje, analiza, ilaçe, kosto për mosparaqitje në punë, kosto për kujdesin e fëmijëve etj. (Qendra për Nisma Ligjore Qytetare, 2013, fv. 104-105). Me të drejtë ky libër thekson se “Çdo studim i dhunës në familje tregon që parandalimi dhe ndërhyrja e hershme kushton shumë më pak se sa kujdesi ndaj krizës në fazat e vonshme, si dhe ndaj pasojave të tjera sociale. Programet që zbulojnë dhe i japin fund dhunës në familje në një fazë të hershme, rezultojnë me kursime shumë të mëdha sociale në të ardhmen”.

1.10.1 Kuadri ligjor shqiptar lidhur me barazinë gjinore

Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë (1998), në nenin 18 të saj, përcakton se “të gjithë shtetasit janë të barabartë përpara ligjit dhe se askush nuk mund të diskriminohet për shkaqe të tilla, si: gjinia, raca, feja, etnia, gjuha, bindjet politike, fetare a filozofike, gjendja ekonomike, arsimore e sociale” (Korporata e Bashkive të Shqipërisë, 2015).

Kodi Penal (1995), i miratuar më 21.03.1995, Ligji nr. 7905, siguron barazinë mes burrit dhe gruas në të gjitha fushat e jetës, shëndetit, pronës dhe dinjitetit. Sipas këtij Kodi, për krime të njëjta, gratë marrin të njëjtat dënime si burrat.

Kodi Civil (2001), i miratuar me ligjin nr. 8781, datë 03.05.2001, u njeh grave të drejta të barabarta në të gjitha proceset ligjore, siç është e drejta për të ngritur padi ndaj dikujt apo për t’u gjykuar.

Kodi i Punës (2003), i miratuar në vitin 2003, njeh të drejta të barabarta punësimi për si për burrat ashtu edhe për gratë. Të drejta të barabarta gëzohen gjithashtu edhe për sa i përket mbrojtjes në vendin e punës, pagesës së barabartë për punë me vlerë të njëjtë dhe pushimeve të paguara. Ky Kod stimulon materialisht punëdhënësit/et për marrjen në punë të punëkërkueseve gra dhe vajza. Formulimet e neneve të Kodit të Punës bazohen në standardet ndërkombëtare të punës.

Kodi i Familjes (2003), i miratuar në vitin 2003, me Ligjin nr. 9062, i njeh të drejtën e barabartë burrit dhe gruas të zgjedhin lirisht angazhimet martesore dhe divorcin, si dhe të drejta dhe detyrime të ndërsjella ndaj familjes dhe edukimit të fëmijëve.

Ligji Për Një Shoqëri Gjinore të Barabartë (2004), me Ligjin nr. 9198, miratuar më 26.02.2004, plotëson kuadrin ligjor lidhur me të drejtat e barabarta mes burrit dhe gruas. Ligji konsiston në vendosjen e të dyja seksëve në pozita të barabarta në fushën e punësimit, arsimit, vendimmarrjes, kundër diskriminimit dhe ngacmimeve seksuale. Përveç kësaj, ky ligj parashikon ndëshkim ligjor në rast se konstatohen shkelje të tij.

Ligji Për Masat Kundër Dhunës në Familje (2007), ligji nr. 9669, miratuar në qershor 2007, përbën një nga nismat më të suksesshme për përafrimin e legjislacionit shqiptar me standardet ndërkombëtare në fushën e legjislacionit kundër dhunës në familje. Ky ligj është pjesë thelbësore e kuadrit anti diskriminues të legjislacionit shqiptar, hartuar në vazhden e zbatimit të akteve të detyrueshme ndërkombëtare, si CEDAW, apo akteve të tjera të miratuara nga Bashkimi Evropian. Ky ligj u paraqit në Parlament me kërkesë-firmën e 20.000 qytetarëve shqiptarë.

Qëllimet e këtij ligji janë:

- Parandalimi dhe reduktimi i dhunës në familje në të gjitha format e saj, me anë të masave të përshtatshme ligjore.
- Garantimi i mbrojtjes me masa ligjore të pjesëtarëve të familjes, të cilët janë viktima të dhunës në familje, duke iu kushtuar vëmendje të veçante fëmijëve, të moshuarve dhe personave me aftësi të kufizuara.

Ligji Për Barazinë Gjinore në Shoqëri (2008), Ligji nr. 9970, është ligji më i fundmë i miratuar nga Kuvendi i Shqipërisë më 25.07.2008. Ky ligj përmirëson efektshmërinë e ligjit lidhur me barazinë gjinore dhe shërbejë në përforcimin e mekanizmave institucionale të zbatimit të kuadrit ligjor mbi barazinë gjinore në Shqipëri (Korporata e Bashkive të Shqipërisë, 2015).

1.10.2 Konventa evropiane kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje

Për mbrojtjen e grave dhe familjeve nga dhuna, Shqipëria ka ratifikuar Konventën e Këshillit të Evropës “Për parandalimin dhe luftën kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje” me anë të ligjit nr. 104 të vitit 2012.

Qëllimet e kësaj Konvente janë: mbrojtja e grave nga të gjitha format e dhunës dhe parandalimi, ndjekja penale dhe eliminimi i dhunës kundër grave dhe dhunës në familje; kontributi ndaj eliminimit të të gjitha formave të diskriminimit kundër grave dhe promovimi i barazisë thelbësore midis burrave dhe grave, duke përfshirë mënyrat me anë të fuqizimit të grave; mbrojtja e grave nga të gjitha format e dhunës dhe parandalimi, ndjekja penale dhe eliminimi i dhunës kundër grave dhe dhunës në familje; kontributi ndaj eliminimit të të gjitha formave të diskriminimit kundër grave dhe promovimi i barazisë thelbësore midis burrave dhe grave, duke përfshirë mënyrat me anë të fuqizimit të grave; ofrimi i mbështetjes dhe ndihmës për organizatat dhe agjencitë e zbatimit të ligjit për të bashkëpunuar në mënyrë efektive, me qëllim miratimin e një përqasjeje të integruar për të eliminuar dhunën kundër grave dhe dhunën në familje. Barazia midis burrit dhe gruas u pa si e domosdoshme të rregullohej me ligj që në vitet 1979 kur në dhjetor 1979 Asambleja e Përgjithshme e OKB-së miratoi Konventën mbi zhdukjen e të gjitha formave të diskriminimit kundër grave. Kjo konventë ka hyrë në fuqi në shtator të vitit 1981.

1.11 Llojet e dhunës në familje

Dhuna në familje është një nga format e krimit në familje që është më pak e raportuar nga të gjitha, për shkak të fshehtësisë që tentojnë të mbajnë pjesëtarët e familjes kur bëhet fjalë për gjënë më të shtrenjtë siç është familja.

Dhuna brenda familjes është kryesisht një aktivitet mashkullor. Të dhënat tregojnë se abuzimi fizik në shënjestër të tij përveç grave ka në shënjestër dhe fëmijët, kryesisht fëmijët e vegjël të moshës nën gjashtë vjeç. Edhe gratë mund të ushtrojnë dhunë në familje, kundrejt bashkëshortëve dhe veçanërisht ndaj fëmijëve. (Giddens, 2007, f. 394). Aktet e dhunës mund të shfaqen midis burrit dhe gruas, partnerëve në një biznes, prindërve dhe fëmijëve, apo edhe motrës dhe vëllait. Secili nga shembujt mund të rezultojë në forma të ndryshme të dhunës (vrasje, sulme të rënda, abuzim me fëmijët, abuzim me bashkëshorten), por diferencat në fuqinë fizike të individit mund të ndryshojnë nga pjesëmarrësit në këto akte. Këto krime ndodhin më shpesh kur një person i fuqishëm ndjen kërcënim apo ndjen dëshirën të kontrollojë personin tjetër. Në

këto situata, mund të mendohet se dhuna mund ta ndihmojë personin e fuqishëm të rivendosë kontrollin e dëshiruar në një marrëdhënie. “Dy individë mund të kuptojnë se janë në konflikt kur ndërkohë që njëri rritet, tjetri zvogëlohet” (Daly, et al., 1988). Mbështetet gjithashtu ideja se dhuna mund të rezultojë kur një palë përpiqet për të modifikuar ekuilibrin e perceptuar të kontrollit ndaj tjetrit (Tittle, 1995).

Shumë njerëz, sigurisht që nuk ngushëllohen tek dhuna për të modifikuar balancimin e fuqisë në marrëdhëniet ndër personale. Ndodh që shumë akte të dhunës ndërpersonale rriten jashtë përcaktimeve që i identifikojnë këto akte si të pritshme. Krimi ndodh më shpesh në disa grupe dhe në disa vende të caktuara, duke sugjeruar një marrëdhënie të fortë midis këtyre akteve dhe karakteristikave sociale.

Krimi në familje është një nga problemet më të përhapura në shoqërinë shqiptare. Problemi qëndron se struktura familjare tenton të fshehë gjurmët e sjelljeve të dhunshme nga të dhënat zyrtare, por ndjeshmëria në rritje gjatë viteve të fundit ndaj këtyre fenomeneve ka bërë që krimi në familje të denoncohet gjithmonë e më shumë. Çdo anëtar i familjes mund të bëhet viktimë e krimit në familje, megjithëse janë gratë dhe fëmijët që vuajnë më shumë dhe më shpesh dhunën dhe fyerjet krahasuar me anëtarët e tjerë të familjes.

Organizata Botërore e Shëndetësisë e përkufizon dhunën si: “Përdorim të qëllimshëm të forcës fizike ose të fuqisë, të kërcënimit ose të përdorimit të saj real, kundër vetes, një personi tjetër ose kundër një grupi a komuniteti, forcë e cila çon ose ka mundësi të çojë në plagosje, vdekje, dëmtim psikologjik, keqzhvillim ose privim” (OBSH, 1999 & 2002).

1.11.1 Dhuna fizike

Dhuna fizike është një nga format më ekstreme të dhunës, e cila mund të kthehet shumë lehtë në krim. “Dhuna fizike përfshin: shtyrjen, goditjen, gërvishtjen, pickimin, kafshimin, hedhjen, mbylljen në shtëpi, goditjen me objekte të ndryshme, kërcënimin me thikë ose me armë tjetër, refuzimin për ta ndihmuar gruan kur ajo është shtatzënë ose sëmurë etj, e deri në formën më të rëndë, vrasjen (Bregu, 2005, f. 111). Në

përgjithësi ushtrues i dhunës fizike është bashkëshorti i cili kërkon të kontrollojë gruan e tij. Përgjithësisht bashkëshortët që janë të dhunshëm, ata e gjejnë gjithmonë pretekstin për të ushtruar dhunë, prandaj gruaja që është në një marrëdhënie të tillë duhet menjëherë të kërkojë ndihmë ose të denoncojë rastin, pasi shanset që dhuna fizike të përfundojë në vrasje është e lartë për më tepër ajo ka tendencën të rritet me kalimin e kohës. “Në fillim burri e trajton mirë dhe qëllimi është që ta bëjë gruan të vogël. Ai është “trau” që e mban atë shtëpi. Ajo nuk guxon që ta lëvizë atë, nga frika se i bie e gjithë çatia mbi kokë. I gjithë sistemi mbi të cilin është ndërtuar familja shembet” (Imeraj, Të fshehtat e gruas, 2008, f. 46)

1.11.2 Dhuna seksuale

Dhuna seksuale përfshin forma të ushtrimit me forcë të marrëdhënieve seksuale jashtë dëshirës së partneres. Në qendrat e këshillimit të grave raportohen raste të dhunës seksuale pas një dhune të rëndë fizike, detyrimi për të bërë gjithçka që thotë burri, etj. Ndërkohë më të fshehta janë rastet e incestit, të cilat raportohen shumë rrallë. Rezulton se marrëdhëniet seksuale me të mitur kryhen kryesisht nga një i afërm, apo nga një person tek i cili fëmija dhe familja ka besim të plotë. Ligji penal është tepër i prerë në dënimin e marrëdhënieve seksuale me të mitur, pavarësisht se ato janë kryer me apo pa dëshirën e të dëmtuarës. Krimi i marrëdhënieve seksuale me dhunë është tepër i rëndë si në aspektin moral e shpirtëror, ashtu edhe në atë fizik e psikologjik. Për shkak të tronditjes së madhe që shkaktohet tek viktimi e sidomos kur viktimi është i/e mitur, apo për shkak të turpit e frikës në praktikë vihet re një ndrojtje për të denoncuar fajtorin. (Sh.G.P.A, 1998, f. 47).

1.11.3 Dhuna psikologjike

Dhuna psikologjike përfshin një formë të dhunës që është nga më të përhapurat brenda familjes. Kjo lloj dhune mund të ushtrohet nga të gjithë pjesëtarët e familjes. Kështu dhunë psikologjike është ajo formë e dhunës ku njëri nga pjesëtarët e familjes shan apo ofendon pjesëtarin tjetër, kur nuk i jep të drejtë fjale apo vendimmarrje, kur nuk e lë të

vishet siç do etj. Sipas zakoneve shqiptare në shumë zona të thella malore grave nuk u jepet e drejta e vendimmarrjes. Ato nuk kanë të drejtë të zgjedhin apo të flasin para burrit, qoftë edhe në rastin kur bëhet fjalë për fëmijët e tyre. Tek dhuna psikologjike mund të futet edhe kontrolli që ushtron një person i familjes ndaj ekonomisë së familjes. Në këtë rast gruaja p.sh. nuk ka asnjë akses ndaj parave, qoftë edhe për atë pjesë që ajo e nxjerr vet me punën e saj. “Ne tashmë kemi parë se të gjithë anëtarët e një familjeje nuk kanë të njëjtin akses ndaj burimeve, shërbimeve dhe mundësive. Të bazuar në këto pabarazi, disa shkencëtarë socialë e shohin familjen si një vend ku bëhen ujdi dhe kundërshtime, ku negociohet pushteti” (Bhasin, 2006, f. 34).

Kjo mënyrë të sjelluri është quajtur nga Rain si një formë terrorizmi e personalitetit familjar. “Është një formë afatgjatë e dhunës në familje e cila drejtohet ndaj viktimës ose viktimave për muaj të tërë, vite apo edhe dekada. Dhe dhunuesi në vetvete nuk është i njëjti person që viktima ka zgjedhur të martohet apo edhe të takohet me të. Ofendimi është një krim djallëzor, i cili është vështirë të kuptohet nga shumica e njerëzve e shoqërisë tonë. Viktima fajëson veten se shkak i ofendimeve është vet ajo dhe jo personi që e ofendon atë”. (Rain, 2013, f. 159)

Kur flasim për dhunë shumica mendojnë direkt për dhunën që ushtron burri ndaj gruas. Në fakt dhuna në familje është më e gjerë se kaq. Përveç dhunës ndaj grave kemi dhunë ndaj fëmijëve, dhunë ndaj të moshuarve, dhunë që ushtrohet nga fëmijët (kryesisht adoleshentët) tek prindërit etj.

Burri tenton të ketë prirje autoritare, prepotente dhe arrogante, patriarkale apo konservatore e që, te ne, vazhdojnë të gjallojnë ende. Të gjitha këto lidhen edhe me mendësinë e ndjenjën egocentriste të mashkullit. Partnerja e tij mund të ndeshet me probleme kur gjen një mashkull të tillë, dhe prandaj ndodhin konflikte midis çiftit. Ato mund të ndikojnë që jeta bashkëshortore të bëhet e padurueshme, madje mund të çojnë edhe në divorc. (Beqja, 2000, f. 38). Gratë në fakt e kanë të vështirë të ndërmarrin hapin e divorcit, por kur ato e “paketojnë valixhen, ikin pa e kthyer kokën mbrapa” (Imeraj, vep. cit., 2008, fq. 46).

Dhuna ndaj burrave

Tek dhuna psikologjike bën pjesë kryesisht edhe dhuna ndaj burrave. Megjithëse në numër raportimesh të vogla, dhuna psikologjike ndaj burrave ekziston, sidomos në rastet kur ata janë të papunë. Burrat konsiderohen si shtylla e familjes dhe furnizuesi kryesor me të ardhura i familjes. Në rastin kur ata marrin pagë të ulët apo nuk janë në punë etiketohen si “dembelë”, “të paafte”, apo dhe “budallenj” si nga bashkëshortja ashtu edhe nga anëtarë të tjerë të familjes, që mund të jenë fëmijët, prindërit e tij apo edhe vjehrrë e vjehrra.

Një perceptim stereotipik i dhunës në familje ka krijuar idenë se gratë janë viktimat dhe burrat agresorët. Megjithatë një sërë studimesh që prej vitit 1970 kanë argumentuar se brenda familjes shanset për ushtrim dhune janë të barabarta nga të dyja sekset. Murray Straus ka zhvilluar Shkallën e Taktikës së Konfliktit (CTS). Subjekteve ju kërkua të identifikonin metodën që kishin përdorur për të zgjidhur konfliktet brenda familjeve të tyre. Për të përcaktuar nivelin e agresionit të ndodhur, shkalla CTS i vendos ata në një diapazon veprimesh nga “shtyrë apo goditur” deri tek “goditur me një objekt”. Ky diapazon u nda më pas në dy kategori në dhunime të vogla dhe të mëdha. Kjo i dha mundësi studiuesve të llogarisin frekuencën e dhunës brenda familjes. Studimi i Strausit u pa me interes dhe ai u zhvillua në një studim kombëtar. Nga të gjithë të intervistuarit e studiuar, 27% raportuan vetëm dhunë të burrit ndaj gruas, 24 përqind raportuan dhunë të gruas ndaj burrit, ndërkohë që pothuajse 50% raportuan dhunë të dyanshme (Straus & Gelles, 1990).

1.12 Dhuna ekonomike

Një lloj dhune e cila ka shumë pasoja në vijueshmërinë normale të një martese është edhe dhuna ekonomike. Kështu shumë gra janë të varura ekonomikisht tek burri apo prindërit e bashkëshortit dhe e kanë shumë të vështirë të vendosin vetë për të shpenzuar. Megjithëse ato mund të jenë krah i vetëm i punës sërish ato duhet ti dorëzojnë të ardhurat tek burri dhe për çdo gjë që blejnë të marrin leje tek ai. Në librin “*Gratë dhe ekonomia*” Gilman e krahason varësinë ekonomike të grave ndaj burrave me kafshët. Kështu thuhet se kafshët femra në përgjithësi janë krejtësisht të pavarura nga meshkujt.

Ato janë të afta të rrisin të vegjlit, të kujdesen për ta dhe për veten si dhe ti mbrojnë ata. Por ka kafshë që me gjithë përpjekjen e mundimshme që bëjnë, ushqyerja e tyre varet nga pronari. Kështu p.sh. kali edhe pse bën një punë tepër të mundimshme, ushqyerja e tij varet krejtësisht nga fuqia dhe vullneti i pronarëve. Të njëjtin paralelizëm bën autori edhe për gratë e fiseve të egra të cilat janë ekonomikisht të varur nga burrat e tyre. Puna e tyre është pronë e një tjetri; ato punojnë nën vullnetin e njëri-tjetrit dhe rezultati që marrin nuk varet nga puna e tyre, por nga fuqia dhe vullneti i një tjetri. Ato janë ekonomikisht të varura. Kjo është e vërtetë për femrat njerëzore, qoftë në rrafshin individual, qoftë kolektiv (Gilman, 2004, f. 12-13). Në shumicën e shoqërive, për arsye se meshkujt kanë qenë historikisht përgjegjës për sigurimin e ushqimit (gjah), dhe për shpërndarjen e ushqimit. Ndërkohë që femrat kanë qenë përgjegjëse për mbledhjen e perimeve, frutave dhe statusi i tyre ka qenë historikisht më i ulët. Në shtetet e zhvilluara dhe ato në zhvillim, edhe kur të dy sekset janë të përfshira në forcën e punës (të paguar), meshkujt vazhdojnë të kontrollojnë shpërndarjen e burimeve. (Dwyer & Bruce, 1988) vep. cit., në Haxhiymeri & Gjermani, vep. cit. 2010, f. 139).

“Nga studime të ndryshme është parë se kur gratë kanë më shumë kontroll në shpenzimet e familjes së tyre ato dedikojnë pjesën më të madhe të shpenzimeve për rritjen e potencialeve të fëmijëve dhe blejnë gjëra të vlefshme për shtëpinë. Një mënyrë që vende të ndryshme mund të ndjekin për të ulur pabarazitë gjinore është pikërisht përmes buxhetimit gjinor, i cili përfshin ekzaminime sistematike të programeve dhe politikave buxhetore si dhe efektet që ato kanë tek gratë.” (Aleanca Gjinore për Zhvillim, 2007, f. 5).

Dhuna ekonomike, si një formë e abuzimit familjar ka fituar së fundi njohje në dokumentet e OKB-së. Dhuna ekonomike është trajtuar si fillim në raportin final të Komisionit të të Drejtave të Njeriut nga reporterja e parë e dhunës kundër grave, Radhika Coomaraswamy, e cila argumentoi se “dhuna familjare” është rritur nga abuzimet psikologjike që ndodhin nga ndalimi i nevojave ekonomike të viktimës. Me ratifikimin e rezolutës, Asambleja e Përgjithshme shtoi një koncept të ri të “deprivimit ekonomik” në përcaktimin e llojeve të dhunës në familje (United Nations 2004).

Raporte të tjera të dhunës gjinore nuk e përmendin fare dhunën ekonomike. (Fabian, 2010, f. 102).

1.13 Faktorë të jashtëm që nxisin dhunën e krimit

1.13.1 Alkooli dhe krimi

Përgjithësisht njerëzit mendojnë se shumë krime kryhen nën efektin e alkoolit. Dehja kronike është një problem madhor. Në rastin kur bashkëshorti është i dehur, ai nuk ka durimin e duhur që ti japë zgjidhje problemeve familjare. Në këtë rast ai priret ti zgjidhë ato me anën e fyerjeve, dhunës fizike, përdhunimit e në raste të veçanta dhe jo shumë të rralla, me vrasje. Kur vrasësit kryejnë krime nën efektin e alkoolit, ato paraqesin vështirësi në marrëdhëniet me të tjerët që mund të përfundojnë në dhunë sipas situatës. Pija luan rol të rëndësishëm në marrëdhëniet e përditshme ndër personale. Alkooli përdoret për të përruar festa të ndryshme. Ndërkohë që miliona njerëz e shikojnë alkoolin dhe drogën si burim qetësie e kënaqësie që rrit mirëqenien sociale dhe personale, miliona të tjerë i shohin këto praktika si sjellje imorale që kërcënojnë shoqërinë dhe që përbën risk serioz për individët (Orcutt & Rudy, 2003, f. 1).

Në modelet kulturore të një kombi, *alkooli* është magjik në hidhërim dhe gëzim, në depresion dhe gjallëri, në rebelim kundër të tjerëve etj. Alkooli është shkaktar i drejtpërdrejtë kryesor i dhunës në familje. Alkooli mund të ketë efekte psikologjike të cilat më pas çojnë në rritjen e shkallës së agresionit. Alkooli shkakton një dobësim të aftësive konceptuale, të cilat shpien më pas në keqinterpretimin e veprimeve të bëra nga njerëzit e tjerë. Individët që kanë tendencë agresiviteti dhe sociopatike kanë prirje të bëhen të dhunshëm nën influencën e *alkoolit* (P.H.S, 2006, f. 98). Frojdi i mendon impulset e armiqësisë me terma hidraulike. Ai thotë se agresiviteti ngjitet në pavetëdije si rryma e ujit në kaldajë. Në qoftë se kjo rrymë psikologjike zbrazet herë pas here, presioni në sistem mund të shkaktojë çrregullime psikologjike Cituar në (Dragoti, 2011, vep. cit., f. 109).

Në shumë raste njerëzit që kanë kryer krim e kanë justifikuar sjelljen e tyre si shkak i alkoolit. Dehja kronike është një problem madhor. Në disa raste krime të dhunshme deri

në vrasje, fyerje e rëndë, përdhunim, dehja, është padyshim me një kuptim. Është e mundshme që në shumicën e rasteve kur alkooli shoqërohet me sjellje kriminale, ai vepron si deprimim dhe e bën personin përkohësisht pa dijeni të pasojave të sjelljes deviante ose dhe me paaftësi për t'u përgjigjur në lidhje me sistemin e tij të zakonshëm të vlerave dhe normave. Kur vrasësit kryejnë krime nën efektin e alkoolit, ata zakonisht paraqesin vështirësi në marrëdhëniet me të tjerët që mund të përfundojnë në dhunë sipas situatës dhe sipas përgjigjes që jep personi i përfshirë.

Pija luan një rol të rëndësishëm në marrëdhëniet e përditshme ndër personale. Alkooli përdoret nga shumë njerëz për të përruar festat kombëtare, siç janë Krishtlindjet, Viti i Ri dhe për të festuar fitoret si ato të luftës ose të ndeshjes së futbollit, për të përruar ditëlindje, sukseset, arritjet në karrierë etj. Sipërmarrësit mund të negociojnë kontratat midis disa gota pijesh, takimet me miqtë janë shpesh mundësi të mira rast për të pirë. Në shumë familje miqtë mirëpritën me një pije ose koktejlë përpara darkës me qëllim që miqtë të njihen me njëri-tjetrin. Edhe disa ceremoni fetare, raste vdekjesh shoqërohen me pije alkoolike. Në një nivel më përfshirës është thënë: *“Zakoni për të pirë bashkë, simbolizon ndjenjat e njëjta dhe bashkimin, është pothuajse universal në kulturën e ditëve të sotme”* (Orcutt, 1983, f. 42).

Në *modelet kulturore* të një kombi, alkooli është magjik në hidhërim dhe gëzim, në depresion dhe gjallërim, në rebelim kundër të tjerëve etj.

Pija është pothuajse e tëra një aktivitet grupi dhe përfaqëson modelime kulturore dhe sjellje shoqërisht të kontrollueshme. Brenda kontekstit të një sistemi “hije” me përcaktim moshe midis individëve përfaqëson identifikim grupesh dhe transformim statusesh në rolin e tyre. Alkooli është shkaktar kryesor i drejtpërdrejtë i dhunës në familje. Alkooli mund të ketë gjithashtu efekte psikologjike të cilat më pas çojnë në rritjen e shkallës së agresionit. Alkooli shkakton një dobësim të aftësive konceptuale të cilat shpiten më pas në keqinterpretimin e veprimeve të bëra nga njerëzit e tjerë. Gjithashtu individët që kanë tendenca agresiviteti dhe sociopatie kanë veçanërisht prirje të bëhen të dhunshëm nën influencën e alkoolit (Instituti i Shëndetit Publik, 2011, f. 9). Megjithatë studime të ndryshme shpjegojnë se alkooli nuk është faktori i vetëm që i bën njerëzit agresivë. Ata janë agresivë dhe situata e tyre përkeqësohet nën efektin e alkooli.

1.13.2 Droga, krimi dhe narkomania

Së pari, përdorimi i drogave është shumë i shtrenjtë dhe narkomania shumë shpesh të përfshin në aktivitete të ndryshme ilegale për të plotësuar kërkesën e saj.

Së dyti, në sjelljen njerëzore është e vështirë të përcaktosh influencën e drogave në sjelljen kriminale. Narkomanet arrijnë të vjedhin, të prostitutojnë, dhunojnë me qëllim që të marrin dozën e nevojshme. Në perspektivat teorike përdorimi i drogave shikohet si burim konfliktesh, dëmtimesh ose zhvlerësimi në familje dhe në shoqëri. Në vitet e fundit, familja tradicionale u trondit. Martesat nuk konsiderohen më vështirësisht të zgjidhshme. Nga fakti se niveli ekonomik nuk e mundëson ende një gjë të tillë, u rrit dukshëm numri i martesave formale e të vdekura. Megjithatë kurba e divorceve për keqtrajtim, shkelje të kurorës, braktisje apo pa fajësim, pësoi një rritje të paparë dhe të paparashikuar. Për shkak të tyre dhe faktorëve të tjerë shumë fëmijë kanë vërshuar drejt drogës. Në këtë këndvështrim pyetja shtrohet: më mirë për fëmijët një martesë e palumtur, plot tensione, zënie e grindje midis prindërve, të cilët nuk divorcohen për hir të tyre apo rritje dhe edukim pas ndarjes së tyre? Në vendet e qytetëruara, anohet më shumë nga e dyta. (Sokoli, 1999, f. 198).

Përdorimi i substancave mund të japë një kënaqësi të menjëhershme, modifikon humorin, duke e qetësuar përdoruesin dhe njëkohësisht e bën atë më të shoqërueshëm. Por, në një tjetër perspektivë kohore, ato mund të jenë burim konfliktesh, dëmtimesh ose zhvlerësimi në familje dhe në shoqëri.

1.14 Historik, pozita e gruas ndër shekuj

Historikisht, të ndëshkoje gruan ka qenë një e drejtë ligjore e burrit. Burri kishte autoritetin për të disiplinuar gruan e tij, si dhe fëmijët për mungesën e bindjes apo mungesën e respektit. Burri kishte të drejtë për të rrahur gruan e tij me një shkop ose ta kërcënonte dhe frikësonte atë për të “mirën” e saj. Kjo “e drejtë” ka qenë e pranishme në të gjitha vendet e zhvilluara. Por këto vende u ndërgjegjësuat herët dhe që në shekullin e 18-të disa prej tyre filluan të vendosnin ligje për të eliminuar dhunën, megjithëse ato ligje janë shumë larg ligjeve që ne njohim sot dhe kërkojnë ndëshkimin e çdo forme të dhunës. Kështu ligji i përbashkët britanik ndryshon të drejtat e burrit duke

krijuar "Rregullin që burri mund ta rrahë gruan me një shkop jo më të trashë se gishti i dorës". Ky ligj vazhdon të diskriminojë gruan, por ul ndëshkimin e saj duke u rrahur me shkop të hollë dhe jo të trashë. Nga ana tjetër kishte vende që mendonin se ligji nuk duhet të ndërhyjë brenda familjes.

Në vitin 1824, Gjykata Supreme e Misisipit vendosi se shteti nuk kishte të drejtë të ndërhyjë në çështjet private dhe as në të drejtën e burrit për të ushtruar ndëshkime fizike brenda familjes (Hart, 1991, f. 1).

Por dhuna nuk është vetëm një çështje familjare: ajo ndikon mbi të gjithë ne, mbi të gjithë shoqërinë, prandaj u pa e rëndësishme që dhuna duhet eliminuar. Çdo vit, miliona gra fëmijë dhe të moshuar përjetojnë keqtrajtime nga më të ndryshmet si vrasje, përdhunime, dhunë fizike, dhunë seksuale, dhunë psikologjike, neglizhencë apo braktisje nga individë që i duan apo që i besojnë. Fëmijët janë ata që vuajnë më shumë për shkak të moshës dhe varësisë që kanë me të rriturit.

Inferioriteti i grave i ka rrënjët që në lashtësi. Filozofët e lashtë e quanin atë më inferiore, më të vobektë dhe më pak intelektuale se burri, dhe për këtë arsye hendeu mes dy sekseve ka qenë shumë i madh.

Aristoteli në kohën e tij shkruante: "Femra është e butë, e dobët dhe e prirur për dekurajime, ankime dhe mashtrime. Duke mos qenë e kompletuar, dëshiron të plotësohet nga lidhjet me burrin. Kurse burri është intelektual, aktiv dhe e kontrollon pasionin" (Aristotel, 1984, f. 328- cit.në ELKO, 2008, f. 20). Me lindjen e Kristianizmit nga viti 325 P. K deri në 1300, bota u fut në errësirë. Në Rilindjen evropiane 1300-1700 pati ndikim filozofia helene, sipas të cilës primar është roli i burrit dhe sekondar, i varur prej tij, është roli i gruas, por femra krijon familjen, dhe prandaj kërkohet t'i jepet asaj vendi i caktuar.

Edhe në ligjet romake zot i shtëpisë dhe i pronës vazhdonte të ishte burri. Dy dijetarë të tjerë më të mëdhenj, Shën Agustini dhe Shën Thomas Aquini, besojnë që gratë janë fizikisht dhe shpirtërisht inferiore ndaj burrit. Në literaturën angleze imazhi i gruas vazhdon të jetë jo i mirë dhe inferior, përfshirë këtu edhe Shekspirin.

Vetëm në shekullin e 19-të në Angli lindi kulti Viktorian, ku Nina Auerbach për herë të parë i quan femrat "Engjëjt në shtëpi", ku edhe botoi një libër me këtë titull. Në

qytetërimin helen, në zgjedhjet, votimet për asamblenë demokratike, femra nuk kishte të drejtë vote. Qytetarë quheshin vetëm burrat (ELKO, 2008, f. 29-33).

Ndërkohë në shekujt e kaluar modeli i familjes ishte shumë i madh, dhe nuk konceptohej familja të jetonte siç jeton sot, vetëm çifti me fëmijët e tyre. Në një çati jetonin dy apo tre e nganjëherë edhe më shumë familje. Modele organizimi të familjes ishin ato të *familjes nukleare* ose *familjes së zgjeruar*. Një familje nukleare përbëhet nga burri, gruaja dhe fëmijët. Një familje e zgjeruar konsiston në afrimet me familjen nukleare, e cila jeton diku në të njëjtën shtëpi ose pranë saj dhe janë ekonomikisht dhe emocionalisht të varur nga njëri-tjetri. Familjet e zgjeruara mund të jenë patriarkale, karakteristike kjo për familjet shqiptare. “Në një shoqëri ku mbizotëron kultura patriarkale dhe me një nivel të lartë të rasteve të dhunës në familje, çdo mashkull, qoftë ky bashkëshorti, partneri, i dashuri, babai, vëllai, mund të jenë dhunues të mundshëm” (Hom, 2006, f. 94).

“Familja patriarkale është familja në të cilën autoriteti ushtrohet nga burri më i moshuar, i cili është zakonisht babai. Pra, babai është kryetari i familjes. Në librin “Woman and her environment” (Gruaja dhe mjedisi i saj), patriarkalizmi shprehet si “manifestimi dhe institucionalizimi i dominancës mashkullore kundrejt gruas dhe fëmijëve në familje dhe shtrirja e dominancës mashkullore mbi gruan në të gjithë shoqërinë si një e tërë” (Das & Gupta, 1995).

1.14.1 Pozita e gruas në Shqipëri

Edhe historiku shqipëtar flet për legjitimitetin e dhunën kundrejt grave dhe kundrejt fëmijëve. Edhe në Shqipëri sipas Kanunit të Lekë Dukagjinit, burri kishte të drejtë për ta ndëshkuar gruan.

Kodi i Lekë Dukagjinit ka ndikuar shumë në formimin e mentalitetit shqiptar. Në kreun e gjashtë të Kanunit të Lekë Dukagjinit, neni 33 shkruhet se burri ka tagër:

- Me e këshillue dhe qortue gruan;
- Me e rrahë dhe me e lidhë gruan e vet, kur të mbrijë me ia përbuz fjalën e urdhnit (Dukagjini, et al., 1989) Kanuni i Leke Dukagjinit (Gjeçovi, 1993, f. 40).

Në nenin njëzetë e tetë thuhet:

- Me e rrahë burri gruan, nuk bjehtë në faj kah kanuja e as prandaj s'mund t'ja kërkojmë të rrahmen.

Gruaja përshkruhet si “shakull për me bajtë”. Gruaja njihet si calikë për me bajtë sa të jetë në derë të burrit (po aty, f. 36).

Gjithashtu, përse i përket marrëdhënieve familjare në nenin e tridhjetë e katërt përshkruhet se babai ka tagër:

- Me e rrahë, me e burgosë a dhe me e vra të birin e të bin.

Brenda këtij kanuni theksohen edhe dallimet gjinore, djali ka tagër me e lëshue vajzën e zanun, njetë herë që i teket atij. Nga ana tjetër vajza nën unazë nuk ka tagër me e lëshue djalin. (Dukagjini, et al., vep.cit., 1989, fq. 25-26). Nga sa shihet më sipër kemi të bëjmë me një legjitimim të dhunës ndaj gruas, e ajo nuk mund të vendos për fatin e vet. “Burrrat mund ta gjuajnë gruan nëse duan dhe sipas zakonit një grua nuk vlen më shumë se sa një gomar” (Backer, 1979 – cit. nga Young, 2000, f. 21).

Jo vetëm dhuna ndaj gruas, por kanuni pohon se babai ka tagër të ushtrojë dhunë edhe mbi fëmijët e tij, derisa të jetë gjallë.

Familja ka qenë zakonisht një bashkësi patriarkale, ku pushteti i babait, burrit dhe djalit ka qenë parësor në të gjitha aspektet e jetës familjare: ekonominë, ndarjen e punës, marrjen e vendimeve, mbajtjen e lidhjeve shoqërore, mbrojtjen e familjes, etj.” (Barjaba, 2010, f. 253). Madje gruaja nuk kishte as të drejtën e trashëgimisë dhe kjo e vendoste atë në një nivel tepër inferior. “Gratë sipas të drejtës zakonore janë të zhveshura nga pronësia mbi pasurinë e përbashkët në familje. Gruaja ishte e përjashtuar nga pronësia dhe trashëgimia si në familjen e prindit ashtu edhe në atë të bashkëshortit” (Luarasi, 2001, f. 145-176). Edhe sipas Kanunit të Lunës (në nenet 1492-1493) shprehet rasti kur trashëgimtari kishte vetëm vajza. Në këtë rast ato përfitonin pasurinë por nuk kishin të drejtë ta kalonin atë te fëmijët e tyre. Ajo u kthehej kushërinjve djem me vdekjen e tyre. Gruaja nuk kishte as të drejtën e “selemit” që sipas Kanunit të Skënderbeut, ishte pasuria që sillte gruaja nga familja e saj prindërore. Kjo pasuri u kalonte në trashëgim vetëm djemve të familjes. (UN Woman, 2013).

Winifred Gordon në një libër të tijin ku përshkruan gjendjen e grave në të gjithë Ballkanin gjatë një udhëtimi në vitin 1918 shprehet për gratë shqiptare se ishin të nënshtruara dhe bënë punë shumë të vështira. “Kreu i familjes apo klanit, ka autoritet të padiskutueshëm tek të afërmit e tjerë, ai kandiste martesat e vajzave, të cilat ndonjëherë “premtoheshin” para lindjes, pasi paguhet gjysma e çmimit për to, dhe më pas ato shkojnë te burri që në moshën 12 vjeçare. Çmimi varion në distrikte të ndryshme dhe sipas gjendjes së familjes. Një çmim i zakonshëm ishte gjithsesi 18 napolona flori, dhe duke konsideruar jetën e vështirë që ato bëjnë, gatimin, mbajtjen e fëmijës, larjen dhe punë të tjera të vështira në arë, pa dyshim që është një çmim i vlefshëm për to. (Gordon, 1918, f. 309).

Shumica e grave shqiptare kanë bërë një punë të vështirë. Ja si përshkruhet martesa nga një grua shqiptare:

“Prindërit e mi ishin shumë konservatorë. Ata nuk mund të më lejonin të mbaroja shkollën e mesme pasi mund të isha pre e abuzimeve seksuale. Punova vetëm pak kohë pasi prindërit e mi rregulluan një martesë për mua. U martova shumë shpejt, duke mos ditur asgjë për burrin tim apo për familjen e tij. Ishte më keq se ç’ë mendoja dhe mu desh të përballoja e vetme lloj lloj vështirësish. Megjithëse burri më trajtonte keq, unë as që mund ta mendoja divorcin për shkak të pasojave sociale që mund të kisha. Nuk mendoj se kjo është e pazakontë. Shumica e grave këtu jetojnë nën diktaturën e burrave” (Pritchett, 1998, f. 29).

Gordon shprehet më tej se një vajzë mundet edhe ta refuzonte martesën e caktuar për të që në vogëli, por pas kësaj ajo duhet të heqë fustanin dhe të vishet me rroba burrash, të presë flokët, të bëjë jetë burrash, të mos martohet kurrë më (f. 310-312).

Gruaja në Shqipëri nuk ka patur as të drejtën e votës dhe nuk regjistrohej si numër as në popullsinë e vendit. Në vitin 1923 në parlamentin shqiptar të asaj kohe u bënë përpjekjet maksimale që gruaja të merrte të drejtën e votës. Megjithëse pati shumë diskutime pro këtij projektligji, gjatë votimit në parlament mendimi konservator i burrave mbretëroi dhe u vendos që të hidhej poshtë ideja që gratë të cilat dinin shkrim e këndim të merrnin pjesë në votime krahas burrave. Me interes ishte diskutimi në parlament i deputetit L. Gurakuqi, sipas të cilit përparimi i shoqërisë mund të arrihej vetëm në saj të zhvillimit të dy degëve të shoqërisë, të asaj mashkullore e të asaj femërore. Prandaj edhe në Shqipëri burri nuk mund të përmirësonte jetën e tij pa përparimin edhe të gjysmës tjetër

të popullsisë. “Burri – theksonte L. Gurakuqi, - nuk mund të ecë përpara duke lënë gruan në skutë dhe errësirë”. Ai e vlerësonte gruan si forcën shoqërore më të vlefshme për jetën dhe më të përgatitur për zhvillimin e saj (Musaj, 2002, f. 88).

Por pse gratë i nënshtrohen dhunës dhe nënshtrohen ndër shekuj? Nëse gruaja do të rebelohej dhe do të vepronte prej shekujsh kuptohet që diçka do të kishte ndryshuar. Imeraj në librin “Të fshehtat e gruas” shprehet se: “Është e çuditshme, por ka gra që pranojnë të rrihen nga burrat. Një grua që nuk reagon ndaj dhunës vuan nga probleme psikike. Së pari ajo mund të vuajë nga ndjenja e fajësisë. Ato, në çdo rast dhe për gjithçka e ndjejnë veten fajtores. Gra të tilla janë edukuar që në fëmijëri me mungesën e theksuar të ndjenjës së vetëvlerësimit” (Imeraj, 2008, f. 45).

Si paraqitet gjendja në familjet shqiptare, dhe veçanërisht në qytetin e Durrësit, në të cilin u fokusua edhe ky studim.

1.14.2 Krimet kundër grave

Deri kohët e fundit, shumë lloje të krimeve kundër grave-duke përfshirë përdhunimin, janë injoruar në masë të madhe në shumicën e vendeve të botës. Pa dyshim, i ashtuquajtimi përdhunim i rëndë që përfshin të huajt ndonjëherë është ndëshkuar rëndë. Por të ashtuquajturat përdhunime të thjeshta, që përfshin një mik apo një të njohur, janë ndjekur penalisht shumë rrallë. Përdhunimi martesor shihej si një kontradiktë në terma, sikur të ishte logjikisht e pamundur për një grua të martuar për t'u dhunuar nga bashkëshorti i saj. Në kërkimin e saj, Susan Hrich ka gjetur se ligji përdhunimit nuk mësohej në shkollat e ligjit amerikan në vitet 1970 (Hrich, 1987, f. 201). Profesorë të drejtësisë, gjyqtarë, policë, përdhunuesit, dhe madje edhe viktimat nuk mendonin se dhunimi i thjeshtë ishte "përdhunimi i vërtetë." Në mënyrë të ngjashme, gjyqtarët, avokatët, dhe shkencëtarët socialë rrallë diskutonin për dhunën fizike ndaj grave dhe ngacmimin seksual deri në 1970. Qeveritë nuk kanë mbledhur të dhëna mbi temën, dhe disa shkencëtarë socialë nuk treguan ndonjë interes në atë që është bërë tashmë një zonë e madhe dhe e rëndësishme e studimit. Sot, situata është përmirësuar. Për të qenë të sigurt, përdhunimi është ende i lidhur me një normë të ulët të ndjekjes penale (Scully, 1990). Përdhunuesit shpesh i shohin gratë me përbuzje dhe nuk e konsiderojnë

dhunimin si një krim të vërtetë. Megjithatë, përpjekjet e Estrich dhe të gjithë të tjerëve që të ketë një përcaktim të termit seks me detyrim si përdhunim kanë ngritur vetëdijen e njerëzve për të dhëna, njohje, dhe të përdhunimit martesor. Dhunimi ndiqet më shpesh tani se më parë. E njëjta gjë ndodh me dhunën ndaj grave dhe ngacmimin seksual. “Nga studimet e kryera në shumë vende të botës, është parë se 10% deri në 50% e grave kanë raportuar se kanë patur dhunë fizike nga partneri të paktën një herë në jetë” (Ristanović & Dokmanović, vep. cit., 2006, f. 11).

Pse ndryshimi? Pjesërisht, sepse pozita e gruas në ekonomi, familje, dhe të institucioneve të tjera sociale është përmirësuar gjatë 30 viteve të fundit. Femrat tani kanë më shumë autonomi në familje, fitojnë më shumë, dhe gëzojnë më shumë ndikim politik. Ata gjithashtu krijuan një lëvizje për të drejtat e grave që e rriti shqetësimin në lidhje me krimet që ndikojnë në mënyrë disproporcionale tek ta. Për shembull, deri kohët e fundit ngacmimi seksual nga mashkulli të punëtorëve femra konsiderohej normale. Duke ndjekur rrugën e Catharine Mackinnon mbi këtë temë, feministet arritën të kenë përkufizimin social të ngacmimit seksual të transformuar. (MacKinnon, 1979). Ngacmimi seksual tanimë konsiderohet një devijim social, dhe në disa rrethana të caktuara, konsiderohet krim. Ndërgjegjësimi në rritje i publikut për përhapjen e ngacmimeve seksuale ndoshta e bëri këtë fenomen më pak të zakonshëm. Në këtë mënyrë ne shohim sesi përkufizimet sociale të krimeve kundër femrave kanë ndryshuar e pasqyruar kjo me një ndryshim në shpërndarjen e pushtetit.

1.15 Lëvizjet sociale feministe

Lëvizjet sociale feministe janë njohur që në fillim të shekullit të nëntëmbëdhjetë, fillimisht në Francë. Prandaj edhe fjala feminizëm vjen nga fjala franceze *feminisme* e cila është përdorur për ato gra që kishin cilësitë e burrave. Vëmendja për statusin social, ekonomik dhe politik të grave daton që në Revolucionin Francez të vitit 1789. (Chesters & Welsh, 2011, f. 75) Pozicioni feminist fillon me njohjen e të drejtave të grave dhe për eliminimin e diskriminimit dhe pabarazisë që përjetonin gratë për shkak të ndërtimit biologjik të tyre. Në SHBA dhe Mbretërinë e Bashkuar valët e para të feminizmit shënohen në vitet 1850 dhe 1920. Kjo ishte një periudhë kyçe në të cilën kapitalizmi industrial formoi një valë ndryshimesh sociale. Në Angli lëvizja angleze e quajtur

Suffrage u formalizua në vitin 1897 nëpërmjet shoqatave të Grave, të cilat përfaqësonin lëvizjen e klasës së mesme. Pas Luftës së Parë Botërore çështja e grave dhe punës prodhuan një lëvizje “anti-feministe” e cila argumentonte se gratë duhet të japin dorëheqjen nga vendi i tyre i punës, i cili u zgjerua gjatë luftës. Shoqata e grave “Suffrage” u bë *Unioni Kombëtar i Shoqërisë* për të drejta të barabarta të qytetarëve. Liderja e organizatës së re, Eleanor Rathbone (Rathbone, 1920), bëri një fushatë për një variant ‘radikal’ për pagesën e lejes së grave në një normë që lejonte përmbushjen e nevojave të tyre duke i bërë të pavarura nga burrat. Vala e dytë e feminizmit daton në vitet 1960 dhe në fillim të viteve 1970 ku u ndërmorën lëvizje politike nga feministët. Në Amerikë dhe Angli feministët argumentonin se rritja e pjesëmarrjes së grave në tregun e punës çon në “barrë dyfishe” të pagave dhe të punëve shtëpiake. Kjo mund të shoqërohej me barrë të shtuar për pleqërinë dhe pagesën e sëmundjeve duke krijuar një barrë trefishe. Feminizmi marksist është angazhuar të ndërtojë një lëvizje masive gjithëpërfshirëse bazuar në inkorporimin e gjinive brenda një marrëdhënie analitike të kapitalizmit social (Chesters & Welsh, 2011, f. 76-78).

Që në vitet '70, në Shqipëri në një thirrje që lëshoi Shoqëria “Ylli i Mëngjesit” ndërmjet të tjerave thoshte: “Mos të na gënjejë mendja duke thënë se ç’mund të bëjmë, ne jemi gra. Mund të bëjmë edhe shumë, por duhet të punojmë me gjithë zemër, duke pasur ndërmend se dora që tund djepin urdhëron botën” (Çoçoli, 1975, f. 178).

Globalizimi ka ndikuar thellësisht në mënyrën se si ne e shohim dhe si përballemi me dhunën në familje. Qarkullimi i njerëzve, të mirave, normave dhe lëvizjet sociale ka krijuar subjekt supraterritorial, të cilat janë në rritje dinamike, prodhojnë dhe transformojnë politika ekonomike, dhe kulturën brenda dhe përtej kufijve (Fabian, 2010, vep. cit. f. 221-225).

1.16 Dhuna ndaj grave dhe problemet ekonomike

Nga pozita progresive, në rolin edhe të reformatorëve emancipues, mbylljen e gruas brenda shtëpisë, kufizimin e saj vetëm brenda shtëpisë, e ka kritikuar rëndë Lenini. Ai ka theksuar se sidomos kufizimi i saj vetëm në punët e shtëpisë, është një proces drobitës, që e trullos atë, e matufeps. Pjesëmarrja në punë ishte kushti i parë i procesit të emancipimit femëror në Shqipëri (Beqja, vep. cit., 2002, f. 44).

2 KREU II: SHQYRTIMI I LITERATURËS

2.1.1 Roli i hulumtimit kërkimor për krimin në familje

Krimi është një problem i vjetër, një problem që është intensifikuar dhe është theksuar vitet e fundit. Këtij problemi i është bërë shumë reklamë dhe disa mendojnë që është një epidemi e sjelljes së keqe e përhapur në të gjithë kombin. Megjithatë, informacioni në dispozicion nuk justifikon ndonjë pastrim gjenerate në lidhje me tendencën e krimit.

Që tashmë krimi është bërë një problem mjaft serioz është e qartë tek të gjithë ata që kanë bërë vëzhgime të tendencave të krimit gjatë dekadave të fundit. Ky është një problem shumë i komplikuar me disa aspekte të ndryshme, shpesh me akuza të fshehura dhe pasoja të nevojshme. Me qëllim që të kuptojmë krimin si problem social është e nevojshme të marrim në konsideratë rëndësinë dhe sfondin e problemit social. Kushtet bazë të tij janë pjesa integruese e fabrikës së shoqërisë moderne dhe përfshin ndryshime sociale që vijnë nga e kaluara, e të lidhura ngushtë me keq-formimet e personalitetit dhe aspekte të panumërta të keq-organizimit të shoqërisë.

Janë përpunuar teori biologjike dhe psikologjike që pretendojnë të tregojnë se krimi dhe format e tij të devijimit janë të përcaktuara gjenetikisht. Studiues të shumtë shprehen se krimi shihet i lidhur dhe me formën e fizikut, duke treguar se trupat muskuloz janë më të prirur të bëhen kriminelë se sa ato individë me fizik të dobët. Vihet re se burrat janë më të prirur se gratë për sjellje kriminale pasi ata përfshihen më shumë në aktivitete jashtë shtëpisë. Përveç këtyre paradigmave, teori të tjera sociologjike krimin e shikojnë të lidhur me faktorë social.

Sociologët japin përcaktime të ndryshme për *delinkuencën*. Si pikë referimi sociologët marrin ligjin. Nga këndvështrimi ligjor nuk ka një marrëveshje të plotë në lidhje me format e dhunës që konsiderohen si akte kriminale.

Delinkuenca konsiston në disa forma sjelljesh të individëve që janë të dëmshme për mirëqenien publike. Në përgjithësi, *delinkuenca* përfshin akte që, nëse kryhen nga individët, do të konsiderohen si kriminale. Disa veprime ose janë veçanërisht të ndaluara nga ligji, ose të interpretuara ligjërisht si krim, ose kërkon disa forma veprimi zyrtar. Kriminel është një person që është fajtor për veprime antisociale dhe mos drejtimi i të cilit është një shkelje e ligjit (Orcutt, vep. cit., 1983, f. 37).

2.1.2 Vlerat në studimin e deviancës

Çështja e përcaktimit, përshkrimit dhe shpjegimit të deviancës është e lidhur me problemet shkencore në studimin e fenomenit të deviancës. Vlerat, nga ana tjetër, përfshijnë më shumë se sa vetëm pyetje shkencore. Shkenca është e shqetësuar në lidhje me pyetjet rreth ekzistencës së natyrës reale empirike që përdoret zakonisht me pyetjen *çfarë është*. Vlerat janë një shqetësim pasi lidhen me preferencat e dëshirueshme ose jo të dëshirueshme, të mirës ose të keqes të disa aspekteve të botës empirike.

Në burimin dhe implikimin e reagimeve sociale të *deviancës*, vlerat dhe politikat e përgjithshme të kontrolleve shoqërore përbëjnë një pikë të rëndësishme të studimit. Analizat relative të deviancës zakonisht tentojnë të qëndrojnë në krah të viktimave të shoqërisë duke përshkruar dhe mbuluar efektet morale dhe natyrën arbitrare të shoqërisë. Rreth deviancës nuk duhet vlerësuar vetëm gjendja e vështirë e viktimave si pjesë e nënshtruar e agjencive sociale por duhet të mundohen të ndryshojnë strukturën e fuqishme e cila përfshin dhe deviantët dhe të nënshtruar të tjerë.

2.1.3 Semiotikat e agresionit dhe dhunës

“Agresioni” dhe “dhuna” gjenerojnë debate të ashpra për legjimitetin ose ilegjimitetin dhe shtrirja e tyre përbën një kërcënim për individin dhe për shoqërinë. Fjalët “agresion” dhe “dhunë” shpesh përdoren si sinonime të njëra-tjetrës ose këmbehen me njëra-tjetrën. Natyra e agresionit, shkatërrimit dhe dhunës janë të vështira për t’u trajtuar si një çështje më vete. Duke marrë në konsideratë fjalën “dhunë”, koncepte të përbashkëta të dhunës përfshijnë anën mendore dhe fizike, që është e “brendshme” dhe “imagjinare”, që është “konkrete” dhe që “ekziston”. Për më tepër konfuzionet ngrihen edhe nga fjalët shoqëruese. Sinonime të fjalës “dhunë” janë fjalë si “agresiv”, “mizor”, “i pashpirt”, “sadist”, “imoral”, e kështu me radhë. Nga ana tjetër fjala dhunë rrjedh nga sinonimet që sapo përmendëm, pasi një individ që konsiderohet “agresiv”, “mizor”, “i pashpirt”, “sadist”, “imoral”, priret të përdorë zakonisht dhunë e në veçanti dhe krim. Këto fjalë janë të lidhura me njëra-tjetrën dhe ndajnë një nivel të barabartë në kuptim edhe pse ato kanë ndryshime të rëndësishme. Në përkufizimin dhe konceptimin e

agresionit dhe dhunës është konfuzioni semantik që sjellin fjalët. Në një nivel të thjeshtë fjala “dhunë” për shembull sot në kufijtë e saj përdoret si term abuzimi, sigurisht që përdoret më tepër që të bindë mospranimin implicit të gjithçkaje që përshkruhet si dhunë. “Sadistët ndjejnë kënaqësi kur u shkaktojnë vuajtje të tjerëve në të gjitha drejtimet dhe format – si financiare, materiale, shpirtërore, emocionale, psikike, sociale, familjare. Qëllimi final i tyre është kthimi i tjetrit në asgjë. Dhe kur e arrijnë këtë, kënaqen me madhësinë e tyre”. (Imeraj, vep. cit., 2013).

Sipas Mizen, “*dhuna përfshin trupat e të dyve, si të dhunuesit dhe të viktimës dhe kështu mund të përkufizohet si një përgjigje trupore me qëllim goditjen trupore mbi një person tjetër*” (Mizen & Morris, 2006, f. 9).

Janë bërë shumë përpjekje për zhvillimin e kriterëve me të cilat mund të dallohen forma të ndryshme agresioni. Morris, për shembull ka krijuar një taksonomi (shkencë e klasifikimit) të agresionit që është e lidhur me manifestimet shoqërore (me sjelljen e njeriut). Kategoritë e Morris janë: *agresion i prodhuar nga frika* (p.sh.: kur një kafshë nuk mund t’i shmanget rrezikut), *agresion material* (p.sh.: kur prindi mbron fëmijën e papjekur, ose fëmijën që nuk është rritur akoma), *agresion irritimi* që shkaktohet nga ndodhi shqetësuese, *agresion që ka të bëjë me seksin*, në prezencën e stimuluesve seksual, *agresion territorial* (kjo mund të kuptohet si luftë ose konkurrencë për hapësirë ose për vend, për territor), *agresion inter-mashkullor* që ndodh midis meshkujve që luftojnë për femrat, edhe *agresioni grabitqar* që ka të bëjë me kërkimin për ushqim.

Është e gabuar ta klasifikosh agresionin si diçka homogjene, për më tepër është një koleksion ose një variacion gjendjesh dhe sistemesh ndikuese. Çdo lloj forme agresioni duhet t’i atribuohet eksperiencave që kanë të bëjnë me ndjenjën e sulmimit. (Mizen & Morris, po aty, 2006, f. 10)

Bota konceptohet si një vend i rrezikshëm dhe i dhunshëm, ku dikush është ose i mirë ose i keq, me ne ose kundër nesh, dhe në qoftë se dikush është kundër ose konceptohet sikur është kundër, atëherë duhet të ruhem, të marrim masa mbrojtëse apo ti largohemi nëse është e mundur. Ka individë që mendojnë dhe sulmin nga frika se mos i ndodh e njëjta gjë, ose sulmojnë për shkak përfitimi ose për paaftësi të zgjidhjeve të problemeve.

Një kërcënim që shkakton dhunë mund të jetë fizik ose psikologjik, gjithashtu dhe dhuna që shkaktohet mund të jetë fizike ose psikologjike. Sulmi fizik është konkret, kurse sulmi verbal dhe psikologjik është më tepër i simbolizuar, dhe ngjall një kapacitet mendor që mungon në raste të përdorimit të dhunës fizike.

Personat agresivë apo të rrezikshëm nuk është se duken në pamje të parë, por “nëse prekja e një personi të jep bezdi, ndrojtje, të bën të kesh frikë ose turp, apo thjesht nuk të pëlqen, do të thotë se po të detyrojnë të bësh një gjë që ju nuk e doni, pra ju vë në rrezik, dhe ju mendoni se keni të drejtën të kundërshtoni dhe të mbroheni” (Kristuli, 2013, f. 16).

2.1.3.1 Koncepti i agresionit

Shpesh mund të krijohet konfuzion me konceptet “agresion” dhe “dhunë” si pasojë e mënyrave në të cilat ato janë përbashkuar me njëra-tjetrën dhe me koncepte që kanë lidhje me to. Kristuli në librin e saj bën një dallim midis agresorit dhe dhunuesit. “Agresori, është ai që ka gjithmonë një objekt për të keqtrajtuar, kurse violenti (dhunuesi) nuk e zgjedh viktimën. Nëse agresori vepron me paramendim, violenti e shfaq karakterin e tij të dhunshëm në rrethana të veçanta”. (Kristuli, po aty, f. 20). Ata përbëjnë gjithmonë një rrezik të mundshëm, sepse janë persona me tip të qëndrueshëm.

Përsa i përket zanafillës së agresionit, atij i është dhënë një rol simbolik në lidhje me vendndodhjen e origjinës. Për të eliminuar të paktën pak konfuzionin pa shtuar tepër nga ana jonë, konceptet e agresionit dhe dhunës duhet që t’i dallojmë njërin nga tjetri si dhe të vendosim një lidhje midis të dyjave. Fjala dhe koncepti “agresion” ka më shumë kuptim kur përdoret në një mënyrë e cila implikon një fenomen të përgjithshëm, si të ishte një bashkësi, pjesë e së cilës do të ishte dhuna si dhe fenomene të tjera si “brutaliteti”, “shkatërrimi” etj, këto terma do të mund të përdreshin dhe për të zëvendësuar njëra-tjetrën.

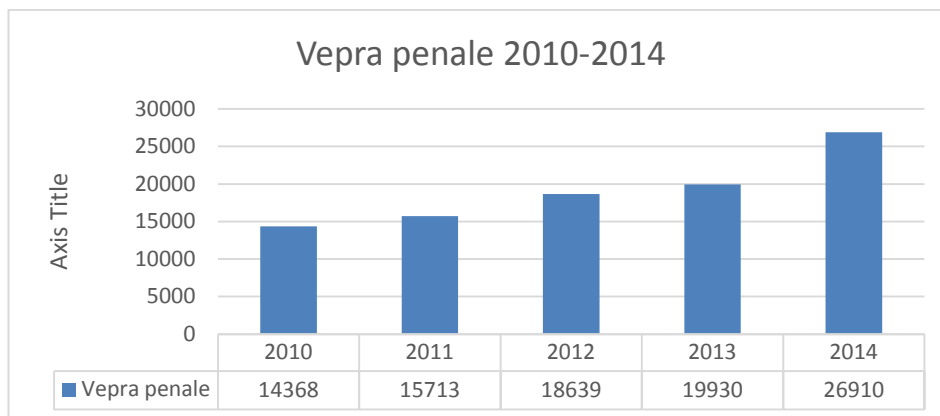
Fjalë të ndryshme shpeshherë përdoren për të thënë të njëjtën gjë, për shembull tek Freud fjalët “agresion”, “shkatërrim”, dhe “sadzëm”, përdoren shpesh si zëvendësim i njëra-tjetrës. (Freud, 1922). Me kalimin e kohës, ka pasur edhe ndryshime në

domethënien e fjalëve. Përdorimi i hershëm i Freud përta i përket fjalës “sadizëm” i referohej bashkimit të seksualitetit dhe agresionit.

Dhuna dhe agresioni janë nga natyra të gjera, të vështira për t’u përgjithësuar. Në qoftë se emocionet, duke përfshirë dhe agresionin, i përkasin organeve të brendshme dhe jo mendjes, atëherë dhuna nga natyra është anti-mendje dhe e djallëzuar, dhe jo simbolike. Tendenca është në drejtim të nxjerrjes jashtë, veprimi dhe në drejtim të kthimit në simptoma fizike dhe jo mendore. Kuptimi që gjendet emocionale gjenden të shpërndara në të gjithë trurin duke përfshirë dhe forma të ndryshme të agresionit, janë të rëndësishme për organizimin e eksperiencës mendore dhe kanë relacione të komplikuara me funksione mendore të formave të ndryshme.

Agresioni duket të jetë i vetmi përbërës megjithëse është i ndarë në forma dhe origjina të ndryshme me kapacitetin për t’u kombinuar me elemente të tjera emocionale. Në realitet nuk mund të mendohet agresioni si një instikt, por më tepër duhet të shihet si instiktiv. Nga kjo perspektivë, agresioni mund të shihet si një komponent emocional ose një mundësi me një funksion të caktuar. Në rastin e agresionit funksioni duket të jetë një funksion me distancë meditimi dhe me ndryshim në lidhje me objektin. Ndjenjat mund të kuptohen si shërbyes të një funksioni që orienton subjektin në drejtim të objektit dhe meditimin e relacionit me to. (Mizen & Morris, vep. cit., f. 17).

Agresioni në Shqipëri po manifestohet gjithmonë e më shumë në krime të rënda. Në vitin 2014 janë evidentuar 26.910 krime, rreth 35 % më shumë krime krahasuar me vitin 2013. Ashtu si totali i krimeve të evidentuara edhe për shumicën e grup veprave kryesore penale numri i krimeve ka ardhur në rritje për këtë 5 vjeçar. Në ndryshim nga krimet e tjera, Krimet kundër personit kanë ardhur në rënie.

Grafiku 2 Vepra penale te evidentuara 2010-2014,

Sipas të dhënave të INSTAT në vitin 2014 numërohen 13.618 persona të dënuar, 94 % e të cilëve janë persona të rritur. Në krahasim me vitin 2010, në këtë vit janë 60 % më shumë persona të dënuar. Krahasuar me vitin 2013, numri i të dënuarve në vitin 2014 ka pësuar rritje të ndjeshme me 58,8 % më shumë të dënuar. Ndryshe nga vitet e tjera ku të dënuarit për krime tejkalonin të dënuarit për kundërvajtje, në vitin 2014 kemi një shpërndarje pothuajse të barabartë midis të dënuarve për krime dhe kundërvajtje penale.

2.1.3.2 Koncepti i dhunës

Në qoftë se agresioni është një gjendje emocionale e cila së bashku me gjendje të tjera emocionale shërben për të orientuar subjektin drejt objektit atëherë dhuna mund të shihet si një përdorje agresioni për qëllim të distancimit të subjektit nga eksperiencia dhe nga emocionet, duke përfshirë agresionin, i cili është në shkallë të lartë ose kërcënues. (Mizen & Morris, vep. cit., f. 35).

Në këtë kontekst, fjala *dhunë* ndoshta ka më shumë kuptim të përdoret për të emëruar agresionin që është kryesisht “veprim” që shërben në një funksion të caktuar. Ky koncept “veprimi” përshkruan veprimin si diçka që është e menduar, edhe pse është mendim që shumë shpejt kthehet në veprim. Dhuna atëherë mund të kuptohet si një lloj veprimi që plotëson një funksion psikologjik, heqja qafe e përmbajtjeve mendore të padëshiruara. Dhuna mund të përfshijë të folurin, dhe disa aktivitete mendore të tjera, për shembull obsesionin, të cilat kanë cilësinë kryesore të “veprimit”. Ky lloj veprimi, është përgjithësisht i pa menduar.

Në kuptimin e nenit 3 të ligjit nr. 9669 datë 18/12/2006 “Për masa ndaj dhunës në marrëdhëniet familjare”, me dhunë do të kuptohet çdo veprim apo mosveprim të një personi ndaj një personi tjetër, që sjell si pasojë cënim të integritetit fizik, moral, psikologjik, seksual, social dhe ekonomik. Dhunë në familje është çdo akt dhune, i ushtruar midis personave që janë apo kanë qenë në marrëdhënie familjare, të shkaktuar nga probleme familjare (Data Centrum, 2012, f. 12).

Sot mbrojtja e të drejtave njerëzore, sidomos mbrojtja ndaj dhunës, është bërë një çështje si kombëtare ashtu edhe globale. Por dhuna brenda familjes ndodh larg syve të publikut, në sferën private dhe është më e vështira për tu luftuar.

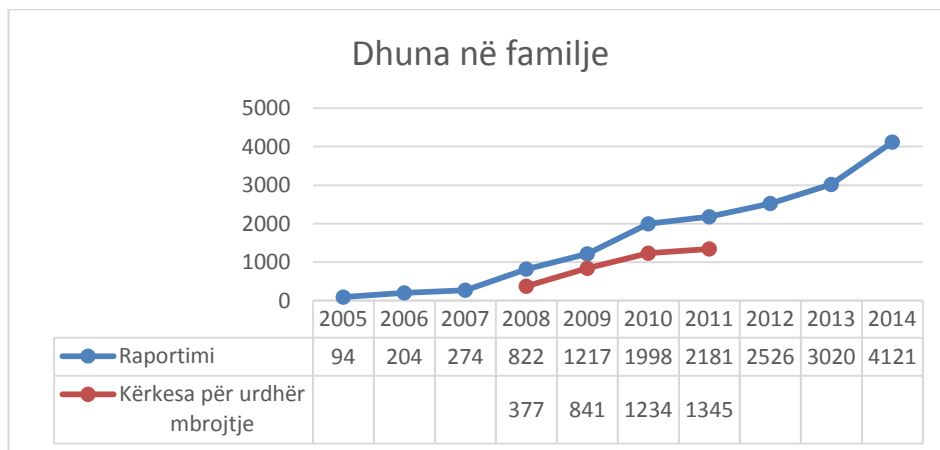
2.1.3.3 Dhuna në familje

Shpesh duket e pakuptimtë se si personat e dhunuar vazhdojnë të qëndrojnë në marrëdhëniet abuzive. Shpeshherë individët janë të burgosur nga ndjenja e tyre e pafuqishmërisë dhe kjo vihet re sidomos tek gratë në familjet e tyre abuzive dhe sa shumë janë të socializuara për të pranuar përgjegjësi individuale për martesën dhe fëmijët e tyre. Frika se nëse do të largohen do t’u duhet të kujdesen për veten dhe fëmijët e tyre pa ndihmën e askujt i mbush shumë gra me një mungesë shprese dhe dëshpërimi. Përveç rritimit të ndjenjës së pushtetit, mbijetesa e grave të dhunuara varet gjithashtu nga përparimi i shoqërisë në pranimin e të drejtave të grave për të përfutur punësim dhe kompensim të përshtatshëm financiar si dhe strehim të sigurtë dhe ekonomikisht të përballueshëm. Gratë nëpërmjet sociologëve, punonjësve social duhet të mësojnë se abuzimi që kanë vuajtur nuk ka qenë i shkaktuar nga dështimet e tyre, gjithashtu të kenë besim për të jetuar vetëm, larg abuzuesit.

Sipas të dhënave nga Ministria e Drejtësisë, kriminalitet më të lartë se mesatarja (175-300 krime për 100 000 banorë) kemi në rrethet Berat, Durrës, Gjirokastrë, Sarandë, Tiranë dhe Vlorë. Pra Durrësi hyn në qytetet me kriminalitet të lartë. (Ministria e Drejtësisë, 2013). Gjatë vitit 2013 në mbarë vendin kanë qenë në proces gjyqësor 280 raste për dhunë brenda familjes. Nga këto ka pasur dënime në 278 raste. Ndërsa sa i përket çështjeve penale, kemi 339 procese gjyqësore në rang republike për krime kundër moralit, dinjitetit dhe familjes. Nga këto janë marrë 353 vendime për dënime.

Dhuna në familje vitet e fundit po raportohet gjithmonë e më shumë (shih Grafiku 3). Gratë dhe fëmijët kanë filluar të bëhen të ndërgjegjshëm se dhuna duhet raportuar. Nëse të gjithë ndërgjegjësohen për këtë atëherë do të kemi më pak raste krimi në familje.

Grafiku 3: Raportimi i dhunës në familje dhe kërkesat për urdhër mbrojtje, Burimi: INSTAT

Nëse krahasojmë rastet e raportuara në vitin 2011 me të dhënat e vitit 2010, mund të shohim se niveli i raportimit në qarkun e Fierit pothuajse është dyfishuar (+48.5%), në qarkun e Durrësit është +39.2% dhe në qarkun e Tiranës +29.2%. Ndërsa në vitin 2014 ndodhin 36 % më shumë raporte të dhunës në familje krahasuar me vitin 2010. Sipas INSTAT janë 4121 denoncime për raste dhune gjatë vitit 2014.

Raportimi zyrtar në Shqipërinë Veriore, sidomos në Kukës dhe Dibër, është shumë më i ulët krahasuar me Shqipërinë Qendrore dhe Jugore. Gjatë vitit 2011, 52.2% e rasteve të raportuara kanë ndodhur në qendër, 36.1% në jug dhe 11.7% në veri të Shqipërisë.

“Dhuna ndaj grave është manifestim i pozicioneve thellësisht të pabarabarta të grave dhe burrave; ajo përbën një formë të diskriminimit kundër grave” (Ristanović & Dokmanović, 2006, f. 37). “Në familjen e barabartë, burri dhe gruaja kanë pushtet e autoritet të barabartë. Në shoqërinë bashkëkohore po bëhen përpjekje politike, ligjore e kulturore për të siguruar barazinë e burrit dhe gruas në familje” (Barjaba, 2010, f. 253).

2.1.4 Prindërimi dhe abuzimi

Procesi prindëror është shumë kompleks. Ai mund të bëhet shumë stresues, lodhës si dhe shumë i kushtueshëm. Prindërimi përfshin aftësinë për të dhënë vazhdimisht

dashuri, mbështetje dhe udhëheqje. Disa individë të cilët nuk kanë marrë kurrë dashuri, mbështetje apo edhe udhëheqje, kur ata bëhen prindër nuk dinë se si t'ia transmetojnë ato fëmijëve të tyre. Shumë abuzues kanë një histori keqtrajtimesh në familjen e tyre. Vihet re që vajzat të cilat vijnë nga familje ku ekziston dhuna kërkojnë me ngulm të largohen për shkollim në një qytet tjetër. Në rast se nuk arrijnë të stabilizohen në atë qytet ato nxitohen të martohen. Por jo pak herë këto martesë të nxituara, me synimin për ti qëndruar larg familjes së origjinës, përfundojnë në divorce, apo edhe në konflikte të mëdha bashkëshortore. Këtë shqetësim e ka ngritur në librin e tij Zyhdi Dervishi. Sipas tij edhe martesë e nxituar edhe kthimi në fshat në familjen e origjinës paraqesin probleme. Kështu edhe në rastet kur kthehen në fshat, vajzat mbyllen në vetvete dhe konfliktet me prindërit intensifikohen. Ato ndjehen të dëshpëruara dhe mjaft herë nxiten drejt vetëvrasjes. (Dervishi, 2005, f. 79)

Kur dikush është i keqtrajtuar ndjehet i pavlerë, i papërshtatshëm, i papranueshëm nga të tjerët. Brezi i ardhshëm ka tendencën të jetë model i prindërve dhe i zakoneve ndaj të cilave është ekspozuar. Kur fëmijët rriten në kushte negative, të përçmuar dhe nën një kretinizëm të vazhdueshëm ata nuk mund ta zhvillojnë të gjithë potencialin e tyre ose rriten duke qenë si menaxherë. Ata largojnë të gjitha ndjenjat negative që kanë zhvilluar dhe si rezultat të vet imazhit që ata kanë krijuar nga prindërit e tyre kanë karakter dhe sjellje të predispozuar për të qenë devijuese, të parregullta, dyshuese tek vetja dhe inat të brendshëm. Kur shtohen edhe streset e jetës dhe ndjenjat e pamjaftueshmërisë dhe mungesa e aftësive prindërore, rezultati mund të jetë abuzimi i fëmijëve. Familjet që kanë probleme emocionale, probleme financiare, familje të mëdha në numër, mosmarrëveshje bashkëshortore, stres, mungesë të njohurive rreth zhvillimit të fëmijëve dhe personat e pamartuar ose të divorcuar mund të abuzojnë me fëmijët e tyre. Në fakt, sa më shumë kushte të një jete të stresuar të provojë familja, aq më shumë mundësi për abuzime ka. Mënyra si prindërit sillen ka shumë gjasa të transmetohet tek fëmija. Haxhiymeri tek *“Sjellja njerëzore dhe mjedisi social”* shprehet se: fëmijët ndjekin një model dhe të mësuarit quhet modelim. *“Modelimi i referohet të mësuarit të një sjelljeje duke vëzhguar një individ tjetër që kryen të njëjtën sjellje”* (Haxhiymeri, po aty, 2012, f. 210). Kështu modelimi mund t'iu mësojë fëmijëve edhe sjellje jo të përshtatshme dhe joefektive. Për shembull, një nënë e cila u bërtet anëtarëve të tjerë të familjes edhe për gjënë më të vogël, shërben si model për atë lloj sjellje. Fëmijët mund të mësojnë që t'u

bërtasësh të tjerëve është mënyra për të shprehur zemërimin e tyre (Haxhiymeri, po aty, 2012, f. 211). Kjo mund të shkaktojë anëtarëve të familjes stres i cili mund të perceptohet ndryshe tek fëmijët dhe ndryshe tek të rriturit.

Termi “stres” është në përdorim kaq të përgjithshëm sa që në kuptimin e tij të parë duket i drejtpërdrejtë dhe më pak nevojë për përcaktim me përjashtim të disa qartësimeve të vogla këtu-aty. Problemi është se termi ka qenë në përdorim kaq të përgjithshëm sa që është marrë në disa variante kuptimesh. Për shembull: njihet njëkohësisht si emër dhe si folje. Në mënyrë të ngjashme, termi “stres” mund të jetë aktiv me fjalën “stres” dhe pasiv me fjalën “i stresuar”. Termi “stres” është një term amorfoz dhe nuk mund të aplikohet mbi gjithçka. Sociologët përgjithësisht përqendrohen në përcaktimin e jashtëm dhe në reagimet emocionale të individit. (Aldwin, 2007, f. 291)

Jo pa qëllim lindin disa pyetje si:

Nëse termi “stres” kuptohet që i referohet ngjarjeve të jashtme, çfarë tipe ngjarjesh i referohet atëherë? Mos ndoshta vetëm ngjarjet negative si për shembull: të jesh i papunë konsiderohet si stresuese ose ngjarjet pozitive si për shembull: të promovohesh në detyrë rezultojnë si stresuese? Në familje a janë vetëm ngjarjet e mëdha stresuese apo dhe incidentet e vogla janë shqetësuese? A duhet të kuptohet stresi vetëm në ngjarjet që kanë pasoja negative apo ngjarjet stresuese kanë ndonjëherë pasoja pozitive?

Nëse termi i referohet gjendjes së brendshme, ne nënkuptojmë gjendjen psikologjike dhe emocionale të individit.

2.1.5 Disorganizimi social

Shoqëria është e disorganizuar kur ka një thyerje të konsensusit ose bashkimit të qëllimeve, një keq rregullim të fazave të ndryshme të rregullit shoqëror dhe kontrollin e pamjaftueshëm të kushteve sociale ose drejtimit të ndryshimit shoqëror. Një masë përkeqësimi mund të shoqërojë keq rregullimet shoqërore por kushti i paekuilibruar i cili rritet nga keq rregullimi i personit ose grupit, institucioneve dhe standardeve ndaj

kushteve të ndryshimit të kohës që përbëjnë karakteristikat kryesore të disorganizimit shoqëror.

Disorganizimi social nuk është rrallë kusht keqrrregullimi në shoqëri. Është kryesisht proces shoqëror, si i tillë ai përfaqëson një seri ngjarjesh dhe ndodhish që tentojnë të ndryshojnë funksionimin normal të personave dhe grupeve. Si një proces i ndryshimeve karakteristike përbëhet nga një numër procesesh shoqërore, individuale dhe specifike, kryesisht konkurruese, konflikti, diferencimi social dhe lëvizshmëria sociale, këto procese përfshijnë elementet që punojnë kundër njëri-tjetrit që prishin ritmin dhe aktivitet konstruktive. Seritë e ngjarjeve shpesh e arrijnë kulmin në akte antisociale në pjesën e individëve dhe thyejnë konsensusin e grupit dhe bashkëpunimin.

Disa probleme si krimi janë një rritje e shpejtë e procesit të përgjithshëm të *disorganizimit* ato janë kryesisht produkti i disorganizimit shoqëror se sa shkak i tij, megjithatë ato mund të përbëjnë kushtet për disorganizim të mëtejshëm dhe të prodhojnë probleme të tjera. Një tjetër pikë për t'u mbajtur parasysh është që situata e keqrrregulluar përfaqëson krizën e një tipi ose të një tjetri.

2.2 Teoritë e devijancës

Teoritë janë pjesë shumë të rëndësishme në çdo shkencë. Një *teori* mund të përshkruhet si një grup propozimesh që mund të vihen në provë dhe shërbejnë për të shpjeguar një klasë fenomenesh të përgjithshme, si për shembull sjellja deviante ose kushtet nën të cilat është e mundur të ushtrohet kontrolli shoqëror. Teoritë mund të avancojnë kuptimin që kemi ne mbi botën shoqërore dhe gjithashtu mund të përdoren për të parashikuar sjelljen deviante si dhe ushtrimin e kontrollit shoqëror. Ç'do teori identifikon elemente të panjohura të veçanta, të cilat dallojnë nga teoritë e tjera.

Disa pyetje rreth teorive janë:

- Çfarë domethënie i jep teoria devijancës: A është devijanca thjesht një çështje e “përdhunimit” të normës, apo diçka tjetër?
- A përqendrohet teoria më tepër në sjelljen deviante, në kontrollin shoqëror, apo ofron një model më të balancuar i cili përfshin dhe devijancën dhe kontrollin?

- A janë relacionet shkak-pasojë të qartësuara në teori? Cilat janë shkaqet dhe pasojat kryesore?
- Është teoria një teori e përgjithshme që mund t'i aplikohet ç'do lloj forme deviante apo është më e përshtatshme për të shpjeguar disa lloje devijancash?

Analiza sociologjike e këtij studimi të krimit është bërë nën refleksionin e këtyre paradigmave teorike.

Devijanca përfshin thyerjen e një norme dhe ndjellja një reagimi negativ nga të tjerët. Shoqëritë krijojnë disa norma si ligje. Krimi është devijanca që thyen një ligj, i cili është një normë e përcaktuar dhe zbatuar nga organet qeveritare.

Ashtu si devijanca është relative, ashtu është edhe krimi. Kështu, në vitin 1872, Susan B. Anthony, imazhi i së cilës zbukuron monedhën origjinale të dollarit u arrestua dhe u gjobit për shkak se ajo "me vetëdije, pa të drejtë dhe në mënyrë të paligjshme kanë votuar për një përfaqësues të Kongresit të Shteteve të Bashkuara." Kjo është e saktë. Ajo u arrestua dhe u gjobit për shkak se ajo ka votuar. Në gjykim, gjykatësi Ward Hunt këshilloi jurinë, "Nuk ka asnjë dyshim për jurinë, dhe juria duhet të orientohet të marrë një vendim si fajtorë" (Brym, 2009, f. 140 – cit. tek Flexner, 1975, f. 170). Ose konsideroni rastin e kundërt. Në fund të viteve 1950 dhe në fillim të viteve 1960, Martin Luther King, Jr., ditëlindjen e të cilit ne tani e festojmë si një festë federale, u arrestua në mënyrë të përsëritur për shkak të marshimeve në rrugët e Birmingham, Alabama, dhe qytete të tjera jugore për të drejtat civile të afrikano-amerikanëve, duke përfshirë edhe të drejtën e tyre për të votuar. Susan B. Anthony dhe Martin Luther King, Jr., janë konsideruar kriminelë në jetën e tyre. Në 1870, ligji amerikan kufizoi votimin për burrat. Anthony nuk u pajtua me ligjin dhe duke vepruar sipas asaj që ajo besonte, ajo ka kryer një krim. Në mënyrë të ngjashme, në vitin 1950 shumica e njerëzve në Amerikën jugore besonin në superioritetin e të bardhëve. Ata e shprehnin këtë besim në shumë mënyra, duke përfshirë edhe të ashtuquajturat ligje "Xhim Krou" që pengonin shumë afro-amerikanë nga votimi. Martin Luther King, Jr, dhe pjesëmarrësit e tjerë të lëvizjes "*Civil Rights*" (të drejtat civile) sfiduan ligjet ekzistuese dhe u arrestuan për këtë arsye. Shumica e konsiderojnë shoqërinë raciste dhe dallimet gjinore si diçka të kaluarës, në vend që të konsiderojnë Antonin dhe King, devijant apo kriminel. Kjo është

për shkak se normat dhe ligjet kanë ndryshuar në mënyrë dramatike. Amendamenti i 19-të i garantoi gruas të drejtën e votës në vitin 1920. Akti i të Drejtës të votimit nga viti 1965 garantoi të drejtën e votimit për afrikano-amerikanët. Sot, çdo kush që argumenton se gratë apo afrikano-amerikanët nuk duhet të lejohen të votojnë konsiderohet devijancë.

Pengimi i tyre nga votimi është një krim. Krimi është një lloj i veçantë i devijancës sepse ligjet përcaktojnë akte të caktuara devijante si kriminele, por krimi është po aq i afërm me devijimin. Çfarë konsiderohet kriminale në disa kohë dhe vende të konsiderohet normale në kohë dhe vende të tjera.

Shumë akte devijante shkojnë pa u vënë re ose janë konsideruar shumë të parëndësishme që të kërkojnë sanksione negative, ose mosmiratim i devijimit. Njerëzit të cilët kanë kryer akte më të rënda të devijimit dënohen në mënyrë tipike, informale apo formale. Dënimi informal është i butë. Kjo mund të përfshijë vetullat e ngritura, një vështrim i ngulët i ashpër, një buzëqeshje ironike, thashetheme, izolimit, "turpi", apo stigmatizimi (Braithwaite, 1989). Kur njerëzit janë të stigmatizuar, ata janë vlerësuar negativisht për shkak të një shënuesi që dallon ata nga të tjerët (Goffman, 1963, f. 131). Për shembull, deri kohët e fundit njerëzit me aftësi të kufizuara fizike dhe mendore janë trajtuar shpesh me përbuzje ose si një burim i dëfrimi. Papa Leo X (1475-1521) është thënë se ka mbajtur disa xhuxhë me prapambetje mendore si një formë e zbavitjeje. Dënimi formal është ndëshkim për njerëzit që kanë thyer ligjet. Për shembull, kriminelët mund të dënohen formalisht, duke ndenjur për një kohë në burg, ose të kryejnë shërbim të komunitetit.

2.2.1 Teoria subkulturore

Një tjetër lloj i teorisë motivuese, e njohur si teoria e subkulturave, thekson se adoleshentët nuk janë vetëm kur marrin vendimin për t'iu bashkuar bandave. Shumë adoleshentë të gjendur në situata të ngjashme marrin të njëjtin vendim, duke e bërë formimin dhe rritjen e bandës 'Crips' dhe të grupimeve të tjera kolektive me gangster të përshtaten me kushtet sociale. Për më tepër, kjo përshtatje kolektive përfshin formimin

e një subkulture me norma dhe vlera të dallueshme nga pjesa tjetër e shoqërisë. Anëtarët e kësaj subkulture e refuzojnë pjesën tjetër të shoqërisë pasi ndjejnë se ata i kanë refuzuar (Cohen, 1955).

Literatura thekson tre tipare të subkulturave kriminale. Pikë së pari, në varësi të disponueshmërisë të subkulturave të ndryshme në lagjet e tyre, kriminelët e rinj mund t'iu kthehen llojeve të ndryshme të krimit. Në disa zona, kriminelët e rinj rekrutohen nga sindikatat e krimit të organizuar, siç është Mafia. Në zonat që nuk kanë rrjetet e krimit të organizuar, të rinjtë kriminel kanë më shumë gjasa të krijojnë banda të dhunshme. Në këtë mënyrë, disponueshmëria relative e subkulturave të ndryshme ndikon në llojin e veprimtarisë kriminale që ata formojnë, (Cloward & Ohlin, 1960).

Një tipar i dytë i rëndësishëm i subkulturave kriminale është fakti se anëtarët e tyre zakonisht ruajnë një sërë racionalizimesh për aktivitetet e tyre kriminale. Këto arsyetime bëjnë që aktivitetet e tyre ilegale të duken si më të pranueshme moralisht dhe si normale, të paktën në sy të anëtarëve të këtyre subkulturave. Në mënyrë tipike, kriminelët e mohojnë përgjegjësinë personale për veprimet e tyre *“Çfarë? Unë nuk lëndova askënd!”*. Ata kundërshtojnë ata të cilët i gjejnë *“Unë nuk jam më keq se të tjerët!”*. Ata pretendojnë se viktimat e tyre marrin atë që meritojnë *“Ajo e meritonte!”*. Dhe ata shprehen për besnikëri të madhe, veçanërisht ndaj miqve dhe familjes, *“Më duhet ta bëja sepse ai tregoi, ofendoi bandën time!”*. Krijimi i arsyetimeve dhe i racionalizimeve të tilla bënë të mundur që kriminelët të pastrojnë në këtë mënyrë ndërgjegjen e tyre dhe të vazhdojnë ta bëjnë këtë punë. Sociologët i emërtojnë racionalizime të tilla si teknika të neutralizimit (Sykes & Matza, 1957, f. 1).

Së fundmi, edhe pse deviantët i largohen kulturës së zakonshme, kur vjen puna tek normat e subkulturës së tyre ata janë konformistë strikt. Ata kanë tendencën të ndajnë të njëjtat besime, të vishen në mënyrë të ngjashme me njëri tjetrin, të hanë të njëjtat ushqime, dhe të përvetësojnë të njëjtat mënyrë të foluri dhe të sjelluri. Bandat mund të zhvillojnë një sistem të përpunuar të shenjave të dorës në mënyrë që të dallojnë veten nga bandat e tjera. Qoftë në mesin e hajdutëve profesionistë (Conwell, 1937) ose në mesin e anëtarëve të rinj të bandave (Short & Strodtbeck, 1965), devijimi si sjellje dekurajohet fuqimisht brenda për brenda subkulturës. Paradoksisht, subkultura devijuese varet nga nënshtrimi i brendshëm.

2.2.2 Teoria e të mësuarit

Teoritë e konfliktit fokusohen në devijancën dhe jo në sjelljen devijante (Beirne & Messerschmidt, 2006, f. 76). Këto teori i adresohen origjinës së rregullave dhe normave dhe jo themelit të dhunës. Shumë shkrime rreth devijancës brenda perspektivës së konfliktit kanë lidhje me kriminalitetin, por këto teori japin shpjegimet e fundit për një sërë formash të devijancës (Spitzer, 1975) cituar në (McCaghy, Charles, & Timothy, 1994)

Një nga teoritë e sjelljes devijante mund të quhet *teoria e të mësuarit, apo e socializimit*. Devijanca sipas kësaj teorie rezulton nga sjellje të mësuarra të normave apo vlerave devijante. Bëhet fjalë këtu për sjellje të mësuarra nga familja, shokët, miqtë etj. (Warr, 2002, f. 99). Teoria më e njohur e teorisë së mësimit është ajo e Edwin H. Sutherland. Kjo teori është bërë një nga më të njohurat në sociologji që në shfaqjen e parë të saj në librin “*Principles of Criminology*” në vitin 1947. Ajo është diskutuar, pa ndryshime në edicione të tjera të atij libri. (Sutherland, 1947), cit. nga (McCaghy, Charles, & Timothy, 1994) Kap. 5.

Teoria e Sutherland, e zhvilluar për të shpjeguar sjelljen kriminale, ecën në dy shtylla, etiologjia e devijancës, ose shkaku i një akti devijant individual, dhe epidemiologjia, ose përhapja e sjelljes devijante pasi reflektohet në norma të ndryshme.

Sutherland argumenton se sjellja devijante e grupit rezulton nga konfliktet normative. Konfliktet midis normave ndikojnë devijancën midis organizatave të ndryshme sociale, të dominuara nga strukturat e fqinjësisë, marrëdhëniet e miqve, apo edhe organizmat familjare. Një konflikt normativ individual rezulton në sjellje kriminale nëpërmjet bashkëpunimeve të ndryshme në të cilat devijuesi mëson përkufizimet kriminale të sjelljes nga bashkëpunëtorët personalë.

Lista e mëposhtme përmbledh teoritë e ndryshme (Sutherland et al., 1992:f 88-90), të plotësuar nga zgjerimi i bërë më vonë nga (McCaghy.et al.,1994,f,76-77.

1. Aktet devijante përfaqësojnë sjellje të mësuar. Devijanca nuk është e trashëguar, dhe nuk rezulton as nga inteligjenca e ulët, dëmtimet e trurit apo gjëra të tjera të ngjashme.

2. Devijuesit e mësojnë këtë sjellje nëpërmjet ndërveprimeve me të tjerët në një proces komunikimi.
3. Mësimet e para të një sjellje devijante ndodhin midis grupeve personale intime. Komunikimet nga burime të tilla, si masmedia dhe televizioni, revistat apo gazetat, luajnë më së shumti një rol dytësor.
4. Sjellja që devijuesit mësojnë përfshin (a) teknika devijante, që variojnë nga shumë të komplikuar në pothuaj të thjeshta dhe (b) drejtimin specifik të motivit, lëvizjen, arsyetimin dhe attribute që karakterizojnë formën e veçantë të devijancës.
5. Devijuesi mëson këtë drejtim specifik të motivit dhe lëviz nga përcaktimi i normave në standarde të favorshme ose jo të favorshme. Ky përcaktim pranon potencialin për konflikte midis *normave*, që kur një individ mund të mësojë arsyet si për aderimin ashtu edhe në dhunën e një rregulli të dhënë. Për shembull, një person mund të pranojë se vjedhja dhunon një *normë* – por sipas tij vjedhja e sigurtë është normale përderisa nuk lëndon askënd.
6. Një person bëhet devijant sepse definicionet që favorizojnë normat e dhunës i kapërcejnë ato që favorizojnë përputhjet me normat. Ky përcaktim kyç lidh një sërë elementesh të teorisë. Një sjellje e individit zbulon efektet e eksperiencave kontradiktore të mësimi, por një predominancë e përcaktimit devijant çon drejt një sjellje devijante. Kjo reflekton si personat devijantë ashtu edhe sjelljet, përcaktimet, normat devijante. Për më tepër, nocioni i teorisë së mësimi nënkupton një perifrazim të ndryshëm për problemin: Një person bëhet jo devijant sepse përcaktimet e pafavorshme drejt normave të dhunshme tejkalojnë ato të favorshmet ndaj dhunës.
7. Shoqërizimet mund të variojnë në frekuencë, kohëzgjatje, prioritet dhe intensitet. Frekuenca dhe kohëzgjatja i referohen kohës gjatë të cilës një person devijant është ekspozuar drejt përcaktimeve të veçanta dhe kur ekspozimi ka filluar. Prioriteti i referohet kohës në jetën e personit devijues kur ai ose ajo u takua me shoqatën. Intensiteti i referohet prestigjit të burimit të sjelljes devijuese.
8. Një person mëson një sjellje devijuese nga shoqëria e cila është e përfshirë në një pjesës devijuese, duke përfshirë të gjithë mekanizmat e përfshira në çdo mësim tjetër. Asnjë proces i vetëm mësimi nuk i çon njerëzit drejt mësimi të sjelljeve devijante.

9. Ndërkohë që sjellja devijante shpreh nevoja dhe vlera të përgjithshme, ato vlera dhe nevoja të përgjithshme nuk e shpjegojnë tërësisht atë, ndërkohë që sjellja jo devijuese shpreh të njëjtat vlera dhe nevoja. Dikush mund të citojë një nevojë për njohje për të shpjeguar veprimet si një ndryshim. Në fakt ky princip nuk shpjegon asgjë, për sa kohë ai flet si për sjellje devijante ashtu edhe për veprime jo devijante.

Ndërkohë që këto përkufizime nuk aplikohen për çdo formë devijance, Sutherland nuk kishte si qëllim t'i aplikonte të gjitha ato për të gjitha format e sjelljes kriminale.

Akers, (1985,1998) u përpoq të shpjegonte devijancën në bazën e principit të mësimin në një shoqëri devijuese – duke rirforcuar teorinë e devijancës. Ashtu si Sutherland, edhe ky autor (po ai 1985, f. 51) shpjegon se devijanca ndodh kur një person mëson përcaktimet që i paraqesin disa sjellje si të dëshirueshme, edhe pse nëpërmjet veprimeve devijuese. “Përkufizimet janë kuptime normative që i janë dhënë sjelljes – që do të thotë, se ato përcaktojnë një veprim si të drejtë ose të gabuar”. Kjo fjali deklaron atë që është mësuar; këto kuptime motivojnë sjelljet devijante dhe krijojnë mundësinë për të dhunuar normat. Me kalimin e kohës, individët mësojnë se disa sjellje dhe qëndrime çojnë drejt përforsimit. Këto mësim, rrisin mundësinë e sjelljes.

Sociologët e kanë aplikuar këtë teori në forma të ndryshme të devijancës, përfshirë edhe përdorimin e drogës dhe alkoolit, çrregullimet mendore dhe vetëvrasjen.

Në mënyrë të ngjashme, (Wilson & Herrnstein, 1985) prezantojnë një teori të kriminalitetit të lidhur me format e tjera të devijancës . Teoria mbron idenë që kriminaliteti para së gjithash është një sjellje e mësuar brenda disa kufizimeve të caktuara biologjike, disa prej të cilave mund ti bëjnë individët të predispozuar ndaj krimit. Wilson dhe Herrnstein, ashtu si edhe Akers, argumentojnë se përfitimet nga një krim i suksesshëm mund të rirforcojnë përcaktimit që e kanë motivuar atë si: paratë, seksi, droga, statusi. Pa një penaltet kundërveprues, krimi, ashtu si edhe sjelljet e tjera mund të bëhet një model sjellje i vetë nxitur.

Teoricienët dalin në përfundimin se sjellja devijuese rezulton kur njerëzit mësojnë sjellje, norma, apo vlera devijante. Teoricienë të ndryshëm propozojnë variacione në procesin e të mësuarit, por ata pranojnë se çdo person është i lindur i pastër sa i përket sjelljes dhe ai bëhet një qenie sociale nëpërmjet procesit të socializimit në grupe. Mjedisi është gjithçka, ku individët mësojnë identitetin e tyre si qenie humane. Dikush që mëson normat devijante (norma që lejojnë sjelljet devijante) ka shanse të sillen në

mënyrë devijante. Sutherland ka shprehur versionin e tij të teorisë së të mësuarit, të quajtur teoria e shoqërizimit diferencuese në nëntë përkufizime të ndryshme që janë të mjaftueshme për t'u përshtatur me forma të tjera të devijancës.

Të dy teoritë e origjinës si dhe e subkulturës janë problematike për aq kohë sa ato nuk na tregojnë asgjë se cilën përshtatje do të zgjedh dikush që po përjeton tension. Edhe kur këto subkultura kriminale “i bëjnë shenjë t'i bashkohen grupeve të tyre” adoleshentëve ambiciozë të cilëve iu mungon mundësia për të pasur sukses në jetë, vetëm një pakicë e tyre i bashkohen. Sipas Merton-it, shumica e adoleshentëve që përjetojnë tension dhe kanë mundësinë t'i bashkohen një bande refuzojnë ta bëjnë një gjë të tillë dhe bëhen konformista dhe ritualista. Pse?

Sutherlandi i lidhi të dyja teoritë me probleme të klasës sociale dhe të zgjedhjes se kujt grupi t'i bashkohesh, më shumë se 60 vjet më parë duke propozuar një teori të tretë motivuese, të cilën ai e quajti teoria e shoqatës diferenciale. Teoria e shoqatës diferenciale është ende një nga idetë më me ndikim në sociologjinë e devijimit dhe të krimit. Sipas pikëpamjes së Sutherland-it, një person mëson të favorizoj një përshtatje ndaj një stili jetese nga një tjetër si rezultat i përvojave të tij të jetës apo të socializimit.

Në mënyrë të veçantë, kushdo gjatë procesit të rritjes është i ekspozuar ndaj vlerave dhe sjelljeve devijante dhe atyre jo devijante. Nëse të ndodh të jesh i ekspozuar më shumë ndaj përvojave devijante sesa jo devijante, gjasat janë që do bëhesh dhe vet devijant. Do arrish të vlerësosh një mënyrë jetese devijante dhe do e konsiderosh atë normale.

Pastaj, çdo gjë varet, nga përzierja e saktë mes ndikimeve devijante dhe konformiste me të cilat përballet një individ. Për shembull, një vëzhgim i konsiderueshëm i pjesëmarrësve nëpër grupe të tilla dhe një sondazh mbi këtë temë ka dështuar kur vjen puna për të zbuluar vlerat e përhapura kulturore që përcaktojnë krimin dhe dhunën brenda në qytet (Sampson, Raudenbush, & Earls, 1997).

Shumica e banorëve që jetojnë brenda në qytet ndjekin normat konvencionale, e cila është një nga arsyet pse adoleshentët brenda për brenda qytetit nuk mësojnë sesi të bëhen anëtarë bandash.

Ata të cilët bëhen anëtarë bandash kanë tendencën të rriten në situata dhe kontekste shumë specifike që i mësojnë atyre vlerën e krimit. Në mënyrë domethënëse, teoria e shoqatës diferenciale flet për njerëzit e të gjitha klasave sociale. Për shembull, Sutherland e aplikoi teorinë e shoqatës diferenciale në studimin e tij mbi krimet që

bënin zyrtarët e lartë. Ai vuri re se këta zyrtarë të lartë ashtu si dhe homologët e tyre në rrugë, i mësonin këto aftësi nga bashkëpunëtorët e tyre dhe ndajnë një kulturë që shpërblen thyerjen e rregullave dhe që shpreh përbuzje për ligjin (Sutherland, 1949).

Sjellja deviante mësohet në të njëjtën mënyrë siç mësohet dhe sjellja normale. Ashtu siç argumenton dhe Sutherland, mësimi është një paraardhës i nevojshëm për çdo aktivitet kriminal, dhe individët e mësojnë krimin nëpërmjet lidhjeve që kanë me të tjerë që merren me krim. Mësimi përfshin dhe teknika që kanë të bëjnë me sjelljen ashtu si dhe traditat dhe besimet që mbështesin sjelljet jokonformuese, duke përfshirë dhe justifikime mbi sjelljen. Fjalitë e mëposhtme i referohen procesit se si një person hyn në sjelljet kriminale.

1- Sjellja kriminale mësohet. Në kuptimin negativ kjo do të thotë që sjellja kriminale nuk trashëgohet, gjithashtu personi që nuk është i trajnuar me krimin nuk e shpik vetë sjelljen kriminale ashtu siç një person nuk bën shpikje mekanike n.q.s. ai nuk është trajnuar në mekanike.

2- Sjellja kriminale mësohet në bashkëveprim me persona të tjerë në një proces komunikimi. Ky komunikim është verbal në shumë aspekte por përfshin dhe komunikimin me anë të gjesteve.

3- Pjesa kryesore e mësimi të sjelljeve kriminale ndodh brenda grupeve të afërt me njëri-tjetrin. Në kuptimin negativ kjo do të thotë se agjensitë e komunikimit luajnë një rol relativisht të parëndësishëm në gjenezën e sjelljes kriminale.

4- Kur sjellja kriminale mësohet, mësimi përfshin:

a)teknikat e kryerjes së krimit;

b)drejtimi specifik i motiveve dhe qëndrimet.

5- Drejtimi specifik i motiveve dhe qëndrimeve mësohet nga përcaktimet e kodeve ligjore si të favorshme ose të pafavorshme. Në disa shoqëri, një individ rrethohet nga persona të cilët i përcaktojnë kodet ligjore si rregulla që duhen ndjekur, ndërkohë që në

shoqëri të tjera ai rrethohet nga njerëz ku përcaktimet e të cilëve janë pro dhunimit të kodeve ligjore.

6- Një person bëhet kriminel për shkak të teprimit me përcaktimet pro dhunimit të rregullave kundrejt përcaktimeve kundër dhunimit të ligjeve. Kur njerëzit bëhen kriminelë, kjo ndodh për shkak se ata kanë kontakte me forma kriminale dhe gjithashtu për shkak të izolimit nga format anti-kriminale. Një person në mënyrë të paevitueshme asimilon kulturën rrethuese, p.sh.: një jugor nuk e shqipton R-në sepse jugorët e tjerë nuk e shqiptojnë R-në. Në kuptimin negativ, kjo do të thotë se lidhjet të cilat janë neutrale kanë pak ose aspak efekt në gjenezën e sjelljes kriminale.

7- Lidhjet e ndryshueshme mund të ndryshojnë në shpeshtësi, kohëzgjatje, prioritet dhe intensitet. Kjo do të thotë që sjellja kriminale dhe ajo antikriminale ndryshojnë në këto aspekte. Shpeshtësia dhe kohëzgjatja janë të qarta dhe nuk kanë për shpjegim. Prioriteti është i rëndësishëm në kuptimin që sjellja ligjore e zhvilluar në fëmijërinë e hershme mund të vazhdojë gjatë gjithë jetës. Kjo prirje, megjithatë, nuk është demonstruar mjaftueshëm, dhe prioriteti duket se është i rëndësishëm kryesisht përgjatë influencës selektive.

8- Procesi i mësimi të sjelljeve kriminale nga shoqërimi me grupe kriminale dhe antikriminale të cilat përfshijnë të gjitha mekanizmat që janë të përfshira në çdo mësim tjetër. Negativisht, kjo do të thotë se mësimi i sjelljeve kriminale nuk është i kufizuar me procesin e imitimit.

9- Ndërkohë që sjellja kriminale është një shprehje e nevojave dhe vlerave të përgjithshme, nuk është shpjeguar nga nevojat dhe vlerat e përgjithshme, qysh kur sjellja jokriminale është një shprehje e vlerave dhe nevojave të njëjta. (Sutherland, 1978, f. 81-83).Pra, individët i mësojnë sjelljet deviante ose me anë të lidhjes direkte ose me identifikim jodirekt me deviantë të tjerë.

Becker e vë në dyshim pikëpamjen konvencionale që qëllimet çojnë drejt sjelljes deviante. Qëllimet nuk vijnë përpara sjelljes deviante por ato mësohen gjatë eksperiencave të veprimit. Becker shkruan se “dispozicioni për t’u angazhuar me aktivitetin ndërtohet gjatë mësimi për t’u angazhuar me të dhe nuk vjen përpara këtij

proçesi” (Becker, 1963, f. 3). E njëjta logjikë mund të jetë e vërtetë në lloje të tjera deviancash. Vlera e teorisë së mësimi qëndron në atë se kjo teori zgjeron panoramën e studimit të rrënjëve sociale të krimeve, duke i parë ato në rrafshin më të gjerë multi kulturor në influencën e kulturës, të grupeve të ndryshme, etj.

2.2.3 Teoritë kufizuese

Teoritë motivuese i përgjigjen pyetjes sesi disa njerëz shtyhen për të thyer normat dhe ligjet. Teoritë kufizuese, në dallim nga teoria e mësipërme, i kushtojnë më pak rëndësi motiveve të njerëzve. Llojet e pyetje që këto teori shtrojnë janë të tipit: Si iu vendosen etiketat e devijantit dhe të kriminelit disa njerëzve? Si forma të ndryshme të kontrollit shoqëror dështojnë të imponojnë konformitetin tek këta individë? Si i jep formë devijimit dhe krimit shpërndarja e pushtetit në shoqëri?

2.2.4 Teoria e etiketimit: Një qasje simbolike e ndërveprimit

Ndërveprimi simbolik fokusohet tek kuptimi që njerëzit gjatë jetës së tyre të përditshme iu atashojnë objekteve, veprimeve, dhe njerëzve të tjerë. Teksa formojmë kuptime, ne i emërtojmë gjërat; ti e quan sendin mbi dorën tënde libër dhe protestuesin në një ndeshje futbolli si devijues. Edhe pse shpesh etiketimet janë të përshtatshme, problem i të aplikuarit të tyre tek njerëzit është fakti se ato mund të qëndrojnë pavarësisht sjelljes së përfshirë më parë. Ne mund të këmbëngulim në besimin tonë se një person është devijant edhe kur personi pushon së vepruari një mënyrë devijante. Etiketimi ynë në vetvete, mund të shkaktojë më shumë devijancë sesa sjellja e tyre. Kjo është pasqyra kryesore e teorisë së etiketimit- që devijanca vjen si pasojë jo vetëm e veprimeve të devijuesit por gjithashtu nga përgjigjet e të tjerëve ndaj veprimeve të tyre, të cilët i përkufizojnë disa veprime si devijante e të tjera si normale (Becker, 1963).

Për shembull, nëse një adoleshent sillet keq në shkollë, mësuesit dhe drejtori mund ta ndëshkojnë atë. Gjithsesi, problemet e tij të vërteta, fillojnë nëse autoritetet e shkollës dhe policia e etiketojnë atë si “kriminel”. Do të rritet mbikëqyrja ndaj veprimeve të tij. Veprime të pasojave të pakta të tij kanë më shumë gjasa të interpretohen si prova të fajit të tij. Ai mund të izolohet në shkollë nga sjelljet jo devijante por nga ana tjetër mund t’i

bashkohet një subkulture devijuese. Me kalimin e kohës, zhytja në subkulturën devijante mund të çoj që adoleshenti të përvetësojë sjellje ‘kriminale’. Pra tani ne mund të besojmë lehtësisht se ajo çka mund të nisi si gabime të vogla në shkollë, për shkak të etiketimeve të gabuara mund të sjell si pasojë përfshirjen realisht të adoleshentit në grupet e krimit (Matsueda & Anderson, 1988).

Rëndësinë e madhe që luan etiketimi në atë që kapet dhe kush akuzohet për një krim e ka demonstruar më shumë se 30 vite më parë Aaron Cicourel (1968). Cicourel shqyrtoi tendencën për t’i emërtuar adoleshentët që thyenin rregullat si ‘kriminel të rinj’ në qoftë se ata vinin nga një familje me prindër të divorcuar. Ai zbuloi se shpesh policët kishin tendencën të përdornin pushtetin e tyre të pakufizuar për të arrestuar adoleshentët që vinin nga një familje me prindër të divorcuar sesa ata që vinin nga familjet e bashkuara edhe pse kishin kryer të njëjtin veprim. Edhe gjyqtarët nga ana e tyre, ishin të prirur t’i jepnin një dënim më të rëndë atij që vinte nga një familje e divorcuar sesa nga një familje e bashkuar dhe pse të dy palët kishin kryer të njëjtin veprim. Më pas, sociologët dhe kriminologët mblodhën të dhëna përsa i përket karakteristikave sociale të adoleshentëve të cilët ishin akuzuar si ‘kriminelë të rinj’, duke ‘provuar’ në këtë mënyrë se fëmijët që vinin nga familje të divorcuarish kishin më shumë gjasa të bëheshin realisht kriminelë të rinj. Konkluzionet e tyre përforcoi besimin e policëve dhe të gjyqtarëve. Në këtë mënyrë, procesi i etiketimit veproi si një profeci vetëpërmbushëse. Vasilika Hysi në librin e saj “Kriminologjia” shprehet se: “Familja është institucioni dhe grupi social ku njerëzit mësojnë rolin e prindit, të burrit dhe të gruas dhe të fëmijëve” (Hysi, 2010, f. 365). Duke cituar Richard Gelles, ajo shprehet se “në shumë raste familja është vendi ku njerëzit marrin përvojat e para të dhunës, ku mësohen si të bëhen të dhunshëm dhe si ta justifikojnë atë” (Gelles R. , 1998, f. 196).

Për të zgjidhur mospërputhjen midis “devijancës së fshehur” dhe idesë së etiketimit i duhet paraprirë devijancës duke argumentuar se një sjellje deviante e fshehur duhet të akuzohet dhe t’i vihet “marka” si person deviant nëse ai bëhet i njohur para një audience. Kështu, mund të dallojmë persona të diskretituar (persona të akuzuar fallsërisht ose vërtetësisht deviant) dhe persona diskretitues (persona deviant të fshehur) të cilët kanë shanse të mëdha për të diskretituar nëse zbulohet sjellja rregulluese. John Kitsuse ka shkruar: *“format e sjelljes nuk i diferencojnë personat deviant nga ato jo*

devijant, është përgjigjja e pjesëtarëve të shoqërisë të cilët identifikojnë dhe interpretojnë sjelljen si devijante e cila nga ana sociologjike e transformon personin në devijant” (Kitsuse, 1975, f. 273). Me fjalë të tjera, sjellja nuk është devijante ose normale në thelb, ajo varet tërësisht se si një audiencë e sheh dhe e trajton një aktor.

Po t'i referohemi përcaktimit të Kitsuse, ai identifikon tre faza në prodhimin e *devijancës*. Analiza sociologjike e kësaj perspektive na ndihmon për të studiuar ndikimin e grupit social mbi individin, marrëdhëniet që krijohen midis tyre dhe se çfarë gjurme lë etiketimi në jetën e individit:

- Një reagues interpreton aktoren si devijant;
- Një reagues më pas e kategorizon si një lloj të caktuar deviance;
- Reaguesi më pas e trajton aktoren ndryshe për shkak të devijancës (Kitsuse, 1975, f. 292).

2.2.5 Teoria e kontrollit

Të gjitha teoritë motivuese supozojnë se njerëzit në përgjithësi janë të mirë, por janë rrethana të veçanta ato që i shndërrojnë ata në të këqij, në shumicën e rasteve për shkak të pa aftësisë së tyre për ti bërë ballë problemeve që u dalin përpara. Një teori shumë e njohur kufizuese na tregon se në fakt njerëzit janë të këqij dhe duhen rrethana të caktuara që ata të bëhen të mirë. Sipas teorisë së kontrollit, kjo ndodh sepse, shpërblimet nga devijimi dhe nga krimi, janë të shumta. Përkrahësit e kësaj qasjeje argumentojnë se pothuajse të gjithë duan të bëjnë qejf, të argëtohen, të kenë kënaqësi në këtë jetë dhe të marrin përfitime. Për më tepër, ata thonë se për të përfituar këto të mira të sipërpërmendura, njerëzit do të kryenin sjellje devijante dhe krime. Sipas teoristëve të kontrollit, njerëzit nuk bëjnë veprime të tilla vetëm sepse janë të ndaluar t'i bëjnë. Arsyeja pse devijantët dhe kriminelët i thyejnë normat dhe ligjet është se kontrollet sociale janë të pamjaftueshme për t'i siguruar atyre përshtatjen me vlerat sociale.

Ai që themeloi për herë të parë teorinë e kontrollit të krimit ishte Travis Hirschi (Hirschi, 1969) (Gottfredson & Hirschi, 1990). Ai argumentoi se adoleshentët janë më

të prirur drejt sjelljeve devijante dhe krimi sesa të rriturit, sepse ata janë plotësisht të pa socializuar dhe për këtë arsye iu mungon vetëkontrolli si dhe dijet e duhura për ti bërë ballë situatave të ndryshme. Si të rriturit ashtu dhe adoleshentët, të dy palët mund të përjetojnë impulsin e thyerjes së ligjit por adoleshentët kanë më pak gjasa ta kontrollojnë këtë impuls. Hirschi vazhdoi më tej të tregojë se adoleshentët që janë më të prirur ndaj kriminalitetit ka të ngjarë t'i u mungojnë katër tipe të kontrollit shoqëror. Ata priren të kenë afrimet social të pakët me prindërit, mësuesit dhe modele të tjera të respektuara; pak mundësi legjitime për arsimim dhe një punë të mirë; përfshirje të pakët në institucionet konvencionale; dhe besim të pakët në vlerat tradicionale dhe morale. Për shkak të mungesës së kontrollit që rrjedh për shkak të këtyre arsyeve, adoleshentët janë relativisht të lirë të veprojnë në bazë të impulseve të tyre devijante.

Sociologë të tjerë e kanë aplikuar teorinë e kontrollit tek dallimet gjinore në krim. Ata kanë treguar se ka më pak gjasa që vajzat, në krahasim me djemtë, të angazhohen në krime, pasi kontrolli i prindërve mbi to është paksa më i madh, duke i mbikëqyrur ato më nga afër (Hagan, et al., 1987) (Peters, 1994).

Teoritë e etiketimit dhe të kontrollit kanë shumë pak për të thënë kur vjen puna sepse njerëzit i shohin veprime të caktuara si devijante dhe krime. Për përgjigjen e kësaj pyetje, ne duhet të kthehemi tek teoria e konfliktit e devijancës dhe krimi, një lloj i tretë i teorisë së kufizimit.

2.2.6 Teoria e konfliktit së devijancës dhe krimi

Janë një sërë konfliktesh që ndodhin midis njerëzve. Kështu konfliktet ndër personale ndodhin mes individëve të tilla siç janë konfliktet midis burrit dhe gruas, prindit dhe fëmijës, vëllait dhe motrës etj. Ndërkohë konfliktet brenda grupeve ndodhin midis pjesëtarëve të grupeve të vogla si brenda familjes. (Baça, 2012, f. 173).

Në 1996, Jon Benét Ramsey u gjet i mbytur për vdekje në bodrumin e shtëpisë së saj në Boulder, Colorado. Policia nuk gjeti gjurmë këmbësh në dëborën që rrethonte shtëpinë dhe as ndonjë shenjë të hyrjes me forcë. FBI arriti në përfundimin se askush s'kishte hyrë në shtëpi gjatë natës, kur, sipas mjekut ligjor, vrasja kishte ndodhur. Policia gjeti

një shënim ku thuhej se fëmija ishte rrëmbyer dhe kërkohet të paguhej një shpërblim në këmbim të lirit. Një ekspert gjuhe nga Vassar-i arriti më vonë në përfundimin se autorja ishte nëna e fëmijës. U përcaktua gjithashtu se të gjitha materialet e përdorura në krim ishin blerë nga nëna. Në rastin në fjalë pavarësisht se nuk ishin gjetur të gjitha provat, u hodh një hije dyshimi mbi prindërit. Megjithatë, mesa duket për shkak të pozitës fisnike që mbante familja Ramseys në komunitetin e tyre, policia i trajtoi ata në një mënyrë të jashtëzakonshme. Policia e Boulder-it i përshkroi Ramseys si një ‘familje me ndikim’ dhe dha urdhër që të trajtoheshin si viktimë, jo si të dyshuar (Oates, 1999: 32). Babai u lejua të merrte pjesë në kërkimet për fëmijën. Në proces, ai mund të ketë shkatërruar apo ngatërruar provat vendimtare. Policia gjithashtu e la atë të dilte nga shtëpia e tij pa eskortë përreth një orë. Kjo çoi në spekulime se ai mund të ketë asgjësuar provat inkriminuese. Për shkak se Ramseys ishin milionerë, ata ishin në gjendje të punësonin avokatë të mirë i cili pengoi policinë e Boulder-it t’i merrte në pyetje ata për 4 muaj dhe kishte gjithashtu një skuadër që merrej me deklaratat në publik të cilët u siguruan ta nxirnin këtë familje si viktimën në gjithë këtë çështje.

Në 13 tetor, të vitit 1999, një juri e madhe vendosi se askush nuk do të dënohet për vdekjen e Jon Benét Ramsey. Pavarësisht nga pafajësia apo fajësia e Ramseys-ve, mënyra sesi u trajtua çështja e tyre përforcon mendimin se ligji zbatohet ndryshe për të pasurit dhe ndryshe për të varfrit. Kjo është perspektiva e teorisë së konfliktit. Shkurtimisht, teoritë e konfliktit thonë se të pasurit dhe të pushtetshmit vendosin etiketa devijante dhe kriminale tek anëtarët më të pafuqishëm të shoqërisë, sidomos tek ata të cilët sfidojnë rendin ekzistues shoqëror. Ndërkohë, ata janë të aftë të përdorin paratë e tyre për t’i shpëtuar fajeve të tyre.

Steven Spitzer (1980) përmbledh në mënyrë të përshtatshme këtë shkollë të mendimit. Ai vë në dukje se shoqëritë kapitaliste bazohen në pronën private. Për më tepër, funksionimi i tyre varet nga disponueshmëria e forcës punëtore dhe respektimi ndaj autoriteteve. Kur hajdutët vjedhin, ata sfidojnë pronën private. Prandaj vjedhja përbën krim. Kur të ashtuquajturit drogaxhinj braktisin shoqërinë konvencionale, ata përcaktohen si devijantë për shkak të refuzimit të tyre për t’u angazhuar në forcë produktive, minon një shtyllë të kapitalizmit. Kur studentët e rinj, politikisht të paqëndrueshëm apo unionistët militant tregtarë protestojnë kundër autoriteteve, ata

gjithashtu paraqesin një rrezik ndaj rendit shoqëror dhe përcaktohen si devijantë apo kriminel.

Dhe në këtë mënyrë ne shohim sesi teori të shumta kontribuojnë në kuptimin nga ana jonë të shkaqeve sociale të devijancës dhe krimit. Disa forma të devijancës dhe krimet shpjegohen më mirë nga një teori sesa nga tjetra. Teori të ndryshme hedhin dritë në aspekte të ndryshme të procesit me anë të të cilit njerëzit motivohen për të thyer rregullat dhe etiketohen si thyerës të rregullave. Pasqyrimi jonë duhet ta bëjë të qartë faktin se asnjë nga teoritë nuk është më e mira. Në vend të kësaj, duke marrë shumë teori parasysh na mundëson neve të bëjmë një vlerësim të plotë të procesit kompleks që rrethon strukturën sociale të devijancës dhe të krimit.

Devijanca përfshin thyerjen e një norme. Krimi përfshin thyerjen e një ligji. Të dyja, si krimi ashtu dhe devijanca shkaktojnë reagime shoqërore që ndihmojnë në përcaktimin e seriozitetit të veprës që është kryer. Serioziteti i veprimeve devijante dhe kriminale varet nga ashpërsia e reagimit shoqëror ndaj tyre, dëmi i tyre i perceptuar, dhe shkalla e marrëveshjes publike nëse do ta cilësojnë një veprim të caktuar si devijues apo si krim. Veprimet që renditen më poshtë tek këto dimensionet, quhen diversione sociale. Më pas vinë, devijimet sociale dhe pastaj krimet e konfliktit. Krimet me konsensus renditen më lart. “Ashtu si hapësira dhe koha janë të pafundme, po ashtu është edhe natyra e konfliktit. Në këtë këndvështrim edhe konflikti, si pjesë përbërëse e botës që na rrethon, është i pambarimtë dhe i ndryshëm” (Baça, 2012, f. 143). Sipas Baçës, konfliktet janë të pashmangshëm pasi janë të lidhur ngushtë me natyrën kontradiktore të jetës dhe të zhvillimeve social – ekonomike dhe kulturore të popujve. Në Shqipëri, ndryshe nga vendet perëndimore konfliktet përgjithësisht përjetohen më tragjikisht si cënim, dhunim ose shpërfillje e nderit, e personalitetit të individit, madje e familjes, e deri tek fisi (Dervishi, 2005, f. 50).

2.2.7 Perspektiva feministe: Devijanca dhe Gjinia

Pothuajse çdo shoqëri në botë përpiqet të kontrollojë më shumë sjelljen e femrave sesa të meshkujve. Historikisht, shoqëria jonë e ka përqendruar jetën e grave rreth shtëpive. Ditët e sotme, në Shtetet e Bashkuara, mundësitë e grave në vendin e punës, në politikë, në atletikë dhe në ushtri janë më të kufizuara se të burrave. Në pjesë të tjera të botës,

kufizimet mbi gratë janë më të mëdha ende. Në Arabinë Saudite, gratë nuk mund të votojnë; në Iran gratë që ekspozojnë flokët e tyre apo që vënë tualet kur dalin në publik rrihen; dhe jo shumë kohë më parë, një gjykatë nigeriane e dënoi një grua të divorcuar pasi kishte një fëmijë jashtë martese dhe e dënoi atë me vdekje; jeta e saj u kursye më vonë vetëm për shkak të fëmijës që mbante në bark (Eboh, 2002).

Gjinia figuron dhe tek teoritë rreth devijancës të vërejtura më parë. Për shembull, teoria e kufizimit e Robert Merton-it i përcakton qëllimet kulturore në aspektin e suksesit financiar. Të paktën tradicionalisht, ky qëllim ka pasur më shumë të bëjë me jetën e burrave, pasi femrat kanë qenë shoqërisht të përcaktuara të kenë sukses vetëm në aspektin e marrëdhënieve, veçanërisht të martesës dhe të mëmësisë (Leonard, 1982). Një teori më e përqendruar tek femrat mund të diktojë ‘tensionin’ që rezulton nga përleshja e idealit kulturor të barazisë me realitetin e pabarazisë gjinore.

Sipas teorisë së etiketimit, gjinia ndikon në mënyrën sesi ne e përcaktojmë devijancën pasi njerëzit zakonisht përdorin standarde të ndryshme në gjykimin e femrave dhe të meshkujve. Më tej, pasi shoqëria i vendos meshkujt në pozitat e pushtetit mbi femrat, bën që ata t’i shpëtojnë përgjegjësi të veprimeve të tyre. Në të shkuarën, të paktën, burrat që ngacmonin seksualisht gratë apo i sulmonin ato, etiketoheshin butësisht si devijues, dhe ndonjëherë i shpëtonin dhe fare ndëshkimit. Në të kundërt, gratë që janë viktimat mund t’u jetë dashur të bindin të tjerët, madje dhe anëtarët e një jurie, se nuk duhet të fajësohen ato si shkak të ndodhjes së një ngacmimi seksual. Ky studim konfirmon një të vërtetë të rëndësishme: Nëse njerëzit e përcaktojnë një situatë si devijante, ai/ajo i cili përcaktohet si devijues- varet nga gjinia si e publikut dhe e aktorëve kryesor të kësaj situate (King & Clayson, 1988). “Çështjet themelore feministe prodhojnë një lëvizje revolucionare në kuptueshmërinë tonë për botën. Gjithashtu, këto çështje rezultojnë në zbulimin se ajo që ne e kemi perceptuar si të vërtetë absolute dhe universale të botës, në fakt është një njohuri që përfitohet nga përvojat e jetës shoqërore – mashkulli si zotërues” (Ritzer & Goodman, 2008, f. 458). Ritzer dhe Goodman argumentojnë se mundësitë për protestë publike feministe përhapen në momentet kur shoqëritë janë në gjendje tranzicioni. Arritjet më të mëdha në historinë e aktivitetit feminist dhe të shkrimeve përkatëse ndodhën gjatë lëvizjeve liberale të historisë moderne perëndimore.

2.2.8 Teoria e disorganizimit social

Kjo teori thekson “vendndodhje”. Ndryshe nga teoritë që përqendrohen tek “njerëzit e ndryshëm” shpjegimet për sjelljen deviante (për shembull: djem të rinj që bëjnë krime të dhunshme), ç’organizimi shoqëror studion efektet e “llojeve të vendeve” për ofrimin e kushteve që janë të favorshme apo jo të favorshme kundrejt sjelljes deviante. Vendet publike kanë kapacitet të ndryshëm nga njëri-tjetri për të kontrolluar sjelljen e njerëzve, diçka që është e lidhur me elemente të panjohura ashtu si për shembull: lidhjet shoqërore dhe komunale, shkëputje familjare (për shembull: familjet vetëm me një prind), varfëria, kthimi rezidencial, si dhe grupe adoleshentësh që nuk janë nën kujdesin e askujt dhe që i kanë shanset më të larta për t’u futur nëpër qorrsoakë (Orcutt, 1983, f. 102).

Sa më shumë *disorganizim shoqëror* të ketë një vend, aq më e lartë është mundësia për sjellje deviante. Pra, është e domosdoshme që shkelësit e ligjit të mbahen nën kontroll. Me një fjalë, duke u përputhur me teorinë e disorganizimit social, individët duhet të jenë vigjilentë në mbajtjen e kontrollit shoqëror duke përdorur forcat dhe veprimet e tyre dhe gjithashtu dhe me ndihmën e agjencive formale të kontrollit dhe rolit të policisë në ndjekjen e krimeve. Kjo teori hedh dritë mbi një analizë makrosociologjike që më ka ndihmuar në studim për të analizuar rrënjët sociale të krimit.

Një problem social është kusht për disorganizimin social që prek një numër të ndryshëm personash. Procesi i disorganizimit social i ka rrënjët e tij në të shkuarën dhe në kushtet e tashme. Nëse kushtet prekin vetëm disa individë të izoluar dhe për sa kohë ato prekin grupin kundërshtar, zakonisht ato nuk konsiderohen si probleme sociale. Edhe nëse kushtet prekin një numër njerëzish kundërshtar, nëse grupi nuk është në dijeni të faktit që kushtet kanë efekte dëmtuese përsa kohë që grupi është i shqetësuar, situata nuk konsiderohet si problem social. Problemet sociale kanë shkaqe të shumëfishta. Asnjë situatë disorganizimi që përfshin ndërveprimin e një numri personash ka një faktor të vetëm të rëndësishëm. Kushtet e problemeve sociale janë të ndërlidhura dhe ato janë relative me kohën dhe vendin. Ka raste që individët nuk mund ti zgjidhin vetë problemet, për shkak se këto probleme shkaktohen nga shumë faktorë që kanë lidhje me njëri tjetrin. Në këto raste duhet që të veprojnë grupime të specializuara njerëzish për të rritur mundësitë e zgjidhjes së problemeve. Problemet sociale janë shoqërore në

originë, në natyrë dhe shoqërore në pasojë dhe akoma zgjidhja e tyre kërkon veprim grupi.

2.2.9 Teoria e personalitetit

Teoria e personalitetit jep një strukturë që na ndihmon të kuptojmë marrëdhëniet mes sjelljeve të ndryshme si agresiviteti, emocionaliteti, inteligjenca, shoqërueshmëria, ankthi dhe pasiviteti. Kjo teori shpjegon ndryshimet dhe ngjashmëritë midis individëve dhe grupimeve të tyre. Për shembull: njerëzit sillen në mënyra të ndryshme ndaj shakave, kanë mënyra të ndryshme sjelljeje apo mentaliteti, stile të ndryshme të veshuri, etj. (Pettijohn, 1996, f. 391)

Njeriu vjen në jetë në një organizëm fizik i pajisur me disa karakteristika fizike, reflekse, kapacitete dhe impulse të papërcaktuara. Për më tepër ai lind gjithmonë në një botë sociale në të cilën ekzistojnë disa personalitete, tradita, forma kulturore, aktivitete dhe marrëdhënie sociale.

Krimi është një shprehje e jetës mendore. Psikologjikisht mbetet një farë misteri për të ditur se çfarë ndodh në ndërgjegjen apo në psikikën njerëzore çka e bën atë të godasë tjetrin. Nëse do të donim të përmirësonim atë që quhet “shëndet mendor” të individit, grupit shoqëror apo të të gjithë shoqërisë, çfarë masash praktike dhe organizative do të duhet të merreshin për të përballuar sjelljen psikologjikisht deviante të personave të ndryshëm apo të grupeve të ndryshëm të përbërë nga keqbërës (Fuga, 2007, fq. 25). Individu konsiderohet si një dinamikë e problemit. Faktorët e trashëguar, kushtet zhvilluese dhe fizike, stimulues dhe droga, influencat e ambientit, shprehi mendore, seksualiteti anormal, ç'rregullime mendore, inferioriteti fizik, stresi, gjendja e rënduar ekonomike, mentaliteti, shmangia mendore dhe probleme të ndryshme mendore janë nxitës të krimit. Sjellja kriminale interpretohet në lidhje me situatën sociale si dhe me kushtin e presionit.

Menjëherë pas një veprimi është një ide, një dëshirë ose një impuls që ekziston si kënaqësi mendore. Disa veprime nuk janë përfaqësime në koshiençë as para dhe as pas ekzekutimit por megjithatë ato kontrollohen nga procese mendore. Sfondi i familjes, zhvillimi i individit në familje dhe kushte të tjera të mjedisit janë me rëndësi për të njohur ndërveprimin e individit me anë të këtyre faktorëve që të trajtohet sa më efektivisht.

Një sërë keq rregullime tek individët që nga mungesa e përshtatjes me modelet sociale deri tek paaftësia për t'u përshtatur me modelet sociale për shkak të mungesës mendore ose pamjaftueshmërisë, vështirësive në sjellje që lindin, rriten gjatë jetës emocionale ose kushti psikologjik i personalitetit të individit.

“Çdo veprim, kriminal ose jokriminal, është rezultat i veprimit dhe i ndërthurjes së dy faktorëve: personalitetit të personit dhe mjedisit në të cilin gjendet ky personalitet” (Hysi, vep. cit., 2010, f. 381). Në librin e saj “*Kriminologjia*”, Hysi shpjegon se disa anë të personalitetit si: karakteri, temperamentit, motivet, emocionet etj. janë thelbësore dhe dallojnë personat nga njëri – tjetri; ato kanë lidhje të drejtpërdrejtë ose jo të drejtpërdrejtë me kriminalitetin.

2.2.10 Teoria psikoanalitike

Teoritë psikologjike të krimit fillojnë me tendenca individuale në sjellje që shkakton te disa individë të jenë më të predispozuar për kryerjen e veprave penale. Shkaqet mund të rrjedhin nga karakteristikat e personalitetit, ndërveprimet shoqërore, ose faktorët biologjik. Sigmund Freud u vlerësua për zhvillimin e teorisë psikoanalitike. Kjo teori thekson se të gjithë njerëzit kanë kërkesa natyrore të pavetëdijshme . Ai gjithashtu besonte se të gjithë njerëzit kanë tendenca kriminale. Socializimi bën që këto tendenca të frenohen duke mësuar nga përvojat e fëmijërisë. Një fëmijë që është socializuar në mënyrë jo të duhur mund të zhvillojë një çrregullim personaliteti që shkakton impulse antisocial që janë të jashtme dhe të brendshme. Fëmija i cili drejton impulse së jashtmi bëhet një kriminel dhe fëmija që i drejton impulse së brendshmi bëhet neurotik (Freud, 1961, f. 112)

Në përgjithësi, *devianca* shihet si një produkt i një *idi* të pakontrollueshëm, një ego të dobët ose të një superego të pazhvilluar, gjithashtu një kombinim i të trejave. Një person që kryen një akt kriminal e bën si një rezultat e disbalance të personalitetit. Për të kontrolluar dhe për të korrigjuar këtë sjellje, shkaqet e këtyre disbalancave të personalitetit janë lokalizuar midis introspeksionit dhe retrospeksionit, me një theksim të veçantë në eksperiencat e fëmijërisë të cilat eliminohen përmes terapisë .

Frojdi fokusohet në impulse armiqësore dhe agresive të njeriut. Në mënyrë që të bëhet një anëtar i sistemit të organizuar shoqëror njeriu duhet të heqë dorë nga shprehja e shfrenuar e konflikteve të tij individuale. Këto kufizime janë çmimi që ai paguan për një

siguri më të madhe që buron nga bashkëpunimi me të tjerët. Vetëm nëse secili heq dorë nga impulse asociale represioni mund të mbahet në gjithë shoqërinë, në qoftë se shkeljet janë të lejuara, kjo mund të çojë në shfaqen e veprimeve të shtypura asociale (këto impulse të dalin nga shtypja, represioni në formën e veprimeve agresive). Përmbajta e impulsive asociale të shprehur nëpërmjet veprimit të hapur nuk liron ndjenjat e fajit sepse këto janë ngjallur jo vetëm nga aktet e dukshme, por dhe nga dëshira të pavetëdijshme : Jo vetëm veprat penale, por mendimet penale prodhojnë ndjenja faji. Ky faj social është burim i pakënaqësisë universal që, sipas Frojdit është një pjesë e pashmangshme e jetës sociale (Freud,1927,f.123). Frojdi i mendon impulset e armiqësisë me terma hidraulik, ai thotë se agresiviteti ngjitet në pavetëdije si rryma e ujit në boilerë. Në qoftë se kjo rrymë psikologjike zbrazet herë pas here, presioni në sistem mund të shkaktojë çrregullime psikologjike. Në historinë e njerëzimit, që nga lindja e tij e deri sot, njeriu jeton dhe vdes së bashku me agresivitetin.

2.2.11 Kapitali social dhe krimi

Kapitali social konceptohet si një rrjet që lidh individët e burimet e përfshira në atë lidhje, kapitali social në mënyrë substanciale ka forcuar kuptimin tonë të shumë rezultateve të proceseve shoqërore. Kapitali social nënkupton rrjete të angazhimit social, si p.sh.shoqatat artistike, joqeveritare, klubet sportive apo të tjera bashkësi bashkëpunimi që mbledhin individë të interesuar në aktivitete kolektive. Robert Putnam që njeriu që bashkoi fjalët “social” dhe “kapital”, i bëri lidhjet njerëzore objekt të kërkimit shkencor dhe arriti të argumentonte se libri i adresave (adresari, lidhje me të tjerët, kapitali social) është po aq, ndoshta edhe më i rëndësishëm, se vetë portofoli (kapitali fizik). Ai shpali një program për t`a bërë kapitalin social pjesë të axhendës politike e për t`a shtruar atë në lëvizje.

Ai i kushtoi vëmendje të veçantë *kapitalit social*, sidomos rënies së tij . Ai analizoi rënien e kapitalit social në librin e tij “*Të luash boiling vetëm*”, ku argumentonte se shumë aspekte të jetës komunitare kanë rënë në mënyrë drastike në gjysmën e dytë të shekullit të 20-të. Me këtë ai nënkuptonte që njerëzit janë shkëputur nga njëri- tjetri dhe komunitetet e tyre. Rënia e kapitalit social nënkupton që shoqëria bëhet më pak e besueshme. Shkaqet e kësaj rënie sipas Putman janë: Zgjerimi i periferisë, rrugëtimet e gjata për të mbërritur në punë, influence e televizionit në menaxhimin e kohës. Sipas

Putnam faktor kryesor në rënien e kapitalit social është dh e në “ndryshimi I brezave”, nga një brez me mendim qytetar të luftës së dytë botërore në një brez të orientuar ndaj unit (Putnam, 1941).

Putnam llogariti lidhjet sociale informale si forma të *kapitalit social*, duke përfshirë vizitat tek familjet, miqtë dhe situata të tjera si socializimi në bare, klube nate, aktivitete shplohëse dhe në organizata të komunitetit si forma të pjesëmarrjes civile. Sikurse format e tjera të kapitalit social Putman pohon se të gjitha këto kanë një rënie dhe staniacion. Sipas Putnam kapitali social nënkupton atë masë mirëbesimi social, normash dhe rrjetesh që mund të përdoren nga njerëzit për të zgjidhur problem të zakonshme. Këtu përfshihen institucione, marrëdhënie apo zakone e tradita të cilat karakterizojnë ndërveprimin social të individëve. Sa më të shumta e më të shpeshta të jenë këto rrjete aq më shumë rritet shansi që anëtarët e komunitetit të bashkëpunojnë për përfitime të ndërsjella. Po kështu rriten përfitimet që vijnë prej mirëbesimit, reciprocitetit, informacionit dhe bashkëpunimit që përftohet prej këtyre rrjeteve sociale. Një numër gjithnjë e më i madh studimesh po e dëshmon qartë që kapitali social është shumë i nevojshëm për të zhvilluar ekonominë dhe demokracinë e një vendi, si dhe për t`a bërë këtë zhvillim të qëndrueshëm e jetëgjatë. Megjithatë tendenca për tu fokusuar në efektet pozitive të *kapitalit social* së fundmi ka pasur një sërë kritikash nga akademikët të cilët theksojnë që kapitali social jo domosdoshmërisht prodhon vetëm pasoja pozitive, madje ai mund të prodhojë edhe pasoja negative.

Kapitali social është pronë e grupit dhe pse mendohet që ai deri vonë nga një varietet i veprimeve , motivimeve e pritshmërive individuale dhe mund të përdoret për përfitime individuale po aq sa dhe kolektive. *Kapitali social* forcohet kur anëtarët e rrjetit njohin njëri tjetrin në shumë mënyra si anëtarë familje, ortak biznesi, prindër dhe mësues të një fëmije etj. Informacioni rrjedh lirisht në shumë kanale në këto marrëdhënie. Putman e lidh rritjen e niveleve të krimit që nga viti 1960 pjesërisht në reduktimin e niveleve të besimit social në një analizë transversal më të thellë ai tregoi që shoqëria me nivele të larta të vrasjeve regjistron kryesisht nivele më të ulëta se të tjerët të indeksit të kapitalit social që inkorporon matje të përfshirjes politike, vullnetarizmit, shoqërimin informal dhe besimin social. Autori arriti në përfundimin se *krimi* dhe *kapitali social* kanë një lidhje përpjesëtimore.

3 KREU III – METODA E PUNIMIT

3.1 Metodologjia kërkimore

3.1.1 Metodologjia dhe arsytet e zgjedhjes së saj

Ky studim fokusohet në qytetin e Durrësit për shkak të specifikës demografike.

Një pjesë e mirë e popullsisë në qytetin e Durrësit janë të ardhur nga zona të ndryshme, kryesisht nga zona veriore të vendit të cilët mbartin elemente social-kulturor relativisht të ndryshëm në krahasim me popullsinë qytetare të zonës përkatëse.

Është marrë qyteti i Durrësit sepse është një nga qytetet, krahas Tiranës dhe Fierit një nga zonat më të prekura në shkallë vendi nga kjo dukuri.

Si banorë e qytetit të Durrësit kam pasur aksesin e duhur në sigurimin e të dhënave të plota që lidhen me krimin në familje në periudhën kohore 2008-2014.

Ky studim fokusohet në qytetin e Durrësit dhe në disa prej zonave të këtij qyteti si: Ish Këneta, zona e Plazhit dhe qendra e Qytetit. Janë përzgjedhur edhe për shkak të numrit të lartë të migratorëve që tashmë jetojnë në këto zona. Këtë e dëshmojnë edhe të dhënat direkte e indirekte. Për këtë studim kam përzgjedhur metodën sasiore-cilësore dhe intervista me persona kyç jo vetëm në Institucionet e rëndësishme të Qytetit të Durrësit, por edhe në I.E.V.P e Durrësit, në qendra për trajtimin e grave Durrës si dhe në burgun e grave IEVP “Ali Demi” në Tiranë dhe në burgun e Vaqarrit.

Për grumbullimin e të dhënave është përdorur metoda e triangulimit si një mënyrë e mirë për të përfituar të dhëna sa më të vlefshme dhe sa më të besueshme. Triangulimi forcon gjetjet për të dy llojet e kërkimit. Mbledhja, përpunimi dhe analizimi i të dhënave bëhen më të pasura. Ndërthurja e këtyre metodave të studimit është më e përshtatshme për këtë studim. Me ndihmën e këtyre të dhënave nxirren më lehtë në pah problemet dhe vështirësitë që ka komuniteti, problemet sociale të tij. Kombinimi i tyre bën që çështjet të qartësohen më shumë dhe të dhënat të jenë më frytdhënëse, procesi i analizës dhe interpretimit bëhen më të pasura. Metoda mikse plotëson boshllëqet që mund të ketë njëra metodë dhe eliminon problemet që mund të lindin gjatë studimit.

Të dyja metodat i kushtojnë kohë njësoj përgatitjes, kërkimit dhe interpretimit të gjetjeve. Të dyja metodologjitë kanë zbatim specifik: njëra për konceptet makro dhe tjetra për ato mikro.

Mbledhja e të dhënave të studimit u bazua në disa metoda kërkimi:

- a) Shqyrtimin e literaturës;
- b) Monitorimin e medias së shkruar;
- c) Intervista me persona kyç si të akuzuar për dhunë dhe krim në familje në I.E.V.P Durrës, të burgosurat gra në I.E.V.P “Ali Demi” në Tiranë, në burgun e Vaqarrit si dhe me punonjës socialë të cilët trajtojnë dhunën në familje.
- d) Përpunimin e të dhënave me anë të programit SPSS i 600 anketave të realizuara në qyteti e Durrësit.

Burimet e të dhënave:

- ▶ Të dhëna zyrtare nga policia e qarkut Durrës;
- ▶ Ministria e Punëve të Brendshme;
- ▶ INSTAT;
- ▶ Të dhënat nga OJF-të;
- ▶ Të dhëna nga Ministria e Mirëqënies Sociale dhe Rinisë;
- ▶ Intervista me persona kyç si të akuzuar për dhunë dhe krim në familje.

3.2 Qëllimi, objektivat dhe hipotezat

3.2.1 Qëllimi i punimit

Qëllimi i këtij studimi është analizimi i situatës në një qytetet të madh siç është Durrësi, qendër e rëndësishme, por edhe me një heterogjenitet popullsie të madhe.

Analiza synon të zbulojë rrënjët e *krimit* në shoqërinë shqiptare, për të njohur nga afër problemet që sjellin mosmarrëveshjet në familje dhe të cilat shndërrohen në dhunë dhe në krim.

Në studim analizohen *format e dhunës në familje*, personat që bien pre e krimit në familje, të identifikojë qëndrimet e grave ndaj abuzuesve të tyre si dhe krijimi i një pasqyrë mbi perceptimin e qytetarëve mbi *krimin në familje*.

Pyetjet kerkimore

- A përputhen paradigmat teorike mbi *krimin në familje* me faktorët që e shkaktojnë atë në familjet shqiptare?
- A mund të konsiderohet *varfëria* si faktor përcaktues në rritjen e *krimit në familje*?
- A ekziston ndërvare si pozitive midis *nivelit arsimor* dhe kufizimit të *dhunës* dhe të *krimit në familje*?
- Si dhe sa kanë ndikuar faktorët kulturorë në *krimin në familje*?
- A ndikon negativisht shpërngulja e njerëzve nga zonat rurale drejt zonave urbane në *krimin në familje*?

3.2.2 Hipotezat kryesore të studimit

Hipoteza kryesore

- Rritja e mirëqënies ekonomike çon në rënien e nivelit të dhunës dhe të krimit në familje.

Nën-hipotezat

- ▶ Rritja e nivelit arsimor çon në kufizimin e dhunës në familje.
- ▶ Shpërngulja nga fshati në qytet ndikon negativisht në mirëqenie dhe rrjedhimisht motivon dhunë në familje.

3.2.3 Objektivat e studimit

Për të realizuar qëllimin e këtij studimi dhe për të vërtetuar hipotezat e ngritura u vendosën disa objektiva kryesore që paraqiten më poshtë:

- Njohja me profilin demografik të Qytetit të Durrësit, në veçanti të disa prej zonës si Ish-Këneta, Zona e Plazhit etj;
- Identifikimi i problemeve sociale të zonës së studimit;
- Njohja me psikologjinë kolektive të zonës nga vinë banorët;
- Studimi i rasteve të dhunës e krimit në Qytetin e Durrësit, duke evidentuar nevojat e tyre;
- Identifikimi i panikut moral në lidhje me situatën aktuale të krimeve të ndodhura që transmetohen në media dhe kontrolli social.

3.3 Popullata e studimit

Përzgjedhja e individëve për anketim është bërë në mënyrë rastësore me një ndarje të tillë: 200 individë në zonën e Ish-Kënetës, 200 zonën rreth qendrës së qytetit dhe 200 në zonën e Plazhit.

Popullata është tërësia e individëve që përfshihen në objektivin e studimit (Sokoli 2011), por nëse popullata përbëhet nga një grup i madh njerëzish atëherë është e nevojshme të merret një pjesë e përzgjedhur e kategorisë së studimit dhe ky është kampioni i studimit.

Tabela 1, Vendbanimi

Vendbanimi		
	Zona e Ish Kënetës	200 anketa
	Zona e Plazhit	200 anketa
	Qendër Qyteti	200 anketa
	Total	600 anketa

3.4 Përzgjedhja e kampionit dhe pjesëmarrja

Sipas studimit të bërë nga Sokoli, kampionimi është metoda e mbledhjes së të dhënave dhe nxjerrjes së përgjithësimeve të një tërësie mbi bazën e analizës si një pjesë të saj (Sokoli, 2011, f. 189). Tërësia e individëve që përfshihen në objektivin e studimit përbën popullsinë objekt studimi, por duke qenë se studiuesi do të merret me një pjesë të së tërës dhe që vetëm kjo kategori do të mund të anketohet apo intervistohet, atëherë kjo përbën kampionin e studimit. Kampioni i studimit shpreh atë që karakterizon gjithë objektin e studimit, nëse ai është kampion përfaqësues (Sokoli, 2011, f. 199). Në këtë mënyrë përfaqësueshmëria e kampionit të studimit është një kriter shumë i rëndësishëm në mbarëvajtjen dhe besueshmërinë e studimit.

3.4.1 Të dhënat demografike e sociale të pjesëmarrësve në studim

Për realizimin e studimit morën pjesë 600 individë me karakteristika demografike e sociale të mëposhtme:

- Në këtë studim morën pjesë 600 të anketuar, 240 femra dhe 360 meshkuj, përveç këtyre ka dhe individë të tjerë që morën pjesë në intervistimet e lira.
- Intervali i moshës varjon nga 15-65 vjeç për të marrë mendime të ndryshme nga grup mosha të ndryshme.
- Të anketuarit ishin jo vetëm banorë autoktonë të Qytetit të Durrësit, por edhe migrantë të ardhur nga zona të tjera të vendit.

- Intervali i kohës së qëndrimit në Durrës është i ndryshëm: 16.2% kishin (0-5 vjet) qëndrim në Durrës, 16.2% (6-10 vjet) 14.2% (11-16 vjet), 6.5% (17-20 vjet), 47% mbi 20 vjet qëndrim në këtë qytet.
- Përsa i përket nivelit arsimor 61 të anketuar (10.2%) janë me nivel më pak se 9-vjeçar, 101 apo 16.8% me nivel 8- 9vjeçar, 252 persona 42% me nivel të mesëm arsimimi, 180 persona apo 30% me nivel të lartë arsimor dhe 6 persona apo 1% me nivel pasuniversitar.
- Përsa i përket statusit të punësimit 230 apo 38.3% të papunë, 173 vetë apo 28,8% të punësuar, 52 vetë apo 8.7% punojnë punë sezonale, 126 persona apo 21% janë të vetëpunësuar dhe 17 persona (2.8%) janë në pension.

3.5 Instrumenti i studimit

Duke qenë se studimi bazohet në metodën sasiore si instrument studimi është përzgjedhur pyetësi. Pyetësi, si rregull është një element i domosdoshëm në çdo marrëdhënie komunikimi mes studiuesit dhe njerëzve nga të cilët ai kërkon të marrë informacion. Pyetësi përbëhet nga 31 pyetje dhe përmban pyetje të hapura dhe të mbyllura me qëllim që në studim të merren sa më mirë opinionet e banorëve, por edhe ato çështje të rëndësishme që synon studimi.

Anketa përbëhet nga disa seksione.

Seksioni i parë - përmban pyetje të cilat paraqesin profilin demografik të të anketuarve, ku cilësohen: gjinia, mosha, arsimimi, statusi i punësimit, profesioni, vendlindja dhe vendbanimi.

Seksioni i dytë- Seksioni i dytë paraqet statusin socio-ekonomik të familjes dhe kushtet ekonomike.

Seksioni i tretë. Seksioni i tretë përmban pyetje mbi faktorët që nxisin krimin në familje.

Seksioni i katërt. Seksioni i katërt përmban pyetje mbi format e dhunës në familje.

Seksioni i pestë. Seksioni i pestë përmban pyetje rreth rolit që luajnë Institucionet shtetërore dhe shoqërore për minimizimin e formave të krimit në familje.

Seksioni i gjashtë. Seksioni i gjashtë përmban pyetje për rolin e medias, krimeve dhe përhapjen e panikut moral duke treguar se si i shohin njerëzit krimet, si shprehen për frikën apo kërcënimin që ndiejnë, çfarë sjell paniku moral etj.

Seksioni i shtatë. Seksioni i shtatë paraqet panikun moral mbi krimet nga pasqyrimi në media, çfarë duhet bërë për parandalimin e dhunës dhe krimeve në familje.

3.6 Proçedura e kryerjes së studimit

Përpara se të fillojë plotësimi i pyetësorëve bëhet testimi i pyetësorit, që ndryshe quhet faza e pilotimit për të parë se sa kuptohet pyetësori.

3.6.1 Pilotimi

Instrumenti që është përdorur për të marrë të dhënat e nevojshme për testimin e hipotezave, është plotësuar fillimisht përpara aplikimit të fazës përfundimtare. Janë përzgjedhur në mënyrë rastësore 10 individë për të plotësuar pyetësorët.

Plotësimi u realizua për këto arsye:

- Për të testuar kuptueshmërinë e termave dhe logjikën e fjalive;
- Për të matur kohën që duhet për të administruar pyetësorin.

Pas kryerjes së kësaj faze pyetësori u rregullua në versionin përfundimtar.

3.6.2 Aplikimi i pyetësorit

Në fazën e pilotimit të pyetësorit mu desh 25 minuta dhe me ndryshimet e bëra koha u reduktua në 20 minuta. Fillimisht u përqendrova në një zonë të Kënetës dhe ju kërkova disa banorëve nëse mund të bëheshin pjesë e anketimit. Pasi u sqaruan për qëllimin dhe garancinë që do të përdoreshin për studim, munda të realizoj plotësimin e pyetësorit.

3.6.3 Analiza e të dhënave

Për të arritur qëllimin, objektivat dhe vërtetimin e hipotezave të këtij studimi, për analizimin e të dhënave u përdor program SPSS. Me anë të këtij program statistikor u arrit të bëhej analiza dhe paraqitja e të dhënave grafike rreth problematikave të ndryshme në pyetësin e studimit. Hedhja dhe analizimi i të dhënave është bërë nëpërmjet një kodimi, ku çdo pyetje me alternativat përkatëse është koduar me një numër dhe janë nxjerrë përqindjet dhe frekuencat për çdo seksion.

3.7 Çështje etike

Pasi u vendos në mënyrë përfundimtare se çfarë instrumenti do të përdoret për kryerjen e këtij studimi në aplikimin e pyetësorëve, pjesëmarrësve iu shpjegua natyra e studimit dhe përse shërbenin të dhënat që do të merreshin prej tyre. Përpara shpërndarjes së pyetësorëve u sigurova të anketuarve se të dhënat e marra prej tyre do ishin anonime dhe konfidenciale.

Me ndihmën dhe gatishmërinë e tyre mu desh një kohë 6-javore të plotësoja pyetësorët.

Faktorët që ndikojnë në krimet në familje jam përpjekur t'i studiojë në mënyrë sa më objektive duke shmangur subjektivizmin. Jam përpjekur që kërkesat metodologjike t'i plotësojë me korrektësi.

3.8 Kufizimet

Studimi "Krimi në familje, faktorët sociologjikë që e shkaktojnë dhe e shpjegojnë atë" është i vështirë për t'u realizuar sepse ai mplekset me faktorë objektivë dhe subjektivë. Objektiviteti i studimit varet nga çiltërsia e përgjigjeve të anketuarve. Duke punuar me kujdes për plotësimin e anketës dhe duke qenë këmbëngulëse në plotësimin e tyre më ndihmoi që marzhi i gabimit të jetë sa më i vogël.

Kufizimet shprehen në disa veçori që ka ky studim i krimit në familje:

- Është një problem social, kompleks për t'u studiuar;

- Vështirësitë që ka kontakti me persona që kanë kryer krimin;
- Mentaliteti patriarkal dhe fshehja e problemit, apo mbajtja “e mbyllur” e problemeve brenda mureve të shtëpisë.

Krimi në familje është një problem delikat dhe jo të gjithë individët e denoncojnë atë.

Me gjithë këto vështirësi unë munda ta realizoj studimin. Nga ana tjetër edhe intervista me persona kyç të institucioneve apo edhe të individëve që vuajnë dënimin që i vështirë për t’u realizuar, por megjithatë kjo vështirësi u kapërcye me sukses.

Besueshmëria e kampionimit.

Studimi është një punë origjinale, ku jam këshilluar me literaturën përkatëse dhe me legjislacionin shqiptar dhe jam përpjekur të jem korrekte ndaj kërkesave sociologjike.

- Kampionimi 600 anketa me banorë të Qytetit të Durrësit dhe intervista me persona të burgosur.
- Shpërndarja e anketave u bë në mënyrë rastësore.
- U përpoqa të zbatoj me korrektësi kërkesat sociologjike
-

3.9 Të dhënat demografike dhe social kulturore të Qytetit të Durrësit.

Sot Durrësi përflitet për numrin e lartë të krimeve brenda në familje, duke tundur nga themelet vlerat e saj. Kjo edhe për shkak të numrit të madh të të ardhurve nga zonat e thella.

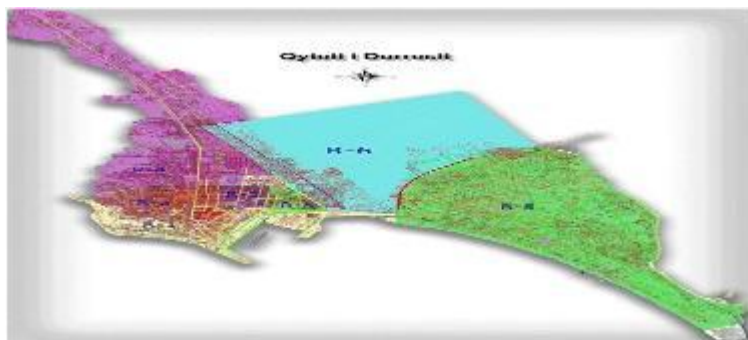

Figura 3, Harta e qytetit të Durrësit

Durrësi është konsideruar që në lashtësi si qyteti i familjes. Ja si e përshkruan edhe prejardhjen e emrit Dyrrah, Gj.Meta, në të përditshme Panorama: “Një legjendë mitologjike don që Dyrracchius të ishte i biri i Poseidonit dhe Melisë. Poseidoni mbrëmjeve, kur Melisa, e bija e Eidamnit, dilte buzë detit për të shëtitur, joshet prej saj e dashurohet me të. Nga dashuria e Poseidonit dhe Melisë lindi Dyrrachius dhe qytetit ju vu emri Dyrracchium pikërisht prej birit të tyre”. (Meta, 2014). Pra edhe emri vet ka në themel familjen dhe vlerat e saj. Por me kalimin e kohës ka ndryshuar çdo gjë. Durrësi nuk është më qyteti i dikurshëm ku familja kishte hedhur rrënjë. Sot Durrësi përflitet për numrin e lartë të krimeve brenda në familje, duke tundur nga themelet vlerat e saj. Kjo edhe për shkak të numrit të madh të të ardhurve nga zonat e thella. Më poshtë kemi një tabelë ku tregohet rritja e popullsisë vetëm vitet e fundit.

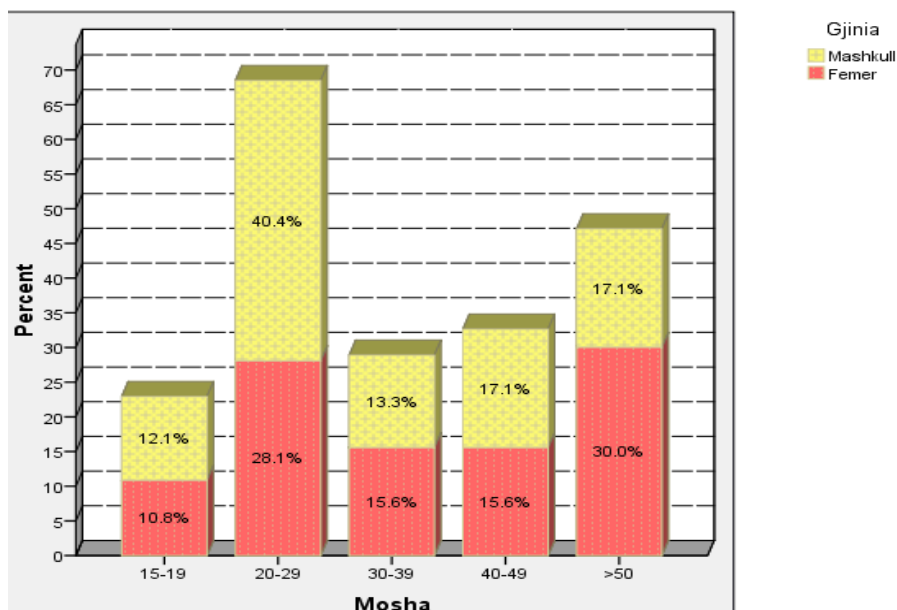
Më poshtë kemi një tabelë ku tregohet rritja e popullsisë vetëm vitet e fundit (tab. 1).Tabela 2, Nr. i banorëve të qytetit të Durrësit

Vitet	Nr i Popullsisë	Nr i Familjeve	Të ardhurit
2012	205818	61769	1079
2013	208026	62757	803
2014	210285	64377	671

Tabela 3: Moshë dhe gjinia e të intervistuarve në qytetin e Durrësit

Moshë * Gjinia kryqëzim të dhënash				
		Gjinia		Total
		Mashkull	Femër	
Moshë	15-19	29	39	68
	20-29	97	101	198
	30-39	32	56	88
	40-49	41	56	97
	>50	41	108	149
Total		240	360	600

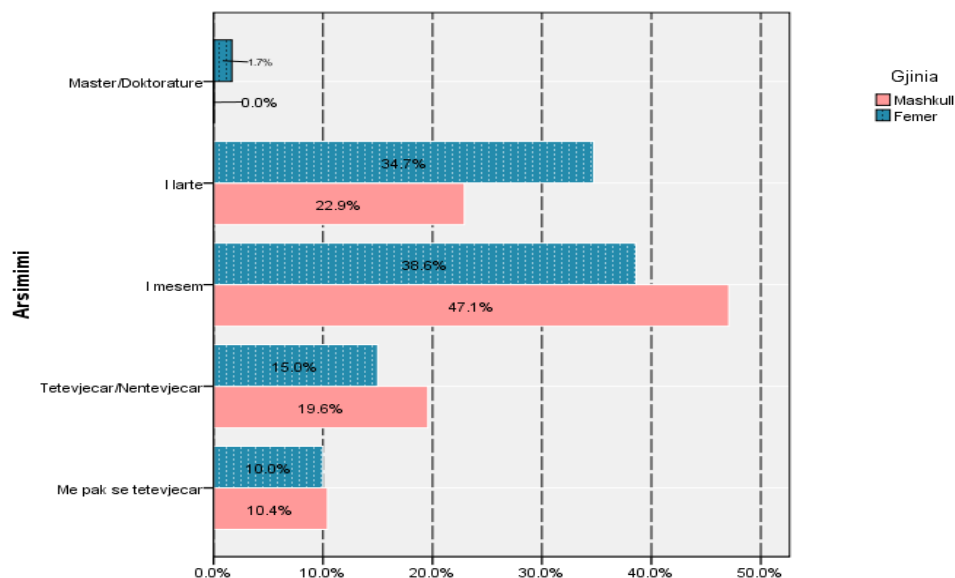
Grafiku 4: Mosha dhe gjinia e të intervistuarve në qytetin e Durrësit

Siç vihet re tek

Grafiku 4 jam përpjekur që studimin ta shtrij në të gjitha strukturat moshore duke filluar nga 15 vjeç e mbi 50 vjeç me qëllim që informacioni të jetë sa më gjithëpërfshirës. Grafiku 5 jep të dhëna mbi nivelin arsimor të anketuarve. Shohim se shumica e të intervistuarve i përket arsimin të mesëm, dhe të lartë.

Grafiku 5: Arsimitimi i të intervistuarve sipas gjinisë

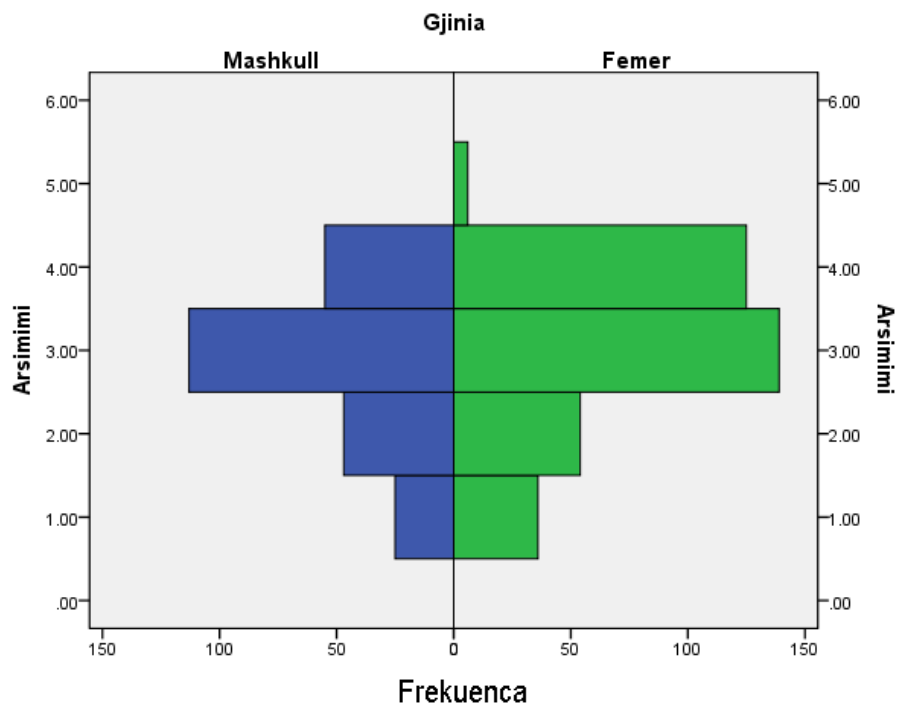

Me anë të të dhënave të shfaqur në diagram do të mund të studiojmë korrelacionin midis variabilit arsim, kulturë dhe variabilit dhunë. Ky korrelacion do të na ndihmojë të studiojmë:

- Faktorët që nxisin krimin në familje;
- Format e dhunës;
- Pasojat që kemi si rezultat i dhunës.

Në analizën e anketave të plotësuara në terren rezulton se 10.4% e meshkujve dhe 10% e femrave të anketuar janë me arsim të ulët, 16.9% e meshkujve dhe 15% e femrave me arsim 8/9 vjeçar, 47.1 % e meshkujve dhe 38.6% e femrave me arsim të mesëm, 22.9% e meshkujve dhe 34.7% e femrave me arsim të lartë dhe 1.7% e femrave me arsim pasuniversitar. Në total shihet se kemi më shumë meshkuj të intervistuar me arsim të mesëm dhe më shumë femra të intervistuar me arsim të lartë.

Grafiku 6: Arsimimi i femrave dhe meshkujve të intervistuar

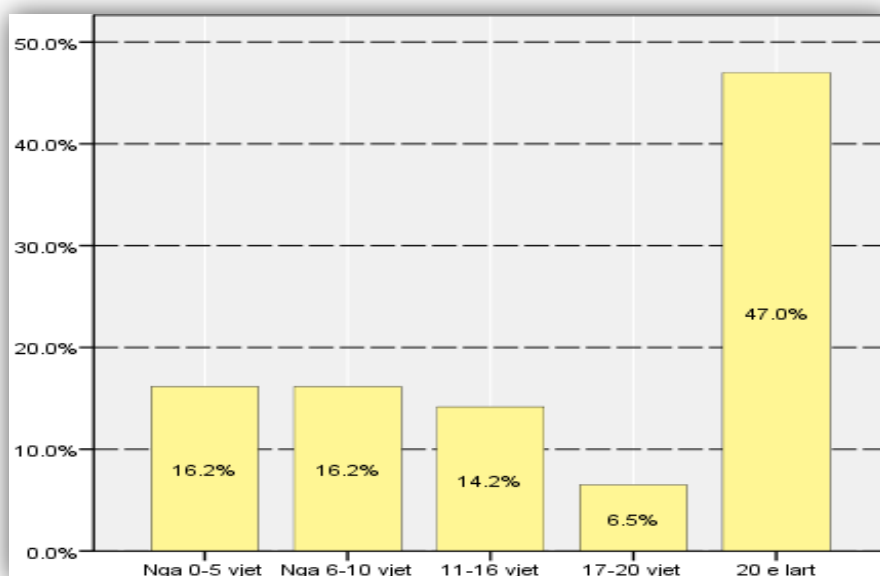

Nga Grafiku 6 shihet se me gjithë nivelin patriarkal femrat në qytetin e Durrësit janë më të arsimuar se sa meshkujt.

Jo pa qëllim janë përfshirë individë me nivele të ndryshëm arsimorë për të studiuar nga afër korrelacionin e nivelit arsimor me format e dhunës në familje.

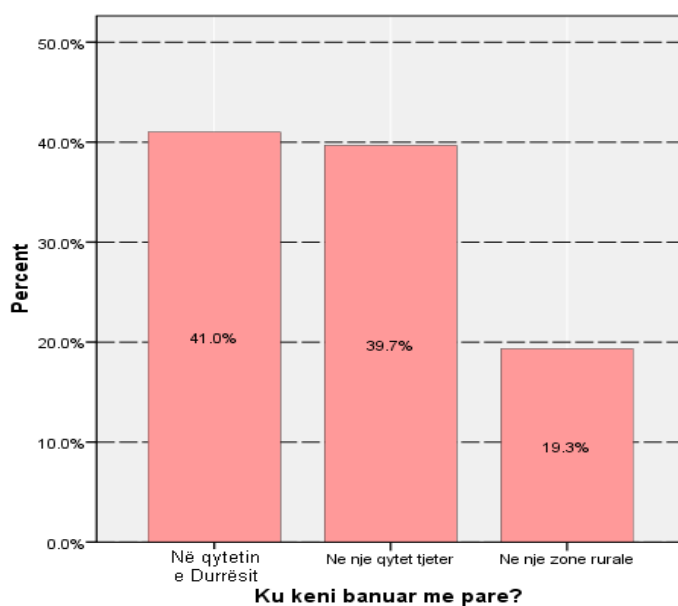
Të anketuarve ju drejtua pyetja se prej sa kohësh kanë që banojnë në Qytetin e Durrësit. Të dhënat jepen tek Grafiku 7.

Grafiku 7, Koha që të intervistuarit banojnë në qytetin e Durrësit

Siç shihet nga Grafiku 7 qyteti i Durrësit këto vitet e fundit ka patur një mbipopullim.

Pas viteve '90 në Shqipëri pati një lëvizshmëri të madhe migratore kryesisht nga zonat rurale drejt zonave urbane dhe sidomos në qytetet e Tiranës, Durrësit etj. Vihet re se 53% e banorëve të anketuar kanë ardhur gjatë viteve të demokracisë në këtë qytet. Ata kanë ardhur nga rrethe të ndryshme si: Kukësi, Tropoja, Peshkopia, Lezha, Gramshi etj. Për të parë profilin demografik të të anketuarve shohim tabelën e mëposhtme. **Error! eference source not found.**

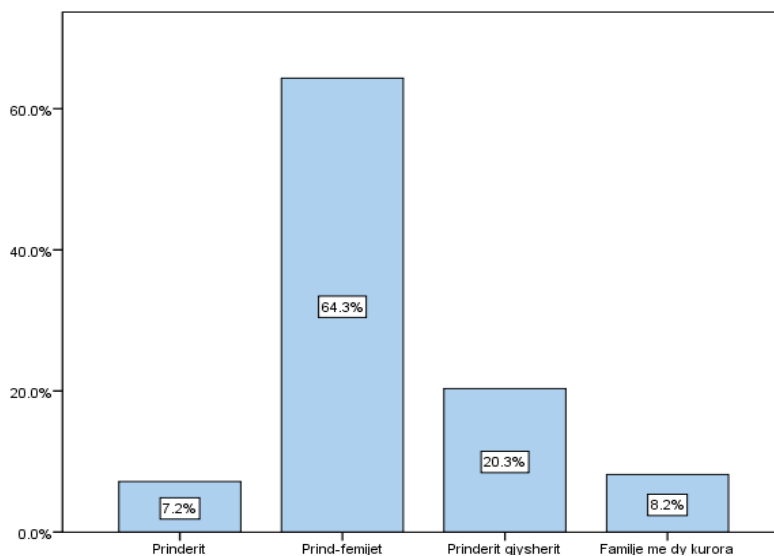

Grafiku 8, Vendbanimi i mëparshëm i të intervistuarve

Ritmet më të larta të migrimit kanë qenë nga zonat malore drejt atyre fushore, nga zonat veriore dhe verilindore. Ky migrim në të shumtën e rasteve ka ndodhur për shkak të kushteve të jetesës, kushteve ekonomike, por nuk mund të lëmë pa përmendur edhe rastin e konflikteve familjare apo fqinjësore në hasmëri. Shumë prej këtyre banorëve që kanë migruar e kanë parë migrimin dhe si mundësi për përmirësimin e jetës së tyre, për arsimin, edukimin dhe mirërritjen e fëmijëve të tyre. Ajo që të bie në sy veçanërisht tek të anketuarit e zonës së Ish-Kënetës Durrës duke qenë se është edhe një nga zonat me numrin më të lartë të migratoreve, është se këta banorë janë grupuar në të njëjtën mënyrë siç kanë qenë në zonat e origjinës, thjesht kanë ndërruar destinacion. Vihet re procesi i migrimit zinxhir ku vëllai i madh, sjell me vete dhe vëllain tjetër të martuar apo motrën etj. Kur komunikon me këta banorë e kupton lehtësisht prejardhjen e tyre megjithëse ato kanë kohë që kanë ardhur i dallon nga dialekti i tyre karakteristik.

Në ditët e sotme po ndodh automatizimi i shoqërisë dhe i familjes. Edhe familja e sotme ka ndryshuar shumë, nuk është më ajo e dikurshmja e cila bazohej tek lidhjet e gjakut, apo që rregullohej në bazë të komunave. Sot në qendër është individ dhe nevojat e tij. Nëse më parë individ jetonte në familje të madhe ku në krye ishte babai, i cili ishte figura më autoritare dhe që vendoste për fatet e pjesëtarëve të tjerë të familjes kjo gjë është zbehur. Nuk mund të themi se nuk ekziston figura e autoritetit të babait, në shumë familje ekziston një funksion i tillë i babait dhe e trashëgojnë këtë traditë që të mos humbasë.

Error! Reference source not found. 9 paraqet strukturën e familjes për banorët e Qytetit të Durrësit.

Grafiku 9, Përbërja familjare e të intervistuarve në qytetin e Durrësit

Siç shihet nga grafiku peshën më të madhe e dominojnë familjet me katër pjestarë 64.3%, por një % të konsiderueshme 20.3 % zënë edhe familjet që kanë një numër të madh anëtarësh, apo me dy kurora. Kjo vihet re më shumë në familjet që banojnë në zonën e Ish Kënetës. Ky është një tregues i ruajtjes së vlerave tradicionale nga vendi i origjinës, por ka edhe raste që nuk kanë të ardhura për të ndërtuar një shtëpi dhe detyrohen të jetojnë në të njëjtën çati së bashku.

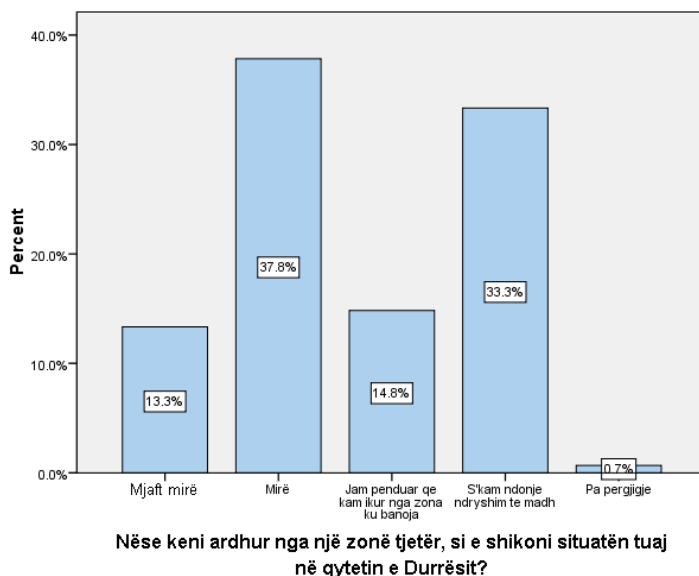
Motivet e migrimit.

Nga të dhënat e anketës dhe nga intervistat e bëra me banorët për motivet e migrimit, është bërë një listim i tyre megjithëse janë të shumta:

- Pamundësia e tyre për të jetuar në vendin e tyre;
- Pamjaftueshmëria e burimeve financiare;
- Konfliktet fqinjësore, konfliktet e gjakmarrjes;
- Për një jetë më të mirë;
- Për arsye punësimi;
- Për të siguruar arsimim më të mirë për fëmijët;
- Për të hyrë në jetën urbane etj.

Një pyetje tjetër që ju shtua të anketuarve për mënyrën si e shikojnë situatën e tyre në Durrës. Përgjigjet e të anketuarve jepen tek Grafiku 10.

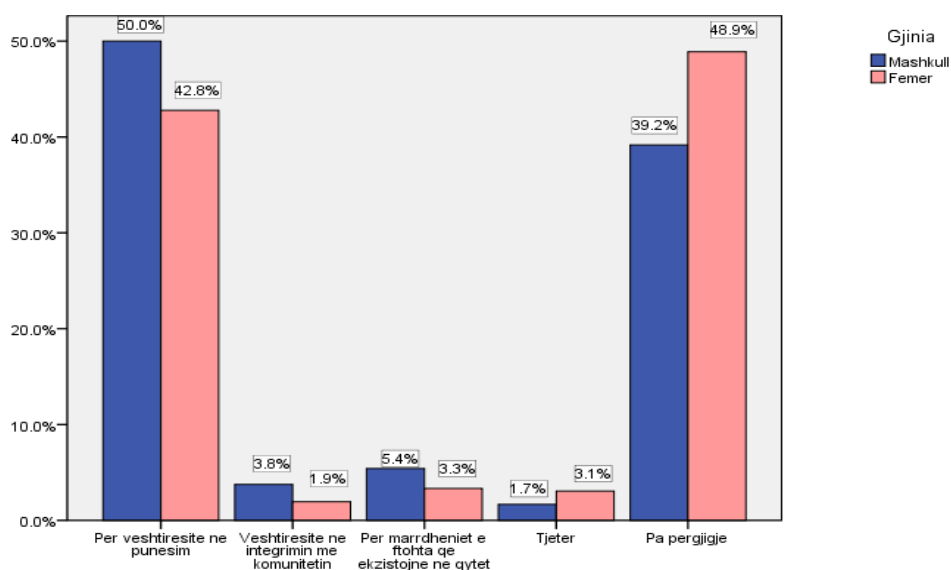
Grafiku 10: Mënyra se si e konsiderojnë të ardhurit situatën në qytetin e Durrësit

Siç vihet re tek Grafiku 10 nga përgjigjet e të anketuarve 13.3% ndjehen mjaftë mirë, kjo lidhet edhe me faktin e komenteve të tyre si individë që ishin përshtatur lehtësisht me qytetin, shoqërinë, kanë pasur mundësi punësimi, shkollimi etj. 37.8% ndjehen mirë, 14.8% janë penduar që kanë ardhur, këta janë kryesisht mbi moshën 50 vjeç, persona të cilët me vështirësi mund të depertojnë në tregun e punës. Janë individë të cilët e kanë të vështirë përshtatjen, janë persona të cilët nuk kanë pasur dëshirë të linin tokën e tyre e vendin e origjinës që i shohin si trashëgimi të gjyshërve të tyre.

Jo pa qëllim të anketuarve ju kërkua edhe një pyetje se pse jeni penduar që keni ardhur në qytetin e Durrësit. Përgjigjet jepen tek Grafiku 11.

Grafiku 11: Arsyet pse të intervistuarit mund të jenë penduar që janë shpërngulur nga vendbanimi i tyre.

Siç vihet re nga të dhënat e grafikut janë të ndryshëm:

- Për vështirësitë në punësim 50% e meshkujve dhe 42.8% e femrave;
- Për marrëdhënie të ftohta me komunitetin përkatësisht 5.4% e meshkujve dhe 3.3% e femrave;
- Për vështirësitë në integrimin me komunitetin 3.8% dhe 1.9% përkatësisht meshkuj dhe femra.

Çështja e papunësisë është një nga problemet më të mëdha që shqetëson jo vetëm individin por familjen dhe shoqërinë. Mungesa e punës do të thotë mungesë të ardhurash. Mungesa e të ardhurave vështirëson jetesën e individit.

Për numrin e papunësisë në vite (2011-2014)

Nga të dhënat statistikore që jep Censusi 2011 punësimi dominohet nga sektori bujqësor 44,6 %, sektori i shërbimeve 37.9%, të vetëpunësuarit janë 25,6% dhe punëtorët pa pagesë të familjes përbëjnë 1/3 e punësimit total 34.2%.

Nga të dhënat zyrtare të Bashkisë Durrës vihet re se një numër i konsiderueshëm banorësh janë të papunë. Qënia në punë është e rëndësishme për ruajtjen e vetëvlerësimit. Giddensi jep gjashtë karakteristika të të paturit një punë: paraja, niveli i veprimtarive, variacioni, struktura kohore, kontaktet sociale, identiteti personal. (Giddens, 2007, f. 483)

Të papunët humbasin këto elemente të rëndësishme, mërzi bërë një problem madhor, shpeshputen nga mjedisi i punës, miqtë, humbasin mundësinë për të fituar të ardhura si dhe minohet besimi i individëve në vlerat shoqërore të tyre. Kjo situatë e rëndon gjëndjen psikologjike të tyre, kanë stres, ankth dhe shpesh bëhen konfliktual në shoqëri e familje dhe krijojnë situata dhune brenda saj. Një element tjetër që të bie në sy jo vetëm nga statistikat por edhe nga intervistat në qytetin e Durrësit është papunësia në nivel të lartë e gruas. Nga të dhënat e Censurit 2011 në grupin e popullsisë jo aktive % më të lartë e zënë femrat, 45.3% e femrave apo 1.8 herë më shumë se meshkujt, punojnë puntorë pa pagesë në familje. Në këtë rast kemi të bëjmë me shërbime që nuk kanë qenë asnjë lloj formimi profesional dhe kulturor. Punësimi i gruas është i rëndësishëm jo vetëm për të rritur statusin shoqëror të saj, por është dhe shprehja e civilizimit të shoqërisë.

A. Fuga thotë se shoqëria jonë mund të konceptohet si shoqëri periferike, pasi në të ka lënë gjurmë të thella procesi i eksodit moral. Ndonëse i ardhuri nga “periferia” në “qendër” e kanë quajtur “malok”, “katundar”, ai ka bërë gjithmonë dhe gjithandej faktorin rinovues të zonave urbane, të përfshira kohë pas kohe nga emullia përgjumje dhe degradimi moral (Fuga, 2004, f. 12). Krahas faktorit rinovues do të shikojmë edhe faktorin konfliktual, si pasojë e përplasjes së botëkuptimeve të ndryshme, e niveleve të ndryshme social-kulturore, si pasojë e përplasjes së identiteteve të tyre krahinore të ndryshme etj. Mbi të gjitha këto konflikte të lindura e kanë origjinën tek pronësia. Këto përplasje janë shoqëruar shpesh herë jo vetëm me vepra penale të kryera nga familja që jetojnë në fqinjësi, por dhe krime brenda familjes ku më i spikaturi është vrasja apo plagosja mes babait dhe djalit, e vëllait nga vëllai, e kushërinjve të parë etj. Toka për bujkun shqiptar para se të jetë një mall i thjeshtë që shitet e blihet lirisht në treg është një vlerë që simbolizon forcën e saj morale dhe shoqërore. Në rrethana të tilla kur kjo vlerë përmbysset, rrëmbehet, nuk është më, atëherë mungesa e saj sjell konflikt shoqëror, konflikt ky në disa raste ka përfunduar edhe me krim brenda familjes. *“Pronësia mbi tokën, është burimi kryesor i jetesës dhe i mbijetesës për familjen fshatare, si tabani i shpirtit të pavdekshëm të asaj vlere gjigande që quhet Tokë”* (Fuga, po aty, f. 84-85)

Duke analizuar proceset migruese në qytetin e Durrësit dhe duke parë se si është zhvilluar periferia e saj siç është Ish Këneta, krimin në familje do ta lidhja edhe me urbanizimin e migrimin e pakontrolluar, i cili shpesh herë ka funksionuar si burim sjelljesh deviante. Migrimi i brendshëm ka qenë i pakontrolluar dhe i pastudiuar duke formuar kështu zonat informale dhe një sërë problemesh të tjera sociale që lidhen me to. Përzierja e shoqërisë është shoqëruar me konflikte me natyrë subkulturore si pasojë e diversitetit kulturor, të identitetit psikokulturor të veçantë të njerëzve me banim në zona të ndryshme të vendit.

“Ka individë apo dhe grupe shoqërore të cilët për shkak të ndryshimeve të shpejta të vendbanimit, të kalimit nga një zonë gjeografike në një tjetër, të evoluimeve të shpejta dhe të shpeshta nga pikëpamja e statusit të tyre shoqërore, të shpërbërjes marramendëse të kushteve të dikurshme të jetës, punës, banimit, lidhjeve shoqërore, etj. nisin të humbasin kuptimin për vendin, rolin, statusin e tyre në shoqëri. ata arrijnë me vështirësi të kuptojnë se cilët janë dhe cili është misioni i tyre në jetë. Nga këto individë dhe grupe

shoqërore dalin dhe ato pacientë apo njerëz me sjellje deviante apo me çrregullime psikopatologjike. (Fuga, 2007, f. 34)

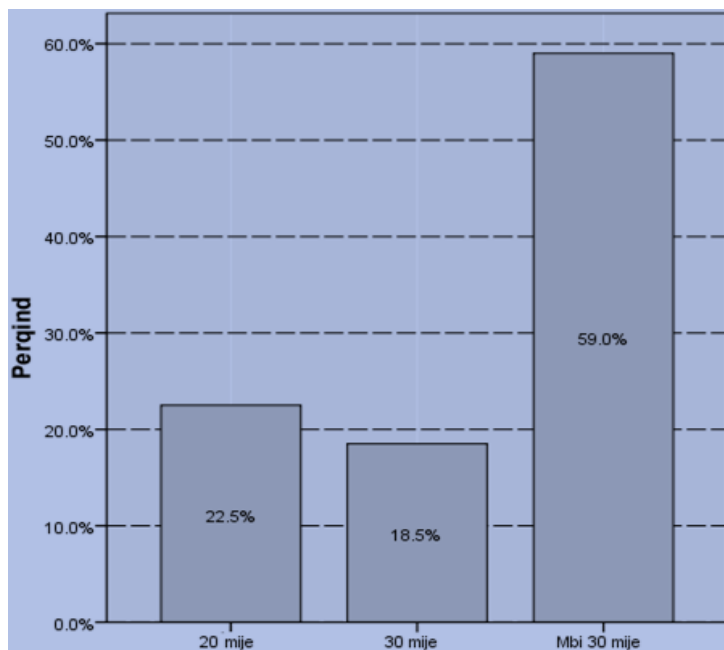
Ç'do të thotë të ndihesh i huaj, i përjashtuar, i paintegruar, i tjetërsuar?

Sociologu Emile Dyrkheim e përcaktoi anominë si një rrethanë ku normat sociale dhe morale janë të paqarta, të çrregullta. Sipas tij kjo mungesë normash çon në sjellje deviante. Ndarja e punës i dobëson lidhjet sociale. Pjesëtarët e shoqërisë moderne janë më të riskuar nga gjëndja e anomisë. Anomia shkëput lidhjet sociale, i zbeh këto lidhje sociale, atëherë njerëzit nuk venë kufi mbi dëshirat dhe aspiratat e tyre. Sa më shumë të jetë individi i shkëputur nga komuniteti aq më shumë ai jeton si një egoist, aq më i prirur është drejt vetë-shkatërrimit. Ligjet morale përbëjnë kushtet themelore të solidaritetit social. Ligji dhe moraliteti përbëjnë bazën e lidhjeve me realitetin. Në realitetin shqiptar, mungon kjo bazë, si pasojë e një integrimi të dobët me komunitetin dhe si mungesë e zbatimit të ligjit. Të dy këta faktorë të gërshetuar me faktorë ekonomike, psikologjikë, me nevojën dhe dëshirën për pushtet krijojnë kushtet e favorshme për ekzistencën dhe rritjen e kriminalitetit në familje.

Midis pamundësisë dhe përpjekjes për integrimin ekonomik të banorëve atyre ju drejtua pyetja: Sa janë të ardhurat financiare në familjen tuaj?

Përgjigjet e të anketuarve jepen tek Grafiku 122.

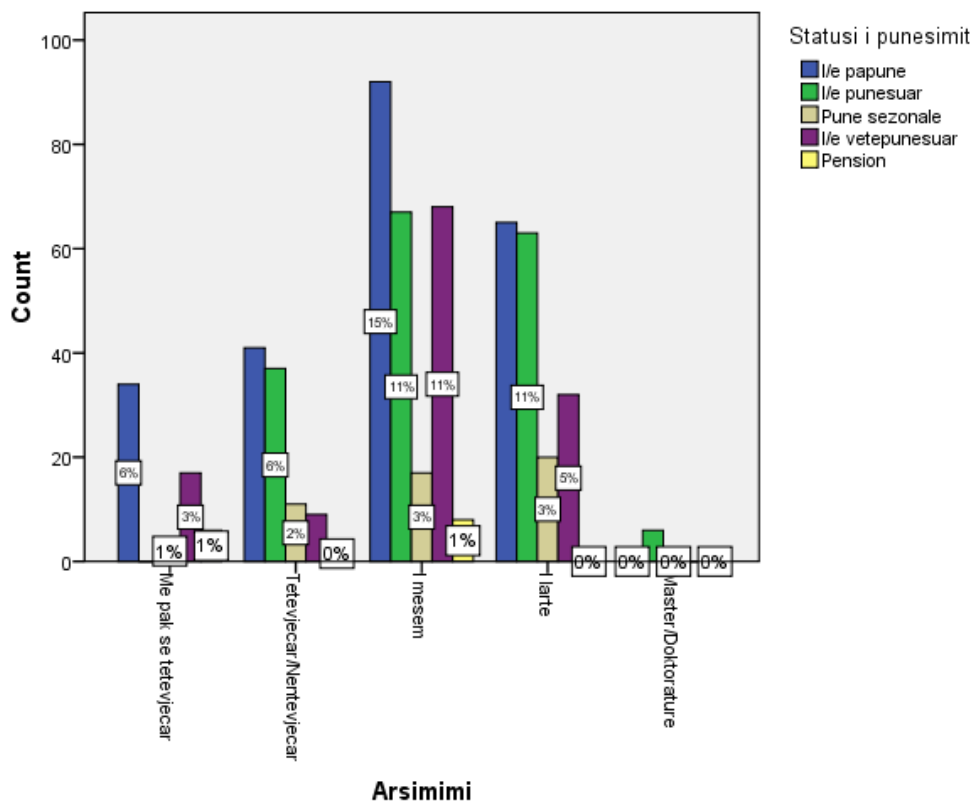
Grafiku 12: Të ardhurat familjare të të intervistuarve

Siç vihet re nga të dhënat e grafikut 22.5% e të anketuarve kanë vetëm 20 mijë lekë të reja, 18,5% me 30 mijë dhe 59% e mbi 30 mijë lekë.

Nga këto përgjigje do të veçonim banorët e zonës së Ish Kënetës ku pjesa më e madhe e tyre mbahen me punë sezonale në ndërtim, shitje ambulatore etj. Familjet që përbëjnë 22% që kanë 20 mijë lekë të ardhura e kanë shumë të vështirë për të përballuar jetesën e tyre dhe për të mbajtur fëmijët. Jemi të ndërgjegjshëm që jetesa tashmë në qytet është e shtrenjtë, kur mendon që me paratë e siguruar ata thjeshtë mbijetojnë.

Grafiku 13, Kryqezim të dhënash midis arsimimit dhe statusit të punësimit

Nga anketat e realizuar me banorët e qyteti të Durrësit na rezulton se një numër i lartë punojnë në “të zezë” pa siguracion ndërsa gjithashtu rezulton se numri më i lartë i të papunëve na figurojnë të jenë femrat. Përsa i përket punësimit sipas zonave të të anketuarve në zonën e Ish Kenetës një numër i konsiderueshëm nuk i lenë femrat të shkojnë të punojnë jashtë pragut të shtëpisë kjo e lidhur ngushtë edhe nga ndikim patriarkal që ekziston ende sot në disa familje shqiptare.

Mungesa e punësimit sjell shumë pasoja jo vetëm në jetën e individit. Disa prej pasojave mund të jenë:

Vështirësi ekonomike

Kequshqyerja si rezultat i mungesës financiare

Krijimi i konflikteve ndërmjet anetarëve të familjes

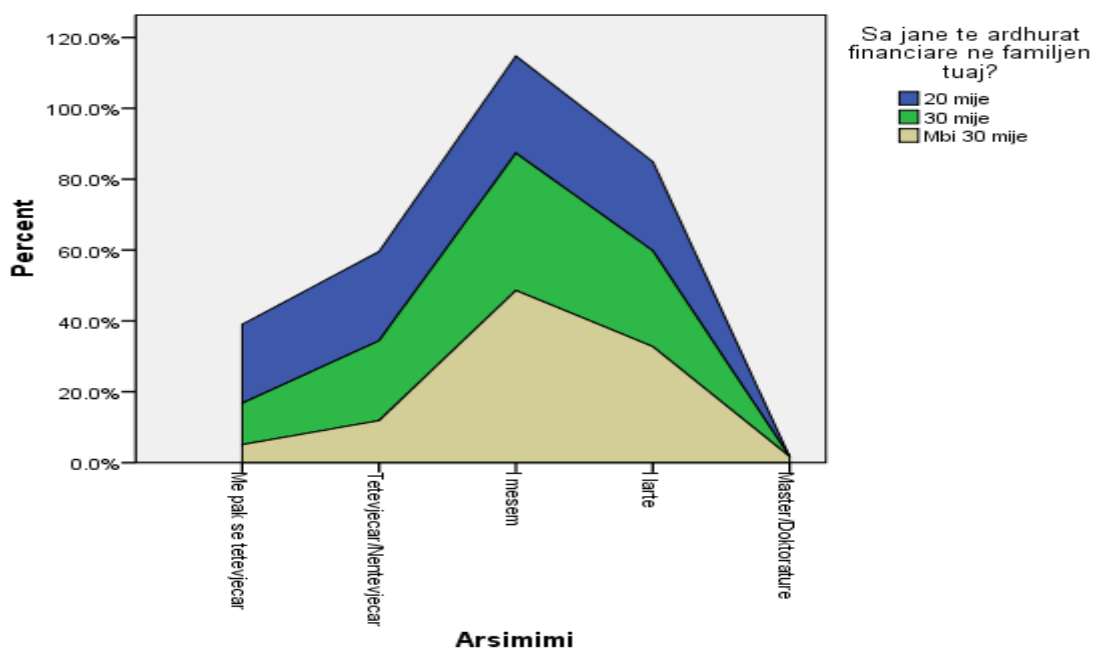
Përfshirja e meshkujve në kryerjen e sjelljeve deviante për të siguruar para në rrugë ilegale si: shitja e lëndëve narkotike, vjellje, trafikimi i femrave etj.

Shqetësimet emocionale

Humbja e bashkepunimit dhe bashkeveprimit me të tjerët

Gjithashtu na rezulton se ne total jane 29% me page fikse, 21% te vetëpunësuar, ndërsa – pranojnë se punojnë në “të zezë”, punë informale. Këto lloje të punëve sjellin të ardhura të pakta për familjen, nuk përfitohet siguracion shëndetësor, në të shumtën e rasteve nuk ka sigurim teknik në vendin e punës siç edhe vihet re kemi shkelje të të drejtave të njeriut. Këto lloje të punëve sjellin pasoja, shkaktojnë problematika jo vetëm për individin por njëkohësisht edhe për shoqërinë që i shkakton një kosto të lartë.

Grafiku 14, Të ardhurat në familje në korrelacion me arsimin

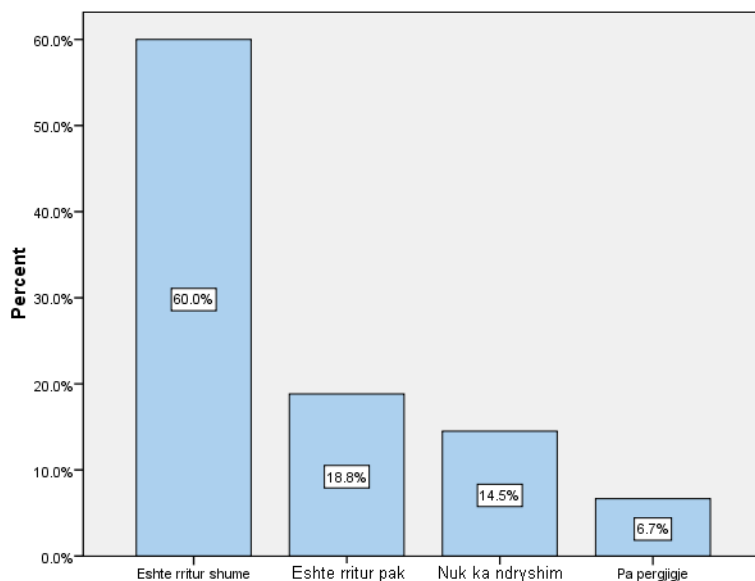
Nga Grafiku 14 shohim se shumica e të intervistuarve me arsim të mesëm dhe të lartë kanë raportuar një pagë mbi 30 mijë lekë. Ndërkohë që ata që kanë patur arsim tetëvjeçar/nëntëvjeçar janë shprehur më së shumti për të ardhura 20 mijë lekë. Kështu me rritjen e arsimimit rritet edhe niveli i pagave. Kështu personat me arsimim më të lartë kanë mundësi pagese më të lartë se ata që janë më pak të arsimuar. Gjithashtu kanë më shumë shanse për t'u përfshirë në procesin e punës.

Për të studiuar nga afër se cili është opinion i banorëve për krimin në Qytetin e Durrësit ju drejtua pyetja:

Si e shihni krimin në familje këto vitet e fundit në qytetin e Durrësit?

Përgjigjet e të anketuarve jepen tek Grafiku 15

Grafiku 15, Çfarë mendojnë të intervistuarit rreth krimit në familje këto vitet e fundit në qytetin e Durrësit

Si e shihni krimin në familje këto vitet e fundit në qytetin e Durrësit?

Nga përgjigjet e të anketuarve vihet re se 60% e të anketuarve e shikojnë krimin në familje në rritje, kjo ndoshta edhe nga raportimet që behen nga media, policia etj. 18.8% e pranojnë se është rritur pak, ndërsa 14.5% pranojnë se situata nuk ka ndryshuar shumë. Po të shohim edhe të dhënat e raportuar nga drejtoria e policisë së Durrësit janë:

Raste të evidentuara me Kërkesë-Padi. "Urdhër Mbrojtje"

Tabela, Panorama e krimit në familje duke ju referuar statistikave për krimin.

VITI	EVIDENTUAR	AUTORE
2008	94	94
2009	130	130
2010	180	180
2011	243	243
2012	267	267
2013	395	395
2014	576	576
TOTAL	2388	2388

Raste të evidentuara si vepra penale. "Neni 130/a"

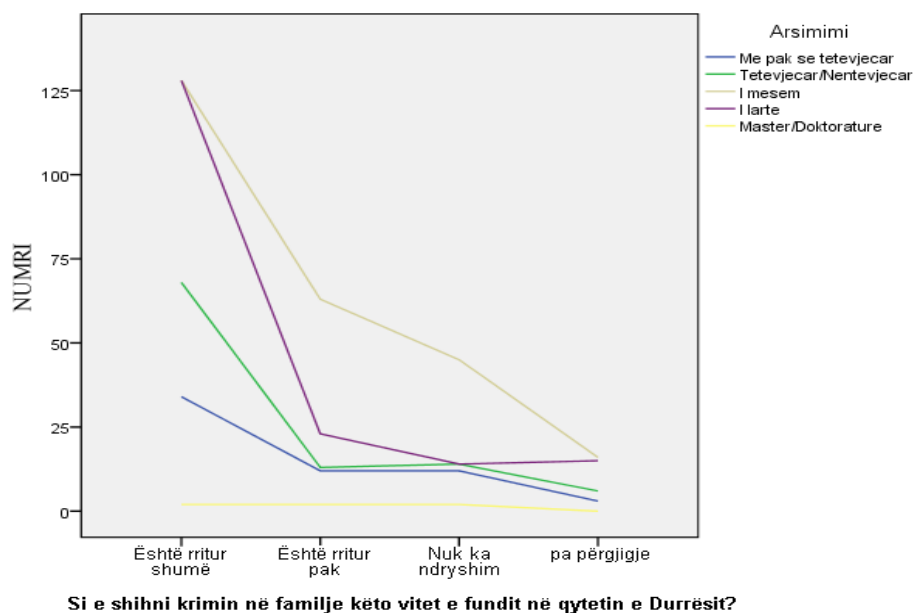
Viti	Evidentuar	Zbuluar
2011	33	33
2012	37	37
2013	84	84

2014	114	114
------	-----	-----

Burimi: Drejtoria e Policisë, Durrësit. Nga të dhënat, krimi është një dukuri në rritje në familje. Sipas të dhënave zyrtare vihet re tendenca në rritje e krimit në familje. Problemi i krimit në familje ndodh në të gjitha grupet ekonomike, sociale, etnike. Ngjarjet e ndodhura brenda ambjenteve familjare kanë qenë shumë të dhimbshme, të frikshme dhe krimi ka qenë në rritje të vazhdueshme.

Janë jo të pakta rastet e krimeve në familje që raportohen nga policia dhe media. Këto raste janë të shumta dhe të frikshme sa here dëgjon apo shikon se si burri ka vrarë të shoqen, nënën e fëmijëve të tij, shoqen e jetës së tij. Babai ka vrarë djalë, xhaxhai nipin etj.

Grafiku 16: Krimi në familje sipas nivelit arsimor të të intervistuarve

Nga

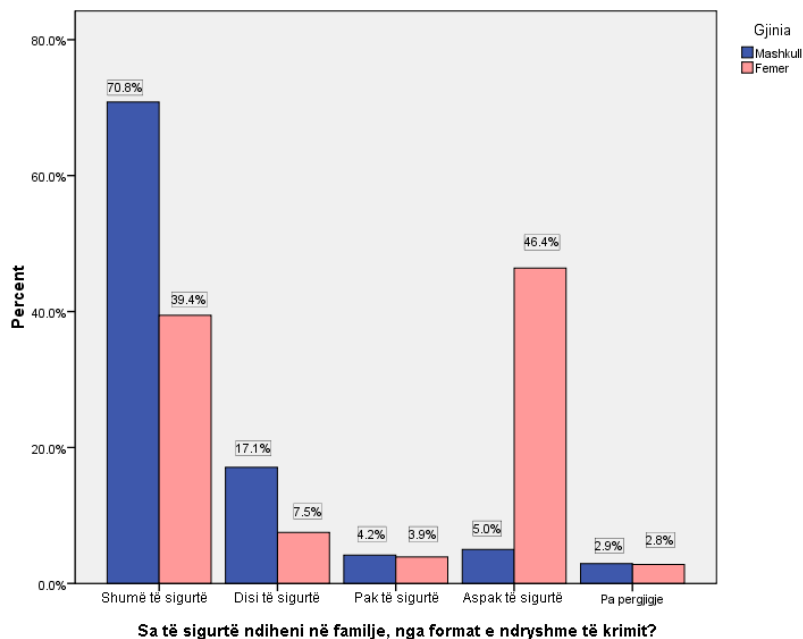
Grafiku 16 shohim se ata që janë më të arsimuar mendojnë gjithashtu se krimi është rritur shumë në qytetin e Durrësit.

Shoqëria shqiptare po përjeton një periudhë të gjatë tranzicioni që identifikohet me një kompleksitet krizash politike, ekonomike, sociale e morale. Kjo situatë e bën shumë të vështirë orientimin e drejtë të gjithsecilit në identifikimin e pranimin e problemit. Të pranosh problemin do të thotë që kambana e alarmit tashmë ka rënë. Faktet reale,

publikimi në media i tyre, të dhënat që japin organet e policisë, të drejtësisë japin një pamje reale të krimit e të dhunës në familje.

Jo pa qëllim të anketuarve ju shtua pyetja: Sa të sigurt e shohin veten në familje nga format e ndryshme të krimit, përgjigjet jepen tek Grafiku 17.

Grafiku 17: Siguria që ndiejnë të intervistuarit në familje nga format e ndryshme të dhunës?

Nga përgjigjet e të anketuarve vëmë re se 70.8% e meshkujve dhe 39.4% e femrave janë përgjigjur se ndihen shumë të sigurtë në familje. Vihet re që meshkujt dominojnë që përforcon idenë se janë femrat ato që përjetojnë më shumë dhunë në familje. Gjithashtu 17.1% e të anketuarve meshkuj i janë përgjigjur se ndihen disi të sigurtë krahasuar me 7.5% të femrave. Vazhdojmë me 4.2 me 3.9% përkatësisht meshkuj dhe femra janë përgjigjur se ndihen pak të sigurtë. Shihet më tutje një disbalancë të madhe midis meshkujve dhe femrave ku 5% e meshkujve janë përgjigjur se nuk ndihen aspak të sigurtë (kjo ndoshta edhe për shkak të dhunës psikologjike që ushtrohet mbi ta), krahasuar me 46.4% të femrave. Pra femrat në një përqindje të madhe janë përgjigjur këtu se nuk ndihen aspak të sigurtë dhe mund të përjetojnë nga momenti në moment shenja të ndryshme dhune kryesisht psikologjike.

Të dhënat statistikore në Qytetin e Durrësit tregojnë se dhuna shtëpiake është një fenomen serioz në shoqërinë shqiptare. Dhuna fizike, emocionale, ekonomike dhe

seksuale shërben si shkak dhe pasojë e një sërë problemesh të tjera sociale si p.sh. implikimi dhe pjesëmarrja e grave në akte kriminale.

Po për të parë nga afër se a ekziston “kultura” e dhunës në familjet e të anketuarve ju drejtua pyetja nëse në fëmijërinë e tyre kanë qenë të dhunuar, përgjigjet e tyre jepen tek Grafiku 18.

Grafiku 18, A keni qenë i/e dhunuar gjatë fëmijërisë tuaj?

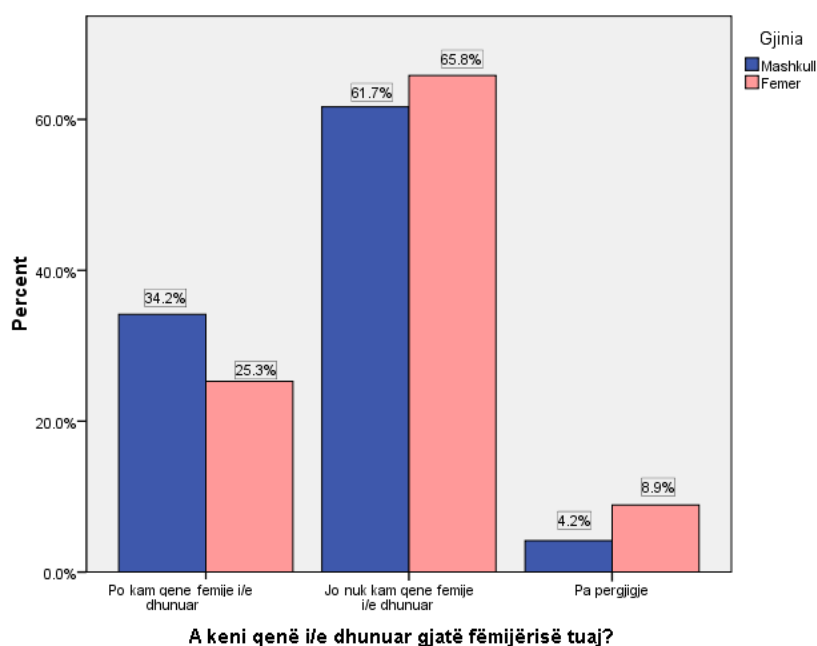

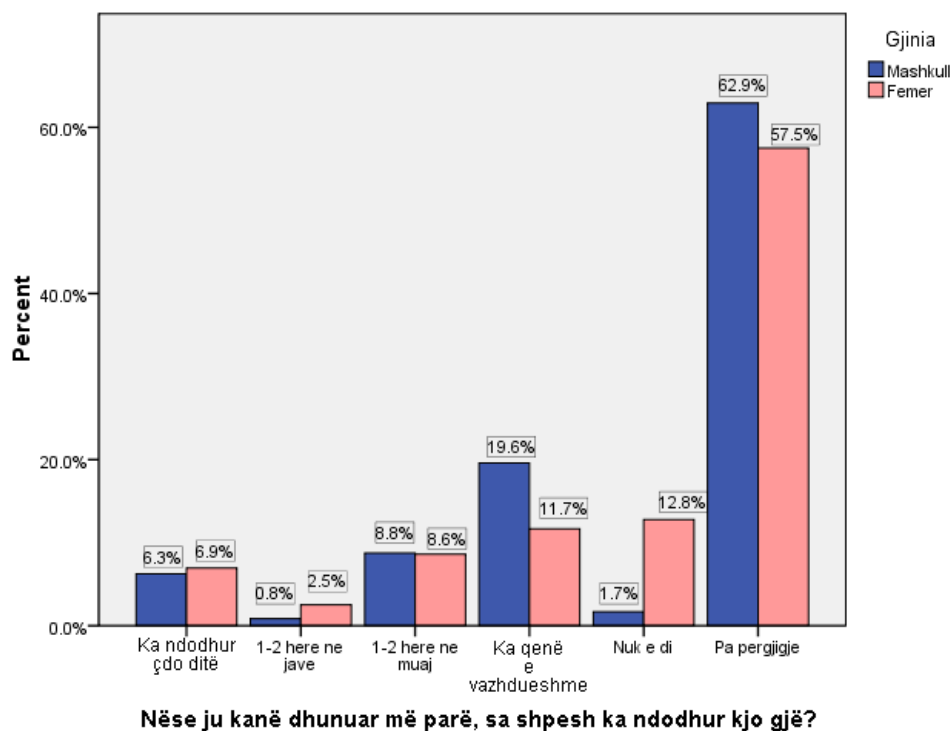
Tabela 4: Subjektet e dhunuar në fëmijëri, sipas gjinisë

		Gjinia		Total
		Mashkull	Femër	
A keni qenë i/e dhunuar gjatë fëmijërisë tuaj?	Po kam qenë një fëmijë i/e dhunuar	82	91	173
	Jo nuk kam qenë një fëmijë i/e dhunuar	148	237	385
	Pa përgjigje	10	32	42
Total		240	360	600

Nga përgjigjet e të anketuarve tek Grafiku 18 vihet re se (61.7% e meshkujve dhe 65.8% e femrave) shprehen se nuk kanë qenë të dhunuar. Tabela 4 shohim se janë 148 meshkuj dhe 237 femra që janë përgjigjur se nuk janë dhunuar kur kanë qenë fëmijë. Ndërkohë 34.2% e meshkujve dhe 25.3% e femrave (ose 82 meshkuj dhe 91 femra) pranojnë se kanë qenë të dhunuar që në fëmijëri. Vihet re se në disa familje shqiptare dhuna

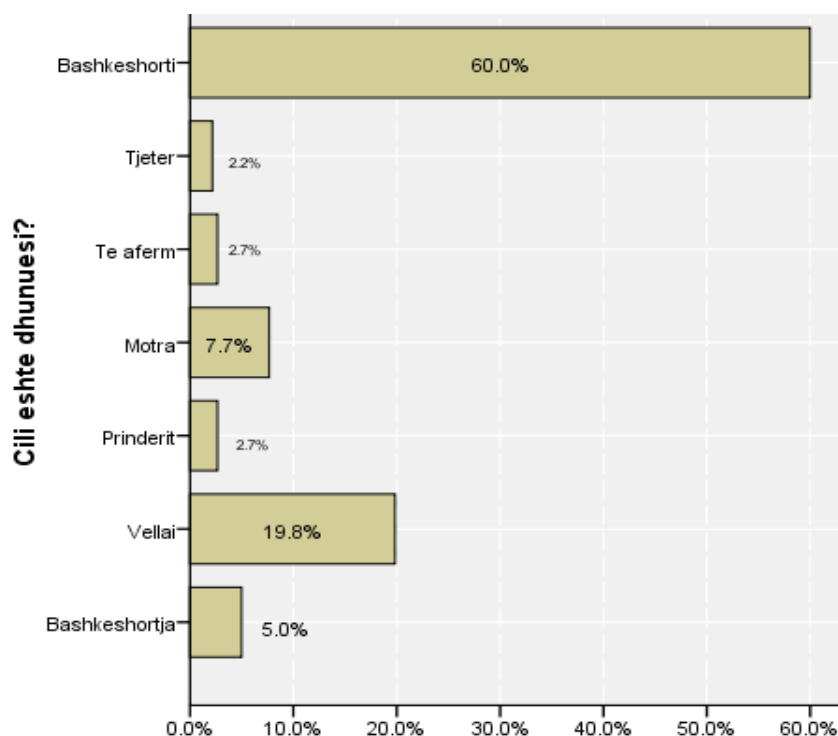
tolerohet, kjo ndikon që tek fëmijët të transmetohet kjo kulturë që në të ardhmen ata edhe familjet e reja që krijojnë ta transmetojnë kulturën e dhunës.

Grafiku 19: Nëse ju kanë dhunuar më parë, sa shpesh ka ndodhur kjo gjë?

Nga grafiku vëmë re se 6.6 % e të anketuarve (6.3% e meshkujve dhe 6.9% e femrave) pranojnë se dhunohen vazhdimisht, 1.65 % (0.8% e meshkujve dhe 2.5% e femrave) pranojnë se dhunohen 1-2 herë në javë, 8.7% (8.8% e meshkujve dhe 8.6% e femrave) pranojnë se dhunohen 1-2 herë në muaj. Ndërkohë një përqindje e madhe gati 15.6% (19.6% e meshkujve dhe 11.7% e femrave) pranojnë se janë dhunuar vazhdimisht gjatë fëmijërisë së tyre. Nga % e frekuencës së dhunës në familje na del se 33% e të anketuarve dhunohen në familjen e tyre, siç vihet re është një % e lartë. 59.7% e të anketuarve nuk i japin përgjigje kësaj pyetje, ndoshta nuk duan ta pohojnë këtë fakt, duke e konsideruar si problem të familjes së tyre dhe nuk dëshirojnë ta ndajnë me askënd. Një variabël me shumë interes për studimin është se cili është dhunuesi në familje. Ky variabël më ka ndihmuar për të përcaktuar dhe trajtat e dhunës në familje. Tek Grafiku 20 jepen përgjigjet e të anketuarve mbi evidentimin e dhunuesit.

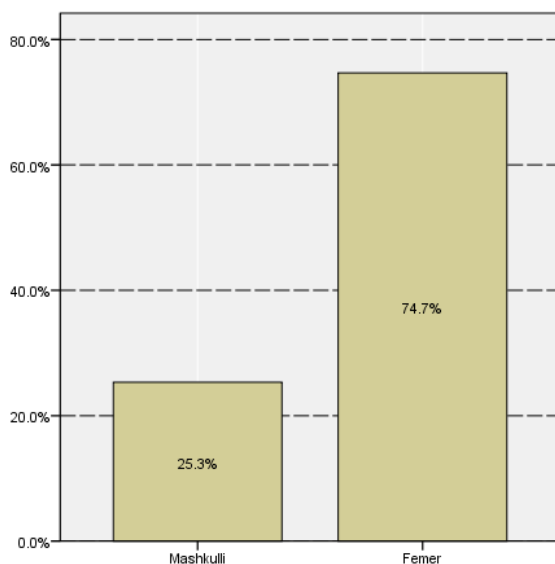
Grafiku 20: Cili ka qenë apo është dhunuesi juaj brenda familjes?

Nga përgjigjet e të anketuarve vihet re se 5% pranojnë dhunën e bashkëshortes e cila është kryesisht e formës psikologjike, 60% pranojnë se dhunohen nga bashkëshortët e tyre dhe sigurisht shifra të tilla të frikeshme, 2.7% prindërit ndaj fëmijëve, 19.8 % vëllai ndaj motrave apo vëllezërve të tjerë dhe 2.7% të afërmit. Siç shihet trajtat e dhunës janë nga më të ndryshmet në familje. Të bie në sy që dhuna e vëllait zë një frekuencë të lartë tek të anketuarit. Kjo dhunë është prezente jo vetëm kur fëmijët janë të vegjël, por edhe kur ato rriten. Kjo është edhe arsyeja që 16.8% e të anketuarve e quajnë veten e tyre si viktimë në familje. Të anketuarit femrën e përcaktojnë si viktimën tipike të krimit në familje.

Grafiku 21 paraqet panoramën e viktimizimit në familje.

Grafiku 21: Paraqet panoramën e viktimizimit në familje.

Siç vihet re nga përgjigjet e të anketuarve 74.7% shohin femrën si viktimë të krimit, por një pjesë e të anketuarve pranojnë se 25.3% e burrave janë viktimë në familje. Shifrat flasin për një përqindje të lartë të meshkujve të cilët dhunohen kryesisht psikologjikisht. Meshkujt në shoqërinë shqiptare e kanë të vështirë të pranojnë se dhunohen psikologjikisht dhe jo më fizikisht. Kjo edhe për faktin e ndikimit shoqëror, frika se do të etiketohen si të paaftë për t'ja mbledhur gruas.

Megjithatë edhe këto tabu po thyen gradualisht.

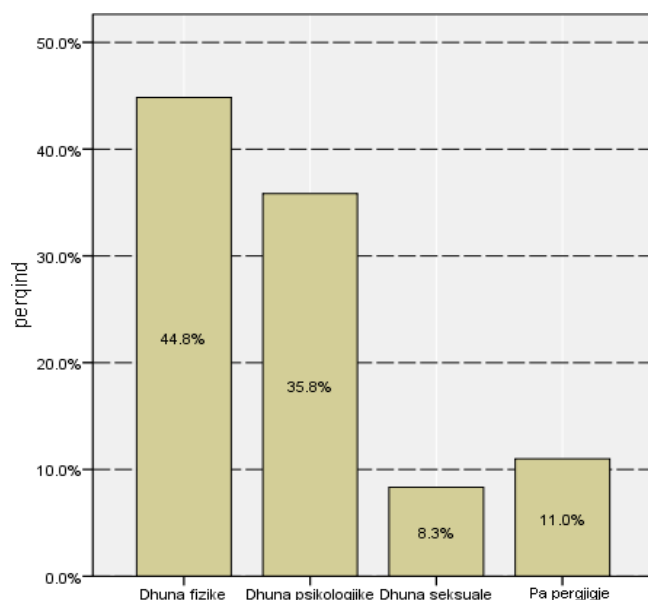
Dhuna, frika dhe viktimizimi sot në botë janë pjesë e jetës së shumë grave. Në shumë vende janë bërë studime në këto aspekt. Në një sondazh kombëtar të grave të burgosura në SHBA vihet re se nga hulumtimi gratë kanë norma shumë më të larta të abuzimit fizik dhe seksual se homologët e tyre me shekuj, 43% e grave të anketuara pranonin dhunën në familjet e tyre, shifrat për burrat ishin 2.2%, 1/3 e gjithë femrave që qenë në burg (31.7%) pranonin se abuzimi fillonte që kur ato ishin vajza, por vazhdonte edhe kur u rritën, ndërsa për djemtë e rinj, të cilët qenë në burg (10%) raportnin abuzime gjatë adoleshencës, por kjo nuk vazhdonte kur rriteshin. (Sumner, 2004, fv. 261-262).

Këto të dhëna flasin edhe për dallimet gjinore, që në shumë familje më shumë dhunohen vajzat se djemtë. Po në studimet e sotme vihet re se femrat brenda familjes mund të jenë të dhunshme si dhe meshkujt.

Në një studim të kryer tek amerikanët, shpjegohet se si gratë detyrohen të vrasin për vetëmbrojtje. Sipas tij meshkujt shpenzojnë më shumë kohë larg nga shtëpia, ndërsa gratë shpenzojnë më shumë kohë në shtëpi, ku ka më pak ndarje në bazë të seksit dhe ku ndodh një pjesë e madhe e incidenteve të dhunshme. (Sumner, 2004, f. 274).

Më pak zbatimës është fakti se dhuna e grave dhe jo e burrave është pika e re e nxehtë në axhendën kriminologjike në Britani sot. Ndoshta studimet e sotme bashkëkohore në këtë aspekt në Britani mbi "viktimizimin e meshkujve dhe femrave" do të jetë një sfidë ndaj teorisë feministe bashkëkohore të krimit në familje. Nga të dhënat e anketës vihet re që edhe në familjet shqiptare vihet re jo vetëm dhuna e burrave ndaj grave, 73.5% por edhe e grave ndaj burrave 25.3%. Një variabël i rëndësishëm i studimit është edhe analiza e disa nga format të shfaqjes së dhunës në familje. Të anketuarve ju është kërkuar të shfaqin opinionet e tyre për disa nga format e dhunës në familje. Të dhënat jepen nga Grafiku 22.

Grafiku 22: Cilat janë disa nga format e dhunës në familje?

Dy nga format më të njohura të dhunës për të anketuarit ishin dhuna fizike dhe ajo psikologjike. Kjo ndoshta edhe për faktin se informacioni që kanë është për këto dy forma të dhunës.

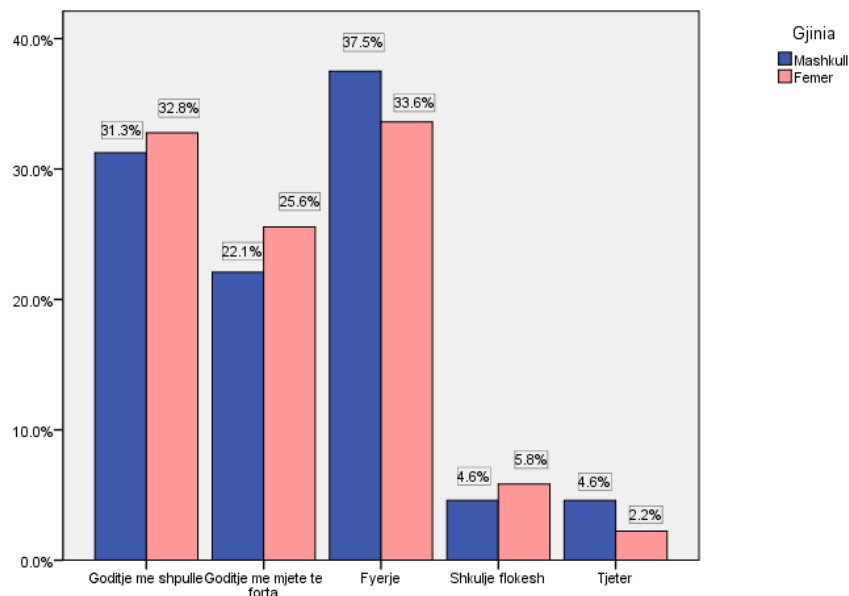
Nga përgjigjet e të anketuarve evidentohet se forma e dhunës që përdoret brenda familjes shqiptare është për ta kryesisht dhuna fizike, pranohet gjithashtu edhe njohja e formës së dhunës psikologjike. 8.3% e të anketuarve pranojnë se ushtrohet dhunë seksuale dhe kryesisht femrat e aprovin ekzistencën e perjetimit të kësaj forme dhune.

“Dhuna familjare nuk është e sanksionuar dhe penalizuar si duhet, dhe përdhunimi martesor nuk është i përkufizuar si vepër penale specifike sipas Kodit të ri Penal” (CEDAW, 2010)

Dhuna në familje është një formë “latent” e krimit. Dhuna në familje është çdo akt apo pengim i një personi tjetër, që rezulton në dhunimin e integritetit fizik, moral, psikologjik, seksual, social dhe ekonomik të personit tjetër. Abuzimi mund të ndodhë një herë apo mund të ndodhë gjatë një periudhe prej muajsh ose prej vitesh. Siç e pohojnë dhe të anketuarit dhuna në familje merr trajta të ndryshme. Dhuna fizike shprehet në një incident të vetëm ose në një mënyrë të përsëritur. Ky abuzim përfshin përdorimin e forcës fizike në një mënyrë të tillë që lëndon dikë duke përfshirë dhe forma të tjera si rrahje, mbytje, kafshime, djegie, goditje me objekte të ndryshme, vrasje, plagosje etj. Forma të tjera të abuzimit fizik mund të përfshijnë izolim apo çdo përdorim tjetër të dëmshëm dhe të rrezikshëm force dhe shtrëngimi. Dhuna fizike është më e dukshme kështu që viktimat e kanë më të lehtë për të përcaktuar dhe për të pranuar për vetë natyrën e ushtrimit të saj dhe të gjurmëve të dukshme që lë tek viktimat. Të dhënat e të anketuarve për këtë formë krimi jepen nga

Grafiku 23.

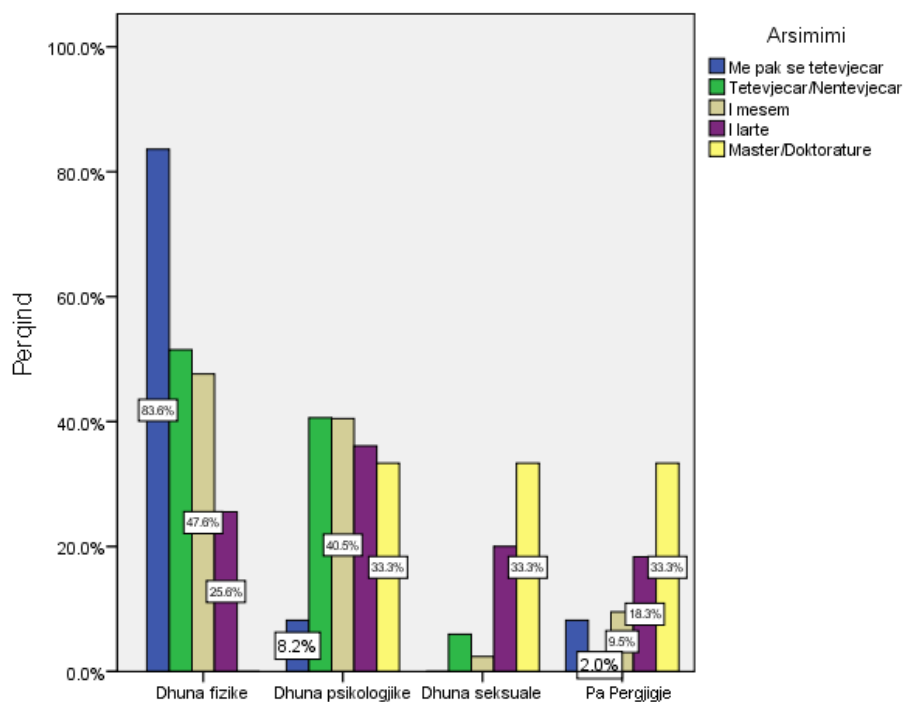
Grafiku 23: Cilat nga format e dhunës në familje është më e pranishme?

Në këtë grafik pasqyrohen përgjigjet e të anketuarve. Ata pranojnë se: goditja me shpullë (31.3% e burrave dhe 32.8% e grave) është më e përhapura. Më pas vazhdon goditje me mjete të forta (22.1% e meshkujve dhe 25.6% e grave), fyerje (37.5% e burrave dhe 33.6% e grave), shkulje flokësh (4.6% e burrave dhe 5.8% e grave) si dhe forma të tjera dhune siç është kafshimi, pickimi, plagosja apo edhe djegia.

Pra të anketuarit pranojnë se dhuna emocionale zë një përqindje (gati 35% e të anketuarve në total) të lartë në familje. Dhuna emocionale përfshin sulme verbale si bërtitja, izolim nga shoqëria, friksim, injorimin e ndjenjave të bashkëshortes, poshtërim në publik ose privatisht, kërcënim i partneres për tradhti bashkëshortore, abuzim me fëmijët, thirrje me emra poshtërues etj. Kanosje për dhunë dhe për marrje të fëmijëve janë taktika mjaft të përdorura nga dhunuesit si dhe manipulimi i mendjes apo nxitjen e ndjenjës së fajit tek ajo. Siç vihet re nga të anketuarit kjo formë dhune është rritur shumë në familje. Grafiku 24.

Grafiku 24: Cilat janë disa nga format e dhunës në familje?

Të anketuarit me arsimim më pak se nëntëvjeçar apo edhe me arsim të përfundur të tetë/nëntëvjeçar raportojnë për ekzistencën më të madhe të formës së dhunës fizike dhe asaj psikologjike. Ndërsa ata me arsimim të lartë kryesisht pranojnë prezencën e dhunës psikologjike. Dhuna nuk i kursen as personat e arsimuar pamvaresisht njohurive, informacioneve, pozicionit të mirë profesional që individët mund të kenë.

Gjithashtu është e evidente edhe pranimi i formës së dhunës seksuale ku të anketuarit me arsimim të kualifikuar e pranojnë.

Të anketuarit këtu përfshijnë agresionin seksual, ngacmimin seksual, shfrytëzimin seksual. Këtu mund të përmendim detyrimin për të kryer marrëdhënie seksuale jashtë dëshirës, kryerjen e akteve seksuale sadiste, pra përdorimin e taktikave degraduese dhe poshtëruese ndaj dikujt (anëtarëve brenda familjes) që të marrë pjesë në veprimtari seksuale të padëshirueshme ose kundra vullnetit të tij/saj.

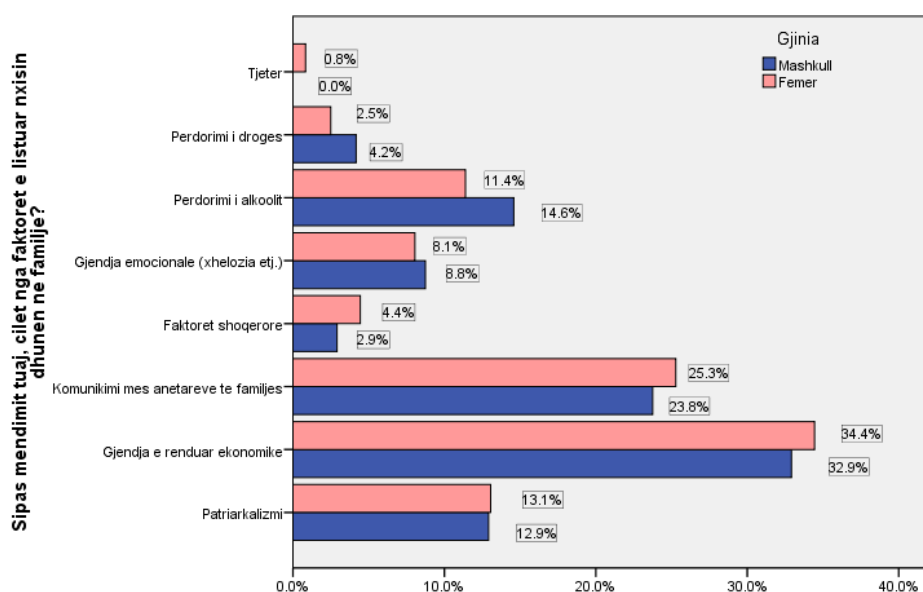
Ashtu siç edhe 33.3% e tyre refuzojnë t'i përgjigjen kësaj pyetje.

Të anketuarit kanë pranuar edhe formën e dhunës ekonomike, e cila shfaqet me kontrollin e partnerit mbi të ardhurat financiare të familjes, refuzimi i dhënies së parave për të mbuluar nevojat bazë të familjes, dëmtim ose shkatërrim të pasurisë, vjedhje të pasurisë etj. Gjatë intervistave që kam zhvilluar në zonën e Ish Kënetës, kjo formë dhune më shfaqet më e evidente. Një nga të intervistuarat pranon se edhe për të blerë një

shami dore duhet të marrë leje jo vetëm tek burri, por edhe tek vjehrra. Disa nga të intervistuarat ringrinin shqetësimin se bashkëshorti i tyre edhe ato pak para që merrnin nga përkrahja sociale i merrnin e i pinin ose i linin në bixhoz, kjo sillte problem jo vetëm nga ana financiare në këto familje, por edhe grindje në to.

Për të studiuar nga afër se cilët faktorë e nxisin dhunën, të anketuarve ju drejtua pyetja: Cilët nga faktorët e mëposhtëm mendoni se nxisin krimin në familje?

Përgjigjet e të anketuarve jepen tek Grafiku 25: Faktorët që nxisin krimin brenda familjes.

Siç vihet re nga përgjigjet e të anketuarve sot në vitin 2015 nuk mundet që “konflikti familjar” të shpjegohet vetëm me një faktor patriarkalizmi, por ekzistojnë faktorë shumëdimensional që ndikojnë në dhunën në familje.

Vihet re se të anketuarit në këto faktorë rendisin më kryesorët:

- Gati 33% pranojnë gjendjen e rënduar ekonomike;
- 24.7% komunikimi mes anëtarëve të familjes;
- 13% pranojnë patriarkalizmin brenda marrëdhënieve familjare;
- 13% pranojnë përdorimin e alkoolit;
- 12.7% pranojnë xhelozinë;
- 3.2% pranojnë drogën

Në ditët e sotme gjendja ekonomike, varfëria shihet si një ndër faktorët që shkaktojnë dhunë në familje, për shkak të streseve të akumuluar prej saj.

24.7% të anketuarve pranojnë se komunikimi mes anëtarëve të familjes luan një rol shumë të rëndësishëm në marrëdhëniet familjare. Artan Fuga shprehët: *“Komunikimi nuk është një marrëdhënie lineare që fillon nga një aktor i tij dhe përfundon tek të tjerët. Komunikimi i ngjan një fushe ku të gjithë mbartësit e mesazheve janë në kontakt me njëri-tjetrin. Nga kjo pikëpamje është e vështirë, në mos e pamundur, që të përcaktohet ku fillon dhe ku mbaron rrethqarkullimi i mesazheve që komunikohen.* (Fuga, vep. Cit., 2007, f. 30). Sipas një studimi të bërë nga Zimmerman & West, *“meshkujt ja ndërpresin më lehtë fjalën partnerit bashkëbisedues; ata priren më tepër për sfida ose grindje ndaj mënyrës së të folurit të partnerit; përgjigjen me zë të ulët ose japin përgjigje minimale cituar (Dhima, vep. cit., 2013, f. 285)]. “Për shkak të këtyre dallimeve, femrat dhe meshkujt mund të hyjnë në konflikt (ndonëse mund të flasin njëri me tjetrin si miq) për shkak të zakoneve të ndryshme kulturore” (Dhima, po aty, f. 286). Dallimet gjinore lidhen me tre faktorë: (1) biologjinë, (2) nevojat sociale institucionale për meshkujt dhe femrat për të përmbushur role të ndryshme – sidomos por jo ekzkluzivisht në familje si dhe (3) nevojën ekzistenciale dhe fenomenologjike të qenieve njerëzore për të prodhuar një “tjetër” si pjesë e aktit të vetëpërcaktimit (Ritzer & Goodman, 2008, f. 464).*

13% e të anketuarve pranojnë marrëdhëniet patriarkale si nxitëse e konflikteve familjare. Në familjet shqiptare ende babai shihet si autoritar ku fjala e tij duhet dëgjuar, veprimet e tij dhe nëse janë devijuese mund të shihen si të tolerueshme. Kur flasim për kushtet në të cilat ndodh krimi në familjen shqiptare, duhet të kemi parasysh kushtet sociale, politike, kulturore dhe ekonomike në të cilat ndodhet shoqëria jonë. Pas një tranzicioni të zgjatur, të rrëmujshtëm dhe të vështirë, kjo shoqëri ka kaluar nëpër metamorfoza të shumta, shoqëruar me ndryshime si në fushën politike, ekonomike ashtu edhe atë sociale. Të gjitha këto kanë sjellë një sërë problemesh ndër të cilat mund të përmendim edhe një krisje në marrëdhëniet familjare dhe tendenca në rritje të krimit në familje.

Shpeshherë alkooli dhe droga janë përgjegjësit kryesor në marrëdhëniet familjare. Konsumimi i alkoolit (13%) dhe i drogës (3.2%) mund të zhys individin dhe familjen e tij në mjerim të të thellë. Individët e gjëndur në të tilla situata nuk e vlerësojnë fare komunikimin verbal, duke i besuar në këtë mënyrë vetëm veprave dhe veprimeve të tyre.

Nga intervistat e zhvilluara rezulton se gratë e dhunuara tregojnë për një marrëdhënie të dhunshme nga përdorimi i alkoolit. Ato shpesh mendojnë se gjithçka që nuk shkonte i detyrohej pirjes nga ana e burrave, por duke u sqaruar më tej ato arrinin në përfundimin se të pirë ose jo, meshkujt i dhunonin gratë e tyre edhe pse lidhjet midis këtyre të dyjave në disa raste nuk mund të mohohen. Në shumë raste alkooli dhe droga është përgjegjës si faktor përkeqsues, ndërkohë që është thjesht dhe vetëm një faktor në marrëdhëniet e dhunshme. Zakonisht meshkujt në këto raste pijnë për të qetësuar gjëndjen e tyre të ankthit dhe duket sikur kjo u jep atyre një ndjenjë fuqie dhe shumë gra mendonin se nëse burrat e tyre do të ishin në gjëndje të ndalonin alkoolin, situata në çift do të përmirësohej, por kjo thjesht nuk ndodhi. Një shkak tjetër është përfshirja e burrave në lojrat e fatit si rezultat i papunësisë, mungesës së shanseve të tjera, vakumit në jetën e tyre sociale dhe shpirtërore, në fund të fundit çon në rritjen e tensionit në familje dhe shkakton dhunë. Fëmijët në këto familje shpesh ndihen të injoruar, pasi vëmendja e familjes është e përqëndruar në të bërë dhe të pabërë të alkoolit. Fëmijët e këtyre familjeve shpesh vuajnë nga probleme të tilla si neuroza të ankthit, depresionit, konfuzion të rolit gjinor, bëhen të pasqyruar dhe agresivë me bashkëmoshatarët. Këta fëmijë në adoleshencë priren të abuzojnë edhe vetë me alkoolin apo drogën. Burrat abuzivë me probleme të rënda të abuzimit me drogën dhe alkoolin janë të prirur të abuzojnë me partnerët e tyre dhe të jenë të dhunshëm qofshin në gjëndje të dehur apo në gjëndje të kthjellët.

- Ata u shkaktojnë më tepër dëmtime dhe plagë serioze partnerëve të tyre në krahasim me dëmtimet që shkaktojnë burrat abuzivë që nuk janë përdorues të drogës dhe alkoolit.
- Ata janë më të prirur të ushtrojnë dhunë seksuale ndaj partnerëve të tyre.
- Gjithashtu kanë prirje të jenë më të dhunshëm në mjediset jashtë shtëpisë së tyre.”Family violence ,violence in Marriage (Tonry & Oklin, 1989, p. 192)

Një studim në vitin 2013 del në përfundimin se marrëdhëniet midis përdorimit/abuzimit të alkoolit dhe dhunës në familje është e ndërlikuar. Një nga mitet – idetë e rreme që i kanë shumë njerëz – për dhunën në familje është se alkooli është një shkaktar madhor i dhunës në familje. Në të vërtetë, nuk është alkooli ai që shkakton dhunë në familje,

ndonëse disa bashkëshortë/partnerë dhunues e përdorin alkoolin si pretekst për t'u bërë të dhunshëm (INSTAT, 2013). Sipas studimit bashkëshorti/partneri dhunues nuk bëhet i dhunshëm për shkak të alkoolit, ai thjesht justifikon veprimet e veta. Me fjalë të tjera, të pirët e alkoolit nuk bënë që bashkëshorti/partneri dhunues të humbasë kontrollin. Përkundrazi, dhuna në familje përdoret për të ushtruar pushtet dhe kontroll mbi një person tjetër, pra nuk përfaqëson humbje të kontrollit. Megjithatë humbja e vetëdijes nga alkooli është e lartë. Që më parë Faik Konica është shprehur: “*Pija alkoolike u ndez disa shqiptarëve mendjengushtë trimërinë për së mbrapshti*” (Konica, 2001, f. 171). Pra jo të gjithëve alkooli mund tu nxisë idenë për dhunë apo krime, por vetëm atyre “mendjengushtëve”. Më këtë përforcohet ideja se jo gjithmonë alkooli është shkak i dhunës. Ka raste kur kriminelë me përvojë pinë pije alkoolike para se të kryejnë një vrasje me qëllim që tu ulet dënimi (Dervishi, 2003, f. 224). Alkooli përdoret më shumë tek familjet me të ardhura të pakta dhe me arsim të ulët.

Sipas studimeve të ndryshme burrat dhunues përshkruhen si një grup i përzier. Ata përfaqësojnë mosha, besime fetare të ndryshme, nivele arsimore, kulturore dhe socioekonomike të ndryshme. Kjo gjë vihet re edhe në anketimet e realizuara në qytetin e Durrësit.

Sipas Leonore E. Walker disa karakteristika më të përgjithshme të burrave që dhunojnë janë:

- Kanë vlerësim të ulët për veten
- Beson në çdo mit mbi marrëdhënien e dhunshme
- Është një tradicionalist i cili beson në supremacinë mashkullore dhe në stereotipet e seksit mashkullor
- Fajson të tjerët
- Është xheloz patologjik
- Shfaq personalitet të dyfishtë
- Ka reagime stresi të rënda gjatë të cilit ai pi dhe dhunon gruan
- Nuk mendon se sjellja e tij ka pasoja negative. (Walker, 1979, p. 36)

Disa nga të anketuarit pranojnë edhe faktorë të ndryshëm si shkak për përdorimin e dhunës si: gërrshetimi i intensitetit emocional 8.3% me ndjenjat, tolerimi i dhunës në familje, realiteti shoqëror i dhunshëm. Këto faktorë reflektohen edhe në ambjentet familjare. Marrëdhëniet brenda familjes mund të sjellin antagonizma që të mos përjetojnë në të njëjtën mënyrë, por në kontekste të tjera sociale.

4 KREU IV - ANALIZA E PUNIMIT

Në realizimin e këtij punimi është marrë parasysh analiza e paradigmave teorike. Të gjitha paradigmat teorike shërbejnë si piketa për të studiuar rrënjët sociale të krimit në familje. Të marra veçmas ato na japin këndvështrime të caktuara, ndërsa në kompleksitetin e tyre ato ndihmojnë për të studiuar krimin dhe rrënjët sociale të tyre në realitetin shqiptar .

Kështu anketa është hartuar duke patur parasysh teoritë e hedhura nga studiues të ndryshëm. Nga analiza e pyetësorëve në qytetin e Durrësit shohim se të anketuarit janë shumë të varur nga kultura apo subkultura e tyre. Teoria e subkulturës në këtë rast vërtetohet më së mirë. Duke qenë se shumica e pranojnë dhunën kjo të bën të mendosh edhe më shumë se kemi të bëjmë me një teori subkulturore të fortë.

Në analizën kemi parasysh edhe teorinë devijante apo të të mësuarit. Pas analizës vëmë re se nëse një fëmijë që ka qenë i dhunuar ai tenton të jetë dhunues në të ardhmen. Kështu teoria e devijancës përforcohet në analizën tonë edhe më shumë. Devijanca sipas kësaj teorie rezulton nga sjellje të mësuara të normave apo vlerave devijante.

Sa i përket teorisë së etiketimit. Megjithëse gjatë studimit është vërtetuar deri diku, mbetet themel për studime të tjera. Studimi ka pasur fokus familjen brenda saj dhe jo me grupet kriminale apo devijancat e ardhura si pasojë e përkatësisë në një grup të caktuar.

Po ashtu janë analizuar edhe konfliktet mes individëve të një familje, duke sjellë një përjasje të teorisë së të devijancës dhe krimit. Kështu konfliktet ndërpersonale ndodhin mes individëve të tilla siç janë konfliktet midis burrit dhe gruas, prindit dhe fëmijës, vëllait dhe motrës etj.

Sa më shumë disorganizim shoqëror të ketë një vend, aq më e lartë është mundësia për sjellje deviante. Pra, është e domosdoshme që shkelësit e ligjit të mbahen nën kontroll. Përsa i përket kësaj analize është bërë një përjasje e legjislacionit në fuqi si dhe të funksionimit të organizmave shtetërore të vendosjes së drejtësisë. Megjithatë kjo është një temë shumë e gjerë që kërkon studime të mëtejshme.

4.1 Krimi në familje dhe papunësia

Papunësia dhe varfëria janë një ndër faktorët kryesorë të rritjes së krimit brenda familjes në qytetin e Durrësit. Nga të dhënat është parë se të papunët në qarkun e Durrësit janë rritur shumë gjatë viteve të fundit. Duke qenë se papunësia është e lidhur ngushtë me varfërinë, rezulton se varfëria është një ndër faktorët kryesorë që nxit dhunën e me raste krimin brenda familjes. Rezulton se Qarku i Durrësit është një nga zonat më problematike në Shqipëri për dhunën dhe krimin brenda familjes. Një arsye është se në Durrës janë dyndur vitet e fundit shumë të ardhur nga qytete dhe fshatra të ndryshme të Shqipërisë. Në Durrës ata i janë shtuar radhëve të të papunëve, dhe jo pak herë janë bërë objekt i kronikave të zeza për dhunë dhe krim brenda familjes.

Qëllimi i punimit është të analizohet lidhja që ka papunësia dhe varfëria në dhunën dhe krimin brenda familjes. Është synuar të evidentohet nëse ka një lidhje midis papunësisë dhe krimit në familje në qytetin e Durrësit. Nëpërmjet këtij studimi është arritur në rekomandime të vlefshme sa i përket rolit që duhet të bëjë shteti dhe agjensitë e tjera socializuese për të krijuar stabilitet ekonomik, por edhe për të krijuar kushte për “shëndetin mendor” të qytetarëve, media, shoqëria, dhe gjithë instancat e tjera për

të ulur papunësinë, dhe indirekt krimin në familje, sjelljeve devijante dhe masave që duhen marrë për të ndaluar sjelljen devijante që në origjinë. Nëse do të bëjmë më shumë përpjekje për të ulur papunësinë dhe varfërinë atëherë do të kemi një shoqëri më pak të dhunuar, gjë e cila sjell përfitime në një periudhë afatgjatë.

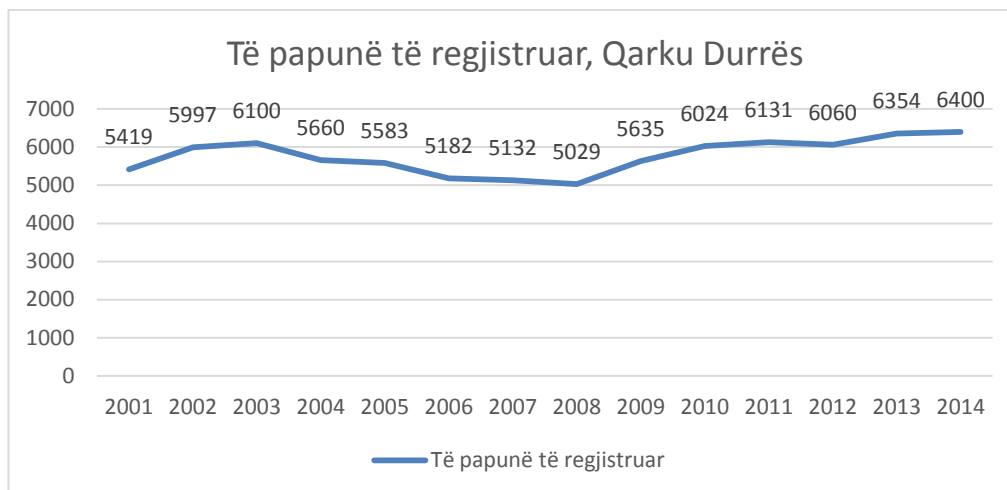
4.1.1 Varfëria dhe lidhja e saj me krimin

“Varfëria”, shkruante Aristoteli, “është nëna e krimit”. Por a kishte ai të drejtë? Sigurisht që varfëria dhe krimi janë të lidhura shumë me njëra tjetrën. Dhe ideja se mungesa e të ardhurave mund të drejtojë dikë drejt krimit tingëllon bindëse. Varfëria, papunësia, izolimi social i familjes, stili i jetesës që ndryshon shpesh, mosnjohja e të drejtave të fëmijëve, pranimi nga kultura i ndëshkimit trupor dhe ndihma e kufizuar për familjet në krizë janë faktorë mjedisor që korrelojnë shumë me dhunën. Për familjet abuzuese statusi i ulët i tyre social-ekonomik shkakton stres.

Megjithatë kjo është e vërtetë për ato familje ku ekziston dhuna dhe ku papunësia mund ti drejtojë edhe më shumë drejt dhunës dhe krimit.

Papunësia në rritje gjatë viteve të fundit në Shqipëri ka bërë që në shumë familje të rritet varfëria. Kjo çon në rritje të sherreve mes çifteve, dhunë, e madje edhe krime në familje. Papunësia në qytetin e Durrësit është një problem madhor. Kështu tek Grafiku 26 shohim se papunësia ka ardhur në rritje nga viti në vit dhe kjo mund të jetë një nga shkaqet madhore që numri i krimeve brenda familjes ka ardhur në rritje në qytetin e Durrësit.

Grafiku 26: Të papunë të regjistruar, Qarku Durrës, Burimi: INSTAT

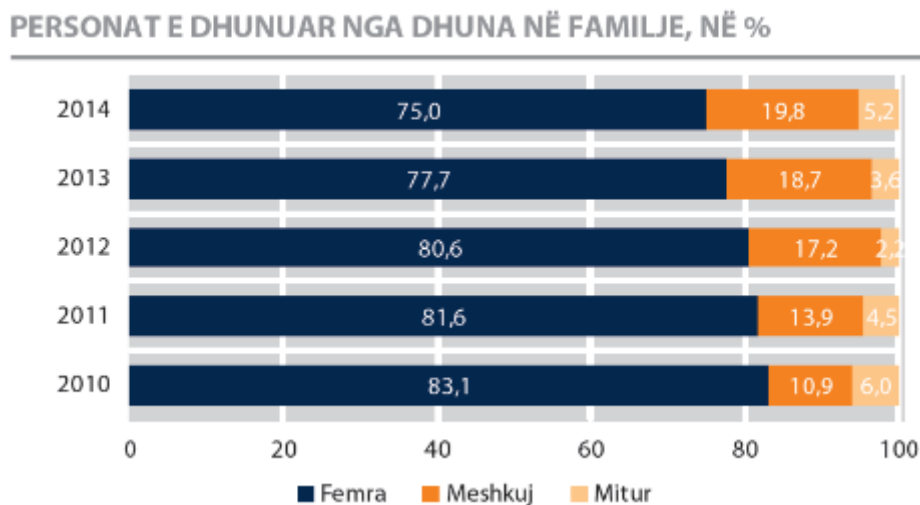

Të dhënat për dhunën në familje ndër vite na tregojnë për një rritje të numrit të raportimeve të dhunës në familje (INSTAT, 2015). Në vitin 2014 kemi 4.121 raportime të dhunës në familje, rreth 36 % më shumë krahasuar me vitin 2010.

Tek

Grafiku 27 është paraqitur përpjesa e secilës kategori (femra, meshkuj dhe të mitur) në totalin e personave të dhunuar. Për secilin vit përqindjen më të madhe të të dhunuarve e zënë femrat e dhunuara. Në vitin 2014 femrat zënë 75 % të totalit të personave të dhunuar. Krahasuar me vitin 2010, për këtë vit kemi 86 % më shumë femra të dhunuara. Ndërkohë të miturit zënë vetëm 5,2 % të totalit të dhunimeve.

Grafiku 27: Personat e dhunuar nga dhuna në familje

Papunësia “pjell” varfëri, e cila është drejtpërdrejt një faktor kryesor që shkakton keqkuptimet në familje, dhunën mbi gratë e mbi fëmijët e me raste edhe krime të paprecedente. Vendet në tranzicion si Shqipëria kanë shumë probleme sa i përket varfërisë gjinore. “Gjatë dekadës së fundit numri i grave që jetojnë në varfëri është rritur në mënyrë disproporcionale krahasuar me numrin e burrave, veçanërisht në vendet në zhvillim” – shkruan P.K. Das në librin e tij *“Protection of Women from Domestic Violence”* (Das, 2011). Varfëria e grave është e lidhur direkt me mungesën e mundësive ekonomike dhe autonominë, mungesën e aksesit në burimet ekonomike dhe mbështetjen e shërbimeve dhe pjesëmarrjen e tyre minimale në procesin e vendim marrjes brenda shtëpisë. Duket sikur dhuna brenda familjes për shkak të varfërisë e fut familjen në një rreth vicioz. Kjo pasi burrat e dhunshëm e kanë të vështirë të pranojnë faktin që grua e tyre të punojë. Ata tentojnë ti mbajnë gratë e tyre brenda mureve duke e futur familjen në një varfëri edhe më të thellë. *“Dhuna brenda familjes mund të jetë një barrierë e vërtetë për punësim. Abuzimi apo dhuna mund të shumëfishohet kur gratë futen në një punë, apo fillojnë të kërkojnë ndonjë punë”* (Handler & Hasenfeld, 2012)

A. Stërmasi, oficer i policisë gjyqësore në Durrës është shprehur në një intervistë për gazetën e Durrësit (Gazeta e Durrësit, 2015) se *“të ardhurit janë faktor kryesor për shtimin e numrit të vrasjeve në Durrës”*. Të ardhurit në Durrës janë shpërngulur për shkak të kushteve të vështira të jetesës në vendet ku kanë qenë. *“Krimet në familje, në shumicën e rasteve ndodhin për shkaqe: xhelozie, varfëria për arsye se autori ka kaluar*

në depresion, e zakonisht për të arritur në këtë fazë kanë ndikuar dy shkaqet e para”- thotë Stërmasi.

E.B sociologe, shprehet në (Ora News, 2014). Ajo përveç faktorëve të tjerë që çojnë në krim në familje ka renditur gjithashtu edhe varfërinë *“Familja është goditur nga krimi, varfëria, diferenca shoqërore. Është lënduar bërthama kryesore e shoqërisë, sepse celula e bazë e saj është ky individ që përballlet me një sërë problematikash jashtë familjes dhe i përcjell ato brenda saj”*.

“Ne kishim dy dhoma e një kuzhinë dhe ishim në të njëjtën shtëpi me dy kunetërit, vjehrrin tim dhe tre fëmijët. E dyta, situata ekonomike, tranzicioni dhe mungesat e vendeve të punës në tregun e punës. Kur unë humba punën time, burri im filloi të pinte dhe të luante bixhoz. Pastaj ai filloi të ushtronte dhunë mbi fëmijët dhe mua. Mendoj se arsyeja kryesore për gjenerimin e dhunës është varfëria, kur nuk ka të ardhura, burri fillon të ushtrojë dhunë mbi gruan e tij. Pastaj vjen xhelozia dhe papunësia gjithashtu.” (Jonida, 40 vjeçe, e martuar me tre fëmijë, punëtore nga Shkodra)” (Linja e këshillimit për gra dhe vajza, 2013, f. 48)

Suzana, 34 vjeçe, e martuar dhe nënë e një fëmijë, punëtore në Tiranë, shpjegon: *“Është papunësia që shkakton këto probleme. Edhe nëse je i punësuar rrogat janë aq të ulëta, ndërsa çmimet janë aq të larta dhe është mëse normale që kjo gjë të krijojë probleme midis bashkëshortëve. Ka pasur shumë stres këtë dekadën e fundit. Gjysma e çifteve në Tiranë janë divorcuar.”* (Linja e këshillimit për gra dhe vajza, 2013, f. 49)

Gazeta Shqiptare shkruan se krimet brenda familjes në nivel vendi janë në nivele alarmante: “Referuar dënimeve të dhëna në gjykatën për krimet e rënda në 5 muajt e parë të vitit 2015, rezulton se çdo muaj janë dënuar 3 persona për vrasje të kryer për shkak të marrëdhënieve familjare, vrasjes së mbetur në tentative dhe armëmbajtjes pa leje dhe në proces janë plot 132 të pandehur në pritje të vendimit. Në një përpjesëtim të kërkesave për gjykim të depozituara nga prokuroria e krimeve të rënda rezulton se çdo muaj depozitohen rreth 30 të tilla ku nuk mungojnë dhe të pandehurat. Nga 1 Janar 2015 deri më 23 maj 2015 gjykata e shkallës së parë për krimet e rënda ka dhënë plot 15 dënime (Gazeta Shqiptare, 2015).

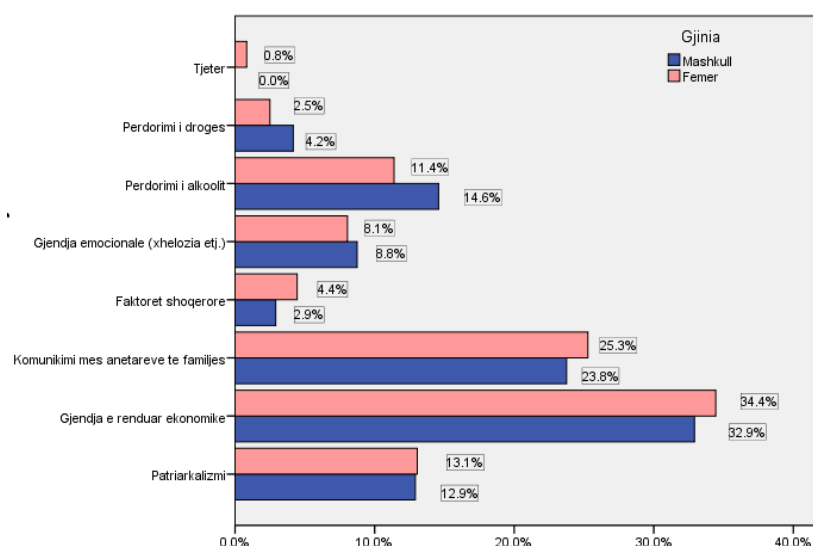
Por me gjithë ndryshimet në ligje dhe dënimet apo masat e marra nga gjykatat sërish gratë duhet të bëjnë më shumë për të dalë nga bataku i dhunës. Ato duhet të ngrenë zërin dhe të dëgjoen, të mos rrinë në heshtje. Sociologu E.Dragoti shkruan: “Gruaja duhet të çlirohet vetë plotësisht nga paragjykimet për rolin e saj në shoqëri... ka shumë gra që megjithëse e ndjejnë nevojën për barazi, përsëri nuk çlirohen nga paragjykimi i statusit inferior të femrës dhe e pranojnë deri diku diskriminimin brenda vetes” (Dragoti, vep. cit., 2007, f. 227).

Për qëllim të studimit janë intervistuar 600 persona të moshave, profesioneve, dhe statuseve të ndryshme në qytetin e Durrësit.

Qëllimi është gjetja e lidhjes që ekziston midis papunësisë, varfërisë dhe krimit në familje.

Të 600 të anketuarit në qytetin e Durrësit ju kërkua mendim lidhur me faktorët që sipas tyre nxisin dhunën në familje (Grafiku 28). Si meshkujt edhe femrat në plan të parë listuan gjendjen e rënduar ekonomike. Kështu 34.4% e meshkujve dhe 32.9% e femrave u përgjigjën se varfëria është faktor kryesor që shkakton mosmarrëveshje midis çiftit. Më pas ata kanë listuar mungesën e komunikimit (e cila sipas sociologëve është e nxitur gjithashtu indirekt nga gjendja e rënduar ekonomike, niveli arsimor). Duke vazhduar më tej me patriarkalizmin e lartë që ekziston në shoqërinë shqiptare, xhelozinë, përdorimin e alkoolit dhe të drogës, bixhozi e me radhë.

Grafiku 28: Cilët nga faktorët e listuar mendoni se nxisin dhunën dhe krimin në familje?

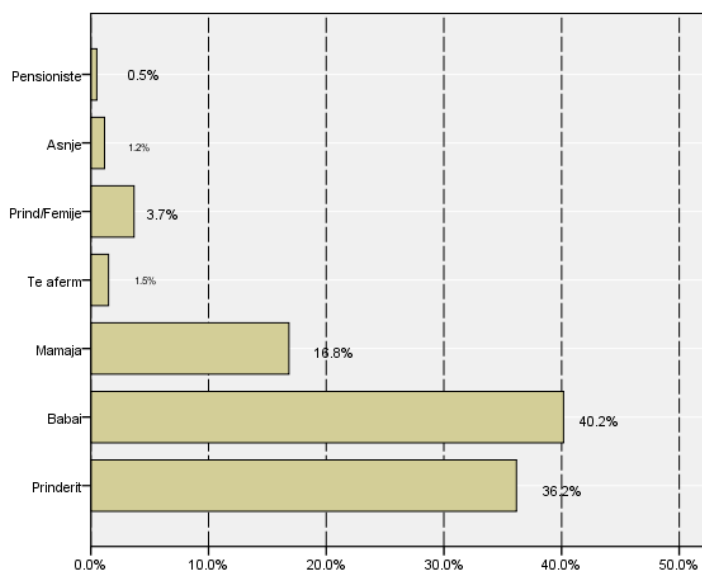
Edhe në tabelën më poshtë (Tabela 5 me kryqëzim të dhënash), shohim se në total janë 203 vetë nga 600 të intervistuar që janë përgjigjur se “gjendja e rënduar ekonomike” është një nga faktorët kryesorë që nxit dhunën dhe krimin brenda familjes.

Tabela 5: Cilët nga faktorët e mëposhtëm mendoni se nxisin dhunën dhe krimin në familje?

Cilët nga faktorët e mëposhtëm mendoni se nxisin dhunën dhe krimin në familje?				
		Gjinia		Total
		Mashkull	Femër	
Cilët nga faktorët e mëposhtëm mendoni se nxisin krimin në familje?	Patriarkalizmi	31	47	78
	Gjendja e rënduar ekonomike	79	124	203
	Komunikimi mes anëtarëve të familjes	57	91	148
	Faktorët shoqërorë	7	16	23
	Gjendja emocionale (xhelozia etj.)	21	29	50
	Përdorimi i alkoolit	35	41	76
	Përdorimi i drogës	10	9	19
	Tjetër	0	3	3
Total		240	360	600

Grafiku 29 na tregon se në qytetin e Durrësit shumica e grave janë të papuna. Kështu mbi 40% e të anketuarve janë përgjigjur se në familjen e tyre punon vetëm babai. Vetëm 16.8% janë përgjigjur se në familjen e tyre punon vetëm mamaja. Ndërkohë që 36.2% janë përgjigjur se në familjen e tyre punojnë të dy bashkëshortët (burri dhe gruaja). Kjo tregon se shumica e grave janë të varura nga burri përse i përket financave, dhe kjo jo rrallë herë çon në dhunë dhe në nënshtrim të grave. Ato qëndrojnë në shtëpi duke kryer punët e shtëpisë ndërkohë që nuk kanë asnjë të drejtë mbi gjendjen financiare të shtëpisë.

Grafiku 29: Kush punon në familjen tuaj?

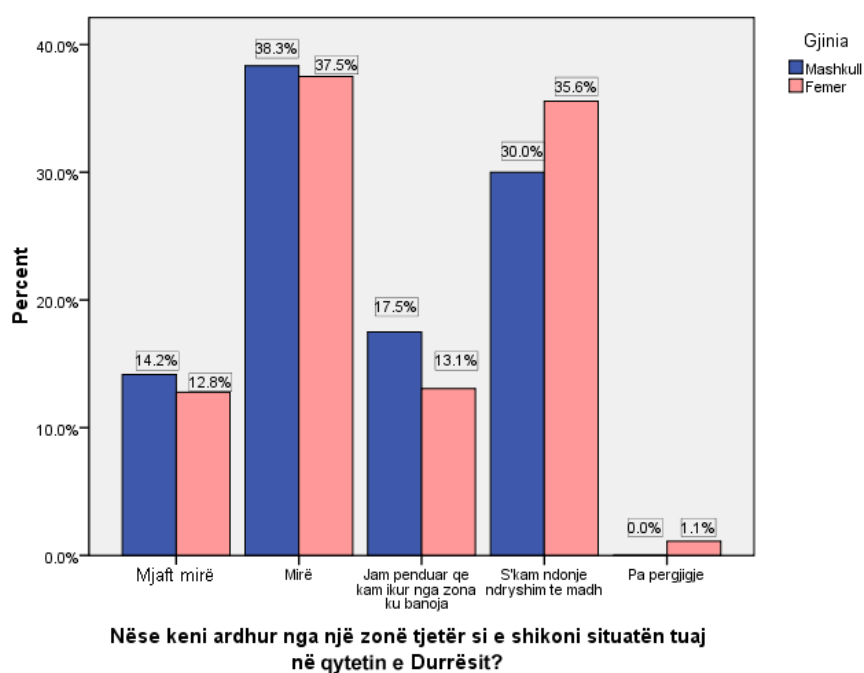

Problem madhor për krimin e dhunën në familje siç u tha më sipër (cituar nga drejtori i policisë) janë edhe të ardhurit. Ata duke qenë se kanë lëvizur nga zona të ndryshme të Shqipërisë drejt Durrësit, kanë gjendje të rënduar ekonomike. Të pyetur se si e shikojnë situatën e tyre në qytetin e Durrësit (

Grafiku 30) shumica e tyre janë shprehur se “S’kam ndonjë ndryshim të madh” (35.6% gratë dhe 30% burrat), apo “Jam penduar që kam ikur nga zona ku banoja” (17.5% burrat dhe 13.1% gratë). Kjo tregon se situata e tyre ekonomike përgjithësisht nuk ka ndryshuar me zhvendosjen e tyre në Durrës. Kjo gjendje e rënduar ekonomike përveç problemeve të patriarkalizmit (që ekziston në zonat e thella shqiptare apo nëpër fshatra) mbart edhe problemet e rënda ekonomike, të cilat dashur pa dashur vështirësojnë

zgjidhjen e problemeve familjare, krijojnë konflikte, debate, keqkuptime, dhunë dhe krime brenda familjes.

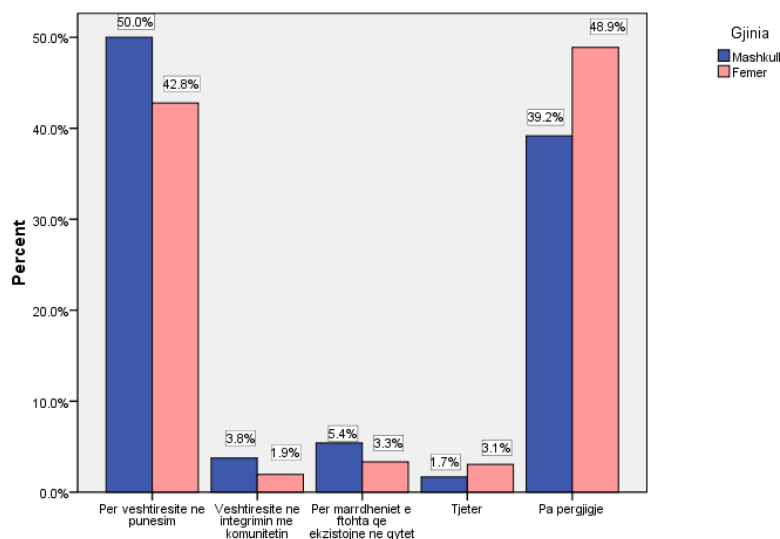
Grafiku 30: Nëse keni ardhur nga një zonë tjetër, si e shikoni situatën në Durrës?

Vështirësia në punësim është një nga faktorët që të ardhurit nga zonat e tjera janë penduar për ardhjen në Durrës (Grafiku 31). Pyetjes së drejtuar “nëse jeni penduar për ardhjen, cila është arsyeja?”, 50% e burrave dhe 42.8% e grave të intervistuar i janë

përgjigjur “për vështirësitë në punësim”. Të ardhurit janë ata që i janë shtuar kryesisht listës së të papunëve në qytetin e Durrësit. Kjo përforcon faktin që janë të ardhurit që janë kryesisht pre e dhunës dhe krimit brenda familjes.

Grafiku 31, Nëse jeni penduar për ardhjen tuaj në qytetin e Durrësit, cila është arsyeja?

Në këtë tabelë është paraqitur një korrelacion i dy faktorëve me anë të programit statistikor SPSS: të ardhurat financiare dhe sigurinë në familje nga format e ndryshme të krimit. Kështu vihet re se kemi një korrelacion të rëndësishëm në nivelin -0.137 të këtyre dy faktorëve që do të thotë se me rritjen e të ardhurave financiare ulet pasiguria në familje. Pra shohim një korrelacion të fortë që na përforcon idenë se papunësia e varfëria janë faktorë kyç për sigurinë në familje. Familjet me të ardhura të ulëta ndihen më të pasigurtë në familje. Kjo vlen si për meshkujt edhe për femrat. Por dihet se në shoqërinë patriarkale shqiptare femrat janë pre e dhunës shumë më tepër se sa meshkujt.

Tabela 6: korrelacion: Të ardhurat në familje me sigurinë nga format e ndryshme të krimit

Korrelacion			
		Sa janë të ardhurat financiare në familjen tuaj?	Si e sheh veten në familje nga format e ndryshme të krimit?
Sa janë të ardhurat financiare në familjen tuaj?	Pearson Correlation	1	-.137**
	Sig. (2-tailed)		.001
	N	600	600
Si e sheh veten në familje nga format e	Pearson Correlation	-.137**	1
	Sig. (2-tailed)	.001	

ndryshme të krimit?	N	600	600
**. Lidhja është e konsiderueshme në nivelin 0.01 (2-tailed).			

4.2 Varfëria dhe papunësia

Studimet kanë konfirmuar raportin e drejtë midis niveleve të papunësisë dhe niveleve të krimit. Më gjerësisht kjo lidhje do të shprehej në tre forma se nivelet e larta të papunësisë do të sillnin nivele të larta të krimit ose anasjelltas, ose një faktor i tretë i shkakton të dyja. Forma e parë është vërtetuar me anë të një analize kosto përfitim dhe është arsyeja kryesore më e përdorur në politikat e niveleve të papunësisë. Megjithatë studimet sociologjike që konsiderojnë lidhjen e drejtpërdrejtë të krimit me varfërinë tashmë janë të vjetruara. Pjesa më e madhe e studimeve të sotme fokusohen në lidhjen ndërmjet pabarazisë ekonomike, ose të ardhurave të pabarabarta dhe krimit. Madje sipas tyre nuk është pabarazia në vetvete që ndikon në shkallën e krimit sesa ndjenja se kjo pabarazi nuk është e ndershme.

Përveç strukturës së familjes, varfëria është konsideruar edhe nga shumë studiues si një faktor kryesor që i çon fëmijët në sjellje delikvente. Nga studime të ndryshme është parë se rritja e të ardhurave në familje janë një faktor kyç për reduktimin e sjelljeve antisociale.

Varfëria mund të bëhet shkak për një familje të dhunshme, për tensione dhe konflikte mes bashkëshortëve megjithatë marrëdhënia mes anëtarëve të individëve të familjeve të varfra ka ndjenja solidariteti dhe mirëkuptimi të cilat nuk i gjen as në familjet e pasura.

4.3 Devijanca e mësuar (dhuna ndaj fëmijëve dhe pasojat)

Abuzimi ndaj fëmijëve është një problem madhor në shoqërinë shqiptare. Është e qartë se shumë raste kalojnë pa u vënë re ose pa u raportuar, pasi siç edhe u tha më sipër çdo gjë që ndodh brenda familjes vështirë të dalë në pah. Por problemi nuk qëndron tek vetë dhuna momentale që ushtrohet, se sa tek sjellja devijante që brumoset tek fëmijët që në fëmijëri. Shqetësimi lidhur me abuzimin e fëmijëve zgjerohet kështu tej efekteve fizike.

Njerëzit që janë abuzuar kur kanë qenë fëmijë kanë më shumë shanse të abuzojnë fëmijët e tyre më vonë në jetë (Gelles & Straus, 1979). Shumë studime edhe të mëvonshme të dhunës në familje kanë dokumentuar një qarkore midis brezave të dhunës (Gelles, 1985, f. 347-367-cit. nga Clinard & Meier). Në të njëjtën linjë është edhe mendimi i shumë studiuesve të tjerë. Kështu Dervishi shkruan: *“Prindërit, që përdorin fëmijët e tyre si kukulla të stolisura me përkëdhelje pa fund, ose si shërbëtorë të vegjël që rrihen dhe goditen për çdo shqetësim pa rëndësi, nuk bëjnë gjë tjetër përveç se përgatitin njerëzit e dështuar të jetës së pastajme, klientë për psikiatërit, për çmendinat dhe burgjet”* (Dervishi, 2008, f. 422). Një hipotezë që ja vlen të eksplorohej është se ndryshimi pasqyron pronësinë e të mirave materiale, si kontrast me pronësinë e fëmijëve, grave dhe të drejtave seksuale. Në traditën historike perëndimore, fëmijët janë, në fakt, pronë e prindërve. Në Romën e lashtë, një baba mund edhe ta vriste fëmijën e tij. Në rastin e vajzave, pronësia tradicionalisht transferohej tek burri kur një vajzë “jepej për martesë”, pikë në të cilën burri gjithashtu fitonte ekskluzivitetin e të drejtën për shërbimet e saj seksuale. (Lincoln & Straus, 1985, f. 17-18). Sigurisht, këto të drejta kurrë nuk kanë qenë absolute, por dhuna ndaj fëmijëve mund të shpjegohet me këtë të drejtë “pronësie” që prindërit mendojnë se kanë mbi fëmijët e tyre. Dalëngadalë këto “të drejta” janë transferuar në “barazi”.

Qëllimi është analiza e sjelljeve devijante të dhunës dhe krimit brenda familjes. Do të synohet të evidentohet nëse ka një lidhje midis rasteve kur dhunuesi ka qenë fëmijë i dhunuar dhe dhunës që ai ushtron në të ardhmen. Nëpërmjet këtij studimi është arritur në rekomandime të vlefshme sa i përket sjelljeve devijante dhe masave që duhen marrë për të ndaluar sjelljen devijante që në origjinë. Nëse do të bëhet më shumë përpjekje për të ndaluar dhunën ndaj fëmijëve atëherë do të kemi shanse që pas disa vitesh të ulim sjelljet devijante dhe të reduktojmë në masë dhunën brenda familjes si ndaj gruas ashtu dhe ndaj fëmijëve.

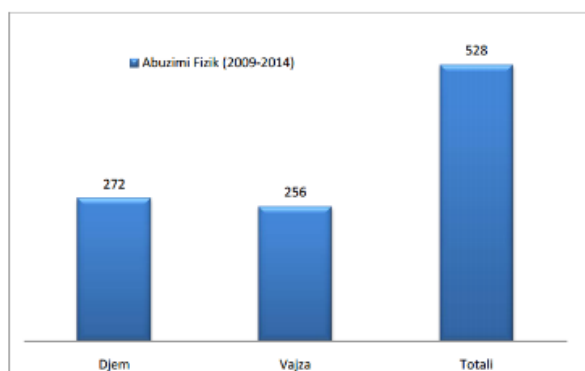
Devijanca është e lidhur me disa nga gjërat më themelore të jetës sociale: mosha, seksi, klasa sociale dhe vendbanimi. Është marrëdhënia midis devijancës dhe jetës sociale që merr një vëmendje të caktuar këtu. Madje këto janë rastet edhe për krime shumë serioze.

Krimi është një nga format më të përhapura të devijancës. Sociologët i referohen krimit si një akt që konsiderohet të shkaktojë efekte të dëmshme në shoqëri si dhe atyre që janë të dënueshme nga ligji.

Megjithatë kemi edhe situata sociale ku devijanca shpjegohet në marrëdhënien midis dhunuesit dhe viktimës: fuqia e diferencuar. Dhuna ndodh zakonisht kur njëra palë kërkon të vendosë një pozicion fuqie ndaj palës tjetër (Hepburn & Harwin, 1973, f. 149). Kriminologët ndërtojnë një ide të qartë kur citojnë rëndësinë e fuqive të marrëdhënieve asimetrike në aktet e dhunës dhe të krimit.

ALO 116, që prej vitit 2009 është shërbim kombëtar i telefonisë për mbrojtjen e fëmijëve shqiptarë, që i asiston ata në momentet më të vështira të jetës. Që nga themelimi, ALO 116 kanë marrë përgjigje më shumë se 530,585 telefonata, prej të cilave, janë trajtuar 13.112 raste nga e gjithë Shqipëria. Në një raport të nxjerrë për vitet 2009-2014 nga Alo 116 shohim se në një periudhë prej 6 vjetësh, janë trajtuar 3643 çështje të dhunës dhe problematikat që fëmijët kanë ndeshur në mjedise si familja, shkolla dhe komuniteti (ALO 116, 2014, f. 6) (Grafiku 32). Nga raportimet e marra 528 raste që i referohen abuzimit fizik. Referuar këtyre të dhënave djemtë përbëjnë numrin më të madh të raportuara me 52% të rasteve, ndërsa vajzat përbëjnë 48 % të rasteve të trajtuara në shërbimin ALO 116.

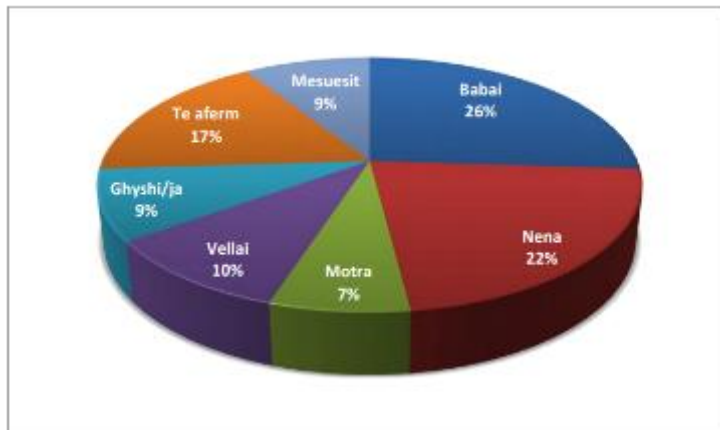
Grafiku 32: Abuzimi fizik ndaj fëmijëve 2009-2014, Raport i Alo 116

Sa për personat që ushtrojnë dhunën (Grafiku 33), shumica e fëmijëve për periudhën 2009-2014 kanë raportuar se dhuna ushtrohet nga Babai (26%), Nëna (22%), Të afërm (17%), Vëllai (10%), Gjyshi/ja (9%), Mësuesit (9%) dhe në fund motra (7%).

Grafiku 33, Kush janë ushtruesit e dhunës ndaj fëmijëve (2009-2014), Raport i Alo 116

Ushtruesit e dhunës

Siç edhe u tha më sipër studimet kanë treguar se sjelljet devijante mësohen brenda grupeve shoqërore dhe grupi shoqëror më i rëndësishëm për individin është familja. Kështu shumë sjellje brumosen dhe mësohen brenda familjes. Evidencat kanë treguar se fëmijët e dhunuar kanë më tepër shanse për tu bërë të dhunshëm më vonë. Megjithatë nuk ka ndonjë evidencë të saktë se “abuzimi çon (drejtpërdrejt) në abuzim” më vonë gjatë jetës. (Widom, The Intergenerational Transmission of Violence, 1989). Eksperiencat e abuzimit rrisin mundësitë për krime të ardhshme dhe delinkuente me afërsisht 40% (Widom, The cycle of Violence. A Research in Brief, 1992). Këto marrëdhënie prezantojnë një pikë kyçe të kërkimit të shekullit të ri, dhe duhen studime më të kujdesshme për të parë mundësinë e transmetimit midis brezave të vlerave të dhunës. Ka edhe shumë faktorë të tjerë të rrezikshëm apo karakteristika familjare që kontribuojnë në abuzimin e fëmijëve (Gosselin, 2000, fv. 109-110).

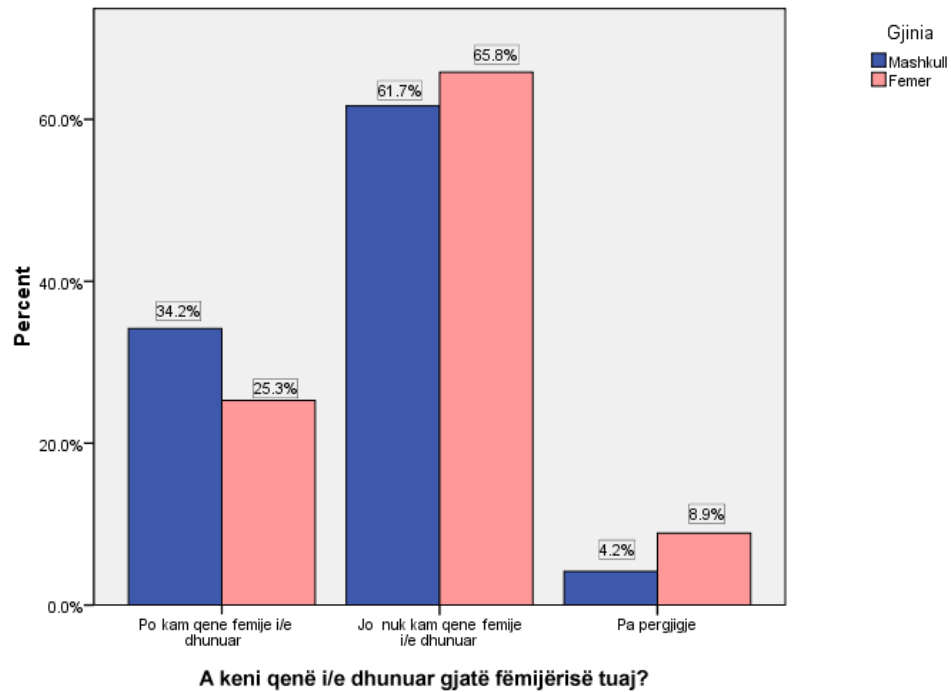
1. *Madhësia e familjes.* Sa më e madhe familja, aq më i madh është shansi për abuzim ndaj fëmijëve. Familjet me katër apo pesë fëmijë kanë mundësi më të madhe për abuzim ndaj fëmijëve se sa familjet me tre apo më pak fëmijë.
2. *Të ardhurat.* Fëmijët që jetojnë në familje me të ardhura të ulëta kanë 25 herë më shumë mundësi për të qenë të abuzuar apo të neglizhuar.
3. *Fëmijët që rriten në shtëpi me një prind.* Këta fëmijë kanë 60% më shumë mundësi të abuzohen fizikisht se sa fëmijët e rritur në shtëpi me të dy prindërit.
4. *Abuzimi me drogën dhe alkoolin.* Abuzimi ndaj fëmijëve është më i lartë në familjet ku pjesëtarët abuzojnë me alkoolin apo drogën.

Kërkimet kanë identifikuar një sërë karakteristikash të jetës familjare që çojnë në abuzim të fëmijëve. Stresi, të ardhurat e ulëta, niveli i ulët i edukimit të prindërve,

mosha e vogël e prindërve dhe problemet familjare (të tilla si divorci apo konfliktet emocionale) tregojnë lidhje me abuzimin e fëmijëve (Gelles, 1985). Nuk mungojnë edhe rastet kur fëmijët dhunohen duke u shfrytëzuar për punë edhe brenda familjes, shtëpisë. Ata detyrohen që në moshë fare të vogël të kryejnë punë të rënda dhe të papërshtatshme me moshën e tyre. Trajtimi i fëmijëve si shërbëtor i të rriturve sikurse edhe forma të tjera të shfrytëzimit janë fenomene që shqetësojnë mbarë shoqërinë dhe kanë modifikuar disa nga vlerat universale të familjes (Mandro & Kalaja, 2009, f. 31). Efektet e abuzimit mund të kontribuojnë në dhunë pasuese nga viktime nëpërmjet disa proceseve, të tilla si mësimi i vlerave të dhunshme, lidhjet me figurën e autoritarit, ose nga dobësimi i marrëdhënieve fëmijë – prind. Dhuna që disa fëmijë marrin mund të ndikojë për të themeluar një model për sjelljen e tyre më vonë në jetë. Dhuna ka gjithashtu edhe efekte ekonomike, pasi për shkak të dhunës shumë gra detyrohen të lënë punën, kështu që kemi zvogëlim të fuqisë punëtore dhe ekonomike të vendit. Dhuna ka efekte të tjera ekonomike gjithashtu pasi rrit kostot e spitaleve, pasi të sëmurët përgjithësisht kanë nevojë për trajtim mjekësor fizik ose mendor. Qëllimi është evidentimi nëse ka ndonjë lidhje midis abuzimit në fëmijëri dhe sjelljes devijante më vonë gjatë jetës.

Në grafikun e mëposhtëm (Grafiku 34) shihet se pjesa më e madhe e të intervistuarve janë përgjigjur se nuk kanë qenë fëmijë të dhunuar. Gjithashtu tek kategoria e të dhunuarve shohim se djemtë kanë qenë më të dhunuar se sa vajzat.

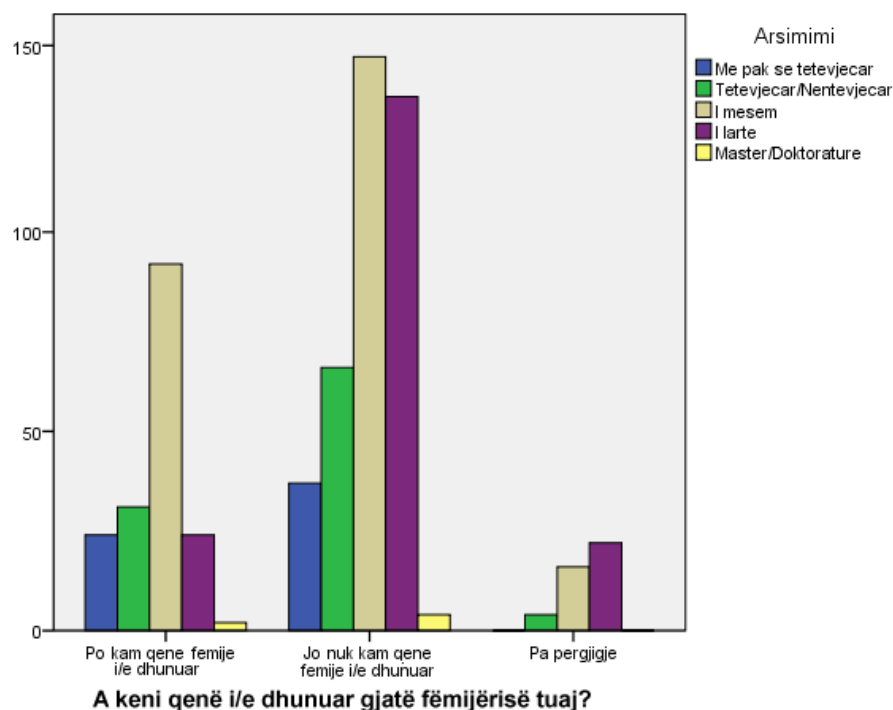
Grafiku 34: A keni qenë i/e dhunuar gjatë fëmijërisë tuaj? (korreluar me gjininë)

Sa i përket nivelit të arsimimit shohim se individët që janë përgjigjur se nuk kanë qenë të dhunuar kur kanë qenë fëmijë janë kryesisht me arsim të mesëm dhe të lartë. Kjo tregon lidhjen që ka niveli i arsimit me dhunën (

Grafiku 35).

Grafiku 35: A keni qenë i/e dhunuar gjatë fëmijërisë tuaj? (korreluar me arsimimin)

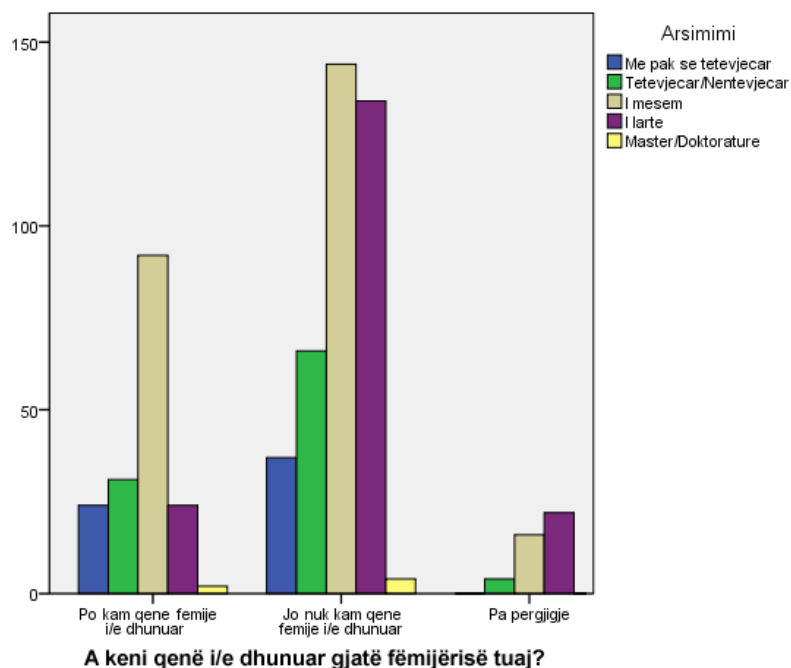
Në tabelën më poshtë (Tabela 7) kemi bërë një korrelacion midis dhunës në fëmijëri dhe mendimit që kanë shfaqur ata lidhur me dhunën fizike ndaj fëmijëve. Shohim që kemi një korrelacion të rëndësishëm në nivelin 0.454 midis këtyre dy faktorëve. Kjo tregon se personat që kanë qenë të dhunuar kur kanë qenë të vegjël janë shprehur gjithashtu se janë dakord që ndaj fëmijëve duhet ushtruar dhunë fizike. Kjo gjë është paraqitur edhe në grafikun më poshtë ku tregohet më qartë kjo lidhje. (Grafiku 36). Kjo tregon për sjelljen devijante që mësohet në fëmijëri sa i përket dhunës. Pra ka risk që dhuna të transmetohet nga brezi në brez.

Tabela 7: Korrelacion: 1 A keni qenë i/e dhunuar gjatë fëmijërisë tuaj? dhe 2. A jeni dakord se fëmijët duhen ndëshkuar fizikisht kur bëjnë gabime?

Korrelacione

		A keni qenë i/e dhunuar gjatë fëmijërisë tuaj?	A jeni dakord se fëmijët duhen ndëshkuar fizikisht kur bëjnë gabime?
A keni qenë i/e dhunuar gjatë fëmijërisë tuaj?	Pearson Correlation	1	.454**
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	600	600
A jeni dakord se fëmijët duhen ndëshkuar fizikisht kur bëjnë gabime?	Pearson Correlation	.454**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	600	600
**. Lidhja është e fortë në nivelin 0.01 (2-tailed).			

Grafiku 36: A keni qenë i/e dhunuar gjatë fëmijërisë tuaj? dhe 2. A jeni dakord se fëmijët duhen ndëshkuar fizikisht kur bëjnë gabime?

Ja si e përshkruan jetën e tij pas dhunës në familje një fëmijë i cili ka parë nënën e tij, motrat, vëllezërit dhe veten të rrihen barbarisht nga i ati.

“Ka kaq shumë zhurma që kanë kaq pak sens në qetësinë e një nate të errët. Kaq shumë që mund të jenë çdo gjë që ti i frikësohesh më shumë. Unë mundohesha të mbaja sytë mbyllur dhe përpëlitesha të flija, por asnjëherë nuk mundesha. Pastaj

studioja vizatimet në mur, konfigurimet në perdet e lëshuara. Mendoj se ndonjëherë gjatë këtyre netëve vigjilje, diçka te unë më bënte paksa të çmendur. Format në mur, vizatimet e çuditshme në perde, më ngjanin si silueta të vogla demonësh, pjellë e ferrit. Ishte gjumi i një fëmije me ankth. Asnjëherë s'kam bërë gjumë të mirë. Ndonjëherë, edhe tani, çohem përnjëherësh. Më duket se diçka po lëviz nëpër dhomën e errët. Bie sërish në gjumë dhe ëndrra të radhës janë sikur vras një vajzë të vogël të cilën e dua. Nuk kisha asnjë ide se çfarë ishin këto ëndrra por kur shtrihesha i lutesha Zotit "Të lutem mos më bëj të shikoj ëndrra me vrasje". Por lutjet asnjëherë nuk i ndaluan ëndrrat e këqija. Asnjëherë deri më sot. (Gilmore, 1994, f. 180)

Për të eliminuar efektet negative që transmetohen nga brezi në brez si rezultat i dhunës, shumë vende të zhvilluara të botës e kanë sanksionuar me ligj dhunën ndaj fëmijëve të të gjitha formave. Shteti i parë në botë që ka ndërmarrë masa kundër dhunës ndaj fëmijëve është Suedia. Në vitin 1979 një nen ju shtua Kodit për Prindërimin dhe Kujdestarinë që thotë: "Fëmijëve u garantohet e drejta për kujdes, siguri dhe mirëritje, fëmijët duhet të trajtohen me sukses për personin dhe individualitetin e tyre dhe nuk duhet të bëhen viktimë e ndëshkimit trupor ose e ndonjë trajtimi tjetër poshtërues" (Council of Europe, 2008, f. 57). Shumë shtete të tjera evropiane bënë të njëjtën gjë më pas. Gjermania një nga shtetet më të fuqishme të Evropës në vitin 2000 i shtoi Kodit Civil Gjerman një dispozitë e cila thekson: "Fëmijët kanë të drejtë të rriten pa dhunë. Ndëshkimi fizik, fyerjet psikologjike dhe masa të tjera poshtëruese ndalohen. Ndërkohë autoritetet vendore gjermane ngarkohen të promovojnë praktika dhe metoda nëpërmjet të cilave familjet mund të zgjidhin konfliktet pa përdorur forcën . Ashtu si edhe në vende të tjera ndalimi i qartë me ligj u pasua nga reforma që hiqnin të drejtën e prindërve nëse do të përdornin ndëshkimin fizik. (Council of Europe, 2008, f. 61).

"E vetmja rrugë për të vendosur ura komunikimi njerëzor midis partnerëve dhe për aq sa e lejon raporti i marrëdhënieve në mes babait e nënës me vajzën, por edhe me djalin, është krijimi në familje i një klime të tillë mirëkuptimi e mirëbesimi ku çdo person të flasë, të komentojë, të argumentojë e të kundërshtojë aktivisht për problemet shoqërore, intime dhe familjare. Të mësuarit e fëmijëve me një jetë disi të pavarur, në kuptimin më moral të fjalës, është një shans më tepër për fëmijët në mënyrë që ata të gabojnë më pak në jetë dhe të komunikuar lirshëm me prindërit e vet pothuajse për të gjitha problemet" (Dushku, 2003, f. 23)

4.4 Perceptimi i krimit në familjet e ardhura nga zonat rurale

Ka zona të thella rurale në Shqipëri ku dhuna pranohet si diçka normale, ndoshta dhe e domosdoshme për edukimin e pjesëtarëve të familjes, brenda një familjeje. Disa studime kanë dalë në rezultatin se gratë që kanë një edukim arsimor të lartë tentojnë të jenë më të përgatitura për të përballuar mosmarrëveshjet në familje dhe arrijnë ti zgjidhin ato me anën e komunikimit, kështu që këto gra kanë më pak mundësi për të qenë pre e dhunës fizike. Ndërkohë që gratë e paarsimuara dhe që jetojnë në zona rurale janë më shumë të predispozura për të qenë pre e dhunës fizike. Ndryshimet e ndodhura të cilat transformuan rrënjësisht konceptet politike dhe morale të shoqërisë duke krijuar një shoqëri të re demokratike do të ndikonin fuqishëm edhe në strukturën, funksionet e familjes shqiptare në tërësi dhe asaj fshatare në veçanti. (Tushi, 2006, f. 445).

Faktorët ekonomikë, kulturorë, emocionalë, social janë burime që gjenerojnë krime brenda familjes. Kalimi nga një shoqëri totalitare në atë demokratike solli jo vetëm ndryshime funksionale sepse i hapen rrugën emancipimit të shoqërisë shqiptare, por ato nuk u kuptuan njësoj për të gjithë individët. Kjo u shoqërua me moskuptime të raportit të krizës individuale dhe të drejtave të njeriut. Ky moskuptim shpesh shoqërohet me sjellje deviante apo deri në atë kriminale. *“Ideja se gratë mendojnë, veprojnë dhe komunikojnë ndryshe nga burrat është përdorur qysh në lashtësi për të vënë në dukje se meshkujt janë superiorë dhe se arsyeja se përse femrat nënshtrohen është e ligjshme; madje Aristoteli dhe Kanti mendonin se ishte e drejtë që gratë të sundoheshin nga burrat, pasi ato nuk ishin aq racionale sa këta të fundit”* (Dhima, vep. cit., 2013, f. 293).

“Rajoni në të cilin bën pjesë edhe vendi ynë është një nga rajonet e Evropës, që ka shkallë të lartë të shfaqjes së tij. Ne jemi një nga zonat, që ka përmasa dhe intensitet të veçantë të krimit në tërësi dhe të krimit brenda familjes veçanërisht.

Përveç problemit madhor të dhunës në rritje brenda familjes, problemi më i madh qëndron pasi dhuna në familje nuk deklarohet. Kjo për shumë arsye, për shkak të mentalitetit të të abuzuarit, turpit, mungesës së besimit në organet qeveritare etj. Ky

problem është edhe më i madh në zonat rurale, ku mungojnë edhe strukturat e policisë, ndërkohë që OJQ-të nuk mund të mbulojnë të gjithë vendin.

Zonat rurale në Shqipëri kanë probleme të mëdha sa i përket varfërisë, aksesit në polici, apo në instanca të tjera. Marrëdhëniet brenda familjes nëpër fshatra janë më të mbyllura dhe shumica e grave janë të paarsimuara. Duke qenë në këto nivele ato tentojnë ti mbajnë të fshehta edhe rastet e dhunës brenda familjes. Ato nuk kanë kurajën të shkojnë as në shtëpinë e tyre të origjinës, apo të kërkojnë ndihmë diku. Ndërkohë që kultura për të raportuar në polici apo në instanca të tjera apo shoqata që merren me këto probleme është larg mentalitetit të tyre. Dinamika e një konflikti krahasohet shpesh me një ajsberg. Modeli Ajsberg ilustron, se në sipërfaqe është e dukshme vetëm një pjesë e vogël e asaj, që përcakton një konflikt (Baça, vep. cit., 2012, f. 167). Prandaj edhe konfliktet e ndodhura brenda familjes na shfaqen tamam si një ajsberg. Të paktë janë ata që i dinë problemet brenda familjes por edhe kur i dinë, duhet të kuptojmë se është i dukshëm vetëm një e shtata e konfliktit ndërkohë që gjashtë të shtatat janë të fshehura, po ta krahasojmë me një ajsberg.

Problemi më i madh qëndron se një pjesë e madhe e dhunës në familje aktualisht tolerohet, madje pranohet. (Giddens, vep. cit., 2007). Në fakt sipas Giddens, të dhënat statistikore tregojnë se një njeri i çfarëdo moshe apo seksi rrezikohet të jetë objekt i dhunës fizike shumë herë më tepër në shtëpi se sa natën në rrugë. Shumë nga studimet e tjera tregojnë se një pjesë e mirë e çifteve janë të bindur që në disa rrethana është krejt e justifikuar për një bashkëshort të godasë tjetrin. Një në katër amerikanë, nga të dy sekset, mbrojnë pikëpamjen se kur një burrë rreh gruan duhet të ketë një arsye të fortë. Një pjesë më e vogël e pohon këtë edhe për gruan që godet burrin. (Greenblat, 1983).

Shumica e familjeve fshatare në Shqipëri tentojnë të respektojnë rolet tradicionale ku burri punon jashtë dhe sjell paratë, ndërsa gruaja rri në shtëpi të rrisë fëmijët dhe të bëjë punët e shtëpisë. Kështu në rastet e dhunës në familje, burri e izolon gruan nga aktivitetet jashtë shtëpisë dhe ushtron dhunë sistematike mbi të dhe shpeshherë dhe mbi fëmijët e tij. Që në vitin 1977, Stone paraqiti familjen patriarkale të kufizuar e cila përveç afrimitetit që pati midis anëtarëve të familjes si një bërthamë më vete, pati edhe një rritje të autoritetit të babait në familje (Stone, 1977). Në zonat rurale shqiptare familja patriarkale është shumë e përhapur. Roli i babait apo burrit është vendimtar për

punët e shtëpisë dhe autoriteti është i padiskutueshëm. Në zonat rurale gjithashtu shumë gjëra i privohen gruas, dhe quhen si të drejta të burrave. Kështu p.sh. është e pa imagjinueshme që gruaja të ketë një patentë makine apo të ketë në dorë buxhetin e shtëpisë. Këto quhen të drejta të burrave. Ka burra pastaj që kërcënojnë se do ta vrasin nëse tregon për dhunën e ushtruar në familje. Gratë në zonat rurale e marrin përsipër madje fajin duke fajësuar shpeshherë veten se ishin ato shkaktoare të dhunës. Ato mendojnë se mund ta kishin shmangur dhunën nëse “do të kishin bërë atë që ju kërkohej në kohë”. Vetë koncepti i familjes dhe domosdoshmëria për ta mbajtur atë të qëndrueshme krijon një farë dhune mbi anëtarët e saj. Kërkesat e familjes dhe pamundësia për ti plotësuar ato krijojnë konflikte midis anëtarëve të saj. Këto konflikte siç e thamë dhe më lart çojnë në dhunë e krim brenda dhe jashtë familjes. Vështirësitë që dalin rëndom tek familjet shkaktohen dhe nga faktorë jashtë saj. Këto faktorë negativ janë pasojë e mjedisit ku bashkëvepron ajo familje, nga kushtet sociale, problemet që mund të ketë fshati apo qyteti, politika e vendit etj.

Duke qenë se rrugët në Shqipëri janë shumë të këqija në zonat malore, dhe duke qenë se është vështirë të ketë ndonjë përkrahje për shkak të largësisë gratë e dhunuara mund të jenë pre e dhunës për periudha shumë të gjata kohore. Ato rrallë marrin guximin të udhëtojnë për në “qytetin e madh” ku sipas tyre, çdo gjë duket ndryshe për to. Mënyra e përshtatshme për të shprehur kontrollin mashkullor mbi gratë është dominanca patriarkale. *Dominanca* ekziston, por ajo është paternaliste, pasi grave ju ofrohet strehë, ushqim dhe siguri. *Dominanca patriarkale* ka aspekte shtypëse, por gjithashtu përfshin një grup detyrimesh reciproke dhe shpesh nuk perceptohet si shtypëse. Kjo e bën atë më të vështirë për tu dalluar dhe luftuar (Bhasin, 2006, f. 29). Sipas Bhasin inferioriteti që gratë përjetojnë çdo ditë, pavarësisht se çfarë shtrese i përkasin, merr forma të ndryshme – diskriminim, injorim, fyerje, kontroll, shfrytëzim, shtypje, dhunë brenda familjes, në vendin e punës dhe në shoqëri. Hollësitë mund të jenë të ndryshme por tema e njëjtë. “Mungesa e politikave sociale në favor të shtresave në nevojë, mungesa e investimeve serioze në arsim dhe shëndetësi, mungesa e projekteve zhvilluese në zonat e prapambetura, malore apo me pak mundësi zhvillimi, ka ndikuar ndjeshëm në shpeshësinë dhe përhapjen e dukurisë së dhunës në familjen shqiptare” (Hom, 2006, f. 71).

Dhuna në familje është shumë vështirë të identifikohet pasi shumica e shqiptarëve e konsiderojnë atë një çështje private dhe mendojnë se kanë të drejtën e tyre që mos ta raportojnë. Ka gra të dhunuara që kanë turp të pranojnë se dhunohen, apo kanë frikë nga dhunuesi të deklarojnë dhunën.

Një studim ka nxjerrë në pah dhunën në familjet shqiptare dhe ndaj fëmijëve. Në studim morën pjesë 1500 nxënës, 1500 mësues, dhe 1500 prindër. Rezultoi se 1 në 2 fëmijë kishte qenë pre e dhunës në familje. (UNICEF, 2006, f. 7)

Ndërkohë një studim i fundit i publikuar në 2013 doli në rezultatin se vetëm gjysma e të anketuarve beson se policia është efikase në parandalimin e krimeve brenda familjes (madje besojnë se është disi efektive). Kjo bën që dhuna në familje të mos denoncohet në strukturat përkatëse (Data Centrum, 2012). Nga ky raport rezulton se rreth 40 % e të anketuarve në fshat dhe 30 % në qytet e justifikojnë dhunën! 2.7% e meshkujve deklarojnë se dhuna në familje është e pranueshme në çfarëdolloj rrethane përkundrejt 1.4% të grave që e deklarojnë këtë.

Shpërngulja nga fshati në qytet ndikon negativisht në mirëqenie dhe rrjedhimisht motivon dhunë në familje.

Qëllimi në këtë pjesë të studimit është të shihet nëse në të ardhurit në Durrës nga zonat rurale kanë ende mentalitetin se dhuna “disiplinon, edukon, duhet”. Lëvizjet që ndodhën me ardhjen e demokracisë në Shqipëri bënë që shumë njerëz të shpërnguleshin nga zonat rurale drejt atyre urbane. “Studimet kombëtare kanë treguar se shpërnguljet e popullsisë nga zonat rurale kontribuan në rritjen statistikore të dhunës brenda familjes” (Ristanović & Dokmanović, vep.cit., 2006). Kjo pasi migrantët sollën me vete traditat, zakonet, dhe mentalitetet e jetës së tyre në zona të ndryshme të Shqipërisë. Ristanović dhe Dokmanović shkruajnë gjithashtu në studimin e tyre se mungesa e infrastrukturës dhe ndryshimi i mjedisit kulturor rritën stresin dhe nxitën reagime negative në shumë prej familjeve migratore.

Zona e Ish Kënetës është një lagje e re e Qytetit të Durrësit, e cila është populluar kohët e fundit nga migrantë që vijnë nga zona të ndryshme të vendit. Zona e ish Kënetës në Korrik të 2004 me vendim të Këshillit Bashkiak të Durrësit është miratuar si njësi

e re administrative, që përbën Rajoni nr. 6. Në zonën e Ish Kënetës numri i të ardhurve shtohet nga dita në ditë dhe ka arritur në 40 mijë banorë. Në këtë strukturë ndërthuren elemente të subkulturave të ndryshme.

Nga të dhënat statistikore të marra në minibashki vihet re se në këtë zonë dominojnë familje me më shumë se një kurorë brenda saj. Këto familje kanë sjellë me vete jo vetëm stilin dhe mënyrat e jetesës nga zonat prej të cilave vijnë, por edhe autoritetin patriarkal, tradicional në ndërtimin e marrëdhënieve.

Një syth i këtij studimi ishte edhe marrëdhënia nuse-vjehrrë në familje.

Për të studiuar më nga afër këtë problem zgjedha metodën e intervistimit me pyetje të strukturuar.

Pyetjet më ndihmuan për të studiuar se çfarë ndodh brenda këtyre familjeve, pse djali vendoset në një raport të vështirë midis nënës dhe gruas, si e luan ai këte rol? Cili është statusi i punësimit të gruas në familje, si komunikohet brenda saj dhe çfarë ndodh realisht në marrëdhëniet nuse-vjehrrë. Në zonën e Ish Kënetës realizova 25 intervista, me qëllim që nga këto intervista të merrja përgjigje të diferencuara, në mënyrë rastësore përzgjedha 10 femra me arsim nëntë vjeçar, 12 femra me arsim të mesëm dhe 3 femra me arsim të lartë.

Disa nga këto intervista ishin:

Në një nga intervistat e kryera me femra të arsimit nëntëvjeçar u vu re:

Znj S.K 27 vjeç është pa punë ka 10 vjet e martuar dhe prej 8 vjetësh ajo jeton në zonën e Ish Kënetës. Familja e saj përbëhet nga 8 veta (bashkëshortët dhe dy fëmijë, dy kunetërit, vjehrra dhe vjehrrri. Të ardhurat në këtë familje sigurohen nga puna e bashkëshortit dhe kunetërit. Përsa i përket komunikimit të saj me prindërit e partnerit ajo shprehet se kjo marrëdhënie nuk është e mirë, por i toleroj shumë të gjithë, se kam ikur nga familja dhe atje nuk mund të kthehem më.

Ajo nuk është e pavarur në marrjen e vendimeve por mbi të gjitha janë të tjerët që vendosin për të. Ajo gjithashtu thotë se as mendimet nuk mi dëgjojnë në këtë familje. Sigurisht që në këtë familje ka influence patriarkalizmi dhe forma të dhunës duke filluar që nga ajo psikologjike.

Vjehrra e ndihmon pak në punët e shtëpisë dhe nuk e lejojnë që ajo të shkojë të punojë. Shprehet se nuk e ka menduar asnjëherë të vazhdojë arsimin më tej. Nëse ka nevoja

ekonomike ajo i drejtohet vjehrrës dhe vjehrrit duke qenë se janë ato personat që mbajnë të ardhurat në familje. Kur u pyet se ç'qëndrim mbante bashkëshorti kur konflikti ndodh midis nuses dhe vjehrrës ajo thotë se ai i bërret në sy të vjehrrës dhe se ai mban anën e asaj.

Në një nga intervistat me femra të arsimit të mesëm u shfaqën këto mendime:

Znj Z.H 23 vjeç e punësuar ka 5 vjet e martuar dhe 15 vjet që banon në zonën e Ish Kënetës. Familja e saj përbëhet prej 5 personash, i shoqi është në emigrim dhe ajo jeton tashmë me vjehrrën dhe fëmijët e saj. Përsa i përket marrëdhënies dhe komunikimit me njëra tjetrën ajo shprehet: “Mundohemi të mos ja prishin njëra –tjetrës. Përsa i përket vendimmarrjes ajo thotë se shpeshherë ia prish mendjen me plotë argumente vetëm t’ia arrij qëllimit. Shprehet se vjehrra nuk merret me punët e shtëpisë por kujdeset shumë për fëmijët. Për të ndjekur studimet ajo ka pasur shumë dëshirë por nuk e kanë lejuar me argumentin se nuk i duhet. Ajo thotë gjithashtu se paratë që sjell burri ia lë vjehrrës dhe sa herë i duhen para i merr lekët te vjehrra dhe mbajnë ç’do gjë shënim se për çfarë i kanë shpenzuar.

Nga intervistat vihet re se pothuajse në këtë zonë ka të njëjtat probleme.

Së pari- vihet re se tendenca për të ruajtur formën e martesës patriarkale, brenda në familje vihen re përzjerje kurorash, ku në këto familje autoriteti kryesor është vjehrrë.

Pothuajse të gjitha gratë janë të papuna. Akoma në këto familje punë-familje shikohen si dy sfera të ndara nga njëra- tjetra. Gratë janë përgjegjëse për jetën familjare, burrat për jetën punëtore, kjo panoramë shërben si kontribues në pengesat që ndesh barazia e grave, mendimet paragjyquese dhe sjellja diskriminuese.

Ky status nuk është favorizues për gratë e këtyre familjeve. Pothuajse të gjitha e pranonin se duke qenë te papuna ishin të detyruara që për ç’do nevojë që kishin t’i kërkonin para vjehrrit, vjehrrës apo burrit. Ato pranonin se një ndër shkaqet e konflikteve nuse-vjehrrë-djalë ishin shkaqe ekonomike, papunësi, varfëri. Këto shkaqe përbëjnë një ndër arsytet e konflikteve sociale që krijohen edhe në shoqëri.

Një ndër shqetësimet që ngriheshin nga intervistat ishte se mungesa e pavarësisë ekonomike i bënte shpesh që ato të ishin pasive në marrjen e vendimeve, e cila shprehej që nga gjerat me të thjeshta të blerjes në familje deri në problemet e trajtimit dhe edukimit të fëmijëve të tyre.

Një tjetër shkak konfliktual brenda familjes në zonën e Ish Kënetës në raportin nuse-djalë-vjehrrë, janë edhe marrëdhëniet e xhelozisë patologjike që shfaqen. Shumica e nuseve për marrëdhëniet dhe konfliktet që krijoheshin në këtë raport fajësonin vjehrrën. Nuk e di se sa jemi të vërtetë në këtë konstatim. Po duke analizuar më thellë përgjigjet e tyre vihet re një kontradiktë. Nga njëra anë pothuajse të gjitha pranojnë që vjehrra i ndihmon shumë në punët e shtëpisë, në mbajtjen e fëmijëve etj. dhe nga ana tjetër bëhen shkak për xheloz, konflikte.

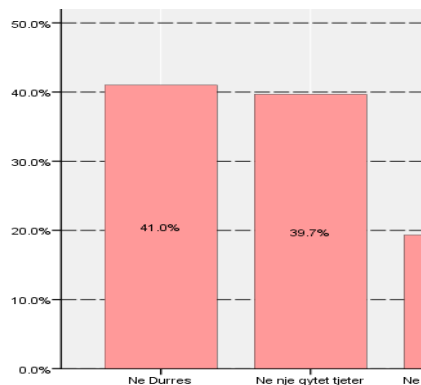
Me sa duket në këtë konfliktualitet nuse-vjehrrë, rol te veçantë për shkak të “detyrimit të dyfishtë” si djalë dhe si burrë lipset ta luajë djali. Djali ka peshën kryesore për të vendosur raportet harmonike mes nuses dhe vjehrrës.

Nga intervistat pranohet se këto marrëdhënie shpesh finalizohen me dhunë: emocionale, psikologjike, fizike, e ka raste dhe me kërcënime për vrasje. Ekziston dhe një target grup i nuseve, të cilat i kanë burrat në emigracion. Ato jetojnë me prindërit e burrit. Varësia ekonomike e tyre është e dukshme, për ç’do shpenzim që bëjnë duhet t’i japin llogari vjehrrës.

Ky vëzhgim empirik në zonën e Ish Kënetës në qytetin e Durrësit hedh dritë për disa aspekte të konflikteve dhe krizës familjare që janë fakte të dukshme dhe të prekshme që duhen vlerësuar nga të gjithë aktorët social në jetën shoqërore.

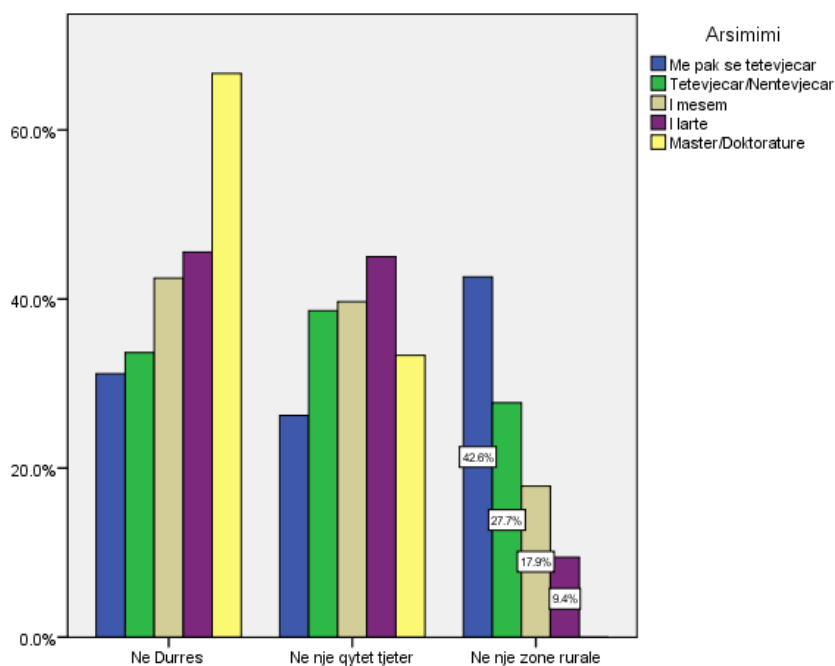
Në grafikun më poshtë (Grafiku 37) shohim se shumica e të anketuarve tanë kanë qenë të ardhur nga një qytet tjetër dhe vetëm 19.3% (afërsisht 115 të anketuar) kanë qenë të ardhur nga një zonë rurale. Këtu qëndron edhe kufizimi ynë që nuk kemi patur një bazë të gjerë të intervistuarish.

Grafiku 37: Ku keni banuar më parë?

Sa i përket arsimimit të ardhurit nga zonat rurale shohim se shumica 42.6% e të intervistuarve janë me arsim më pak se 8-vjeçar (Grafiku 38). Nga studimet është parë se arsimimi është i lidhur ngushtësisht dhe në përpjesëtim të zhdrejtë me dhunën. Gratë e paarsimuara tentojnë të jenë pre e dhunës më shumë se sa ato të arsimuarat. Kjo është edhe një arsye pse në zonat rurale tenton të ketë më shumë dhunë. Pango në librin “Krim” shprehet se *“Shkaqet kryesore të rritjes galopante të kriminalitetit dhe së fundmi të shfaqjes së krimit të organizuar, qëndrojnë vërtet edhe në tranzicionin e vështirë e në problemet ekonomike, por në aspektin e saj që na takon ne si njerëz që kujdesen me mirërritjen e shëndetin, arsimimin e edukimin e brezit të ri, qëndrojnë sidomos edhe në dobësimin apo në mjaft vende edhe në shkatërrimin e sistemit të edukimit e të arsimimit. Prandaj për të shpëtuar këtë vend duhet ngritur e gjithë shoqëria dhe jo vetëm policia”* (Pango, 2003, f. 107-109).

Grafiku 38, Lidhja e vendbanimit me arsimimin

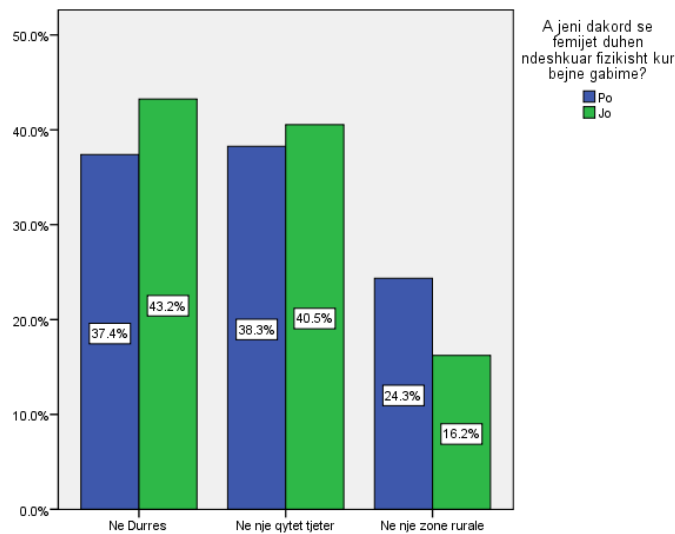

Një tjetër trend që vëmë re nga të intervistuarit është që personat që vijnë nga një zonë rurale janë dakord me faktin që fëmijët duhen ndëshkuar fizikisht, sipas tyre ky ndëshkim ka efikasitet të lartë në edukim (Grafiku 39). Kështu 24.3% e të intervistuarve nga zonat rurale janë përgjigjur Po pyetjes “A jeni dakord se fëmijët duhen ndëshkuar fizikisht”, kundrejt 16.2% që janë përgjigjur Jo. Ndërkohë personat që banojnë në qytet i janë përgjigjur më shumë Jo se sa Po kësaj pyetjeje.

Ky koncept nuk është i formuar qartë në shoqërinë tonë. Ajo që për dikë është abuzim, për dikë tjetër është kontroll, për dikë disiplinë, për dikë formim karakteri dhe për dikë tjetër përpjekje për të mbrojtur fëmijën me vlera të dobishme dhe për ta ruajtur nga e keqja. Çdo përpjekje që ne bëjmë për të përcaktuar abuzimin e fëmijëve në shoqërinë tonë, duhet t’i referohemi botëkuptimit tonë psiko-kulturor, normave tona, traditës tonë dhe vlerave tona sociale dhe kulturore.

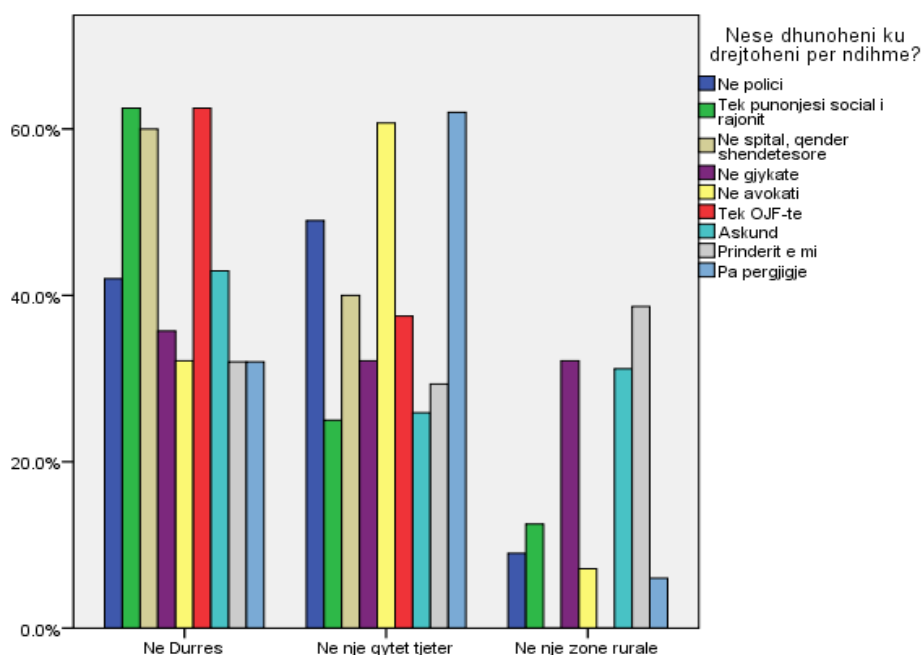
Abuzimi i fëmijëve përbën një problem si për vendet e zhvilluara ashtu edhe për vendet në zhvillim. Për pasojë një sërë institucionesh dhe qeverish janë në kërkim për të shqyrtuar jo vetëm emërtimin e këtij termi, por edhe ngritjen e strukturave që mbrojnë të drejtat e fëmijëve, që t’iu vijnë në ndihmë fëmijëve të abuzuar.

Grafiku 39: Lidhja e vendbanimit me mendimin për ndëshkim fizik të fëmijëve

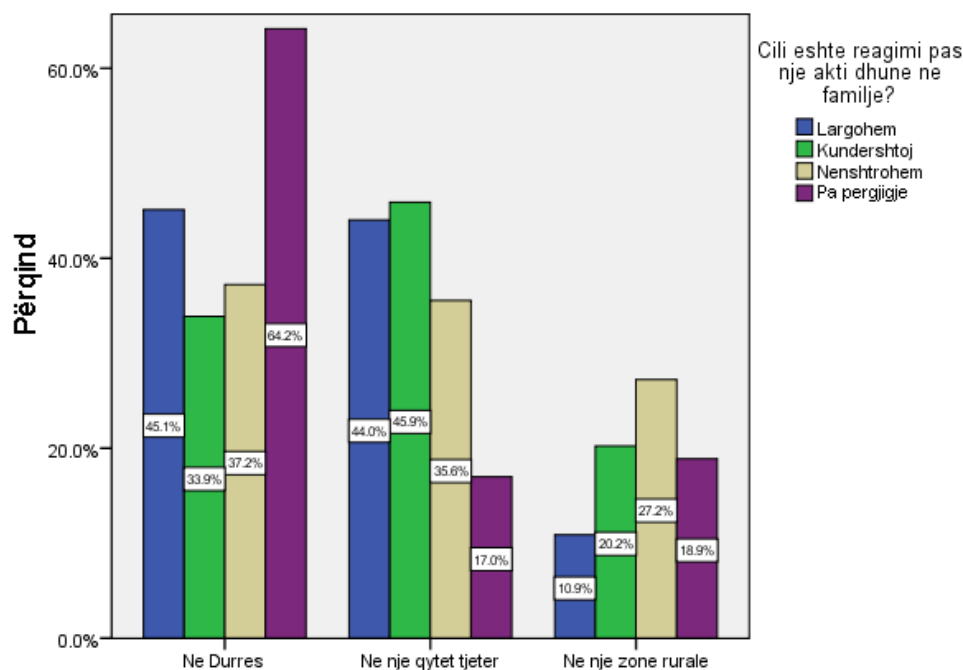
Sa i përket pyetjes “Nëse jeni dhunuar apo dhunoheni ku drejtoheni për ndihmë?”, shumica e të anketuarve që vijnë nga zonat rurale janë përgjigjur se drejtohen tek prindërit e tyre ose askund, vazhdojnë të qëndrojnë aty sepse nuk kane ku të shkojnë dhe se askush nuk mund t’i ndihmojë . (Grafiku 40). Organizatat jofitimprurëse nuk njihen pothuaj fare nga gratë që vijnë nga fshati. Siç vihet re nga përgjigjet e të anketuarve, krijojmë një vizion më të qartë se si aktorët social bashkëpunojnë në qytetin e Durrësit. Të bie në sy që nga të anketuarit nuk kemi përgjigje për korrelacionin midis këtyre aktorëve, por evidentohet roli i njërit ose tjetrit aktor. Këto përgjigje flasin se ende nuk është konceptuar si duhet ky bashkëveprim që është i domosdoshëm ngritja e ekipeve multidisciplinare që bashkërendojnë punën midis këtyre aktorëve.

Grafiku 40: Kryqëzim të dhënash midis vendbanimit dhe pyetjes: Nëse jeni dhunuar apo dhunoheni ku drejtoheni për ndihmë?

Rezultatet e studimit japin të dhëna interesante edhe për reagimin që do të ndërmernte individë në rast dhune (Grafiku 40). Shohim se ata që vijnë nga zonat rurale janë përgjigjur më së shumti “unë do të nënshtrohesha”. Kjo tregon faktin se gratë nga zonat rurale e shohin dhunën si diçka të zakonshme brenda familjes. Kështu më shumë se 27.2% e grave të ardhura kohët e fundit nga zonat rurale janë përgjigjur se në rast dhune ato do të nënshtroheshin kundrejt 20.2% që do ta kundërshtonin. Të bie në sy që një numër i konsiderueshëm personash nënshtrohen dhe nuk reagojnë kur ata dhunohen në familje. Jo vetëm mosreagimi, por edhe mospublikimi i rasteve reflekton frikën se deklarimi mund të çojë në vetë shkatërrimin e marrëdhënieve familjare dhe gjithashtu frikën për të mos shkaktuar fatkeqësi në familje. Është në natyrën e familjes tradicionale shqiptare që të shihet si i palejueshëm kërkimi i ndihmës nga jashtë. Në të shumtën e rasteve pjesëtarët e familjes i konsiderojnë çështjet familjare si çështje që nuk i takojnë mjedisit të jashtëm, ligjit apo agjencive sociale.

Grafiku 41, Kryqëzim të dhënash: Ku keni banuar më parë dhe pyetjes: Cili ka qenë reagimi juaj pas një akti dhune?

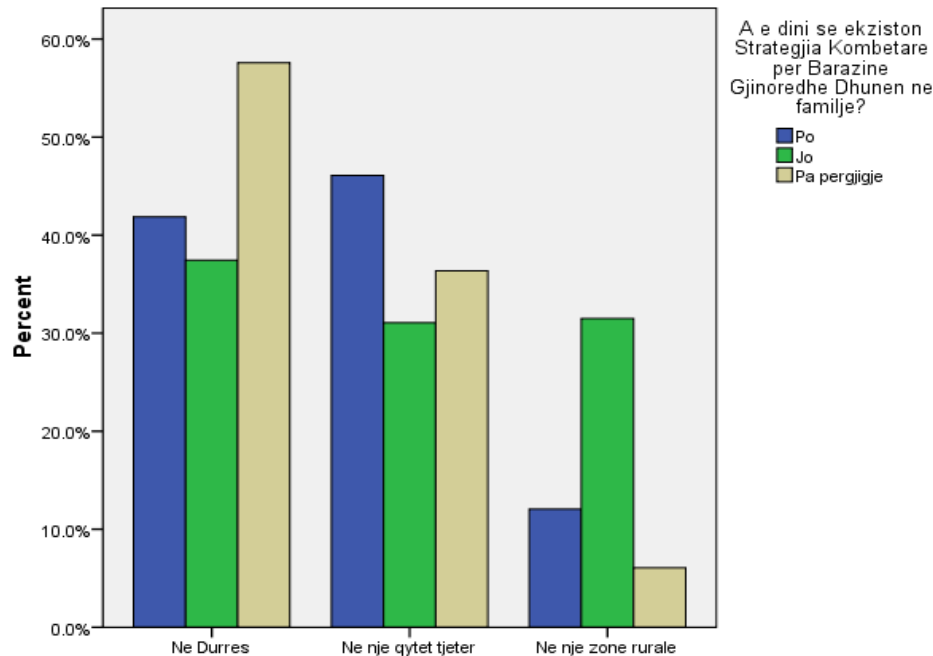
Sa i përket pyetjes: A keni informacion për Strategjinë Kombëtare për Barazinë Gjinore dhe Dhunën në Familje? shumica e të ardhurve nga zonat rurale u përgjigjën “Jo” (Grafiku 42). Kjo tregon mungesën e theksuar të informacionit për mënyrat e mbrojtjes nga dhuna në familje, apo mënyrat që duhet të ndjekin për të denoncuar, apo mbrojtjen që ata fitojnë në rast se denoncojnë dhunën. E gjithë kjo situatë ngre shqetësimin për informim të popullatës, sidomos të zonave rurale, pra arsimimi në këtë rast është shumë i nevojshëm dhe i domosdoshëm.

55.3% e të anketuarve pranojnë se kanë informacion ndërsa 44.7% pohojnë se nuk kanë informacion për Strategjinë Kombëtare për Barazinë Gjinore dhe Shmangien e Dhunës në familje. Këto të dhëna flasin qartësisht për mungesë informacioni për dokumentet e rëndësishme ligjore. Është e nevojshme dhe e rëndësishme të bëhet më shumë punë jo vetëm thjesht për njohjen e këtyre dokumenteve të rëndësishme, por individët të ndërgjegjësohen dhe për realizimin e tyre në praktikë.

Ngritja e Zyrës për Barazi Gjinore në Bashki ka rëndësi për ndjekjen e Strategjisë Kombëtare dhe të planit të veprimit kundër dhunës në familje. Nga intervistat me banorët e qytetit të Durrësit vihet re se jo të gjithë kanë besim tek ajo. Ndoshta kjo shpjegohet me faktin se është një përvojë e re në qytetin e Durrësit.

Në këtë kontekst zyra për Barazi Gjinore kërkohet të bëjë një punë më të madhe jo vetëm informuese për qytetarët, por edhe për t’u ndier më shumë në jetën e qytetit.

Grafiku 42, Kryqëzim të dhënash midis pyetjes: Ku keni banuar më parë dhe pyetjes: A keni informacion për Strategjinë Kombëtare për Barazinë Gjinore dhe Dhunën në Familje?

“Është e domosdoshme puna e të gjithë strukturave të shoqërisë civile për rritjen e statusit civil veçanërisht atij politik të gruas në fshat, që do të thotë të punohet me synim konkret për zgjerimin e aksesit të angazhimit politik dhe publik të gruas fshatare në jetën publike, politike e vendim – marrëse të gruas në fshat, në organet e pushtetit vendor” (Tushi, 2006, f. 478)

4.5 Familja dhe komunikimi si katarsis emocional

Modelet dhe karakteristikat e familjes mund të ndryshojnë, por funksioni i saj socializues mbetet universal. Socializimi i përgatit anëtarët e familjes që të jenë anëtarë të denjë të shoqërisë. Komunikimi në familje shërben si katarsis emocional nëpërmjet të cilit individët nuk përvetësojnë vetëm gjuhën, por përvetësojnë vlerat, zakonet, sjelljen sipas përkatësisë gjinore dhe si të ndërveprojnë me të tjerët. Njerëzit e shëndetshëm e normalë e shkarkojnë këtë instinkt agresiv në procesin që quhet katarsis. Një rrugë për të arritur katarsisin është agresiviteti i hapur. (Dragoti, 2011, f. 109)

Në qoftë se agresioni drejtohet jashtë vetes, katarsisi përfshin dëmtimin e të tjerëve, ndërsa kur orientohet në drejtimin e brendshëm, përkundrazi, sjell dëmtimin e vetes (depression, vetëvrasje, mazohizëm). Ka raste kur agresioni zhvendoset. P.sh. megjithëse jemi të mërzhitur me shefin nuk ja shprehim atij por një personi të afërt të familjes. Frojdi argumenton se pa zhvendosjen dhe vetëkontrollin e agresivitetit ne do të ishim njerëz shumë të dhunshëm (Dragoti, po aty, f. 109).

Ne realitetin shqiptar familja është e ndikuar jo vetëm nga faktorë si: mentaliteti patriarkal, varfëria, pabarazia gjinore, por edhe nga faktorë jo tradicional si: sjelljet deviante, konfliktet, konsumi i alkoolit, lëndëve narkotike. Këto elemente trajtohen në këndvështrimin e të dhënave të marra në qytetin e Durrësit. Një shoqëri nuk mund të jetë plotësisht moderne nëse qëndrimet, veprimet, marrëdhëniet dhe institucionet e saj janë të ndikuara nga traditat pasi është e kundërta e reflektimit modern.

Analiza e disa faktorëve si struktura jo e plotë e familjes, mosorganizimi i saj, varfëria, mungesa e komunikimit përbëjnë një këndvështrim makrosociologjik të ndikimit që ka familja në kohezionin social.

Qëllimi këtu është analiza e komunikimit midis anëtarëve të familjes dhe ndikimi që ka mungesa e komunikimit në dhunën dhe krimin në familje. Krimi në familje nuk nënkupton vetëm dhunën fizike por edhe atë emocionale e psikologjike. Kjo nxitet më së shumti nga mungesa e komunikimit ndërmjet anëtarëve të familjes. Nëpërmjet studimit të kësaj lidhjeje është arritur në rekomandime të vlefshme sa i përket rritjes së nivelit të komunikimit brenda anëtarëve të familjes dhe uljes së nivelit të krimit brenda familjes. Komunikimi nxit socializimin e anëtarëve të familjes, organizimin më të mirë të saj dhe rrjedhimisht nxit më pas edhe ndërveprimin e individëve mes anëtarët e tjerë të shoqërisë. Si rrjedhim do të kemi një familje dhe një shoqëri më të shëndetshme.

Abuzimi, dhuna dhe me raste edhe krimi janë shpesh pasoja të mungesës së komunikimit brenda familjes. Vetë dhuna mund të quhet dhe krim, pasi ajo vret mendimin e lirë, të drejtën e fjalës, lirinë e njeriut, faktorë këto shumë të rëndësishëm në ecurinë e familjes. Në një analizë të bërë nga Dudley Cahn për dhunën në familje, ai argumenton se se “Nga perspektiva e komunikimit, këto sjellje përcaktohen si veprime

apo sjellje me qëllim. Ato mund të jenë verbale (fjalë) ose jo verbale (veprime simbolike përtej fjalëve) ose të dyja” (Cahn, 2008, f. 6)

Ka një mendim në Shqipëri se janë burrat posesivë që ushtrojnë dhunë ndaj gruas. Por në fakt dimensionin nuk është vetëm ky. Nuk është fjala vetëm për rrahjen. Dhuna përfshin më shumë se kaq. Dhuna brenda familjes përfshin gjithashtu edhe fenomenin kur gratë janë agresive ndaj burrave, prindërit që janë agresivë ndaj fëmijëve të tyre, adoleshentë agresivë ndaj prindërve apo dhe gra që janë agresive ndaj grave. Bëhet fjalë këtu p.sh. për familjet patriarkale në Shqipëri që jetojnë dy apo tre familje brenda të njëjtëve mure dhe çrregullimet në komunikim udhëheqin akte dhune, apo abuzime. Dihet që sa më i madh grupi aq më kompleks bëhet komunikimi. Shqiptarët jetojnë në një vend ku dhuna dhe fyerjet janë në nivele të larta. Ka njerëz të prirur për t’iu shkaktuar humbje, dëm dhe dhimbje personave të caktuar. Në të vërtetë për shumë psikologë ky motiv zhvillohet nën ndikimin e edukimit dhe të rrethanave shoqërore ku është rritur dhe edukuar personi” (Hysi, vep. cit., 2010).

Në raportin e saj të fundit, Organizata Ndërkombëtare e të Drejtave të Njeriut, 'Amnesty International', nxjerr në plan të parë si shqetësim kryesor fenomenin mjaft të përhapur të dhunës në familje, si edhe faktin që viktimat e saj rrallëherë arrijnë të përfitojnë nga drejtësia (Top - Channel, 2015). Raporti evidenton sesi deri në fund të muajit shtator, 3 094 incidente të dhunës familjare janë raportuar në polici, ku gratë ishin viktimat në shumicën dërmuese.

Vetëm për Gjykatën e Tiranës në seksionin civil nga Janari në Shkurt 2015 janë regjistruar 104 kërkesa për urdhër mbrojtjeje, prej të cilave 65 raportohen të pushuara. (Top - Channel, 2015).

Shumë individ të dhunuar nuk e konsiderojnë veten pre të dhunës. Ato nuk janë të informuar lidhur me dhunën që ushtrohet brenda mureve të shtëpisë, sidomos dhunën psikologjike, seksuale, ekonomike etj. Vitet e fundit krimi ka marrë përmasa të mëdha jo vetëm në zonat rurale por edhe në ato urbane. Gjendja e rënduar ekonomike e agravon edhe më shumë problemin. Pre e kësaj dhune janë edhe fëmijët të cilët vuajnë në heshtje pasojat. Ata mund të kenë pasojat socializimi gjatë gjithë jetës kur rriten në familje ku ushtrohet dhunë ndaj tyre apo ndaj një pjesëtari të familjes, siç është kryesisht nëna.

Gratë që janë viktimë të dhunës në familje e kanë të vështirë ti përkushtohen fëmijës së tyre dhe të përqendrohen në mirërritjen e tyre.

Dhuna në familje është dokumentuar nëpër gazetë amerikane që në vitin 1986. Ishin një sërë autorësh të cilët publikuan një sërë artikujsh sa i përket çifteve të martuara, të cilët kishin një komunikim agresiv midis tyre, ushtronin dhunë verbale, apo kishin mungesë të theksuar argumentesh gjatë një bisede (Harris et al., 1986) (Rancer, et al., 1986).

Për shumë gra, burra, dhe fëmijë në të gjithë botën, rreziku më i madh për viktimizimin e dhunshëm ndodh në kontekstin e marrëdhënieve familjare. Evidencat tregojnë se një numër i madh fëmijësh vuajnë nga neglizhenca më shumë se sa nga abuzimi fizik. Sipas Cahn, OBSH në vitin 2013 kreu një analizë të 185 studimeve nga 86 vende dhe analizoi të dhënat dhe konstatoi se 30-37% e grave kanë përjetuar dhunë fizike dhe/ose seksuale nga partnerët e tyre intimë. Gjithashtu ky studim konstatoi se 80% e kësaj dhune ndodh në familje (OBSh, 2013).

Frojdi dhe Lorenzi ishin pesimistë për mundësitë tona për të zvogëluar agresivitetin. Ata besonin se impulset tona armiqësore formohen gradualisht tek ne, dhe prandaj duhet të shkarkohen. Sipas Frojdit, ato nuk duhen mbajtur në brendësi, sepse sjellin depresion, vetëvrasje, dhe anomali të tjera psikologjike. Prandaj katarsisi, çlirimi dhe zvogëlimi i tensionit agresiv, është i pashmangshëm, cituar tek (Dragoti, 2011, f. 121).

Në një studim gratë renditën disa nga arsyet e dhunës, ato ia atribuonin dhunën në familje një sërë faktorësh: individualë (probleme psikologjike, përdorimit të shpeshtë të alkoolit ose xhelozisë); kontekstit familjar (kontrollit të burimeve financiare nga ana e mashkullit, mungesa e mjeteve financiare, konfliktet ndërmjet brezave); komunitarë (izolimi i grave dhe mungesa e mbështetjes sociale); normat kulturore (modeli i ashpër burrëror, nderi i burrit apo dominimi që legjitimizon dhunën e burrave, rolet tradicionale gjinore të prera dhe imponuese, pranimi i dhunës si një mënyrë për zgjidhjen e grindjeve ndërpersonale dhe koncepti se burri ka 'pronësi' mbi gruan); dhe faktorë të shoqërisë (stresi social, varfëria, papunësia) (UNICEF, 2003).

Ministria e Mirëqenies Sociale dhe Rinisë, ka prezantuar sistemin online për monitorimin dhe raportimin e rasteve të dhunës në familje, i cili prej 1 qershorit 2014 ka nisur të zbatohet në 25 bashki të vendit. Ky sistem elektronik përmban të dhëna mbi

dhunuesit, si dhe i ndjek rastet e dhunës në familje që nga çasti kur ai raportohet deri kur rasti merr përfundimisht zgjidhje. (Ministria e Mirëqenies Sociale dhe Rinisë, 2014)

Të ardhurat ekonomike ishin të parat dhe nga tabela e korrelacionit më poshtë (Tabela 8) vërtetojmë këtë gjë.

Tabela 8: Korrelacion: Sa janë të ardhurat financiare në familjen tuaj me pyetjen: Si e sheh veten në familje nga format e ndryshme të krimit?

Korrelacion			
		Sa janë të ardhurat financiare në familjen tuaj?	Si e sheh veten në familje nga format e ndryshme të krimit?
Sa janë të ardhurat financiare në familjen tuaj?	Korrelacioni Pearson	1	-.098*
	Sig. (2-tailed)		.017
	N	600	600
Si e sheh veten në familje nga format e ndryshme të krimit?	Korrelacioni Pearson	-.098*	1
	Sig. (2-tailed)	.017	
	N	600	600
*. Korrelacioni është i rëndësishëm në nivelin 0.05			

Një korrelacion të rëndësishëm në nivelin kemi midis pyetjeve “Sa janë të ardhurat financiare në familjen tuaj?” dhe “ Si e sheh veten në familje nga format e ndryshme të krimit”. Në tabelën e mësipërme shohim se korrelacioni është negativ në nivelin -0.098. Kjo do të thotë se me rritjen e të ardhurave rritet edhe siguria në familje dhe ndjenja apo ideja e krimit bie. Pra të ardhurat janë gjithashtu një faktor i rëndësishëm që rrit sigurinë në familje.

Tabela 9: Korrelacion midis Arsimimit dhe pyetjes Si e sheh veten në familje nga format e ndryshme të krimit?

Korrelacion			
		Arsimimi	Si e sheh veten në familje nga format e ndryshme të krimit?
Arsimimi	Korrelacioni Pearson	1	-.119**
	Sig. (2-tailed)		.003
	N	600	600
Si e sheh veten në familje nga format e ndryshme të krimit?	Korrelacioni Pearson	-.119**	1
	Sig. (2-tailed)	.003	
	N	600	600

** . Korrelacioni është i rëndësishëm në nivelin 0.01 (2-tailed).

Korrelacioni është negativ që do të thotë se kemi një lidhje të zhdrejtë midis Arsimimit dhe sigurisë në familje (Tabela 9). Koeficienti Pearson është -.119 dhe kemi korrelacion mesatar. Kjo do të thotë se me rritjen e arsimimit kemi një rritje të sigurisë nga format e ndryshme të krimit ose anasjelltas. Pra, personat me arsimim më të lartë ndihen më të sigurtë në familje, gjë që lidhet me mundësimin e tyre në punësim, informim, aftësi me të mira komunikuese etj.

Analizojmë gjithashtu tabelën e mëposhtme.

Tabela 10: Kryqëzim të dhënash mes Arsimimit dhe pyetjes: Si e sheh veten në familje nga format e ndryshme të krimit?

		Si e sheh veten në familje nga format e ndryshme të krimit?					Total
		Shumë të sigurt	Disi	Pak	Aspak	Pa përgjigje	
Arsimimi	Me pak se 8-vjecar	32	10	9	7	3	61
	8-vjecar / 9-vjecar	55	15	8	17	6	101
	I mesëm	138	66	18	17	13	252

	I lartë	125	27	10	10	8	180
	Master/Doktoraturë	4	0	0	2	0	6
Total		354	118	45	53	30	600

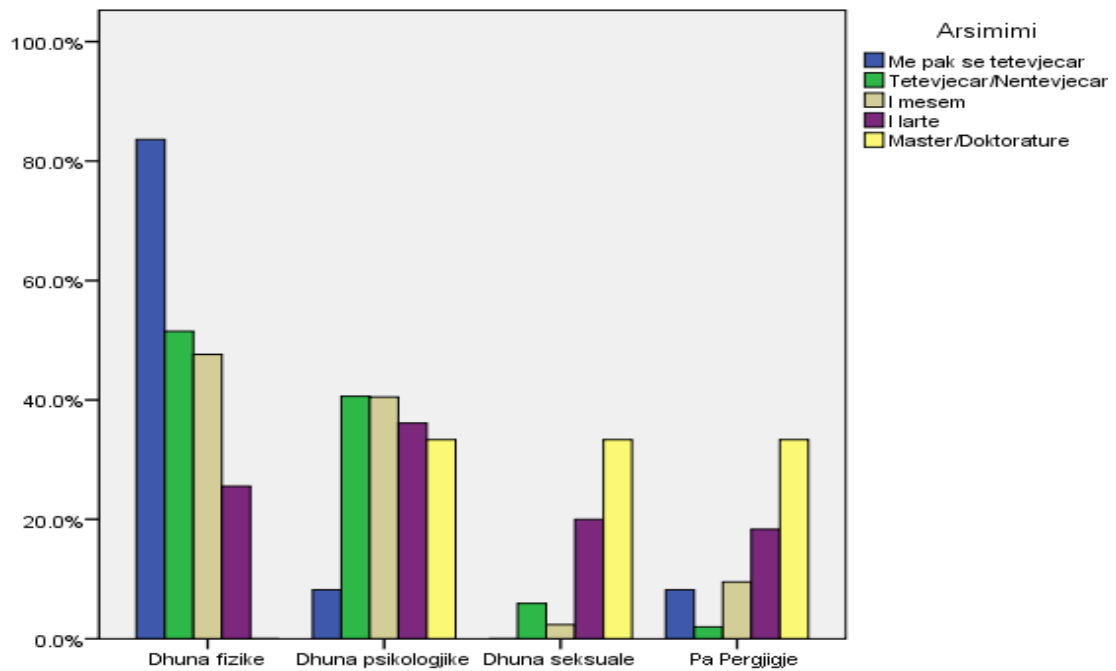
Pyetjes “Si e sheh veten në familje nga format e ndryshme të krimit? ”, shohim nga tabela se personat me arsim tetëvjeçar/nëntëvjeçar si dhe disa nga ata me shkollë të mesme janë shprehur se nuk ndihen aspak të sigurtë në familjen e tyre (Shiko Tabela 10). Kështu 17 vetë nga 55 vetë me arsim tetë vjeçar janë shprehur se nuk ndihen aspak të sigurtë në familje. Shohim që me rritjen e arsimimit edhe ndjesia nga siguria në familje është më e lartë.

Tabela 11: Testi Chi - Square për lidhjen midis Arsimimit dhe Sigurisë në familje

Testi Chi - Square			
	Vlera	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	36.714 ^a	16	.002
Norma e mundshme e ndodhjes	34.582	16	.005
Lidhja lineare	8.525	1	.004
Numri i rasteve të vlefshme	600		
a. 7 raste (28.0%) kanë mundësi të ndodhin më pak se 5. Llogaritja minimale e pritshmërisë është .30.			

Nga testi Chi-Square (Tabela 11) shohim se gabimi është .002, dhe siguria 98%. Kështu që korrelacioni midis arsimimit dhe sigurisë në familje është i rëndësishëm të bëhet pasi ka besueshmëri të lartë. Pra ajo që duhet të bëhet është :Nxitja e regjistrimit të plotë të fëmijeve në shkollë.Nxitja e rritjes së ndjekjes së shkollës nëpërmjet lidhjes me shkollën.Në këtë mënyrë bie edhe ndjenja e pasigurisë nga krimi.

Grafiku 43: Format e dhunës në familje dhe lidhja e tyre me arsimimin

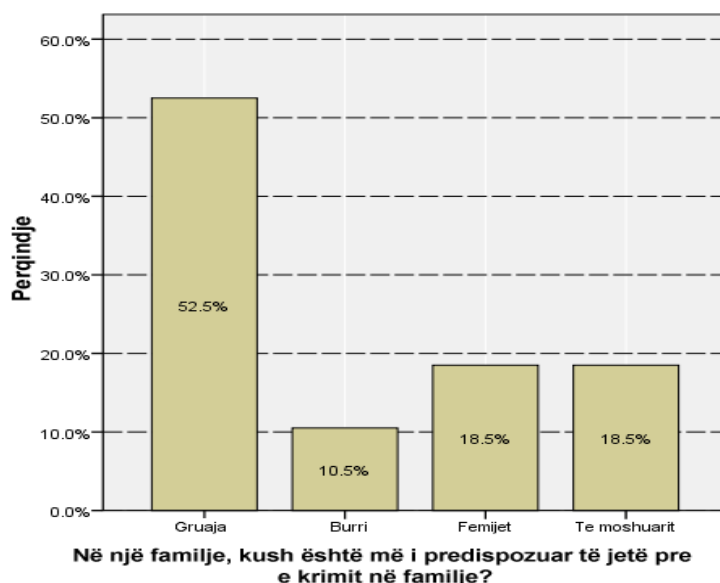
Nga grafiku më sipër (

Grafiku 43) vëmë re se personat me arsim më pak se tetëvjeçar njohin më së shumti formën e dhunës fizike. Më shumë të intervistuar janë përgjigjur për dhunë fizike dhe 42% dhunë psikologjike e më pas seksuale. Më pas renditen ato me tetëvjeçare. Vëmë re se arsimi nuk përbën ndarje të madhe sa i përket dhunës psikologjike. Kështu si ato me arsim të lartë dhe ato me arsim tetëvjeçar janë përgjigjur se njohin dhunën psikologjike në familje. Ndërkohë dhuna seksuale është raportuar më shumë nga të intervistuarit me arsim të lartë. Kjo ndoshta për faktin se gratë me arsim të ulët nuk e konsiderojnë dhunë, dhunën seksuale të ushtruar ndaj tyre.

Sigurisht që dhuna në përgjithësi është një dukuri që karakterizon paditurinë, mungesën e emancipimit, arsimimin në nivele të ulëta, etj. Në parim përsëritet formula e Balzakut se atje ku hapet një shkollë mbyllet një burg. (Linja e këshillimit për gra dhe vajza, 2013, f. 85).

Për të studiuar se cilët nga antarët e familjes janë pre e dhunës, vëmë re se dhuna prek gruan, burrin, fëmijët dhe të moshuarit. Të dhënat jepen në grafikun e mëposhtëm.

Grafiku 44: Në një familje si mendoni kush është i predispozuar të jetë më shumë pre e krimit në familje?

Vëmë re se 52.2% e të anketuarve pranojnë se ajo që dhunohet më shumë është gruaja, fëmijët 18.5%, të moshuarit 18.5% dhe burrat 10.5%.

Përsa i përket marrëdhënieve familjare konflikti paraqitet si:

- konflikt midis bashkëshortëve;
- konflikt ndërmjet prindërve dhe fëmijëve;
- konflikt familjar për trashigiminë;
- konflikt për menaxhim familjar;
- konflikt për përdorimin e forcës, kërcënimeve.

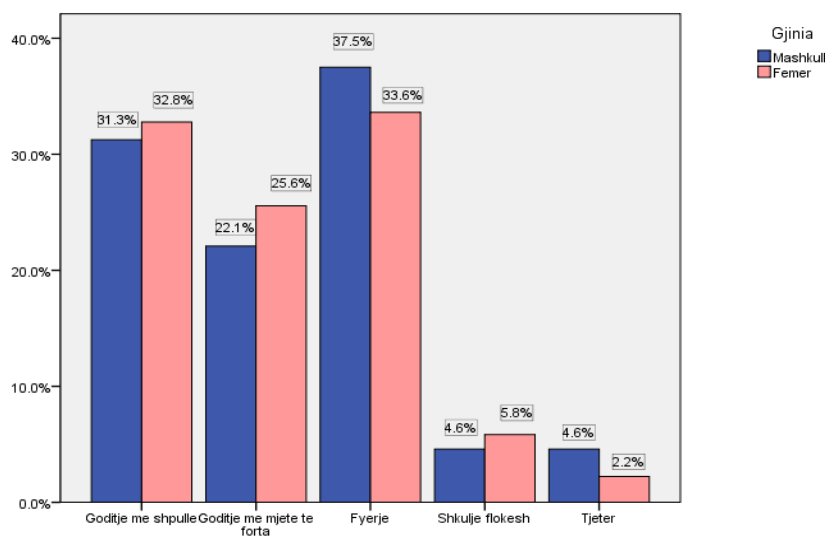
Mund të themi se prespektiva e konfliktit e shikon familjen si një institucion konflikti, konflikt ky i pashmangshëm, ndryshe nga prespektiva e funksionalizmit që e shikon familjen si një agjent zhvillimi dhe harmonie. Duke e parë konfliktin më tepër si pasojë e pashmangshme e bashkëveprimit social familjen, se sa si dukuri patologjike, konfliktualistët theksojnë se pavarësisht nga premiset e konfliktit, qëllimet e përbashkëta, afekcioni dhe dashuria reciproke e ndihmojnë solidaritetin familjar dhe shmangin zgjidhjet e dhunshme. (Leslie, 1989, f. 212)

Siç vihet re nga të dhënat e grafikut dhuna në familje, përfshin dhe abuzimin e fëmijëve. Ky koncept nuk është i formuar qartë në shoqërinë tonë. Ajo që për dikë është abuzim, për dikë tjetër është kontroll, për dikë disiplinë, për dikë formim karakteri dhe për dikë tjetër përpjekje për të mbrojtur fëmijën me vlera të dobishme dhe për ta ruajtur nga e keqja. Çdo përpjekje që ne bëjmë për të përcaktuar abuzimin e fëmijëve në shoqërinë tonë, duhet t'i referohemi botëkuptimit tonë psiko-kulturor, normave tona, traditës tonë dhe vlerave tona sociale dhe kulturore.

Abuzimi i fëmijëve përbën një problem si për vendet e zhvilluara ashtu edhe për vendet në zhvillim. Për pasojë një sërë institucionesh dhe qeverish janë në kërkim për të shqyrtuar jo vetëm emërtimin e këtij termi, por edhe ngritjen e strukturave që mbrojnë të drejtat e fëmijëve, që t'u vinë në ndihmë fëmijëve të abuzuar.

Zbulimi i abuzimit dhe neglizhimit të të moshuarve është shumë i komplikuar, dhe prandaj edhe shifrat për keqtrajtim të të moshuarve mungojnë ose janë shumë të pakta. Kjo për arsye të një sërë numër faktorësh. Së pari të moshuarit e kanë shumë të vështirë të raportojnë dhunën, abuzimin apo neglizhimin pasi kanë ndjenjën e turpit, frikës, stigmës, hakmarrjes, ose frikën se do të vendosen në një institucion (Mulligan, 1990). Nëse në vende të zhvilluara të botës, të moshuarit kanë komplekse për të raportuar dhunën, në Shqipëri ky fenomen është edhe më i zhvilluar, për shkak të mentalitetit që mbizotëron, se prindërit duhet të qëndrojnë me fëmijët e tyre më të vegjël gjatë gjithë jetës së tyre dhe të trajtohen mirë nga ata. Në përgjithësi, në ditët e sotme janë zbuluar metoda për të zbuluar dhunën në shtëpi nëpërmjet mësuesve, punonjësve socialë, psikologëve në shkollë, fëmijëve, infermierëve që merren me të moshuarit, spitaleve mjediseve të tjera të dizenuara për këtë qëllim etj.

Grafiku 45: Format e dhunës në familje

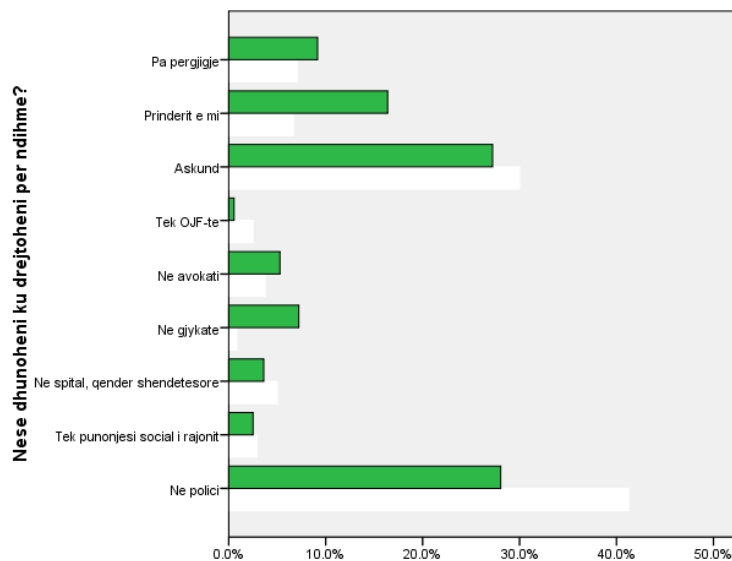

Forma më e përhapur e dhunës është fyerja (Grafiku 45). Rreth 37.5% e meshkujve dhe 33.6% e femrave kanë pranuar se fyerja është forma më e përhapur e dhunës brenda familjes. Më pas renditet goditja me shpullë por jo vetëm, shqiptarët shpesh herë e tejkalojnë fyerjen deri në goditje me mjete të forta.

4.5.1 A kërkojnë ndihmë të dhunuarit?

Një studim mbarëkombëtar në vitin 2013 doli në konkluzionin se gratë e keqtrajtuara shpesh herë nuk janë të gatshme të flasin hapur për dhunën në familje. Në vitin 2007, vetëm 16% deri 28% e grave që kishin përjetuar dhunë në familje kishin kërkuar ndihmë për dhunën në martesë/marrëdhënien e tyre intime (INSTAT, 2013). Edhe nga studimi jonë rezultoi se një pjesë e madhe e grave të dhunuara nuk kërkojnë ndihmë askund, ose gjejnë strehë tek të afërmit e tyre. Vetëm 28% e grave të dhunuara janë përgjigjur se kërkojnë ndihmë në polici, tek një punonjës social, apo në spital (Grafiku 46).

Grafiku 46 Nëse jeni dhunuar apo dhunoheni ku drejtoheni për ndihmë?

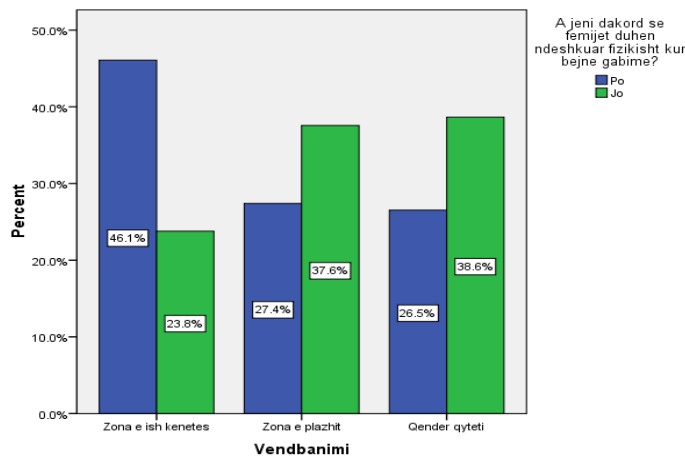

Nga përgjigjet e të anketuarve vëmë re se 33.3% e të anketuarve drejtohen në polici, 12.5% drejtohen tek prindërit, 28.3% nuk shkojnë askund.

Të bie në sy 28.3% e të anketuarve që nuk e deklarojnë dhunën ky është një tregues që në familje pranohet dhe tolerohet dhuna. Të bie në sy se një % shumë e vogël 1.3% drejtohen tek OJF, 2.7% tek punonjësi social, psikologu dhe 4.2% tek mjeku etj.

Siç vihet re një nga përgjigjet e të anketuarve, krijojmë një vision më të qartë se si aktorët social bashkëpunojnë në qytetin e Durrësit. Të bie në sy që nga të anketuarit nuk kemi përgjigje për korrelacionin midis këtyre aktorëve, por evidentohet roli i njërit ose tjetrit aktor. Këto përgjigje flasin se ende nuk është konceptuar si duhet ky bashkëveprim që është i domosdoshëm për ngritjen e ekipeve multidisciplinare që bashkërendojnë punën midis këtyre aktorëve.

Grafiku 47, Mendimi për dhunën sipas vendbanimit

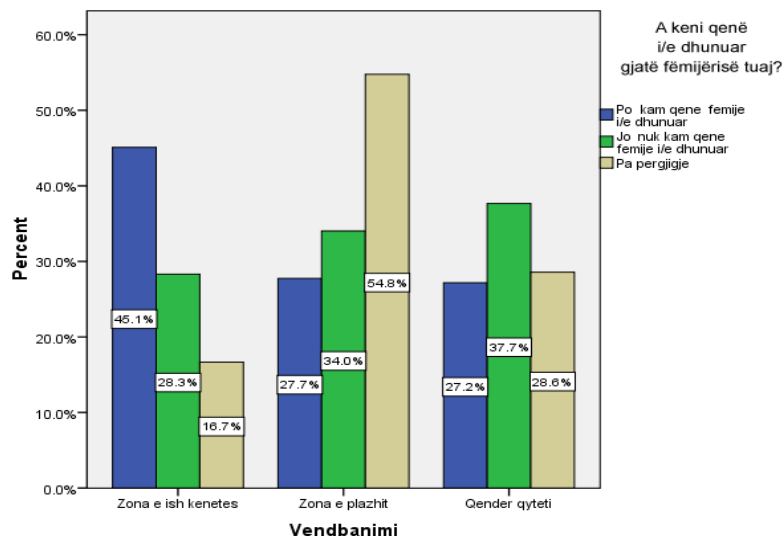

Shihet se në zonën e Ish – Kënetës (t.

Grafiku 47) ku janë të përqëndruar edhe më shumë migrantët 46.1% e të anketuarve janë përgjigjur se janë dakord se fëmijët duhen ndëshkuar fizikisht. Kjo do të thote se shpeshhere për të edukuar fëmijët bëhet nëpërmjet dhunës. Ndërkohë edhe në zonat e tjera të anketuarit pranojnë se fëmijët duhen ndëshkuar kur bëjnë gabime me qëllim që t'i edukojnë, kjo ndoshta mund të lidhet edhe me faktin e kulturës dhe formës së edukimit gjatë fëmijërisë së tyre.

Në grafikun më poshtë (Grafiku 48) shohim se në familjet e ardhura në zonën e Ish – Kënetës shumica e të anketuarve (45%) kanë qenë të dhunuar në fëmijëri. Ndërkohë ky fenomen paraqitet më i rrallë në zonën e Plazhit apo në qendrën e qytetit të Durrësit ku respektivisht 27.7% dhe 27.2% janë përgjigjur se kanë qenë fëmijë të dhunuar. Siç edhe e kemi përshkruar në pikat më sipër dhunimi në fëmijëri sjell pasoja të tjera më vonë në drejtim të dhunës dhe krimit në familje.

Grafiku 48, Dhuna ne fëmijëri sipas vendbanimit

4.6 Ndikimi i medias në krimin në familje

Në media apo dhe në shtypin e shkruar raportohet thujse çdo ditë rreth fenomenit të krimit në familje. Shumë personalitete apo institucione kanë folur për ndikimin e medias në nivelin e dhunës në familje. Roli i medias në shoqërinë e sotme dinamike është provuar të jetë mjaft ndikues, jo thjesht si një informues për ngjarjet, por më së shumti si drejtues i fokusit, opinion-formues dhe madje edukues i prirjeve dhe qëndrimeve publike të kohës (Colorito, 2002, f. 24-29). Po të kemi parasysh faktin se mediat arrijnë një audiencë të gjerë në një kohë relativisht të shkurtër, kanë zë të fuqishëm dhe mund të trajtojnë me gjerësi tema të caktuara (veçanërisht kur flasim për median e shkruar), veçori që lidhen ngushtë dhe me prirjen e audiencës së sotme për të shpenzuar kohë të konsiderueshme me median”, siç pranon Woods, “Media depërton në gjithë jetën tonë” (Goldstein, 1996). “Në ditët e sotme, dhuna është bërë pjesë e pandarë e jetës. E hasim në rrugë, e shohim në lajme, e lexojmë në gazeta dhe duket se nuk na bën më përshtypje, gati – gati ndonjëherë edhe e justifikojmë”.

Këshilli i Evropës në Rekomandimet për Barazinë midis Burrave dhe Grave në Media (nr. R84-17) ka paraqitur një mendim shumë vizionar duke nënvizuar se “media luan një rol të rëndësishëm në formimin e qëndrimeve dhe vlerave sociale dhe gjithashtu ofron një potencial shumë të madh si instrument të ndryshimeve sociale”. Platforma e

Pekinit (1995) e përfshiu “Dhunën ndaj gruas dhe ndikimin e medias” si një nga 12 çështjet kritike për t’u adresuar nga qeveritë dhe aktorët e tjerë. Në Rekomandimet mbi barazinë mes grave dhe burrave në media të Këshillit të Evropës theksohet se: “*Media luan një rol të rëndësishëm në formimin e qëndrimeve dhe vlerave të individëve si dhe shërben si një instrument i dobishëm për ndryshimet sociale*” (Bushman & Cantor, 2003, f. 130-141).

Si konkluzion pothuajse të gjithë janë të një mendimi se: Media luan një rol shumë të madh në nivelin e krimit në familje dhe në ndikimin që ajo ka në sjelljet shoqërore, prandaj dhe gazetarët duhet të jenë shumë të kujdesshëm në raportimin e lajmit (Griffin, 2005).

Të dhënat e mbledhura nga pyetësi janë analizuar duke përdorur Paketën Statistikore për Shkencat Sociale (SPSS). Për të bërë një lidhje midis vëzhgimit të programeve të dhunshme dhe sjelljes agresive u bë një korrelacion me koeficientin Pearson për të bërë një lidhje midis dy variablave të ndryshme.

Shoqatat për barazi gjinore bëjnë përpjekje për të nxjerrë para ekranit rastet e dhunës në familje por ende mentaliteti qëndron që dhuna brenda familjes duhet të mbahet e fshehtë dhe se dhuna brenda familjes shpesh herë nuk konsiderohet si një veprim negativ dhe i gabuar. “Nga raportimet vihet re se gazetarët e kronikës së zezë kanë pak formim profesional për raportimin e dhunës në familje.... Shpeshherë ata konsiderojnë si shprehje të dhunës në familje vetëm dhunën fizike që ushtrohet ndaj pjesëtarëve të familjes ose rastet e abuzimeve seksuale ndaj pjesëtarëve të familjes ndërkohë që nuk trajtohen fare rastet e ushtrimit të dhunës psikologjike apo nuk trajtohen kushtet diskriminuese të grave në familjen shqiptare” (Aleanca Gjinore për Zhvillim, 2008, f. 43). Aleanca Gjinore ngre gjithashtu shqetësimin që mediat nxitojnë t’i trajtojnë dhunuesit të cilët kanë përfunduar duke kryer një krim në familje si “njerëz të dashur” ose “fqinjët thonë se ishte njeri model”. Ndërkohë që dhuna nuk paraqitet në media si shkelje e të drejtave të njeriut por thjesht si lajm.

“Gazetarët duhet të zgjedhin gjuhën me shumë kujdes, sa herë që raportojnë lidhur me trafikimin e grave, duke iu shmangur gjithmonë nënkuptimit se personi i mbijetuar, është personi që ka fajin: ata duhet t’i portretizojnë si të këqij njerëzit që i kanë detyruar

këto gra dhe vajza të katandisen në këtë gjendje; të mbijetuarat e dhunës duhet t'i trajtoni si gra të vërteta". (CRCA, 2013, f. 65). Kështu më shumë gazetarët duhet të merren me shkaqet që kanë çuar në këtë situatë.

Kinemaja klasike e ka përshkruar dhunën në familje në detaje, ndërkohë që ka vendosur edhe gruan në rolin e hakmarrëses e cila është e aftë deri sa ta vrasë bashkëshortin e saj. Duke filluar me filmin "Thelma & Louise" (1991) një seri filmash u përqëndruan në dhunën ndaj grave dhe vendosjen e tyre në rolin e heroinave. Ideja se gruaja mund të jetë si viktime ashtu edhe heroike është prezantuar në mënyrë dramatike në filmin "Sleeping with the Enemy" (Të flesh me armikun), një film i vitit 1991 në të cilin gruaja e dhunuar (Julia Roberts) ofendohet rregullisht, por më pas ajo është në gjendje ta vrasë bashkëshortin e saj. Në mënyrë të ngjashme televizioni ka udhëhequr realitetin duke ndërtuar portretin e gjendjes së shunës në familje. (Buzawa, Buzawa, & Stark, 2012, f. 5)

4.6.1 Analiza e medias

Media ka një ndikim të madh në jetët e të gjithëve. Por çfarë ndikimi ka media në të vërtetë përsa i përket dhunës në familje. Mendimi dominues është se ka një lidhje direkte midis medias dhe rritjes së dhunës në familje dhe kriminalitetit.

Studime dhe anketime të ngjashme, janë bërë nga studiues dhe sociologë në vende të ndryshme. Të gjitha kanë treguar në përqindje të ndryshme për ndikimin që ka filmi veçanërisht tek fëmijët dhe moshat e reja. Treguesit nuk kanë qenë të njëjtë nga njëri vend në tjetrin, duke treguar kështu edhe ndikimin e faktorëve të tjerë të tillë si familja, shkolla etj... që kanë patur rolin e tyre në aftësimin e fëmijëve dhe të rinjve për të kuptuar dhe gjykuar drejt përmbajtjen e filmave apo jo. (Berkowitz, 1992).

Të anketuarve u drejtua një pyetje Cili është roli i medias në trajtimin e krimit në familje? Shumica e të intervistuarve u shprehën se media ka luajtur një rol pozitiv në uljen e krimit në familje (shiko Tabela 12). Këtë mendim e kanë më shumë femrat sesa meshkujt.

Tabela 12: Kryqëzim të dhënash midis gjinisë dhe pyetjes "cili është roli i medias në trajtimin e krimit në familje?"

	Cili është roli i medias në trajtimin e krimit në familje?	Total
--	--	-------

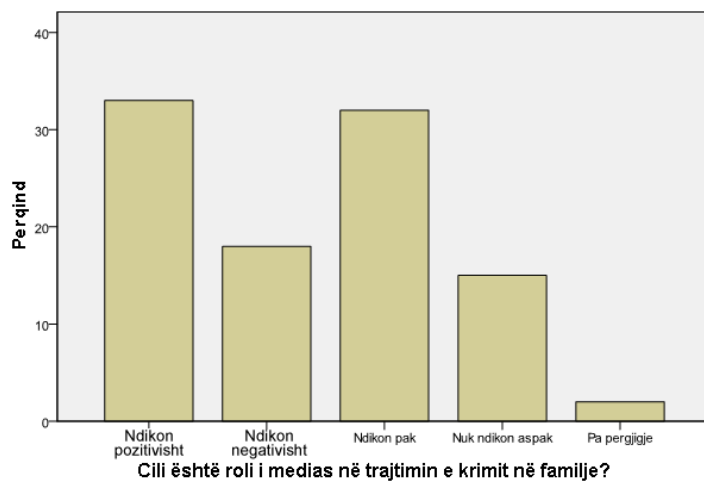
		Ndikon pozitivisht	Ndikon negativisht	Ndikon pak	Nuk ndikon aspak	Pa përgjigje	
Gjinia	Femër	20	11	15	5	1	52
	Mashkull	13	7	17	10	1	48
Total		33	18	32	15	2	100

Rreth 33% e të intervistuarve janë përgjigjur se media ndikon pozitivisht në trajtimin e krimit në familje, shumë njerëz besojnë në forcën e magjishme të medias për të ndikuar pozitivisht në jetën e individit, familjes dhe shoqërisë. 18% janë përgjigjur se media ndikon negativisht, ndërkohë që 32% të tjerë janë përgjigjur se media ndikon shumë pak sa i përket trajtimit të krimit në familje.

Tabela 13: Cili është roli i medias në trajtimin e krimit në familje?

		Frekuenca	%	Përqindje e vlefshme	Përqindje e mbledhur
E vlefshme	Ndikon pozitivisht	33	33.0	33.0	33.0
	Ndikon negativisht	18	18.0	18.0	51.0
	Ndikon pak	32	32.0	32.0	83.0
	Nuk ndikon aspak	15	15.0	15.0	98.0
	Pa përgjigje	2	2.0	2.0	100.0
	Total	100	100.0	100.0	

Grafiku 49: Cili është roli i medias në trajtimin e krimit në familje?

Është analizuar gjithashtu pyetja se “Cili është roli i medias në trajtimin e krimit në familje?” në bazë të moshës (shih Tabela 14). Shumica e të intervistuarve me moshë 20-29 vjeç mendojnë se roli i medias në trajtimin e krimit në familje është pozitiv, si dhe 14 veta janë përgjigjur se media ndikon pak. Ndërkohë që shumica e personave mbi 50 vjeç mendojnë se media luan rol negativ.

Tabela 14, Kryqëzim të dhënash midis moshës së të intervistuarve dhe pyetjes "Cili është roli i medias në trajtimin e krimit në familje"

		Cili është roli i medias në trajtimin e krimit në familje?					Total
		Ndikon pozitivisht	Ndikon negativisht	Ndikon pak	Nuk ndikon aspak	Pa përgjigje	
Moshë	15-19	6	1	6	3	0	16
	20-29	12	8	14	3	1	38
	30-39	5	2	3	5	0	15
	40-49	5	1	5	3	1	15
	>50	5	6	4	1	0	16
Total		33	18	32	15	2	100

Publiku shqiptar në fakt është i bombarduar nga mbulimi mediatik i ngjarjeve kriminale. Çdo ditë një numër i konsiderueshëm lajmesh përplot skena dhune na tronditin thellësisht duke na zaptuar ekranin televiziv dhe titujt e gazetave. Ky pasqyrim i gjerë nuk mund të lihet pa trajtuar duke pasur parasysh që mediat formësojnë opinion publik. Po përmendim këtu një vrasje të bërë para disa vitesh, ku gazetari vetëm për hir të bujës

mediatike përmend pa kursyer togfjalëshat: “e vrava me një të goditur sëpate teksa po vendoste rrobat në tel”, “e qëllova me gjakftohtësi”, “pas goditjes me teh e kam qëlluar edhe me pjesën e pasme të sëpatës”, “s’më prekën lotët e babait” (që është edhe titulli i shkrimit në faqe të parë), “viktimës i hodha mbeturina e gurë sipër” etj.

Në më pak se 15 ditë, në media janë publikuar në mënyrë të detajuar tre lajme makabre të dhunës në familje, të paraqitura si narracion letrar dhe të ofruara mijëra lexuesve dhe dëgjuesve, pasqyruar në televizion dhe duke u përsëritur në çdo edicion informativ, akoma deri edhe në mëngjesin e së nesërme dhe duke vijuar në të gjitha gazetat e ditës që pasojnë (Londo, 2012). Ekspozimi i lartë i lajmeve që mbartin njëfarë emocionaliteti, të mban të ngërthyer brenda një stresi të pafund që të bën të ndihesh i shqetësuar rreth shoqërisë në të cilën jeton, por që në fund të fundit ti nuk ke mundësi për ta ndryshuar atë. Kështu, përpiqesh të luftosh për të jetuar me problemin e tjetrit (të cilit nuk i shmangesh dot për sa kohë që media e ekspozon vazhdimisht apo për sa kohë që ajo përsëritet tjetërkund dhe ti sërish ekspozohesh në një tjetër histori të ngjashme). Prej këtij çasti nis lufta e individit, i cili në përpjekje për të eksternalizuar situatën, ose do të bojkotojë median, ose do t’i nënshtrohet një procesi biologjik që krijon një ndjenjë boshllëku dhe mungese sensibiliteti që reflektohet nga indiferentizmi dhe individualizmi i shoqërisë sot (Strasburger & Wilson, 2003, f. 57-86). Si pasojë e kësaj, njerëzit janë bërë homofobikë dhe janë tepër të rrallë ata njerëz që ndihmojnë kur shohin një rast nevojë në rrugë. Për më tepër, kur fenomeni nuk trajtohet dhe as ndëshkohet, kjo do të formësojë ndërgjegjen e publikut dhe do të ndërtojë shoqëri të dhunshme. Nga ana tjetër, nëse do të jetë dikush që mund të kontribuojë më fuqishëm për të ndryshuar shoqërinë dhe perceptimin e individëve për shoqërinë, ajo sërish mund të jetë media. Media mund të kontribuojë në mënyrën se si çështjet sociale mund të perceptohen nga shoqëria, duke ndryshuar qasjen ndaj lajmit dhe duke vlerësuar ndikimin e tij në shoqëri (Londo, 2012).

4.6.2 Diskutime lidhur me ndikimin e medias në krimin në familje

Synimi kryesor i kësaj çështje është të bëhet një lidhje midis ekspozimit para programeve apo lajmeve të dhunshme dhe sjelljeve të tyre të perceptuara. Nga studimi

arrijmë në përfundimin se ekziston një korrelacion midis ekspozimit individual ndaj programeve televizive dhe sjelljes së dhunshme të perceptuar. Megjithëse në total njerëzit mendojnë se media nuk ka luajtur rol negative në rritjen e trajtimin e krimit në familje.

Përsa i përket trajtimit të dhunës në familje nga ana e medias shumica e të intervistuarve në zonën e Durrësit u përgjigjën se media ka ndikim pozitiv ose ka pak ndikim në fenomenin e dhunës në familje. Sipas tyre media e trajton dhunën në mënyrë kritike dhe kjo ka ndikuar që brenda mureve të shumë shtëpive shqiptare të minimizohet dhuna. Megjithëse dhuna ka përmasa të mëdha në Shqipëri, sërish nuk është media shkaktari kryesor i problemeve brenda familjes, apo rritjes së kriminalitetit.

Media mund të luajë një rol më të mirë për pakësimin e dhunës, për ndërgjegjësimin e popullatës për dhunën në familje. Madje media duhet të bëjë një punë më të madhe për denoncimin e dhunës. Janë të shumta rastet kur dhuna nuk denoncohet, dhe si rezultat dhuna çon drejt krimeve makabre, që jemi mësuar ti shohim jo rrallë në ekranet e televizioneve tona. Një studim i bërë nga “Linja e Këshillimit për Gra dhe vajza” në vitin 2013 doli në konkluzionin se: “Në perceptimin publik ka shumë më tepër akte dhune në familje nga sa raportohet në media, në publik apo sa raportohet në media, në publik apo denoncohet në institucione” (Linja e këshillimit për gra dhe vajza, 2013, f. 82).

4.6.2.1 Mënyra e paraqitjes së lajmeve në media

Paraqitja e lajmeve nga media përbën problem madhor jo vetëm në Shqipëri por në të gjithë botën. Nëse dhuna në familje nuk trajtohet siç duhet ajo rrezikon të kap përmasa të mëdha.

Ka vajza dhe gra të cilat janë mashtruar nga bashkëshorti i tyre, të cilat i ka ushtruar për prostitucion. Tek Qendra e trajtimit të grave rezultojnë shumë histori të tilla. Por nëse media nuk i trajton si duhet këto raste, fenomeni tenton të përhapet gjithmonë e më shumë. Dihet që viktima, gratë në këtë rast nuk kanë faj. Prandaj nëpër artikuj nuk duhen trajtuar si të tilla. “Gratë e trafikuar nuk janë vajza të vesit, bishtdredhura apo

prostituta. Ato janë gra,femra që për shkak të arsyeve nga më të ndryshmet janë detyruar të ushtrojnë këtë profesion. Ato janë pikësëpari gra, dhe pastaj viktima” (Raportimi i rasteve të trafikimit dhe dhunës ndaj grave në Shqipëri, 2010)

Trajtimi i krimit në familje nga gazetat

Siç edhe u përmend më sipër, mediat luajnë një rol kyç tek reduktimi apo shtimi i krimit në familje. Nëse mediat dhe gazetarët tregohen të kujdesshëm në rastet e trajtimit të dhunës në familje, atëherë sipas studimeve kjo është e lidhur me ulje apo reduktim të krimeve.

Vrasjet brenda familjes janë me natyra të ndryshme por në thelb ato kanë një të përbashkët të madhe: ata janë viktima të dhunës në familje, janë dhunuar apo vvarë nga njerëzit që duhet t’i mbronin,duhet t’i ofronin shume dashuri,ngrohtësi apo dhe siguri.Janë personat me të cilët bashkëjetojnë dhe duhet të ndajnë shumë së bashku. Rrethi ku janë përqendruar më shumë lajmet e gazetave sa i përket krimit është Tirana, dhe kjo justifikohet me popullsinë e madhe që ka Tirana me rreth 1 milionë banorë. Pas saj renditet Durrësi, i cili është një qytet relativisht i madh por që mendohet se numrin e krimeve brenda familjes e ka të lartë për shkak edhe të popullsisë së ardhur nga zonat të ndryshme të shoqërisë.

Gazeta Panorama në datën 29 Maj 2014 ka raportuar një vrasje makabër të bërë nga babai mbi vajzën e tij shtatzënë. Pasi lajmi është komunikuar fillimisht si vrasje, më pas babai ka marrë përsipër autorësinë. “E vrava se shkeli moralin dhe duhet të vendosja në vend dinjitetin e familjes” (Panorama, 2014).

Ndërkohë të panumërta janë rastet e dhunës së bashkëshortit ndaj gruas së tij. Nga analiza e bërë gazetës , janë 74 raste ku gruaja është dhunuar dhe i ka kërkuar divorcin bashkëshortit apo është larguar nga familja, vetëm për vitin 2014.

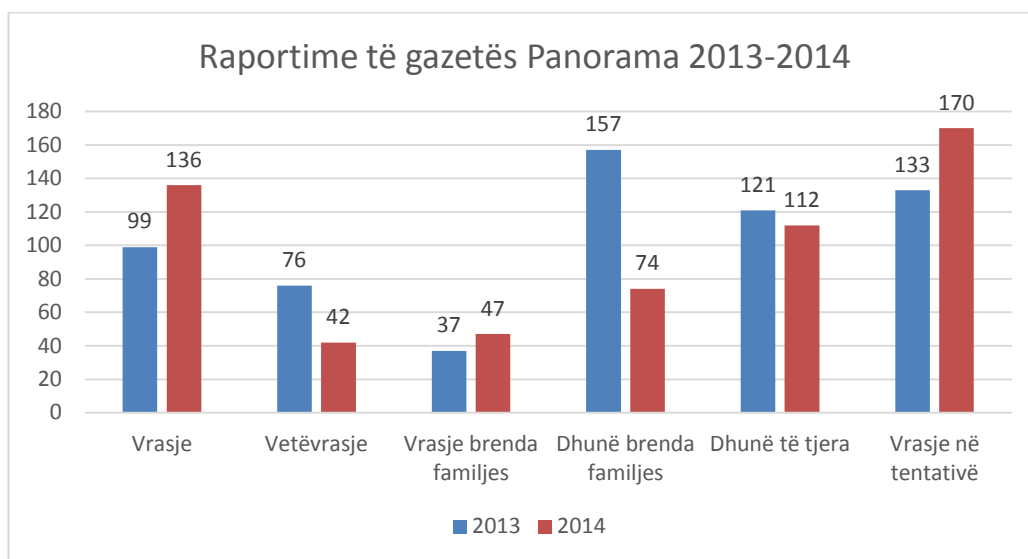
Pas debateve të njëpasnjëshme ajo i ka kërkuar divorcin bashkëshortit. Por ai nuk ka pranuar. Në kohën që ajo është larguar në punë pa lejen e tij, ai ka shkuar tek puna dhe i ka vendosur thikën në fyt dhe ka qenë ndërhyrja e kolegëve që e ka shpëtuar vajzën 32-vjeçare nga Durrësi. Ajo ishte nënë e një fëmije disa muajsh.

Nëse dhuna do të paraqitej më e shpeshtë dhe intervistat me specialistë të fushës apo me personat që merren me trajtimin e dhunës në familje do të ishin prezentë në faqet e

gazetave, do të kishim më shumë sensibilizim të opinionit publik, më pak raste krimesh në familje të raportuara.

Nëpër lajme duhet të theksohet gjithashtu se cilat janë mënyrat për tu mbrojtur nga dhuna në familje, ku mund të drejtohen viktimat e dhunës në familje, dhe cilat janë masat që merr shteti në të tilla raste.

Grafiku 50: Raportime të gazetës Panorama, 2013-2014

4.6.3 Roli i punonjësve socialë

Roli i punonjësve socialë është shumë i rëndësishëm për trajtimin e dhunës në familje apo në rastet e krimit. Ata shërbejnë si lidhës midis viktimës dhe gjykatës. Punonjësit socialë mund të kontaktohen nga viktimat apo avokatët e tyre dhe janë ata që japin zgjidhje për situatën. Këshillueset e këtyre qendrave duke qenë me përvojë dhe të trajnuara për zgjidhjen e dhunës në familje mund të luajnë rolin e ndërmjetësit. “Zgjidhja me ndërmjetësim e konflikteve është më larg modeleve gjakftohta të realizuara nga gjykata në bazë të ftohtësisë së legjislacionit dhe më pranë modeleve të drejtësisë sociale” (Dervishi, 2005, f. 29).

Ekzistojnë disa qendra në ndihmë të femrave të dhunuara.

Njëra prej tyre ofron këshillim ballë për ballë apo edhe në telefon. Gratë që drejtohen në këtë qendër, pasi këshillohen, Strehëza është vendi ku dërgohen gratë të cilat nuk kanë asnjë zgjidhje. Aty mbahen për rreth 6 muaj, kohë e mjaftueshme për të reflektuar dhe për të vendosur për ecurinë e mëtejshme të jetës. Qendrat në ndihmë të grave janë zgjidhje të mira për gratë e dhunuara, të cilat nuk duan të kthehen sërish në shtëpinë e tyre për shkak të dhunës të ushtruar kryesisht nga bashkëshorti, por nuk mungojnë edhe rastet e dhunës nga pjesëtarë të tjerë të familjes, siç mund të jenë kunati, kunata apo vjehri, vjehrra. Tek Qendra për Këshillim e Grave na tregojnë se gratë që kërkojnë ndihmë arrijnë ta gjejnë veten e tyre shumë shpejt. Nëpërmjet instancave të ngritura ato mësohen si të vlerësojnë veten dhe të mos pranojnë ndëshkimin pa shkak. Në “Strehëz” janë një grup grash që janë në situata pak a shumë të ngjashme, dhe kur ato shikojnë njëra – tjetrën vënë re se nuk janë të vetme në këtë situatë. Kjo u jep siguri dhe vendosmëri për të vazhduar përpara dhe të mësohen ta ndëshkojnë dhe deklarojnë dhunën. Gratë që rrinë në strehëz pas gjashtë muajsh ka raste kur largohen 2-3 së bashku për të marrë shtëpi me qera dhe për tu sistemuar. Duke qenë së bashku ato arrijnë ta përballojnë më lehtë jetën e tyre. Në strehëz ka raste që gratë vijnë të strehohen bashkë me fëmijët. Aty jepet këshillim i specializuar edhe për fëmijët, të cilët janë viktimë të dhunës njësoj si nënat e tyre. Vitet e fundit në Tiranë është hapur edhe Qendra e Këshillimit për Burra, e cila këshillon burrat e dhunuar nga gratë.

Në vitin 2014 një grua ka rënë në prangat e policisë pasi ka dhunuar burrin e saj dhe i ka lënë shenja të dukshme në fytyrë. Shkak i kësaj ishte xhelozia e saj. “Burri i është drejtuar edhe herë të tjera policisë duke denoncuar të shoqen madje edhe duke kërkuar urdhër mbrojtje” – shkruan gazeta Panorama (Panorama, 2014).

Ka mjaft raste sot ku burrat janë pre e dhunës. Megjithatë pak raste janë të denoncuar në polici si rasti i mësipërm. Punonjësit socialë dhe këshilluesit përpiqen të përmirësojnë si fillim marrëdhënien në çift, për ti dhënë mundësi partnerëve të gjejnë komunikimin mes tyre. Burrat shqiptarë përgjithësisht e kanë kompleks të drejtohen në Qendër Këshillimi – shumica e burrave drejtohen në Qendër të detyruar nga policia. Ka raste kur policia i jep kushte “ose në Qendrën e Këshillimit ose në Burg”, dhe ata zgjedhin të vijnë të marrin këshillimin e duhur në Qendër. Në Qendrën e Këshillimit na tregojnë se gratë që drejtohen për ndihmë janë të arsimimit të ndryshëm. Kështu sipas

tyre dhuna ushtrohet edhe në familje ku arsimimi është i lartë apo edhe në familje ku të ardhurat janë të mjaftueshm.

Raste ekstreme të dhunës brenda familjes janë abuzimi seksual dhe incesti. Ato janë dy dukuri të vështira për t'u vrojtuar sociologjikisht. Nuk mund të flitet me siguri për përmasat që ka te ne incesti apo abuzimi seksual por mund të themi se në Shqipëri ato kanë përmasat e një problemi social (Sokoli, 2006, f. 21).

4.7 Studim i krimit (histori jetësore)

Për të qenë më afër realitetit të këtij problemi social për realizimin e këtij studimi realizova 25 intervista gjithësej me persona të burgosur në burgun e krimeve të rënda nr. 327 në Vaqarr, me gratë e burgut nr. 325 Tiranë, si dhe në Institucionin e ekzekutimeve të vendimeve penale, Durrës. Intervistat e strukturuar në Institucionin e ekzekutimit të vendimeve penale Durrës munda t'i realizoj vetë, ndërsa intervistat në Burg 327 dhe 325 i realizova në mënyrë të tërthortë nëpërmjet punonjësve sociale, pasi nuk më jepej mundësia t'i zhvilloja vetë. Me gjithë vështirësitë historitë jetësore të këtyre individëve munda t'i studioj.

Nga të intervistuarit shihet se niveli arsimor që ata kanë është 8-9vjeçar dhe me arsim të mesëm, ndërsa grupmoshat e tyre janë të ndryshme.

Intervistat e bëra me ta më ndihmuan për të evidentuar rrënjët sociale të krimeve, por njëkohësisht të shikoj influencën që kanë agjensitë e sistemit të drejtësisë kriminale siç është burgu për sensibilizimin e tyre.

4.7.1 Burgu i krimeve të rënda në Vaqarr 327, Burgu i grave 325, Tiranë, I.E.V.P Durrës

Rastet e të burgosurve janë nga më të ndryshmet, arsyet e krimit për të cilën ato ishin dënuar ishin të shumta si:

- Vrasje të bashkëshortit/ të bashkëshortes;
- Vrasje të vjehrrës/vjehrrit;
- Vrasje të kunatit;
- Grabitje me forcë;
- Plagosje për fyerje;
- Vrasje pa dashje;
- Hakmarrje;
- Abuzim seksual;

Një nga pyetjet e drejtpërdrejta që ju drejtua ishte: Përse jeni dënuar dhe cila ishte arsyeja që ju detyroi të kryenit krimin?

Arsyet që përmendin gratë që i shtyjnë drejt krimit është dhuna fizike me mjete të forta që është e vazhdueshme në trupin e tyre, kërcënimet, fyerjet, disa shprehen se e bënë që t'i shpëtonin situatës së krijuar, ndërsa për meshkujt arsyet ishin të lidhura me vështirësitë ekonomike, tradhtitë bashkëshortore, mospranimi nga partnerja për të kryer marrëdhënie seksuale me dëshirë, për gjakmarrjen e të vëllait, për fyerje të anëtarëve të familjes, për mbrojtjen e nderit të familjes etj.

Një tjetër pyetje drejtuar të burgosurve ishte nëse e kishin menduar dhe më parë për kryerjen e krimit?

Nga të intervistuarit, pjesa më e madhe e tyre shprehen se e kishin menduar kryerjen e krimit. Kjo tregon se individët edhe në gjendje koshiente duke patur parasysh pasojat e kanë kryer krimin, ndryshe quhet “krim i studiuar”, veprim i kryer në gjendje të ftohtë. Ndërsa të intervistuarit e tjerë shprehen se ishte diçka e momentit që nuk i dha mundësi të mendoheshin, por vetëm vepruan për t'i shpëtuar situatës së krijuar, pa e planifikuar krimin.

Për të studiuar a ka korrelacion midis kulturës dhe modelit të mësuarit të dhunës dhe krimit, të intervistuarit u pyetën: *A është ushtruar dhunë në familjen e origjinës ?* Një pjesë e tyre pranojnë se janë dhunuar në familje. Ato janë rritur dhe edukuar në mjedis të dhunshëm familjar duke e perceptuar dhunën si normë jetësore, ndërsa të tjerë pranojnë se nuk janë të sigurtë nëse ka patur dhunë apo jo në praninë e tyre, ndoshta ky

konfuzion vjen si rezultat i mos dallimit të rasteve të dhunës mbi to dhe i masës së tolerancës ndaj dhunës.

Për të mësuar se si ka ndikuar ndëshkimi me burg si institucion për rehabilitimin e tyre, ju bë një pyetje e tërthortë: A do ta përsërisnit krimin nëse do të gjendeshit në të njëjtat rrethana?

Shumica e të intervistuarve shprehen se në asnjë mënyrë dhe në asnjë situatë nuk do ta përsërisnin përsëri, duke përsëritur që ishin rrethanat që i detyruan. Kjo tregon pendesën dhe efektet e rehabilitimit. Po një numër i vogël të intervistuarish pohonin se do ta kryenin sërish krimin nëse do të gjendeshin në të njëjtën situatë.

Gjithashtu ata u pyetën dhe në lidhje me dënimin e dhënë, nëse ishin dakord apo jo. Një numër i madh e të intervistuarve u shprehën se ishin dakord për ndëshkimin që kishin marrë sepse kishin kryer një krim të rëndë. Kështu ata shprehin pendesë për veprimin e tyre, vetëm një numër i vogël shprehen se nuk janë dakord pasi e kanë bërë këtë veprim për vetëmbrojtje. Kështu ato justifikojnë veprimin e tyre dhe nuk shfaqin pendesë.

Për të studiuar arsyet dhe kushtet që i nxisin gratë të kryejnë krime ndaj burrave u drejtova në burgun e grave në I.E.V.P “Ali Demi” në Tiranë. Arrita intervistimin e disa prej grave të cilat vuanin dënimin për krime brenda familjes. Identiteti i tyre ashtu siç edhe e kërkon rregullorja do të mbahet i fshehtë. Qëllimi është marrja e informacionit nga ana e tyre, të mësojmë lidhur mbi shkaqet që i kanë çuar këto gra drejt krimit. Ajo që vihet re nga intervistat është edukimi i këtyre femrave. Nga të intervistuarat në 325, vetëm një prej tyre rezulton me arsim të lartë, ndërkohë që dy janë pa arsim fare, katër me arsim tetëvjeçar dhe një me arsim të mesëm. Këto femra janë pa ndonjë profesion. Përshkrimi i ngjarjes ka qenë i vështirë për ta se dhimbja dhe pendimi përzihen së bashku. Krimet që ato kanë kryer kanë qenë kryesisht për shkak të dhunës të vazhdueshme të ushtruar ndaj tyre. Ato nuk kanë mundur më të rezistojnë dhe kanë reaguar në mënyrën më të keqe të mundshme, duke kryer krime.

“Jam rrahur në sy të fëmijëve me rripin e pantallonave, me grushta dhe me litar të lagur. Këto rrethana për pak sa më shtynë të bëj krim e megjithatë jam penduar, sepse njeriu nuk duhet të tentojë drejt krimit por të ankohet, të gjejë rrugë të tjera”- shprehet njëra prej grave të burgosura 30 vjeçare, e paarsimuar, nga Tirana, e dënuar 8 vjet për

vrasje në tentativë. Ajo ishte ankuar edhe herë të tjera në polici për dhunën e ushtruar ndaj saj, e cila nuk ushtrohej vetëm nga burri por edhe nga kunati dhe vjehrra.

Një tjetër grua nga Tropoja e dënuar për vrasjen e burrit shprehet se e ka bërë vrasjen në kushtet e vetëmbrojtjes, pa dashje.

“As nuk mundem ta përshkruaj atë ngjarje pasi është shumë e vështirë për mua të rikujtoj atë ditë” – shprehet ajo. Sipas saj dhuna në familje nuk ka qenë prezente gjatë gjithë kohës. “Vetëm vjehrra ka qenë i dhunshëm nën efektin e alkoolit”. Rrethanat që e kanë detyruar drejt krimit janë tradhtia, xhelozia, dhuna, varfëria. “Jam penduar dhe nuk ja fal vetes” vazhdon bisedën 32 vjeçarja. Në gjaknxehësi e sipër ajo ka përdorur armën, të cilën e mbanin në shtëpi. Për këtë krim ajo është dënuar 25 vjet me heqje lirie.

Rasti tjetër ishte A.S nga Burreli e cila për arsye të një lidhje jashtëmartesore në sherr e sipër ka lënë të vdekur burrin e saj. Sipas saj në familje nuk kishte dhunë, por lidhja jashtëmartesore e burrit u bë e padurueshme. Vrasja është kryer në bashkëpunim dhe për këtë ajo është dënuar me 25 vjet heqje lirie.

Edhe I.B, 50 vjeçare si shkak kryesor të vrasjes brenda familjes ka cilësuar dhunën e përditshme dhe varfërinë ekstreme në familje. “Më dhunonte sistematikisht, më nxinte përditë dhe dhunonte familjen” – shprehet ajo. “Ai nuk punonte, pinte dhe nuk ishte njeri i rregullt”. Ajo shprehet se dhuna ishte e pranishme jo vetëm tek familja e burrit me të cilin ajo ishte martuar, por edhe në familjen e saj të origjinës. “Në familjet tona gjithmonë burri e rrihte gruan kur ai nevríkosej” – thotë ajo. Ajo rendit si shkaqe kryesore të dhunës, tradhtinë, alkoolin, papunësinë dhe varfërinë. Dënimi i saj është vetëm 7 vjet pasi ajo kishte depozituar vazhdimisht ankesa në polici për dhunë sistematike dhe kishte prova për dhunë të vazhdueshme. “Mos merrni jetë por kërkoni ndihmë” – është mesazhi i saj. E në fakt të gjitha gratë në këtë burg, të cilave ju kërkua një mesazh për gratë e tjera të dhunuara kanë të njëjtin mendim. “Mos kryeni krime por të kërkoni ndihmë”. Ato e quajnë gabim faktin që nuk kanë qenë të fuqishme të kërkojnë ndihmë. Ndërkohë që ju bëjnë thirrje të gjithëve të qëndrojnë afër familjes dhe të mos përdorin dhunë.

D.Ç. 57 vjeç, me arsim 8-vjeçar dhe pa profesion është dënuar për vrasjen e bashkëshortit.

Arsyeja e krimit ishte mosmarrëveshja në çift. Ajo shprehet: se ai vazhdimisht më rrihte, më kërcënonte. Isha shume e frikësuar nga kërcënimet e tij prandaj dhe e helmova me ilaçin që e kishte blerë për sëmundjen e bimëve. Jam penduar, më mirë ta duroja torturën se fundja ai ishte burri im. Mesazhi është që çdo femër të mendohet mirë para se të bëj ndonjë veprim që do t'i kushtojë shumë, të ketë më shumë durim dhe të mos bëjë krime të tilla.

A. K., 40 vjeçe, me arsim 8-vjeçar, pa profesion.

Ajo është dënuar për vrasjen e bashkëshortit, shprehet se pas lindjes së vajzës së parë burri filloi të pinte, bënte fjalë, më rrihte, më ofendonte, më kërcënonte mua dhe dy fëmijët dhe familjen time. Jam dënuar 8 vjet dhe jam dakord se kam vrarë. E kam denoncuar në polici dhe e kam hedhur në gjyq. Mesazhi që unë do të jepja është që gratë të mos arrijnë deri në këtë pikë, të zgjedhin të largohen apo të ndahen sepse janë nëna dhe kanë fëmijë për t'i rritur.

Sh. K., 40-vjeçe me arsim të mesëm dhe me profesion punëtore.

Është dënuar për vrasjen e bashkëshortit, i cili e dhunonte vazhdimisht madje deri në plagosje. Ajo shprehet se bashkëshorti filloi ta rrihte që gjatë periudhës së shtatzanisë dhe në vazhdimësi. Më ofendonte, më tërhiqte për flokësh, më fyente në sy të të gjithëve. Në fund të muajit merrte rogen time dhe e shpenzonte nëpër klube dhe bixhoze, fëmijët sërish vuanin për ushqim, prisnim nga prindërit e mi të na sillnin ushqim. Ai nuk punonte dhe as nuk e mendonte këtë gjë. Nëse do të përsëritej edhe një herë do të isha larguar, divorcuar nga ai.

B. S. 40-vjeç me arsim 8-vjeçar, me profesion punëtor

Ai është dënuar për vrasje të bashkëshortes me dyshimin se ajo e tradhtonte. I kisha thënë të linte punën, mjaftonte puna ime por ajo nuk më dëgjonte. Dyshoja kur ajo vonohej, vishej dhe kombinohej dhe nuk më dëgjonte fare. Tani jam shumë i penduar, nuk e di se çfarë do t'u them fëmijëve kur ato do të më kërkojnë llogari, ato tani janë të vegjël dhe kanë nevojë për shumë përkujdesje.

Ndërsa nga intervistat e zhvilluara në Institucionin e ekzekutimit të vendimeve penale, Durrës do të doja të veçoja historinë jetësore të një burri 50 vjeçar (elektricitist) i cili priste dënimin për ushtrim dhune ndaj gruas së tij.

“Erdha vonë nga puna, kisha përdorur alkool, pasi më shumë isha pa punë se me punë, fëmijët i kam pa punë, gruaja pa punë. Jetojmë në varfëri.

Gruaja më foli në sy të fëmijëve. Unë e qëllova me një objekt që gjeta aty në kokë. Jam penduar, por edhe gruaja nuk komunikonte si duhet me mua. Mesazhi që do t’i jepja të tjerëve është: respektoni familjen.

Th.H 40 vjeç me profesion punëtor(murator).

Babai i katër fëmijëve pret dënimin për ushtrim dhune ndaj bashkëshortes. Ai shprehet:erdha gjatë orarit të drekës në shtëpi për të ngrënë diçka duke qenë se po punoja diku aty afër,kur hyra në shtëpi gruaja filloi të grindej me fëmijët,filloi të më kërkonte para sepse nuk kishte për të blerë qumësht për fëmijën 7-muajsh.Nuk durova dot,i thashë që nuk kisha asnjë lek,prisja derisa të më paguanin,nuk duroja dot tek ajo grindej me fëmijët në sytë e mi .E tërhoqa dhe në nerva e sipër ja përplasa kokën me sa forcë kisha në murin e shtëpisë.Jam penduar shumë,nuk jetoj dot asnjë ditë pa fëmijët e mi dhe për gruan me vjen keq,e di që nga varfëria i kemi këto por nuk kam se çfarë të bëj pa shkollë jam.

Mesazhi është që mos të veproni në gjaknxehësi e lartë.

Në rrafshin makro sociologjik të arsyeve që e shtyjnë një njeri drejt krimit po rendis disa nga faktorët:

Së pari: krahas familjeve të stabilizuara vihen re edhe familjet “të thyera”.Familjet normale janë të gjitha ato familje që ofrojnë siguri ekonomike, përshtatshmëri morale, fizike dhe funksionale të mjaftueshëm. Funksionalisht kjo familje inkurajon rritjen, besimin, singëritetin, respektimin e personalitetit dhe aftësinë për të përballuar realitetin dhe siguron një atmosferë emocionalisht të shëndetshme. Kështu nëse familja i shmanget këtyre karakteristikave ajo bëhet një qendër e presioneve deviante. Familja e pamjaftueshme karakterizohet nga çrregullime morale dhe mendore, funksione të pamjaftueshme dhe konflikte. Familja është institucioni kryesor socializues të sjelljeve,normave . Por familja mund të influençoi në kriminalitet në mënyra të ndryshme dhe të shumta.

Së dyti, një numër familjesh kanë disorganizim familjen dhe strukturë jo të plotë të saj. Në kuptimin e saj më të gjerë, disorganizimi familjar nënkupton një thyerje të unitetit, konsensusit dhe funksionimit normal për njësinë familjare, por në një kuptim më të ngushtë një familje e “thyer” është ajo në të cilën një marrëdhënie martese është ndërprerë nga divorci, braktisja, vdekja etj.

Nëse vdekja vjen, ajo mund të prodhojë krizë të menjëhershme. Ato janë te paqëndrueshëm emocionalisht e kanë të vështirë të përballojnë situatën. Ato ndiqen nga vështirësi financiare, nga sëmundje dhe mundësia për të rregulluar jetën familjare mund të rëndojnë në familje.

Së treti, ndjenja e pendimit që shoqëron eksperiencat në një sjellje antisociale. Disiplinimi jo i duhur, mungesa e mbikëqyrjes, mos kënaqësia nga jeta rutinë e familjes nuk prodhojnë lumturi. Edhe faktori i rritjes së të ardhurave mund të ketë efekte pozitive dhe negative. Rritja e të ardhurave e lejon familjen të shpenzojë më shumë për të blerë gjëra luksoze por me më shumë para në dorë dhe anëtarët e tjerë të familjes kalojnë më shumë kohë jashtë shtëpisë duke shpenzuar para me të tjerë. Nga ana tjetër varfëria mund të krijojë shumë situata të vështira në familje, por e mban atë më të bashkuar. Edhe nëse familja nuk “thyhet” ose shqetësohet psikologjikisht dhe akoma vazhdon të jetë një njësi e kompletuar ajo mund të “thyhet” nga shqetësimet emocionale dhe nga thyerja e statusit social dhe uljes së funksioneve të tij.

Së katërti, në familjet e “thyer” krijohen premisa që fëmijët të marrin rrugën e deviancave dhe të kriminalitetit. Zakonisht besohet se familjet e “thyer” kontribuojnë në kriminalitet. Një familje natyrale përbëhet nga gruaja dhe burri që jetojnë në shtëpi së bashku me fëmijët e tyre ose dhe të afërmit. Të gjitha të tjerat konsiderohen si familje të thyera duke përfshirë familjet që divorcohen, braktisja e familjes, vdekja e njërit nga prindërit, rimartesa etj. **Së pesti**, varfëria dhe vjedhja si kusht i kriminalitetit. Shumë studime të kriminalitetit kanë lidhje me problemin e varfërisë. Varfëria është një faktor i rëndësishëm në incidentet e shkeljes së ligjit. Vetëm varfëria nuk mund të jetë faktor deciziv për kriminalitetin. Shqetësim është kryesisht në marrëdhënien e mundshme midis kushteve të varfërisë dhe sjelljes së njerëzve që janë prekur nga ajo. Pamjaftueshmëria, frustrimi, pasiguria emocionale që mund të shoqërojë varfërinë luan një pjesë të rëndësishme tek kriminaliteti (Neumeyer, 1952, f. 196).

Ulja e varfërisë padyshim që do të sjell uljen e kriminalitetit. Familjet e varfra nuk janë indikatorë të mirë të kushteve aktuale. Besohet se familjet e mbipopulluara, familje me kushte sanitare të pamjaftueshme çojnë në sjellje deviante.

4.8 Karakteristikat e familjes së suksesshme

Duke ju referuar studiueses Roberta M. Berns, familja ka mbijetuar ndaj shumë ndryshimeve ekonomike dhe sociale. Megjithatë modelet dhe karakteristikat mund të ndryshojnë por roli i tyre si socializuesi primar i fëmijës është universal. Nëse qëllimi i socializimit është që t'i përgatisë fëmijët të jenë anëtarë kompetentë të shoqërisë atëherë familjet do të jenë të forta dhe të shëndetshme (Berns, 1987, f. 96).

Cilat janë karakteristikat e këtyre familjeve?

Midis kriterëve që janë përdorur në shumë studime për të klasifikuar familjet si të suksesshme ose të pasuksesshme janë matjet e vetëvlerësimit, korrigjime personale, mungesë patologjish, devijancë ose përdorim alkooli, droge. Kriteret e tjera janë aftësitë e familjes për të plotësuar nevojat e njëri-tjetrit, lumturi bashkëshortore dhe familjare, satisfaksioni prind-fëmijë, aftësia e familjes për t'ia dalë mbanë kur ka stres dhe kriza.

“Tradicionalisht familja është përkufizuar si në grup njerëzish të bashkuar nga lidhjet e gjakut, martesë ose birësimi, të cilët jetojnë së bashku, kanë një ekonomi të përbashkët, dhe lindin e rrisin fëmijët” (Barjaba, 2010, f. 248).

Por për familjen ekzistojnë edhe përkufizime të tjera më bashkëkohore. Kështu citon Barjaba në librin e tij familja mund të përkufizohet edhe si një grup njerëzish, të cilët jetojnë së bashku në bazë të marrëveshjes në formë të ndryshme, formojnë një njësi ekonomike, kujdesen dhe e konsiderojnë njëri – tjetrin përbërës të rëndësishëm të këtij grupi (Kendall, 2007).

Studiuesit kanë treguar që ekzistojnë disa sjellje dhe vlera kyçe që ka më shumë të ngjarë të gjenden në familjet e suksesshme se sa në familjet e pasuksesshme. Fortësia e çdo karakteristike dhe modeli i karakteristikave mund të variojnë nga një familje e suksesshme tek një tjetër, por në përgjithësi, pamja totale është si më poshtë:

- Shfaqja e dashurisë dhe pranimit

Anëtarët e një familje të fortë tregojnë dashurinë e tyre dhe vlerësim për njëri-tjetrin. Pranimi dhe ngrohtësia shprehen spontanisht, fizikisht dhe verbalisht. Anëtarët e një familje bashkëpunojnë me njëri-tjetrin dhe nuk janë në konkurrencë midis tyre.

- Komunikimi

Anëtarët e familjes janë spontan, të singertë, të hapur dhe pranues të njëri-tjetrit. Kjo domethënë se anëtarët duke shprehur ndjenja pozitive gjithashtu, konfliktet i përballin dhe i ndreqin se sa t'i shtyjnë në zemërim.

- Kohezioni

Anëtarët e familjes kënaqen kur kalojnë kohë së bashku. Duke ndarë shaka, burime informacioni dhe aktivitete rikrijuese ndjehen të jenë të rëndësishëm. Gjithashtu ka rrisqet për ndryshimet individuale, pavarësinë dhe autonominë. Anëtarët e familjes janë të angazhuar si në zbavitjen individuale po ashtu edhe në atë të familjes.

- Aftësia për t'ia dalë mbanë efektivisht me problemet

Stresi dhe krizat përballen me optimizëm duke synuar të gjenden zgjidhje. Eksplorojnë alternativa dhe anëtarët e familjes janë mbështetës reciprokë. Ndoshta përpjekjet për t'u adaptuar me impaktin e ndryshimeve sociale në familje mund të ndeshen duke kërkuar nëpër karakteristikat e familjeve të suksesshme si modele për t'u konkurruar se sa t'i ngjiten një kombinimi familjar që ka funksionuar në të shkuarën. "Rolet e burrave, grave dhe fëmijëve u prekën të gjitha nga ndryshimet. Që në vitet e para të industrializimit shumë gra kanë shkuar në punë jashtë shtëpisë, si dhe janë përkujdesur për fëmijët brenda shtëpisë. Por ndër grupet më të pasura filloi të besohej gjerësisht se vendi i një gruaje ishte në shtëpi, ndërsa burri duhej të siguronte jetesën. Shumë gra të martuara u bënë "shtëpiake", punëtore të papaguara në familje, roli i të cilave ishte kujdesi për bashkëshortin dhe fëmijët" (Giddens, 2007, f. 377)

Funksionet e familjes janë: riprodhimi, socializimi, përcaktimi i roleve sociale, mbështetje ekonomike, mbështetje emocionale, ofrimi i statusit. Familjet kanë ndryshuar në funksionin e tyre ekonomik, në funksionin e tyre edukativ dhe në funksionin e tyre mbështetës. Demografia e familjes ka ndryshuar.

Në shtëpi nuk jetojnë më shumë veta dhe në familje sa vjen dhe ka më pak fëmijë. Roli i gruas, burrit dhe i fëmijëve në familje ka ndryshuar. Modelet e autoritetit në familje kanë ndryshuar gjithashtu. Në familjet tradicionale, babai ka autoritet të njohur

patriarkal. Por në ditët e sotme familjet mund të jenë me një prind të vetëm drejtuar nga nëna. Këto familje janë matriafokale.

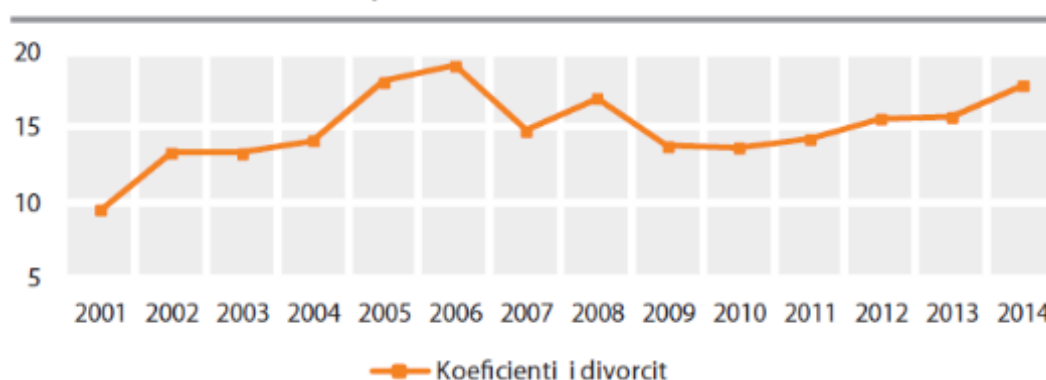
Një impakt i ndryshëm është fragmentizimi i shoqërisë. Tjetër janë pritshmëritë jo reale të jetës familjare për shkak të uljes së mundësive të eksperiencave me marrëdhënie të vërteta familjare. Divorci influencon edhe prindin kujdestar, dyfishohen përgjegjësitë dhe rritet stresi. Një tjetër pamje e ndryshimeve në familje është rritja e numrit të rimartësive. Divorci bën që baballarët të mos marrin pjesë në rritjen e fëmijëve duke shkaktuar probleme psikologjike tek ata. “Shumica e baballarëve që nuk kanë kujdestarinë e fëmijëve, tentojnë që relativisht të mungojnë në të vërtetë në jetën e fëmijëve të tyre. Të tjerë mundohen që t’i çojnë në kopshte lojrash, ose duke bërë gjëra të ndryshme për të kompensuar mungesën e tyre atërore. Divorci mund të ketë si efekte të vogla ashtu edhe të mëdha tek fëmijët, por në fakt këto efekte janë të paevitueshme. Kur divorci prodhon efekte të mëdha tek një fëmijë, të tilla si depresion, shmangie sociale, probleme të sjelljes dhe nivel të ulët akademik, shkakun mund të jetë më tepër një marrëdhënie e varfër me prindin përkujdesës, mungesa e cilësisë së mjaftueshme të kontakteve me prindin tjetër që nuk jeton me të, që kryesisht është babai”. (Haxhiymeri & Gjermani, vep. cit.,2010, f. 263-264).

Divorcet kanë pësuar një rritje të konsiderueshme nga viti 2001 (9,6 divorce për 100 martesa) në 2014 (17,8 divorce për 100 martesa) (shiko

Grafiku 51). Viti 2014 shënon deri më tani dhe rekordën e divorceve ndër vite (4.240) si numër absolut divorcesh, ndërsa vlera më e lartë e divorceve shënohet në vitin 2006 me (19,1 divorce për 100 martesa). (INSTAT, 2015).

Grafiku 51, Koeficienti i divorceve, 2001-2014, Burimi: INSTAT

KOEFICIENTI I DIVORCEVE, 2001-2014

Në Shqipëri deri në vitet 90 rastet e divorceve ishin shumë të ulëta. Divorci stigmatizohet nga opinioni publik dhe njerëzit përgjithësisht kishin turp të shkonin në divorc. Ndërkohë pas viteve 90 dhe sidomos vitet e fundit divorci ka marrë përmasa të mëdha dhe gratë janë shpesh iniciatorë të divorcit sidomos në rast se bashkëshorti i tyre ushtron dhunë mbi to apo fëmijët e tyre. Në fakt në rritjen e numrit të divorceve ndikojnë një varg faktorësh me karakter social – psikologjik, demografik etj. Nga

Grafiku 51 shohim një rritje të konsiderueshëm të numrit të divorceve gjatë viteve të fundit. *Por a është në krizë familja shqiptare? Çfarë ndikimi ka rimartesa tek fëmijët?* (Beqja, 2000, fq. 43)

Impakti i rimartesës në familje është stresues. Fëmija në familje të njerkut ose njerkes duhet të ndërtoj një marrëdhënie të re, të pranoj rregulla dhe vlera të reja ndërkohë që ka akoma lidhje me marrëdhëniet, rregullat, vlerat e vjetra. “Mësohet të ketë një korrelacion mes rritjes së divorceve me rritjen e pjesëmarrjes së moshave të reja në krime të ndryshme për shkak të tronditjes së funksioneve të familjes. Fëmijëve u mungon ngrohtësia e kujdesi prindëror, intimiteti e harmonia familjare. Kontraditka mes dëshirave, nevojave e mundësive dukej të nxiste fëmijët me prindër të divorcuar të binin pre e veseve, madje të implikoheshin edhe në krime të ndryshme” (Canaj, 2008).

Disa karakteristika të familjes influencojnë *socializimin*, statusin social-ekonomik, orientimin kulturor dhe fetar. Disa shoqëri janë më pak të hapura. Në shoqëritë tradicionale, statusi është i paracaktuar, në shoqëritë moderne statusi zakonisht arrihet. Statusi i dikujt ose klasa sociale tregon se si është socializuar dikush.

Kultura është një makrosistem që përbën trupin e traditës, besimin, zakonet, format sociale të një grupi të veçantë. Familja socializon fëmijën në kulturë. Grupet kulturore ndryshojnë në mënyrat se si sillen me çështjet jetike i cili ka impakt në socializim.

Ndoshta përpjekjet për adaptimin e impaktit të ndryshimeve shoqërore në familje mund të ndeshen më së miri me karakteristikat e familjes së suksesshme si model për t'u arritur se sa përqafimi i disa modeleve të kaluara të familjes.

Karakteristikat e familjeve të suksesshme janë dashuria dhe pranimi, komunikimi i hapur, kohezioni, standarde dhe vlera të forta, aftësi për të zgjidhur problemet.

Familja është si një ndërmarrje. Ndarja e punës brenda saj nuk është gjithmonë e përsosur. Zakonisht babai siguron të ardhurat, ndërsa nëna kujdeset për mbarrëvajtjen e familjes, fëmijëve, lidhjet me të afërmit dhe fqinjët etj. nëna qëndron më shumë në shtëpi ndërsa babai më pak. Megjithatë, në vende të ndryshme kjo ndarje punësh merr pamje të ndryshme (Barjaba, vep. cit. 2010., f. 255).

Familja është një nga institucionet bazë shoqërore dhe është grupi aktual primar. Potencialisht është agjencia më efektive e kontrollit shoqëror. Një familje normale është konsideruar prej kohësh si siguria më e mirë kundër kriminalitetit. Në të kundërt, familja që është e thyer nga divorci, braktisja, vdekja ose nga mungesa e vazhdueshme e anëtarëve të saj, në këtë rast familja nuk funksionon në mënyrën e duhur si një njësi shoqërore.

Funksionet bazë të familjes janë transmetimi i kulturës, veçanërisht moralin, standardet dhe idealet e besimit dhe njohuritë praktike parashikimi i mundësive për afeksion, miqësi dhe zhvillimin e personaliteteve të shoqërizuara, ushtrimin e kontrollit për mbrojtje dhe funksionet ekonomike për të bërë një jetë me nevojat për të plotësuar kërkesat jetësore. Një familje që ka një strukturë jo të "thyer" përbën një familje të bashkuar, duke jetuar në një banesë që është e mbajtur mirë, mekanikisht e përshtatshme dhe artistikisht e kënaqshme. Anëtarët njohin përgjegjësitë e njëri-tjetrit e të komunitetit dhe të miqësisë në shtëpi bazuar mbi afeksionin, dëshirën e mirë, shërbimet reciproke. Familja normale siguron nevojat bazë të anëtarëve. Kështu, për një misionar të mbushur me ide të krishtera mbi martesën, faktet e poligamisë do të jenë simbol i një anarkie të vërtetë shtëpiake dhe të një imoraliteti akoma më të madh.

Përkundrazi, një shpirt pak revolucionar, mbi të gjitha nëse ai është i ngazëllyer nga socializimi, rrëmbehet nga pasioni për të dobëtit dhe zakoni që ka për t'i marrë nën mbrojtje, ai do t'i gjykojë tipet familjare sipas trajtimit që i është bërë gruas. Tashmë, situata e privilegjuar e gruas, larg të qenit tregues i sigurtë i progresit, ka nganjëherë si shkak një organizim shtëpiak ende të prapambetur (Durkheim, 2004, f. 201-202).

4.8.1 Modelimi

Individët gjithashtu ndikojnë tek njëri-tjetri nëpërmjet *modelimit*. Duke vëzhguar sjelljen e një personi në një mënyrë mund të ndikoj në sjelljen pasuese të dikujt tjetër. Sjellja aktive ka më shumë të ngjarë të imitohet se sa sjellja pasive. Gjerësia e ndikimit gjithashtu varet nga perceptimi i vëzhguesit të modelit. Një model që është i ngjashëm me një tjetër dhe që ka tipare të dëshirueshme dhe të adhurueshme ka më shumë të ngjarë të imitohet se sa një që nuk është shumë i ngjashëm me të, tiparet e të cilit nuk janë veçanërisht të dëshirueshme. Një mënyrë që ndikon individët tek njëri-tjetri është nëpërmjet dënimit, agresionit fizik ose kundërshtimit nga grupi.

4.8.2 Komunikimi si *katarsis emocional*

Komunikimi është faktori i vetëm më i gjerë që përcakton se çfarë lloj marrëdhënie kanë njerëzit me të tjerët dhe çfarë ndodh me ta në mjedisin e tyre. Individët nëpërmjet komunikimit nuk mësojnë vetëm gjuhën por mësojnë gjithashtu edhe vlerat, moralin, si të ndërveprojnë me të tjerët, zakonet, sjelljen e seksit përkatës dhe konceptin e *uni*-t.

Komunikimi është procesi, nëpërmjet të cilit dërgohen dhe merren mesazhe. Ai mund të jetë verbal dhe jo verbal. *Komunikimi verbal* ka të bëjë me fjalët, të folurin ose të shkruarin. *Komunikimi joverbal* ka të bëjë me gjuhën e trupit siç është shprehja e fytyrës, qëndrimi, tendosja e muskujve. *Komunikimi verbal* zakonisht shoqërohet me komunikimin joverbal. Zakonisht sjellja verbale dhe joverbale shprehin të njëjtin mesazh, ato janë në përputhje. Megjithatë ndonjëherë sjellja verbale dhe joverbale kundërshtojnë njëra-tjetrën. Sipas Satir “çdo komunikim familjar që nuk është real ose i drejtë”, domethëniet e vetme nuk mund të të orientojnë drejt besimit dhe dashurisë që ushqen anëtarët e familjes (Satir, 1972, f. 137). Aleksandër Dhima, në librin e tij “*Antropologji e Komunikimit*” shprehet se “*bashkëbiseduesit apo bashkëjetuesit e një*

situatë të caktuar, - edhe pse nuk ja thonë njëri – tjetrit gjithçka që duan – arrijnë të transmetojnë më shumë se fjalët nëpërmjet veprimeve dhe shprehjeve të tjera, siç janë lëvizja e qerpikëve, syve, ndryshimi i ngjyrës së fytyrës etj. ... Që të kesh sukses në komunikim, duhet t'i kushtosh vëmendje maksimale personit që flet". (Dhima, 2013, f. 266).

4.8.3 Vendosja dhe zbatimi i kufijve

Megjithëse ndjenjat janë të pranueshme, jo të gjitha sjelljet janë të pranueshme. Disa veprime duhet të kufizohen dhe të kanalizohen. Prindërit duhet të vendosin kufij për sjelljen mes tyre. Midis këtyre limiteve individëve i duhet dhënë disa mundësi zgjedhje sepse marrja e vendimeve kontribuon në maturitetin e tyre. Kur vendosen kufijtë dhe individëve u lejohej të bëjnë zgjedhje, ata duhet të informohen se cila sjellje është e pranueshme, cila sjellje është e papranueshme dhe cila sjellje është e pranueshme si zëvendësuese.

Prindërit i komunikojnë ndjenjat dhe tregojnë respekt midis tyre dhe i vendosin qartë kufijtë atëherë përgjithësisht ato përshtaten. Pasojat e natyrshme pas veprimit do t'i mësoj individët që të ndryshojnë sjelljen e tyre. Megjithatë pasojat e natyrshme nuk mund të përdoren për t'i mësuar fëmijëve të ndryshojnë sjelljet e tyre kur ato janë të rrezikshme dhe të pasigurta. Në rastet kur pasojat e natyrshme nuk mund të përdoren, prindërit diskutojnë problemin me njëri-tjetrin dhe zbulimin e mundësive të zgjidhjes së tij.

4.8.4 Prindërit si modele

Kërkimet kanë treguar që prindërit abuzues shpesh të abuzuar edhe ata kur kanë qenë fëmijë rezultojnë me një vetëvlerësim të ulët. Prindërit abuziv kanë mungesë në të kuptuarin e zhvillimit të fëmijës dhe shpesh presin shumë nga fëmijët e tyre. Për më shumë ngjashmëria në sjellje e fëmijëve të tyre me prindërit ose ngjashmëri me karakteristikat negative me vet prindërve kanë treguar se kontribuojnë negativisht në marrëdhënien prind-fëmijë. “Duhet pranuar se fëmija, për zhvillimin e plotë dhe të harmonishëm të personalitetit të tij, duhet të rritet në një mjedis familjar, në një atmosferë lumturie, dashurie dhe mirëkuptimi” (UNICEF, 2002, f. 7).

Varfëria, papunësia, izolimi social i familjes, stil jetese që ndryshon shpesh, mosnjohja e të drejtave të fëmijëve, pranimi nga kultura i ndëshkimit trupor dhe ndihma e kufizuar për familjet në krizë janë faktorë mjedisor që lidhen shumë me dhunën. Për familjet abuzuese statusi i ulët i tyre social-ekonomik shkakton stres.

Disa prindër mendojnë se fëmijët e tyre janë “pronë private” dhe çfarëdo që ato bëjnë nuk ka çfarë i intereson askujt. Atmosfera më e mirë familjare është ajo në të cilën prindërit e pranojnë veten e tyre si qenie që bëjnë gabime dhe që janë në gjendje t’ia shprehin ndjenjat e tyre anëtarëve. Shkalla e pranimi varet nga personaliteti i prindërit, situata dhe personaliteti i tyre. Gjëja më e rëndësishme është që prindërit t’i komunikojnë ndjenjat e tyre të pranimi ose mospranimi tek të afërmit. Për të ngritur një marrëdhënie të suksesshme në familje, anëtarët duhet të komunikojnë më shpesh pranim se sa mospranim.

Baballarët luajnë një rol kritik në rritjen e fëmijëve, dhe roli i tyre është komplementar me atë të nënës. Një psikolog shkruan: “refuzimi që i bën prindi një fëmije rezulton të jetë gjëja më demoralizuese që një baba mund të bëjë për birin e tij” (Heath, 1991, f. 282). Ndërsa ky refuzim me siguri mund të bëhet brenda shtëpisë, si jashtë, këto rezultate sugjerojnë se refuzimi është më e zakonshme, ose ka një ndikim më të madh, kur babai mungon nga shtëpia. Masat e politikës duhet të drejtohen së pari në rritjen mundësinë që djemtë do të rritet deri në shtëpitë të cilat përfshijnë etërit e tyre, si dhe nënat e tyre.

4.8.5 Marrja dhe dërgimi i mesazheve

Me qëllim për të dërguar mesazhe konstruktive, duhet të jesh i aftë të dëgjosh në mënyrë efektive. Shpesh individët i zgjidhin problemet e tyre pa i ndërprerë ata, pa i gjykuar ose pa i kritikuar. Ky quhet dëgjim pasiv. Dëgjimi aktiv i lejon individët të shprehin ndjenjat e tyre në mënyrë të drejtpërdrejtë. Dëgjimi aktiv në mënyrën e duhur përdoret kur njerëzit tregojnë se kanë probleme, (probleme në familje, me të afërmit, me paraqitjen, me frikën që ato kanë). Dëgjimi aktiv i ndihmon individët të identifikojnë problemin dhe të fillojnë të zbulojnë mënyra se si ta përballojnë atë. Kur prindërit kanë

një problem, me fjalë të tjera kur sjellja e njërit prej anëtarëve të familjes është e papranueshme për to ato kanë alternativa të ndryshme. Ato mund të përpiqen të ndryshojnë ambientin, të ndryshojnë vetveten.

Një tip konstruktiv komunikimi është përdorimi i “mesazheve unë”.

“Mesazhet unë” i tregojnë individit se si i bën të ndjehen anëtarët, sjellja e tyre e papranueshme. Në anën tjetër “mesazhet ti” kanë tendencë tek individët me vetëvlerësim të ulët sepse ato shpesh e çkodojnë mesazhin në kushtet se çfarë ato duhet të kishin bërë dhe se sa të këqij janë ata. T’i komunikosh individit efektin e sjelljes së tij mbi dikë është më pak kërcënuese se sa t’i sugjerosh që ka diçka të keqe me të meqenëse ai bën një sjellje të keqe. Në mënyrë ideale “mesazhet unë” duhet të përmbajnë një përkufizim të qartë se si ndjehen të afërmit nga sjellja e individit që ka shkaktuar atë ndjenjë. Motivi i “mesazheve unë” nuk duhet të ndryshojnë gjithnjë sjelljen, motivi duhet të jetë një sjellje e vlerësueshme gjithashtu. Ndonjëherë duke ndryshuar mjedisin eliminohen sjellje jo të duhura ose ndryshojnë sjelljet, kështu kjo është më e pranueshme. Zgjidhjet diskutohen dhe vlerësohen dhe ata bien dakord për më të mirën.

4.8.6 Zhvillimi i vetëkonceptit

Individët duke vepruar në mënyrë të pavarur ndërgjegjësohen se sjellja e tyre gjykohet sipas disa rregullave dhe standardeve të caktuara. Këto rregulla dhe standarde duhet të mësohen dhe të kuptohen përpara se individ të jetë i aftë për vetëvlerësim. Individët duke mësuar gradualisht këto kritere, secili prej tyre zhvillon një vetëvlerësim dhe ky koncept reflekton zakonet e të tjerëve. Vetë koncepti zhvillohet kur zakonet dhe pritshmëritë e të tjerëve me të cilin vepron janë të inkuorpuara tek personaliteti i gjithsecilit, duke bërë të mundur rregullimin përkatës për sjelljen e gjithsecilit.

Psikologu Erik Erikson ka shpjeguar zhvillimin e personalitetit të individëve si produkt i ndërveprimit të tyre në mjedisin e tyre social.

4.8.7 Komuniteti

Termi *komunitet* vjen nga fjala latine *bashkësi*. Ajo i referohet marrëdhënieve afektive të bashkuara midis grupeve të njerëzve të lidhura ngushtë, për shkak se kanë interesa të njëjta. Gjithashtu kjo i referohet njerëzve që jetojnë në një zonë të veçantë gjeografike, të cilët janë të kufizuar politikisht dhe ekonomikisht. Funkzioni i komunitetit është të siguroj ndjenjën e përkatësisë, miqësisë. Shumë faktorë janë përfshirë në zgjedhjen e komunitetit, afërsia me punën, çmimet e shtëpive, mosha, përbërja e anëtarëve të komunitetit, cilësia e shkollave, shërbimet e disponueshme të komunitetit (transporti, kultura, shërbimi mbrojtës siç është policia, zjarrfikësit, shëndeti dhe shërbimet sociale). Një funksion tjetër i komuniteteve është t'i japin familjeve perspektiva të ndryshme në jetë, të zgjerojnë hapësirat e tyre të eksperiencave dhe të japin statuse ose role të reja. Komuniteti mund të ketë një sistem mbështetje informale të familjeve, të afërmit, miqtë, fqinjët tek të cilët mund të mbështetesh për ndihmë në raste krizash. Gjithashtu, komuniteti mund të ketë për më shumë një sistem mbështetjeje formale. Sistemet e mbështetjes formale në komunitet zakonisht veprojnë nëpërmjet procesit të përkrahjes. Përkrahje domethënë të flasësh apo të shkruash në mbështetje të diçkaje.

4.8.8 Familja

Grindje, moskuptime, mungesë komunikimi, një sjellje e ashpër dhe nervoze e shoqëruar jo pak herë me një fjalor fyes. Prindi godet fëmijën, të rinj që vuajnë, sidomos vajza, nga forma të ndryshme depresioni. Agresiviteti, në këtë rast, nis e kthehet apo drejtohet nga vetvetja duke e vetëvrarë atë me doza të pakta dhe të buta, si droga, pirja e duhanit, alkooli e kështu me radhë (Fuga, 2007, f. 9). Niveli i edukimit është një përcaktues i fortë i punësimit dhe të ardhurave.

Funksionet e familjes janë si një sistem shumë veprimesh dhe mënyra se si i drejtojnë marrëdhëniet personale ka një efekt shumë të fuqishëm në zhvillimin psikosocial të anëtarëve.

Fëmijët e lindur në familje mësojnë shpejt që ata janë individ të ndarë, që ekzistenca e tyre është e ndryshme nga ajo e nënës së tyre, e babait apo pjesëtarëve të tjerë të

familjes, kanë dëshira dhe interesa që ata me kohë duhet t'i përshtaten. Familja në të cilën lind një fëmijë është grupi i parë i referencës së fëmijës, grupi i parë kur vlerave, normave dhe praktikave të të cilit i referohen për të vlerësuar sjelljen e dikujt.

4.8.9 Shkolla

Shkolla vepron si një agjenci shoqërore, për këtë ajo është e organizuar për të përjetësuar njohuritë, aftësitë, zakonet dhe besimet e shoqërisë. Pjesa e shkollës në transmetimin e kulturës është vazhdimisht e debatuar sepse duke zgjeruar njohuritë dhe teknologjitë e bën të pamundur të transmetosh gjithçka. Duhet bërë shumë zgjedhje të vështira për të vendosur kush është e rëndësishme dhe kush jo, me rrjedhojë opinione kundërshtuese.

Në kushte të ndryshme, kur ndjehet pasiguria se çfarë është e duhur apo jo që gjenerata e ardhshme të mësoj me qëllim që të jetë e përgatitur mjaftueshëm për të ardhmen, tendenca e bën edukimin për përshtatshmëri.

Çfarë është edukimi për përshtatshmëri?

Është përputhje me kërkesat e grupit ose është fleksibilitet dhe krijimtari. David Goslin thotë: “jo vetëm shkolla ka detyrën të siguroj vazhdimësi kulturore, por gjithashtu mund të inkurajoj kapacitete krijuese të të rinjve në një mjedis psikosocial të ndryshueshëm. Për më shumë, për t'ia dalë mban me sfidën e ndryshimit, megjithëse shkolla vepron si agjent për të ushqyer respekt dhe përkrahje për rregullin social ekzistues të shoqërisë” (Goslin, 1965, f. 410).

Shkolla jep përmbajtje, informacion dhe koncepte që zgjerojnë dhe përpunojnë këto ndjenja të hershme të kësaj lidhje. Vlerësimi kontribuon në socializimin e normave dhe standardeve të shoqërisë të cilat mësohen nëpërmjet kriterëve të vlerësimit.

4.8.10 Masmedia

Masmedia përfshin gazetat, revistat, librat, televizionin dhe mënyra të tjera komunikimi që arrin një audiencë të gjerë nëpërmjet një forme impersonale midis dërguesit dhe

marrësit. Ndryshe nga agjentët e tjerë të socializimit, masmedia zakonisht nuk përfshin drejtpërdrejtë ndërveprime personale. Megjithatë masmedia duhet konsideruar si agjent socializues sepse ato tregojnë shumë aspekte të shoqërisë. Gazetat botojnë artikuj për politikën qeveritare, revistat ilustrojnë modën e fundit dhe sugjerojnë argëtime për kohën e lirë, radiot transmetojnë këngë të njohura, në libra diskutohen çështje si divorci, alkooli dhe drogat e ndërsa televizioni jep pamje direkte nga spitalet, gjykatat ose situatat familjare.

Televizioni tregon marrëdhëniet midis njerëzve në situata të ndryshme, duke i ofruar pamje ose modele se si të sillen ose të reagojnë në situata të ngjashme. Librat gjithashtu nëpërmjet gjuhës përshkruese transmetojnë njohuri mbi marrëdhëniet. Televizioni dhe librat japin informacion mbi shoqëritë. Problemi qëndron nëse televizioni i nxit njerëzit të bëhen më të dhunshëm ose jo. *“Televizioni ndikon si në dhënien e modeleve që u mësojnë fëmijëve si të sillen në mënyrë agresive, ashtu edhe në theksimin e vlerës së dhunës si një sjellje e përshtatshme. Fëmijët agresivë priren të shohin shumë më tepër televizor dhe të jenë më të informuar rreth asaj se çfarë ndodh në mënyrë tipike në jetën e përditshme”* (Haxhiymeri, vep. cit., 2012, f. 272).

Nëpërmjet tyre shikuesit dhe lexuesit njihen me pjesë të botës, të cilat ato mund të mos i ndeshin ose t'i eksperimentojnë. Televizioni dhe librat japin modele rolesh të heroit, personash negativ, të dedektivit, doktorit, gjykatësit, babait, nënës, etj.

Marrëdhëniet ndërmjet *kriminologjisë* dhe *medias* kanë qenë prej kohësh objekt i një debati intensiv. Në një botë shumë të mediatizuar ku shenjat, kodet dhe simbolet mblidhen, bashkohen dhe ndërveprojnë në rrymën e pafundme të stimulimeve dhe paraqitjes, krimi është një fenomen thellësisht i mediatizuar.

Diskutimi mbi lidhjen e kriminologjisë me median është parë nën këndvështrimin e Robert Mertonit. Anomia kohët e fundit ka shfaqur një ri zgjim falë dy fenomeneve të ndryshme. E para është interesi urgjent brenda kriminologjisë për format më transversive të kënaqësisë, që variojnë nga sportet ekstreme tek krimet e dhunshme, si një mënyrë e luftimit të tjetërsimit që vihet re në botën moderne. E dyta është rritja e komunikimit elektronik, si interneti i cili duhet të ofrojë një zgjidhje për problemin e zhvendosjes, duke frikësuar mënyrën e komunikimit gjatë kohës dhe hapësirës. Në një

botë të realitetit virtual anomia është në të njëjtën kohë “një kusht dhe një kënaqësi” (Osborne, 2002, f. 29).

“Imazhi i vajzave dhe grave në media ndikon në rolin dhe statusin që ato kanë në shoqëri dhe ky imazh ndryshon mënyrën sesi ato perceptohen nga të tjerët. Fatkeqësisht ky imazh është më shpesh negativ sesa pozitiv, duke promovuar kështu stereotipe të paramenduara dhe vënin në jetë të paragjykimëve sociale dhe qëndrimeve prapaniket që janë të rrënjosura thellë” (Aleanca Gjimore për Zhvillim, 2008).

Historikisht, një pjesë e konsiderueshme e shkencëtarëve social janë kundër medias së lajmeve sepse kur paraqet ngjarjet kriminale për konsum publik ajo (po aty) e ekzagjeron, deformon dhe e bën më të bujshme botën reale të krimit. Por, a do të thotë kjo se njerëzit mund të jenë mashtruar në supozimin e tyre të dimensionit real të krimit?

Krimi ndikon negativisht mbi sjelljet, emocionet dhe mirëqenien mendore të gjithë shoqërisë si një e tërë. Krimi gjithashtu shkakton një nivel të lartë të frikës dhe tmerrit. Kjo është e lidhur shumë edhe më mënyrën si mediat e transmetojnë atë. Duke qenë se gazetarët i shohin lajmet rreth krimeve si mënyrë për të tërhequr shikues me idenë se “nëse ka gjak, tërheq”. Kjo çon shpesh në atë që shikuesit e keqinterpretojnë krimin duke e konsideruar veten të gjithë si të “viktimizuar”. Vrasja në përgjithësi në mënyrë të pashmangshme tërheq vëmendjen e medias. Reporterët tentojnë të fokusohen tek viktimat duke përçuar tek njerëzit sensin e pasigurisë. (Cassel & Bernstein, 2007, f. 249-250).

4.8.11 Grupet shoqërore me karakteristika të ngjashme

Grupi me karakteristika të ngjashme sillet shoqërisht dhe i kundërshton *devijimet*. Grupi shoqëror me karakteristika të përbashkëta ushtron kontroll thjeshtë duke refuzuar për të përfshirë ato që nuk i përshtaten vlerave dhe ligjeve të grupit.

Më 1950, David Riesman shkruajti se grupi me karakteristika të ngjashme po bëhej agjenci kryesore e socializimit. Sipas tij një person modern kërkon të jetë bashkëkohor në udhëheqje dhe drejtim. Aprovimi i tyre vlerësohet dhe gjykimi i tyre respektohet.

Grupi shoqëror minimizon ndryshimet dhe thekson ngjashmëritë, bashkëpunimin dhe mirëkuptimin (Goslin, vep. cit., 1965, f. 44).

Grupet shoqërore shërbejnë gjithashtu edhe si grup mbështetës për shfaqjen e vlerave dhe sjelljeve. Grupi shoqëror si një agjensi socializuese ushtron një influencë të fortë në idetë dhe sjelljet e atyre që kanë nevojë për opinionin shoqëror dhe kundërshtimin e frikës.

Një nga mënyrat më të rëndësishme që individët të ndikojnë tek njëri-tjetri është nëpërmjet përforcimit. Duke aprovuar sjelljen e dikujt duke i qeshur, buzëqeshur, përqaftuar, duke i shprehur në mënyrë verbale lavdërim këto rrisin gjasën e sjelljes së ndodhur. Sjellja duhet të jetë e ngjashme me të tjerët ose në të kundërt do të jetë agresion me të tjerët. Individët kundërveprojnë ndaj agresionit fizik duke u bërë pasivë në mbajtjen e një qëndrimi mbrojtës, duke qarë, duke i treguar të afërmve, ose hakmerren ndaj agresionit. Kur agresioni shoqërohet nga pasiviteti, mbrojtja ose e qara, atëherë agresioni ka tendencë të përsëritet tek e njëjta viktimë. Kur agresioni shoqërohet duke i thënë të afërmve kundërpërgjigjet ndaj agresionit, atëherë agresori ka tendencë të sillet ndryshe ndaj viktimës.

4.8.12 Mbështetja e kulturës dhe ajo ekologjike

Si pjesë e mbështetjes së kulturës duhet të theksohet rëndësia e kontakteve kulturore dhe konflikteve si burim i shumë krimeve, veçanërisht në grupe ku ekziston hibridizimi kulturor. Konfliktet kulturore shkaktojnë sjellje kriminale. *Hibridizimi kulturor*, ngatërrimi i *normave kulturore* dhe thyerja pasuese e *kontrollit social* prodhon një kusht ku më tej mbizotëron dhunimi i ligjit.

Krimet janë të lidhura me disa faktorë si densiteti i popullsisë, kushtet shtëpiake, faktorët fizikë të mjedisit, konfliktet kulturore e të tjera të ngjashme me to.

Krimi është i lidhur me një numër faktorësh që përfshijnë ndryshimet e popullsisë, varfërinë dhe varësinë, popullsinë etj.

Megjithatë krimi është edhe një faktor kulturor. Kështu Imeraj në librin e tij shprehet se njerëzit e dhunshëm nuk mëshirohen, nuk respektohen, nuk ndihmohen. Ndryshe nga njerëzit normalë ata nuk kanë mëshirë për të tjerët dhe nuk ju vjen keq për askënd.

4.9 Diskutime

Krimi në familje është një problem tepër shqetësues i cili nxitet nga shumë faktorë. Nga analiza e bërë në qytetin e Durrësit dalim në konkluzionin se krimi në familje nxitet më shumë nga gjendja e rënduar ekonomike, më pas nga mungesa e komunikimit apo edhe nga patriarkalizmi që ekziston ende në familjet shqiptare. Të anketuarit rendisin gjithashtu se pre e krimit bëhen edhe familjet ku abuzohet me alkoolin, me drogën, lojrat e fatit etj. Megjithatë shpesh alkooli është justifikim për të mbrojtur aktet e dhunës që kryhen brenda familjes. Me rritjen e të ardhurave në familje vihet re një ulje të rasteve të dhunës të raportuara. Pra të ardhurat janë gjithashtu një faktor i rëndësishëm që rrit sigurinë në familje.

Arsimi është gjithashtu një faktor shumë i rëndësishëm që frenon dhunën fizike në familje. Kështu vihet re se të arsimuarit kishin më pak gjasa të dhunoheshin fizikisht në familje. Por ndërkohë arsimi nuk luante rol kur bëhej fjalë për dhunën psikologjike apo seksuale. Megjithatë në total përsa i përket frikës, personat e arsimuar ndihen më të sigurtë në familje. Forma më e përhapur e dhunës është fyerja. Më pas renditet goditja me shpullë. Mendimtarë të mëdhenj si Rusoi, Volteri, iluministë të shquar, kanë nënvizuar e nënvizojnë rolin e madh të gruas në jetën shoqërore e familjare. Edhe rilindësit tanë të mëdhenj e kanë trajtuar personalitetin e pozitën e gruas nga këto qëndrime. Samiu shkruante: Lumturia e një kombi varet nga edukimi i femrës; natyra sundon në zemrën e njerëzve me anën e gruas. Kurse Naimi theksonte se gruaja duhet të jetë më e arsimuar se burri (Beqja, Gruaja, kjo qenie e shenjtë, 2002, f. 11).

Me anë të analizës së grafikëve shohim se hipotezat e ngritura në fillim të punimit vërtetohen. Kështu vihet re se:

Hipoteza 1 vërtetohet plotësisht: Gjendja e rënduar ekonomike shkakton dhunë dhe krim në familje, sidomos në ato familje që priren ndaj dhunës. Dhuna nuk është e thënë

të jetë vetëm fizike, ka shumë raste kur ajo në kushtet e një papunësie totale apo gjendje të rënduar ekonomike të jetë psikologjike. Anëtarët e familjes grinden vazhdimisht me njëri tjetrin duke shkaktuar situata të papërballueshme shpesh herë edhe në praninë e fëmijëve.

Hipoteza 2 vërtetohet pjesërisht: Rritja e nivelit të arsimimit, redukton dhunën brenda familjes nëse flasim për dhunë fizike. Ndërkohë që dhuna psikologjike është e përhapur si tek çiftet me arsim 8/9vjeçar, arsim të mesëm, të lartë etj.

Hipoteza 3 vërtetohet: Shpërngulja nga fshati në qytet ndikon negativisht në mirëqenie dhe rrjedhimisht motivon dhunën në familje.

Kreu 5 - Përfundime dhe Rekomandime

Ky studim hulumton krimin në familje duke përdorur si të dhëna cilësore ashtu edhe sasore që mund t'i përgjigjeshin metodave të kërkimit të vendosura si dhe për të vërtetuar hipotezat e ngritura. Pjesa sasore ishte pjesa kryesore e përdorur dhe për këtë u hartuan pyetësorë (N = 600) të cilët u shpërndanë në qytetin e Durrësit, ndërkohë që pjesa cilësore ishte plotësuese e pjesës kryesore dhe për këtë u analizuan rastet e krimeve dhe dhunës në familje të trajtuara nga mediat dhe kryesisht nga gazeta Panorama në dy-vjeçarën e fundit 2013-2014. Gjithashtu u realizuan intervista të strukturuar edhe në burgun e grave në Tiranë, në Vaqarr si dhe me të paraburgosurit me akuzë dhunë në familje në paraburgimin e Durrësit. Metodologjia e ndjekur u hartua me synimin që të analizoheshin sa më mirë të dhënat. Statistikat e mbledhura u analizuan me programin statistikor *SPSS*, i cili mundësoi të bënim krahasime dhe vëzhgime të hollësishme të mendimeve nga 600 intervistuesit e qytetit të Durrësit. Në këtë studim u përdoren të dhëna për të testuar hipotezat e ngritura: ekziston një korrelacion midis mirëqenies ekonomike, nivelit të dhunës dhe të krimit në familje; ekziston gjithashtu një korrelacion midis nivelit arsimor dhe dhunës në familje, si dhe të ardhurit nga zonat e thella malore në qytetin e Durrësit kanë motivuar gjithashtu edhe rritjen e dhunës në familje. Të tre hipotezat e ngritura në këtë studim u vërtetuan. Më poshtë do të përmbledhim secilën prej tyre.

Metodat

Metodat e përdorura për të testuar hipotezat u bënë nëpërmjet analizimit sekondar të të dhënave. Në të tre studimet që u ndërmorën si me anketimet ashtu edhe me intervistat personale dhe me studimin e medias, variabli i varur (krimi në familje) dhe variablat e pavarur (arsimimi, të ardhurit nga zonat malore dhe të ardhurat ekonomike) u studiuan duke përdorur programin “Statistical Package for the Social Sciences” (*SPSS*).

Përfundime nga intervistat e realizuara

Në këtë tezë pyetësorët u realizuan me synimin për të hulumtuar mbi perceptimet, mendimet dhe idetë që kanë qytetarët shqiptarë për format e dhunës dhe krimit në

familje, mënyrën se si ata mund të mbrohen, detyrat që ka secili anëtar i familjes, dhe rolin që luan gjendja ekonomike, arsimore, sociale etj. në krimin në familje. U arritën disa përfundime të cilat janë edhe kontributi më i rëndësishëm i kësaj teze: ekziston një lidhje direkte midis arsimimit, të ardhurave ekonomike dhe krimit në familje. Kështu me rritjen e arsimimit dhe me rritjen e të ardhurave ekonomike, dhuna dhe krimi në familje reduktohen. Niveli arsimor ka ndikimin më të madh në dhunën dhe krimin në familje.

Intervistat u realizuan në qytetin e Durrësit, i cili është një nga qytetet më problematike përse i përket krimit brenda familjes pas Tiranës. Ardhja në Durrës e një popullate të madhe nga zonat e thella rurale pa arsim të mjaftueshme dhe pa një kulturë të mjaftueshme sociale, ka rritur dhunën dhe krimin në familje. Duke qenë se tradita dhe zakonet e tyre brenda familjes, deri më sot, u kanë dhënë më shumë të drejta burrave se sa grave. U realizuan 600 anketa me individë që vinin nga zona të ndryshme, me arsim të ndryshëm, mosha të ndryshme dhe kjo me synimin që studimi të ishte sa më gjithëpërfshirës. Një nga pikat e rëndësishme të këtij studimi sasisor është kuptimi i mentalitetit të një numri të madh familjesh shqiptare, perceptimin që kanë pjesëtarët e familjes për rolin e burrit dhe të gruas si dhe për pjesëtarët e tjerë të familjes, gjithashtu dhe lidhjen shkak pasojë të shumë ngjarjeve që ndodhin në familje.

U pa se dhuna në zonat rurale ka gjasa të jetë më e lartë se në zonat urbane. Kjo e nxitur nga shumë faktorë, si arsimimi i ulët në zonat rurale, varfëria, largësia nga policia apo nga qendrat shëndetësore e OJF-të dhe mbi të gjitha nga mentaliteti patriarkal që mbizotëron ende në familjet shqiptare veçanërisht në zonat rurale. Shumica e grave të ardhura nga zonat rurale u shprehën, në një sondazh të zhvilluar, se e konsideronin dhunën si një sjellje normale ndaj fëmijëve. Duke e konsideruar normale ato nuk tentojnë as ta denoncojnë dhunën që ndodh brenda mureve të shtëpisë. Të ardhurit nuk kishin as informacion se kanë të drejtën dhe mundësinë që të mbrohen në rast dhune. Problemi qëndron se shumë femra nga zonat rurale e konsiderojnë dhunën në familje pjesë të jetës martesore. Të anketuarve u mungon informacioni për rrugën që duhet të ndjekin në rast se dhunohen apo keqtrajtohen. Një grup tjetër e gjen shpëtimin në familjen e origjinës. Dihet se dhuna në familje shkakton shumë probleme psikologjike, të cilat shpesh shfryhen mbi fëmijët apo pjesëtarët e tjerë të familjes. Dhuna mund të

shkaktojë edhe krime brenda familjes, prandaj duhet që të gjitha instancat të ndërmarrin hapa të menjëhershme për të parandaluar dhunën në zonat rurale. Kjo pasi dhuna tenton të rritet progresivisht, sepse një fëmijë që rritet në një familje ku ushtrohet dhunë tenton të jetë edhe vet i dhunshëm në të ardhmen. Por çfarë duhet bërë?

1.Ndërgjegjësimi i popullsisë mbi dhunën dhe krimin

Për të rritur ndërgjegjësimin e grave në zonat rurale për të raportuar dhunën do të ishte mirë të bëheshin takime, pjesëmarrja e komunitetit ku të informohen për mënyrat si mund të mbrohen gratë apo fëmijët e dhunuar, vendin ku mund të drejtohen për ndihmë, sigurinë që ato do të kenë në rast se denoncojnë dhunën etj.

Të përpilohen broshura informuese për mënyrat e denoncimit të dhunës dhe të shpërndahen në qendrat rurale e urbane, pasi problemi qëndron edhe në zonat urbane të cilat janë populluar gjithmonë e më shumë nga migratorët gjatë viteve të fundit.

2.Marrja në mbrojtje e viktimave të krimit

Policia dhe gjykata duhet t'i sigurojë personat e dhunuar se do të kenë mbrojtje në rast se denoncojnë dhunuesit. Një punë të madhe mund të bëjnë edhe organizata jofitumprurëse të cilat duhet të përpiqen të ndryshojnë mentalitetin në zonat rurale për sa i përket denoncimit të dhunës. Ligji i ri për dhunën në familje detyron gjykatat që të vendosin masa mbrojtëse për viktimat. Gjykata mund ta urdhërojë personin që ka abuzuar që të bëjë apo të mos bëjë gjëra të caktuara. Gjykata e vendos urdhër mbrojtjen nëse ka prova të mjaftueshme për dhunën në familje.

3.Edukimi i brezit të ri mbi rreziqet që ka dhuna në familje

Shkolla mund të luajë një rol kyç për të evidentuar dhunën tek fëmijët në zonat rurale e urbane. Kështu shkollës i lipset ta luajë më mirë rolin e saj në evidentimin e nxënësve me probleme të mundshme në familje. Shkolla duhet t'i ndërgjegjësojë nxënësit që dhuna në familje nuk është normale dhe duhet denoncuar. Në këtë mënyrë rekomandojmë që Ministria e Arsimit dhe Sportit të ofrojë trajnime për mësuesit e zonave rurale apo periferive të qyteteve në mënyrë që të nxisë komunikimin me nxënësit për temat e dhunës në familje. Të përfshihen psikologë dhe punonjës social për çdo shkollë.

Teoritë që u vërtetuan gjatë studimit jepen më poshtë:

Teoria e devijancës apo e të mësuarit

Nga analiza e të dhënave u vu re një sjellje devijante të personave që kishin qenë të dhunuar në fëmijëri. Kështu u vu re se personat që kishin qenë të dhunuar në fëmijëri u shprehën gjithashtu se ishin dakord që fëmijët të ndëshkoheshin fizikisht në rast se bënë gabime. Duket se ka një korrelacion të fortë midis kriminalitetit prindëror dhe rriskut për një delinkuencë në rritje të fëmijëve më vonë gjatë jetës. Megjithatë influenca prindërore mbi fëmijën është komplekse pasi ka edhe mekanizma të tjerë të shumëfishtë që influencojnë në jetën e fëmijës siç mund të jenë faktorët e mjedisit, gjenetikë, shoqëria, feja, grupi përkatës etj. Edhe studime të tjera kanë dalë në konkluzion se keqtrajtimi gjatë fëmijërisë dyfishon mundësinë e një individi për tu përfshirë në shumë tipe krimesh në të ardhmen.

Teoria subkulturore

Një tjetër rezultat nga studimi që u vu re ishte se kur anëtarët e familjes ishin me arsim të mesëm ose të lartë dhuna ndaj fëmijëve ishte më e ulët. Gjithashtu rezultoi se meshkujt ishin më të dhunuar se sa femrat në fëmijëri. Kjo ndoshta e lidhur me natyrën e meshkujve dhe lidhjen që ata kanë me prindërit. Edukimi ka një rol të rëndësishëm në influencën që i jep një individi për të qenë i suksesshëm në shoqëri. Mos frekuentimi i shkollës është një faktor me rrezik për delinkuencë të mëvonshme dhe pjesëmarrje në aktivitetet kriminale (shumica krime pa viktima) qoftë brenda ashtu edhe jashtë familjes. Një nivel i ulët i arsimimit të prindërve (kur asnjë nga prindërit nuk ka asnjë lloj kualifikimi) identifikohet gjithashtu si faktor me risk për të ardhmen e fëmijës.

Nga të dhënat e studimit dalim në rekomandime që qeveria, shoqatat dhe të gjitha instancat duhet të marrin masa për zbatueshmerinë e legjislacionit me qëllim parandalimin e dhunës ndaj fëmijëve në familje. Vetëm kështu do të mund të frenohet dhuna në të ardhmen. Sjellja devijante ndaj dhunës bie nëse individët kur janë të vegjël nuk përjetojnë dhunë në familjet e tyre.

Papunësia e lartë në qytetin e Durrësit është një nga faktorët kryesorë që shkakton varfërinë, dhe kjo ka ardhur në rritje gjatë viteve të fundit. Nga analiza e bërë pas 600 anketave të realizuara në qytetin e Durrësit vihet re se me rritjen e papunësisë ulej siguria në familje. Si meshkujt edhe femrat në plan të parë listuan gjendjen e rënduar ekonomike si faktor kryesor që nxit dhunën e me raste edhe krimin brenda familjes. Kështu 34.4% e meshkujve dhe 32.9% e femrave të intervistuar u përgjigjën se varfëria është faktor kryesor që shkakton mosmarrëveshje në familje çiftit.

Nga statistikatat tregohet se në qytetin e Durrësit shumica e femrave janë të papuna. Kështu mbi 40% e të anketuarve janë përgjigjur se në familjen e tyre punon vetëm mashkulli dhe jo femra situatë kjo që bën që familja të ketë të ardhura jo të mjaftueshme dhe njëkohësisht femrat të jenë të varura ekonomikisht ndaj mashkullit.

Gjithashtu një problem madhor për krimin në familje siç edhe u tha më sipër janë edhe të ardhurit nga zonat rurale në qytetin e Durrësit. Ata duke qenë se kanë lëvizur nga zona të ndryshme drejt Durrësit, kanë gjendje të rënduar ekonomike. Kjo gjendje e rënduar ekonomike përveç problemeve të patriarkalizmit (që ekziston në zonat e thella shqiptare apo nëpër fshatra) mbart edhe problemet e rënda ekonomike, të cilat dashur pa dashur shkaktojnë keqkuptime, dhunë dhe krime brenda familjes.

Vështirësia në punësim është një faktorë që të ardhurit nga zonat e tjera janë penduar për ardhjen në Durrës. Pyetjes së drejtuar “nëse jeni penduar për ardhjen, cila është arsyeja?”, 50% e burrave dhe 42.8% e grave të intervistuar i janë përgjigjur “për vështirësitë në punësim”.

Duke qenë se varfëria siç edhe u pa shkakton tension, kontradikta, dhunë e shpesh edhe krim brenda familjes duhet që qeveria të krijojë politika punësimi. Këto politika duhet të orientohen drejt shanseve të barabarta në mënyrë që femrat të kenë mundësi punësimi më të mëdha. Përveç qeverisë, vetë gratë, shoqëria, komuniteti, dhe media mund të bashkëpunojnë për të luftuar dhunën dhe krimin brenda familjeve shqiptare.

Familjet janë një institucion shumë i rëndësishëm për parandalimin e krimit. Ato mund t'i mësojnë anëtarët e tyre të ndërmarrin hapa për tu mbrojtur nga krimi dhe dhuna që në vegjëli. Ndërkohë që prindërit duhet të bëhen model për fëmijët e tyre. Duke u rritur në

një ambient jo të dhunshëm fëmijët modelohen të respektojnë prindërit dhe të gjithë anëtarët e tjerë të familjes dhe shoqërisë.

Në fakt faktorë të tjerë, përveç modelimit të rolit dhe viktimizimit, janë gjithashtu të rëndësishëm. Lidhjet midis të ardhurave familjare, arsimimit dhe të ardhurave me dhunën dhe krimin në familje janë shumë komplekse dhe të rëndësishme. Gjetjet në këtë tezë, të cilat tentojnë të shpjegojnë krimin në familje nëpërmjet këtyre faktorëve të përmendur më sipër hapin rrugë për studime të mëtejshme dhe del e nevojshme testimi i teorive në rang kombëtar në mënyrë që të kemi konkluzione më të sakta dhe rekomandime për segmente dhe zona të caktuara në gjithë Shqipërinë.

Trajtimi i dhunës dhe krimin në familje nga media

Media shpesh herë e trajton kronikën e zezë në formën e lajmit pa marrë parasysh ndikimet negative që mund të ketë tek publiku. Nëse gazetarët do të trajtojnë më mirë çështjet e dhunës në familje, dhe nëse bëhet një punë më e madhe në media për ndërgjegjësimin e publikut lidhur me rastet e dhunës dhe gjenezën e tyre brenda familjes, atëherë do të kemi më pak kronika të zeza lidhur me krimin në familje në faqet e gazetave. Nga analiza e shtypit të shkruar (analizë dy vjeçare e gazetës Panorama) u vu re se kronika e zezë për dhunën në familje ishte shumë e shpeshtë, mesatarisht një rast në dy ditë. Rrethet më problematike ishin Tirana, Durrësi, Shkodra.

Strategjitë e nevojshme për të reduktuar dhunën tek të rinjtë

Reduktimi i dhunës në të ardhmen në vendin tonë duhet të përfshijë një përpjekje sistematike për të përmirësuar mjediset ku jetojnë fëmijët brenda shtëpisë ndërkohë që prindërit duhet të jenë pjesë gjithmonë e më aktive e rritjes së fëmijëve. Sot jo vetëm në Shqipëri por në të gjithë botën kemi një brez të rinjsh që rriten pa angazhimin e duhur të prindërve në jetën e tyre. Mendoj se nëse qeveria ndërmerr politika dhe strategji për të reduktuar orarin e zgjatur të punës kryesisht në bizneset private do të kemi një marrëdhënie më të ngrohtë brenda familjes dhe prindër që do të angazhohen më shumë në rritjen e fëmijëve të tyre. Arsimimi i prindërve ndikon gjithashtu në mirërritjen e fëmijëve. Kështu që politikat për të nxitur arsimimin ndikojnë gjithashtu në një familje më të shëndetshme, parandalojnë problemet e shëndetit mendor dhe përmirësojnë dhe reduktojnë krimin në familje.

Masat për të ndryshuar brezin e ardhshëm

Edukimi i fëmijëve

Si mund ti edukojmë fëmijët? “Largohuni nga rruga e tyre” – Neil deGrasse Tyson. Fëmijët që kur lindin e kanë në natyrën e tyre të jenë kuriozë, por në mentalitetin shqiptar fëmijët duhen disiplinuar me anë të dhunës. Ky është pikërisht gabimi më i madh që mund të bëjë një prind duke e penguar fëmijën të rritet normalisht, duke e nxitur atë drejt dhunës, urrejtjes, inatit, kriminit. Fëmijët udhëhiqen nga instinkti i të mësuarit dhe tërhiqen nga e panjohura, nga ndryshimet, drita, lëvizja etj. Mungesa e informacionit në lidhje me nivelin ekonomik të familjes së tyre, qytetin apo shtetin ku ata ndodhen, apo për rregullat që janë vendosur në shoqëri, i bën ata të papërmbyajtshëm në rrugën e tyre të të nxënies. Ata kthejnë gurët përmbys, këpusin gjethet e pemëve, apo petalet e luleve, e i shohin se si janë formuar, marrin vezët nga frigoriferi, i përplasnin në tokë, thyejnë gota përplasnin sende duke bërë zhurmë etj. Po ta përmbledhim e ti shohim me syrin e zakonshëm të prindërve mund të themi që fëmijët shkatërrojnë mjedisin rreth të tyre dhe për këtë duhen ndëshkuar. Prindërit u thonë: Mos i këpusni lulet, mos luani me vezët se i kemi blerë me lekë, mos thyheni, mos bëni zhurmë, mos ... mos... . Prindërit kalojnë vitin e parë duke i mësuar fëmijët të ecin e të flasin dhe vitet e tjera duke i thënë pusho, jo, mos, ulu, rri. Ky frenim që jo rrallë herë në mentalitetin shqiptar shoqërohet me dhunë, ndëshkim, fajësim, jo vetëm që i bllokoi atyre mundësinë më të mirë të të mësuarit, por i largoi dëshirën e tyre për të mësuar, dhe ky është problemi më i madh jo vetëm për ta, por për gjithë shoqërinë. Prindërit duhet dhe mund të kontrollojnë “dëmet” e fëmijëve të tyre duke i drejtuar ata e duke i ndihmuar me forma të ndryshme, pa i kundërshtuar në veprimet e tyre, pa i ndëshkuar, pa i dhunuar. Po të flasim për raportin e vlerave midis dëmeve materiale që kryejnë fëmijët dhe dijet që ato marrin nga kjo, mund të citojmë shprehjen e ish-avokatit dhe presidentit të Universitetit të Harvardit Derek Bok, i cili tha: *"Nëse ju mendeni se arsimimi është i shtrenjtë, imagjinoni sa mund të kushtojë injoranca"*.

Dëmet që shkaktojnë fëmijët janë shumë më të vogla në krahasim me dëmin që i shkaktohet atyre duke i ndaluar të bëjnë atë që duan, duke i frenuar kuriozitetin dhe dëshirën e tyre për të nxënë, e cila është dhe më e dëmshme. Mungesa e dëshirës për të mësuar ndikon në karakterin e tyre duke i transformuar ata në njerëz pasiv, pa interes

për jetën dhe pa dëshirë për të ecur përpara. Kur të rriten ata do të kenë gjithmonë e më shumë vështirësi për tu përshtatur me kushtet e jetesës, vështirësi në arsimim, vështirësi në saktësimin e profesionit, vështirësi për të zënë punë dhe për të punuar dhe vështirësi dhe pakënaqësi kudo që ata do të ndodhen. Jeta ata do ti bëjë të varur nga të tjerët dhe në pamundësi për të arritur të mirat e nevojshme materiale ata do të mendojnë për zgjidhje të tjera në rrugët e krimit. Këto njerëz me këto probleme hyjnë në kategorinë e njerëzve, të cilët janë lakuar shumë në këtë studim, për shkak të problemeve të shumta që ata nxjerrin në komunitet dhe në familjet e tyre. Pra vitet e para të jetës së njeriut janë më të rëndësishmet për formimin e tij. Në ato vite njeriut i formohet karakteri, pasioni e dëshirat, ai mëson rëndësinë dhe vlerat e objekteve që e rrethojnë atë, mëson se çdo veprim ka pasoja dhe bën zgjedhjet e tij në lidhje me të mirën e të keqen.

Masat për të ndryshuar sjelljen dhe qëndrimin e burrave

Shoqatat që merren me dhunën ndaj grave duhet të kenë në fokus të tyre më shumë burrat dhe trajtimin e tyre, sepse po nuk ndryshuan sjelljen dhe mënyrën e të menduarit burrat, dhuna në familje do të vazhdojë të mbizotërojë e krimi në familje do të vazhdojë të jetë në nivele alarmante. Nga dhuna nuk vuan vetëm gruaja apo fëmija e dhunuar por e gjithë shoqëria. Pasojat janë afatgjatë mbi të gjithë shoqërinë e vendit tonë.

Platforma për veprim sipas Katalin Fabian, përfshin një set masash për të luftuar dhunën ndaj grave në nivel lokal, kombëtar dhe ndërkombëtar. Ajo përfshin tre objektiva strategjike për të zgjidhur këtë problem globalisht: 1 ndërmarrja e masave të integruara për të eliminuar dhunën ndaj grave 2studimi i shkaqeve dhe pasojave të dhunës ndaj grave dhe efektiviteti i masave ndaluese, 3 eliminimi i trafikut të grave dhe arsimimi i viktimave të dhunës, etj.

5 Bibliografia

- Akers, R. I. (1985). *Deviant Behavior: A Social Learning Perspective, 3rd ed.* Belmont, CA: Wadsworth.
- Aldwin, C. M. (2007). *Stress, Coping, and Development, An Integrative Perspective.* NY: Guilford Press.
- Aleanca Gjinore për Zhvillim. (2007). *Praktika të buxhetimit gjinor.* Tiranë: Mediaprint.
- Aleanca Gjinore për Zhvillim. (2008). *Dhuna në familje në fokusin e medias.* (M. Marku, E. Berisha, E. Gjermeni, & I. Shtraza, Red.) Tiranë: Aleanca Gjinore për zhvillim.
- Aleanca Gjinore për Zhvillim. (2008). *Dhuna në familje në fokusin e medias (udhëzues).* Tiranë: Mediaprint.
- ALO 116. (2014). *Dhuna ndaj fëmijëve në Shqipëri, Raport i të dhënave të ALO 116 për periudhën 2009 - 2014.* Tiranë. Gjetur në <http://www.alo116.al/sites/default/files/uploade/Raporti%20i%20te%20dhenave%20t%20ALO%20116.pdf>
- Baça, F. F. (2012). *Teori Konflikti, trajtesë filozofike.* Tiranë: Globus.
- Bakker, B. (1979). *Behind Stone wall Changing Household Organization Among Albanians in Yugoslavia.* Oslo: Department of Social anthropology.
- Barjaba, K. (2010). *Hyrje në sociologji.* Tiranë: Shtëpia botuese "Naimi".
- Becker, H. S. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance.* New York: The Free Press.
- Beirne, P., & Messerschmidt, J. (2006). *Criminology, 4th ed.* Los Angeles-CA: Roxbury.
- Beqja, H. (2000). *Divorci, vrojtime refleksione.* Tiranë: Dudaj.
- Beqja, H. (2002). *Gruaja, kjo qenie e shenjtë.* Tiranë: Akademia e Shkencave.
- Berkowitz, L. (1992). *Aggression: A social psychological analysis.* New York: McGraw-Hill.
- Berns, R. M. (1987). *Child, Family, School, and Community: Socialization and Support.* Belmont, CA: Wadsworth.
- Bhasin, K. (2006). *Të kuptosh përkatësinë gjinore.* Pegi.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, Shame and Reintegration.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Bregu, M. (2005). *Dhuna. Kuptimi dhe llojet e saj. Shkaqet e dhunës në familje. Pasojat mbi gruan, fëmijët dhe komunitetin.* Tiranë: Raport.

- Bushman, B. J., & Cantor, J. (2003). *Media ratings for violence and sex. Implications for policymakers and parents* (Vëll. i 52(2)). American Psychological Association.
- Buzawa, E. S., Buzawa, C. G., & Stark, E. (2012). *Responding to Domestic Violence*. California: Sage Publications.
- Cahn, D. D. (2008). *Family Violence: Communication Processes*. Albany: State University of New York Press.
- Canaj, E. (2008). *Ndikimi i mendësive fisnore, vështrim sociologjik*. Tiranë: Toena.
- Cassel, E., & Bernstein, D. A. (2007). *Criminal Behavior (Second Edition)*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. Inc.
- CEDAW. (2010). *Vërejtje përmbyllëse të Komitetit mbi eliminimin e diskriminimit ndaj grave*. Tiranë.
- Chesters, G., & Welsh, I. (2011). *Social Movements, The Key Concepts*. NY: Routledge.
- Cloward, R. A., & Ohlin, L. E. (1960). *Delinquency and Opportunity*. USA: Free Press. Gjetur në http://compass.port.ac.uk/UoP/file/9127b0f2-dd6d-4cd7-8ef9-5368b13bfd3c/1/Subcultural_theory_IMSLRN.zip/page_04.htm
- Çoçoli, I. (1975). *Gruaja Shqiptare në Luftën Antifashiste Nacionalçlirimtare*. Tiranë: 8 Nëntori.
- Cohen, A. K. (1955). *The content of the Delinquent Subculture*. The Free Press, a Corporation. Gjetur në <http://www.personal.psu.edu/exs44/406/cohen-1955-excerpt.pdf>
- Colorito, R. (2002). *Violence on television programs is a serious problem*. San Diego CA: Greenhaven Press.
- Council of Europe. (2008). *Eliminimi i ndëshkimit trupor*. Tiranë: Mediaprint.
- CRCA. (2013). *Raportimi i rasteve të trafikimit dhe dhunës ndaj grave në Shqipëri*. Tiranë.
- Daly, Martin, & Wilson, M. (1988). *Homicide*. Hawthorne NY: Aldine de Gruyter.
- Das, M. S., & Gupta, V. K. (1995). *Woman and her environment*. New Delhi: M D Pub. LTD.
- Das, P. K. (2011). *Protection of Women from Domestic Violence*. New Delhi: Universal Law Publishing Co. Ltd.
- Data Centrum. (2012). *Raport i studimit bazë mbi dhunën në familje dhe policinë e shtetit shqiptar*. Tiranë.
- Data Centrum. (2012). *Raport i Studimit bazë mbi dhunën në familje dhe policinë e shtetit shqiptar*. Instituti i Studimeve Data Centrum, Tiranë. Gjetur Qershor 27, 2015, nga <http://www.cp-project.al/wp-content/uploads/2014/01/Dhuna-ne-familje-dhe-PSH.pdf>

- Davies, M. (1994). *Women and Violence Realities and Responses Worldwide (Dhuna dhe gratë)*. Tiranë: Dituria.
- Dervishi, Z. (2003). *Flirte me plagët*. Tiranë: Jerusalem.
- Dervishi, Z. (2005). *Bashkëjetesë me demonët e konflikteve*. Tiranë: Jerusalem.
- Dervishi, Z. (2008). *Lente të ndërveprimit simbolik*. Tiranë: Emal.
- Dhima, A. (2007). *Të gjitha shoqëritë ndryshojnë*. Tiranë: Ideart.
- Dhima, A. (2013). *Antropologji e Komunikimit, qasje në realitetin shqiptar*. Tiranë: Kumi.
- Dragoti, E. (2007). *Hyrje në punë sociale*. Tirane: SHBLU.
- Dragoti, E. (2011). *Psikologjia ligjore e krimit*. Tiranë: Dajti 2000.
- Dukagjini, L., Gjeçov, S., & Fox, L. (1989). *Kanuni i Lekë Dukagjinit*. Gjonlekaj.
- Durham, E. (1909). *High Albania* (bot. i Botimi shqip: Shqipëria e Epërme, Tiranë). London: IDK, 1991.
- Durkheim, E. (2004). *Leksione sociologjike*. Tiranë: Plejad.
- Dushku, Q. (2003). *Në gjurmët e krimit familjar*. Tiranë: Geer.
- Eko. (2008). *Imazhi i gruas nga mitologjia në botën reale*. Tiranë: New York Center for Albanian Studies & Research.
- Estrich, S. (1987). *What Makes Rape a Crime*. Cambridge: Harvard University Press.
- Fabian, K. (2010). *Domestic Violence in Postcommunist States, Local Activism, National Policies and Global Forces*. Indiana IN: Indiana University Press.
- Freud, S. (1910). *Three Contributions to the Sexual Theory*. Gjetur në <http://www.bartleby.com/278/1.html>
- Freud, S. (1922). *Beyond the Pleasure Principle*. Gjetur Qershor 27, 2015, nga <http://www.bartleby.com/276/6.html>
- Fuga, A. (2004). *Shoqëria periferike*. Tiranë, Shqipëri: Ora 2000.
- Fuga, A. (2007). *Rrota e mundimit*. Tiranë: Dudaj.
- Gazeta "Shendeti". (2015, Maj 15). *Psikologjia: Ekonomia, shkak kryesor për dhunën ndaj gruas*. Gjetur në <http://shendeti.com.al/psikologjia-ekonomia-shkak-kryesor-per-dhunen-ndaj-gruas/>

- Gazeta e Durrësit. (2015, 05 23). *Vrasjet, disa mund të parandalohen nga policia*. Gjetur në Durreslajm.com: <http://www.durreslajm.com/intervista/vrasjet-disa-mund-t%C3%AB-parandalohen-nga-policia>
- Gazeta Shqiptare. (2015, 05 25). *Krimi në familje, 130 të pandehur në 5 muaj*. Gjetur në Shqiptarja.com: <https://shqiptarja.com/m/home/krimi-n--familje-130-t--pandehur-n--5-muaj-d-nimet-5-35-vite-burg--294342.html>
- Gelles, R. (1998). *Family violence "The handbook of Crime and Punishment"*. Oxford: University Press.
- Gelles, R. J. (1985). Family Violence. *Annual Review of Sociology*.
- Gelles, R. J., & Straus, M. (1979). *Family Violence*. Beverly Hills CA: Sage.
- Giddens, A. (2007). *Sociologjia*. Tiranë: Çabej.
- Gilman, Ç. P. (2004). *Gratë dhe ekonomia, një studim për marrdhëniet ekonomike midis burrit dhe gruas*. Tiranë: Koçi.
- Gilmore, M. (1994). *Shot in the heart*. Tiranë: Poseidon.
- Glasser, D. (1962). *The differential-association theory of crime*. New York: Holk.
- Goffman, E. (1963). *Stigma*. Londër: Penguin. Gjetur Maj 25, 2015, nga <http://www.freelists.org/archives/sig-dsu/11-2012/pdfKhTzvDli8n.pdf>
- Goldstein, A. (1996). *Violence in America. Lessons on understanding the aggression in our lives*. Palo Alto CA: Davies-Black Publishing.
- Gordon, J., & Gordon, J. (1927). *Two Vagabonds in Albania*. London: John Lane the Bodley Head Ltd.
- Gordon, W. (1918). *A woman in the Balkans*. London Edinburgh New York: Thomas Nelson and Sons. Ltd.
- Goslin, D. A. (1965). *Handbook of socialisation theory and research*. Chicago: Rand Mc Nally.
- Gosselin, D. K. (2000). *Heavy Hands: An Introduction to the Crimes of Family Violence*. Upper Saddle River, NJ: Prentice - Hall.
- Gottfredson, M. R., & Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Greenblat, C. S. (1983). The salience of sexuality in the early years of marriage. *Journal of Marriage and the Family*, 45, fv. 289-299.
- Griffin, B. (2005). Changing the home nutrition environment: effects of a nutrition and media literacy pilot intervention. *Jan-Mar; 29(1)*.

- Hagan, J., Gillis, A. R., & Simpson, J. (1987). Class in the Household: A Power-Control Theory of Gender and Delinquency. *American Journal of Sociology*, fv. 788-816.
- Handler, J. F., & Hasenfeld, Y. (2012). *Blame Welfare, Ignore Poverty and Inequality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Harris, L., Gergen, K., & Lannamann, J. W. (1986, September). Aggression rituals. *Communication Monographs*, 53, 252-265.
- Hart, B. J. (1991). The legal road to freedom. Pennsylvania Coalition Against Domestic Crimes. Në M. Adisem, & M. Harway, *Battering and family therapy: A feminist perspective* (fv. 18-29). Newbury Park CA: Sage.
- Haxhiymeri, E. (2012). *po aty*. Tiranë: Dajti 2000.
- Haxhiymeri, E. (2012). *Sjellja njerëzore dhe mjedisi social*. Tiranë: Dajti 2000.
- Haxhiymeri, E., & Gjermani, E. (2010). *Stereotipat dhe rolet gjinore*. Tiranë: Dituria (bot. i tretë).
- Heath, D. (1991). *Fulfilling Lives*. S. Francisco: Jossey-Bass Pub.
- Hepburn, J. R., & Harwin, V. L. (1973). *Violent Behavior in Interpersonal Relationships*. The sociological Quarterly 14.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. California: University of California Press.
- Hom. (2006). *Institucionet shqiptare për mbrojtjen e gruas nga dhuna në familje*. Tiranë: Qendra për Nisma Ligjore Qytetare.
- Hrich, S. (1987). *What Makes Rape a Crime*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hysi, V. (2010). *Kriminologjia*. Tiranë: SHBLU.
- Imeraj, L. (2008). *Të fshehtat e gruas*. Shkodër: Shtjefni.
- Imeraj, L. (2013). *Dhuna, burimi, kuptimi, parandalimi*. Tiranë: Naimi.
- INSTAT. (2009). *Dhuna në familje në Shqipëri: vërtetim kombëtar*. Tirane: Instat.
- INSTAT. (2013). *Dhuna në familje në Shqipëri - Vërtetim kombëtar me bazë popullatën*. Tirana: INSTAT.
- INSTAT. (2013). *Dhuna në familje në Shqipëri, vërtetim kombëtar me bazë popullatën*. Gjetur në http://www.instat.gov.al/media/225812/dhuna_ne_familje_ne_shqiperi_2013.pdf
- INSTAT. (2015). *Shqipëria në shifra 2014*.
- Instituti i Shëndetit Publik. (2011). *Drogat dhe pasojat e përdorimit të saj tek të rinjtë*. Gjetur në http://www.ishp.gov.al/multimedia/botime/broshure_droga.pdf

- Kadare, I. (1968). *Brollopet (The Wedding)*. Stockholm: Oktoberforlaget.
- Karmen, A. (2012). *Crime Victims, an introduction to victimology (Eighth Edition)*. NY: Cengage Learning.
- Kendall, D. (2007). *Sociology in Our Times, The Essentials*. Boston MA: Thomson Wadsworth.
- Kitsuse, J. (1975). *The New Conception of Deviance and its Critics*. New York: Wiley.
- Konica, F. (2001). *Vepra 1*. Tiranë: Dudaj.
- Korporata e Bashkive të Shqipërisë. (2015). Kuadri ligjor lidhur me barazinë gjinore. Tiranë, Tiranë. Gjetur në http://www.logincee.org/remote_libraryitem/26896?lang=en
- Kristuli, L. (2013). *Heshtja nuk është zgjidhje*. Tiranë: SHBLSH.
- Leonard, E. B. (1982). *Women, Crime and Society: A critique of Theoretical Criminology*. New York: Longman.
- Leslie, G. (1989). *The family in social context*. New York.
- Lincoln, A. J., & Straus, M. A. (1985). *Crime and the family*. Illinois: Charles C Thomas Pub.
- Linja e këshillimit për gra dhe vajza. (2013). *Studim për viktimat e krimit të dhunës në familje dhe sulmeve seksuale*. Tirana: EDLORA. Gjetur në <http://cp-project.al/AAShqip26shtator.pdf>
- Linja e këshillimit për gra dhe vajza. (2013). *Studim për viktimat e krimit të dhunës në familje dhe sulmeve seksuale*. Tiranë: Edlora.
- Londo, E. (2012). *Efektet e medias në konstruktimin e shoqërisë*. Gjetur Qershor 05, 2015, nga Gazeta Panorama: <http://www.panorama.com.al/efektet-e-medias-ne-konstruktimin-e-shoqerise/>
- Luarasi, A. (2001). *Marrëdhëniet familjare*. Tiranë: Luarasi.
- MacKinnon, C. (1979). *Sexual Harassment of Working Women: A Case of Sex Discrimination*. . New Haven: Yale University Press.
- Mandro, A., & Kalaja, E. (2009). *Dhuna në familje ndaj fëmijëve, sistemi i mbrojtjes së fëmijëve*. Tiranë: Fëmijët sot.
- Matsueda, R. L., & Anderson, K. (1988). *The dynamics of Delinquent peers and delinquent behavior*.
- McCaghy, Charles, H., & Timothy, A. C. (1994). *Deviant Behavior; Crime, Conflict and Interest Groups, 3rd ed*. New York: Macmillan.

- Meta, G. (2014). Durrësi, kryeqyteti i familjes. *Panorama*, 18. Gjetur Korrik 15, 2015, nga <http://www.panorama.com.al/durresi-kryeqyteti-i-familjes/>
- Miller, F. P., Vandome, A. F., & McBrews, J. (2010). *Anthropological Criminology*. Alphascript Publishing.
- Ministria e Drejtësisë. (2013). *Vjetari statistikor*. Tiranë: Ministria e Drejtësisë.
- Ministria e Mirëqenies Sociale dhe Rinisë. (2014, Korrik 1). *Prezantohet sistemi online i raportimit të rasteve të dhunës në familje*. Gjetur në <http://www.sociale.gov.al/al/te-reja/deklarata-per-shtyp/prezantohet-sistemi-online-i-raportimit-te-rasteve-te-dhunes-ne-familje&page=6>
- Mizen, R. (2003). A contribution towards an analytic theory of violence. *Journal of Analytical Psychology*, 48, fv. 285–305. Gjetur në <http://www.nautis.com/files/A%20Contribution%20Towards%20an%20Analytic%20Theory%20of%20Violence.pdf>
- Mizen, R., & Morris, M. (2007). *On Aggression & Violence: An Analytic Perspective*. New York Palgrave: Macmillan, XIII.
- Mizen, R., & Morris, M. (2006). *On Aggression and Violence: An Analytic Perspective*. Palgrave: Macmillan.
- Mulligan, A. S. (1990). *Handbook for the Prevention of Family Violence*. Ottawa ON: Health and Welfare. Gjetur në <https://books.google.al/books?id=cuHqDLbTGaQC&pg=PA461&lpg=PA461&dq=Mulligan+S.+A+Handbook+for+the+Prevention+of+Family+Violence&source=bl&ots=XnC-jLi9LT&sig=dbeF1kBbg9GEvpw4vlyscgUuwNk&hl=en&sa=X&ved=0CC8Q6AEwAmoVChMIqvzo8J-vxwIVzG4UCh34AQ-F#v=onepage&q=>
- Musaj, F. (2002). *Gruaja në Shqipëri në vitet 1912-1939*. Tiranë: Akademia e Shkencave.
- Neumeyer, M. N. (1952). *Juvenile Delinquency in modern society*. Whitefish Montana: Kessinger Pub.
- OBSH. (1999 & 2002). *Mbajtja e fëmijëve të sigurtë*. Tirane: OBSH.
- OBSH. (2013). *Global and Regional Estimates of Violence Against Women: Prevalence and Health Effects of Intimate Partner Violence and Non-Partner Sexual Violence*. Geneva: WHO.
- Ora News. (2014, 08 15). *Krim në familje, Binjaku: Mungon konsulenca nga shteti*. Gjetur në Ora news: <http://www.oranews.tv/vendi/krim-ne-familje-binjaku-aspiratat-e-familjes-shqiptare-kane-ndryshuar-duhen-konsulenca-nga-shteti/>
- Orcutt, D. J. (1983). *Analyzing Deviance*. .: Homewood Il: Dorsey Press.

- Orcutt, J. D., & Rudy, D. R. (2003). *Drugs, Alcohol, and Social Problems*. Oxford: The Society for the Study of Social Problems. Gjetur në https://books.google.al/books?id=81KtzIY6Xz0C&pg=PA234&lpg=PA234&dq=orcutt+1983+alcohol&source=bl&ots=TcbErqRkRp&sig=f_2tW-X-E0ZU04z8Ty4zg3ZYkUI&hl=en&sa=X&ei=826iVffWH8i2UZLCsaAF&ved=0CDUQ6AEwAQ#v=onepage&q=millions&f=false
- Osborne, L. (2002). *American Normal: The Hidden World of Asperger's Syndrome*. New York: Copernicus Books.
- Pango, Y. (2003). *Krim*. Tiranë: Instituti Shqiptar i Studimeve.
- Panorama. (2014). Babai vret vajzën shtatzënë. "*Panorama*". Gjetur Qershor 20, 2015, nga <http://www.panorama.com.al/vdekja-e-21-vjecaren-ne-diber-babai-pranon-vrasjen-vendosa-ne-vend-dinjitetin-e-familjes/>
- Panorama. (2014, Maj 23). Gruaja xheloze për fqinjën, rreh burrin "nën mbrojtje". *Gazeta Panorama*. Gjetur Qershor 30, 2015, nga <http://www.panorama.com.al/gruaja-xheloze-per-fqinjen-rreh-burrin-nen-mbrojtje/>
- Parnell, P. C., & Kane, S. C. (2003). *Crime's Power (Anthropologists and the ethnography of crime)*. New York: Palgrave Macmillian.
- Peters, J. F. (1994, Jan). Gender Socialization of Adolescents in the Home: Research and Discussion. *Adolescence* 29, fv. 913-934.
- Pettijohn, T. F. (1996). Perceived Happiness of College Students measured by Maslow's Hierarchy of Needs. *Psychology Reports*, 79, fv. 759-762.
- Pritchett, S. E. (1998). *Woman in Modern Albania*. Jefferson NC: McFarland & Company.
- Putnam, R. (1941). *Social capital and civic community*. Gjetur në Infed: <http://infed.org/mobi/robert-putnam-social-capital-and-civic-community/>
- Qendra e Aleancës Gjimore për zhvillim. (2008). *Ju keni të drejtë të jetoni një jetë pa dhunë*. Tiranë: Mediaprint.
- Qendra për Nisma Ligjore Qytetare. (2013). *Një studim i kostove ekonomike për zbatimin e legjislationit shqiptar kundër dhunës në familje*. Tiranë: Botimet Pegi.
- Rain, S. (2013). *Shattered Family*. NY: Xlibris Corporation.
- Rancer, A. S., Baukus, R. A., & Amato, P. (1986). Martial Violence. *CRR*.
- Raportimi i rasteve të trafikimit dhe dhunës ndaj grave në Shqipëri*. (2010). Tiranë.
- Ristanović, V. N., & Dokmanović, M. (2006). *International standarts on domestic Violence and their implementation in the Western Balkans*. Beograd: Prometej.

- Ritzer, G., & Goodman, D. J. (2008). *Teoria sociologjike*. Tiranë: UFO Press.
- Robert Brym, J. L. (2009). *Sociology: Your Compass for a New World, Brief Edition: Enhanced Edition*. Cengage Learning. Gjetur në
<https://books.google.al/books?id=CVMEAAAAQBAJ&pg=PA140&lpg=PA140&dq=That+is+correct.+She+was+arrested+and+fined+because+she+has+voted&source=bl&ots=BkkpC8Ayye&sig=8D6ep2NWLuHVbsC4vtB4nUf2prc&hl=en&sa=X&ei=kPiOVfGbHYurUf7oqegN&ved=0CCMQ6AEwAQ#v=onepage&q&f>
- Sampson, R. J., Raudenbush, S. W., & Earls, F. (1997). *Neighborhoods and violent crime: a multilevel study of collective efficacy*.
- Schur, E. M. (1965). *Crimes without Victims: Deviant Behavior and Public Policy—Abortion, Homosexuality, Drug Addiction*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall.
- Scully, D. (1990). *Understanding Sexual Violence: A Study of Convicted Rapists*. New York: Psychology Press. Gjetur në
<https://books.google.al/books?id=qObabPbmEgIC&printsec=frontcover#v=onepage&q=rape%20is%20link&f=false>
- Sh.G.P.A. (1998). *Ligji më mbron edhe mua*. Tiranë: Lilo.
- Short, J. F., & Strodtbeck, F. (1965). *Group process and gang delinquency*. Chicago, . IL: University of Chicago Press.
- Sokoli, L. (1999). *Droga*. Tiranë: Onufri.
- Sokoli, L. (2006). *Analiza Sociologjike*. Tiranë: Is & Rinia.
- Spitzer, S. (1975). Toward a Marxian Theory of Deviance. *Social Problems*, 22, fv. 638-651.
- Stone, L. (1977). *The family, Sex and Marriage in England 1500-1800*. London: Weidenfeld and Nicholson.
- Strasburger, V., & Wilson, B. J. (2003). *Media violence and children*. Westport CT: Praeger Pub.
- Straus, M. A., & Gelles, R. J. (1990). *Physical Violence in American Families*. London: Transaction Publishers.
- Sumner, C. (2004). *The Blackwell Companion to Criminology*. Blackwell Publishing.
- Sutherland, E. H. (1947). *Criminology 4th ed*. Philadelphia: Lippincott.
- Sykes, G. M., & Matza, D. (1957). *Techniques of Neutralization: A theory of Delinquency*. American Sociological Association. Gjetur në
<http://www.socqrl.niu.edu/miller/courses/soci380/sykes%26matza.pdf>
- Terziu, F. (2010). *Kritika ndryshe: Vëzhgim në brendësi të prozës e poezisë shqiptare II*. Tiranë: Lulu. Gjetur në

<https://books.google.al/books?id=7vE8AgAAQBAJ&pg=PA406&dq=gruaja+shqiptare&hl=en&sa=X&ved=0CEkQ6AEwB2oVChMI59Gi5OmgxwIVyJ5yCh11egFB#v=onepage&q=grua&f=false>

Tittle, C. R. (1995). *Control Balance: Toward a General Theory of Deviance*. Boulder, CO: Westview Press.

Tonry, M., & Oklin, L. (1989). *The university of Chicago Press*. Chicago and London.

Top - Channel. (2015). *AI: Dhuna në familje ende e lartë. Gratë tërheqin paditë pas denoncimit*. Gjetur në Top - Channel: <http://top-channel.tv/lajme/artikull.php?id=293809>

Top - Channel. (2015, Shkurt). *Dhuna ndaj grave, protestë në Gjykatë*. Gjetur në <http://top-channel.tv/lajme/artikull.php?id=293835&rel1>

Tushi, G. (2006). *Probleme dhe dilema sociale*. Tiranë: Botimet Dudaj.

UN Woman. (2013). *Të drejtat pronësore të grave, rasti i Shqipërisë*. Tiranë.

Underwood, T. L., & Edmunds, C. (2003). *Victim Assistance*. New York: Springer Publishing Company.

UNDP. (2003). *Dhuna me bazë gjinore*. Tirane: UNDP. Gjetur në http://www.undp.or.jp/undpandjapan/widfund/pdf/Albania_Manual%20for%20health%20workers%20in%20Albanian.pdf

UNDP, WHO, UNODC. (2014). *Global Status Report on Violence Prevention 2014*. Gjetur në <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/Reports/UNDP-GVA-violence-2014.pdf>

UNICEF. (2002). *Konventa mbi të drejtat e fëmijës*. Tirane.

UNICEF. (2003). *Dhuna ndaj grave në familje në Shqipëri*. Tiranë: UNICEF. Gjetur në <http://www.unicef.org/albania/sq/domviol-alb.pdf>

UNICEF. (2006). *Studim mbi Dhunën ndaj Fëmijëve*. Tiranë: UNICEF.

Walker, L. (1979). *The battered Women*. New york: Harper & Oow Publishers.

Warr, M. (2002). *Companions in Crime: The Social Aspects of Criminal Conduct*. New York: Cambridge University Press.

Widom, C. S. (1989). *The Intergenerational Transmission of Violence*. Beverly Hills, CA: Sage.

Widom, C. S. (1992). *The cycle of Violence. A Research in Brief*. Washington D.C.: Bureau of Justice Statistics.

Wikipedia. (2014, Tetor). Anthropological criminology. Gjetur Qershor 20, 2015, nga https://en.wikipedia.org/wiki/Anthropological_criminology

Wilson, J. Q., & Herrnstein, R. J. (1985). *Crime and Human Nature*. New York: Simon and Schuster.

Young, A. (2000). *Woman who become men, Albanian sworn virgins*. New York: Berg.

SHTOJCA-A

Të dhënat demografike

Mosha :

Gjinia : M / F

Arsimi :

- a. Më pak se tetë/nëntëvjeçar
- b. Tetëvjeçar/nëntëvjeçarë
- c. I mesëm
- d. I lartë
- e. Master/Dr

Vendbanimi :

1. Prej sa kohësh banoni në qytetin e Durrësit?

- a) 0-5 vjet
- b) 6-10 vjet
- c) 11-16 vjet
- d) 17-20 vjet
- e) 20 vjet e lart

2. Ku keni banuar më parë?

- a) Në qytetin e Durrësit
- b) Në një qytet tjetër
- c) Në një zonë rurale

3. Cili është statusi i punësimit?

- a. I/e papunë
- b. I/e punësuar
- c. Punë sezonale
- d. I/e vetëpunësuar
- e. Pensionist/e

4. Mënyra e punësimit:

- a) i/e siguruar
- b) i/e pa siguruar

5. Kush punon në familjen tuaj?

- a. Prindërit
- b. Njëri nga prindërit
- c. Fëmijët
- d. Të afërm
- e. Asnjë

6.Cila është përbërja familjare?

- a. Prindërit
- b. Prind-Fëmijët
- c. Prindërit-Gjyshërit
- d. Familje me dy kurora

7. Sa janë të ardhurat financiare në familjen tuaj?

- a) 20 mijë
- b) 30 mijë
- c) Mbi 30 mijë

8.Nëse keni ardhur nga një zonë tjetër,si e shikoni situatën tuaj në qytetin e Durrësit?

- a) Mjaftë mirë
- b) Mirë
- c) Jam penduar që kam ikur nga zona ku jetoja
- d) Pa përgjigje

9.Nëse jeni penduar për ardhjen tuaj në qytetin e Durrësit, cila është arsyeja?

- a) Për vështirësi në punësim
- b) Vështirësitë në integrimin me komunitetin
- c) Për marrëdhëniet e ftohta që ekzistojnë në qytet
- d) Tjetër_____

10.Si e shihni krimin në familje këto vitet e fundit në qytetin e Durrësit:

- a. Është rritur shumë
- b. Është rritur pak
- c. Nuk ka ndryshim
- d. Pa përgjigje

11. Si e sheh veten në familje nga format e ndryshme të krimit:

- a) Shumë të sigurt
- b) Disi të sigurt
- c) Pak të sigurt
- d) Aspak të sigurt
- e) Pa përgjigje

12. A keni qenë i/e dhunuar gjatë femijërisë tuaj?

- a) Po kam qenë fëmijë i/e dhunuar
- b) Jo nuk kam qenë fëmijë i/e dhunuar
- c) Pa përgjigje

13. Nëse ju kanë dhunuar më parë sa shpesh ka ndodhur kjo gjë:

- a) Ka ndodhur ç'do ditë
- b) Ka ndodhur 1-2 herë në javë
- c) Ka ndodhur 1-2 herë në muaj
- d) Ka qenë dhunë e vazhdueshme
- e) Nuk e di
- f) Pa përgjigje

14. Cili ka qenë apo është dhunuesi juaj brenda familjes?

- a) Bashkëshorti
- b) Bashkëshortja
- c) Prindërit
- d) Motra
- e) Vëllai
- f) Gjyshi/Gjyshja
- g) Të afërm
- h) Tjetër _____
- i) Pa përgjigje

15. Cila është gjinia e dhunuesit?

- a) Femër
- b) Mashkull
- c) Pa përgjigje

16. Nëse jeni përfshirë direkt në format e krimit në familje si e shihni veten tani:

- a) Të mbijetuar
- b) Viktim
- c) Pak nga të dyja
- d) Asnjëra
- e) Pa përgjigje

17. Kush është viktima tipike e krimit në familje?

- a) Meshkujt
- b) Femrat

18. Cilat janë disa nga format e dhunës në familje:

- a)
- b)
- c)
- d)

19. A jeni dakort se fëmijët duhen ndëshkuar fizikisht kur bëjnë gabime?

- a) Po
- b) Jo
- c) Pa përgjigje

20. Çfarë kupton me sjellje të dhunshme?

21. Cilët nga faktorët e mëposhtem mendoni se nxisin dhunën në familje:

- a) Patriarkalizmi
- b) Gjëndja e rënduar ekonomike
- c) Komunikimi mes anëtarëve të familjes
- d) Faktorët shoqëror
- e) Gjëndja emocionale
- f) Përdorimi i alkoolit
- g) Përdorimi i drogës
- h) Tjetër_____

22. Mendoni se dhuna dhe krimi në familje përbejnë një problem serioz në qytetin e Durrësit?

- a) Përbën shumë problem
- b) Përbën pak problem
- c) Nuk përbën problem
- d) Pa përgjigje

23. Në një familje kush është më i predispozuar të jetë pre e krimit në familje?

- a) Gruaja
- b) Burri
- c) Fëmijët
- d) Të moshuarit

24. Cila nga format e dhunës është më e pranishme?

- a) Goditje me shpullë
- b) Goditje me mjete të forta
- c) Fyerje
- d) Shkulje flokësh
- e) Tjetër_____

25. Cili ka qenë reagimi juaj pas një akti dhune?

- a) Jam larguar
- b) Kam kundërshtuar
- c) Jam nënshtruar
- d) Tjetër_____

26. Nëse jeni dhunuar apo dhunoheni ku drejtoheni për ndihmë?

- a) Në polici
- b) Tek punonjesi social i rajonit
- c) Në spital,qendër shëndetësore
- d) Në gjykatë
- e) Në avokati
- f) Tek OJF-të
- g) Askund
- h) Prindërit
- i) Pa përgjigje

27. Cili është roli i medias në trajtimin e krimit në familje?

- a) Ndikon pozitivisht
- b) Ndikon negativisht
- c) Ndikon pak
- d) Nuk ndikon aspak
- e) Pa përgjigje

28. A keni informacion për Strategjinë Kombëtare për Barazinë Gjinore dhe Dhunën në Familje?

- a) Po ,kam informacion
- b) Jo,nuk kam informacion
- c) Pa përgjigje

29. Cilat janë ligjet kryesore që rregullojnë marrëdhëniet familjare?

- a)
- b)
- c)
- d)

30. Cilat janë ligjet apo kodet që parashikojnë mbrojtjen dhe kujdesin për fëmijët?

31. Çfarë duhet bërë për të paksuar rastet e dhunës në familje:

- a. Të ofrohet më shumë informacion nga specialistë për dhunën dhe krimin në familje në shkolla, komunitet, media etj;
- b. Të përmirësohen dhe të zbatohen më shumë ligjet kundër dhunës në familje;
- c. Të sensibilizohet shoqëria mbi të drejtat e njeriut;
- d. Të këtë një bashkëpunim më të mirë ndërmjet të gjithë aktorëve social;
- e. Të këtë më shumë cilësi në ofrimin e shërbimeve sociale;
- f. Të ngrihen agjensi të specializuara për të trajtuar këtë fenomen;
- g. Tjetër_____

FALEMINDERIT!

SHTOJCA-B

Data e kryerjes së intervistës _____

Vendi ku kryhet _____

Kohëzgjatja _____

Gjinia : Mashkull ☐ Femër ☐

Mosha: 18-24 ☐ 25-34 ☐ 35-44 ☐ 45-54 ☐ Mbi 55 vjec

Arsimimi:

- Pa arsimim
- Tetëvjeçar/Nëntëvjeçar
- I mesëm
- I lartë
- Master/Dr

Vendbanimi _____

Cili është profesioni juaj?

Përse jeni dënuar?

Cila ishte arsyeja që ju detyroi të kryenit krimin?

A mundet që ta përshkruani ngjarjen?

A kishit menduar edhe me parë që ta kryenit krimin?

- Po
- Jo

- Pa përgjigje

A ka pasur dhunë në familje?

- Po
- Jo

Cilat kanë qenë disa nga format e dhunës në familjen tuaj?

Cilat ishin arsyet e kësaj dhune në familje?

Kush nga anëtarët e familjes ka ushtruar dhunë në familje?

Po në familjen e origjinës a është ushtruar dhunë?

- Po
- Jo
- Nuk e di

A keni kërkuar ndihmë pranë ndonjë institucioni?

- Po
- Jo

Nëse po ku jeni drejtuar?

A do ta përsërisnit krimin nëse do të gjendeshit në të njëjtat rrethana?

- Po
- Jo

- Nuk e di

Cili është dënimi juaj për krimin që keni kryer?

Çfarë mesazhi do t'ju jepje të tjerëve?

FALEMINDERIT PËR BASHKËPUNIMIN!